

MADOEREESCHE SPRAAKKUNST

TWEEDE STUK.

MADOEREESCHE

SPRAAKKUNST

DOOR

H. N. KILIAAN,
CONTROLEUR BIJ HET BINNENLANDSCH BESTUUR OP JAVA EN MADOERA.

TWEEDE STUK,

WOORDLEER EN SYNTAXIS.

BATAVIA
LANDSDRUKKERIJ
1897.

voeging vatbaar is (en hier is bij de indeeling de flexie in rekening gebracht). Het is dus natuurlijk, als we met 't oog op het Madoereesch in de eerste plaats de beteekenis en de functie in een zin, d. i. een handeling die van een subject uitgaat, als basis nemen voor de indeeling der werkwoorden en verder andere die behalve de functie in een zin met de eigenlijke werkwoorden toch nog iets ten opzichte van de woordvorming gemeen hebben, namelijk een nasaal prefix, hoewel slechts een toestand uitdrukkende, mede onder dezelfde categorie brengen.

§ 150. De vraag is nu echter of de afgeleide predicaatswoorden met het prefix ꦲ *a*, (niet gevolgd door een nasaal), welke toch een handeling of een toestand kunnen beteekenen, ook niet onder de werkwoorden of anders onder de adjectieven (bijvoegelijke naamwoorden) gebracht moeten worden? Want de gelijke vorming dier woorden doet het ook hier onraadzaam achten ze buiten noodzaak in te deelen bij verschillende woordsoorten, en zulks te meer omdat de vorm met het prefix ꦲ *a*, op zich zelf aan de handeling niet dan een duratieve beteekenis kan geven, een beteekenis dus die een toestand vooral eigen is. Intusschen gaat het hier niet meer aan bedoelde twee afdeelingen der woorden met het prefix ꦲ *a*, zonder nasaal, werkwoorden te noemen, omdat zij quantitatief vrij wel tegen elkander opwegen en dus met evenveel recht onder de adjectieven zouden zijn te rekenen.

§ 151. Zoo komt het dan wenschelijk voor de woorden met het prefix ꦲ *a*, zonder nasaal, onder een anderen naam te groepeeren. Nemen we nu in aanmerking dat er woorden met een ander nietnasaal prefix zijn, die enkel een toestand vermogen uit te drukken, dan ligt het besluit voor de hand om ze met deze onder den naam van toestandswoorden samen te vatten; immers aan de nu overwegende beteekenis van een toestand moet de nieuwe categorie haar recht van bestaan ontleenen. Van de toestandswoorden zijn evenwel uit te zonderen alle passieve vormen van transitieve werkwoorden, aangezien ze niet als tot een afzonderlijke woordsoort behoorende kunnen worden aangemerkt. Daarentegen brengen we de adjectieven in den zin van hoedanigheids- of eigenschapswoorden onder de

toestandswoorden, omdat er immers geen grens tusschen hen en de overige toestandswoorden is te trekken waardoor alles wat er van de adjectieven te zeggen valt bij de behandeling van de toestandswoorden van zelf ter sprake moet komen. Intusschen behouden we ons voor den naam *adjectief* als dien van een onderafdeeling der groep toestandswoorden te blijven bezigen en wel meer bepaald in de beteekenis van: *stamtoestandswoord.*

§ 152. Verder zijn er (op de flexie na krachtens dezelfde beginselen als in de Indo-Germaansche talen, zoodat hun beteekenis hier als bekend mag worden verondersteld) nog de volgende woordsoorten te onderscheiden: zelfstandige naamwoorden (substantieven), telwoorden (numeralia), voornaamwoorden (pronomina), bijwoorden (adverbia), voorzetsels (proposities), voegwoorden (conjuncties) en tusschenwerpsels (interjecties).

Waarbij aan te teekenen valt dat het Madoereesch geen woord kent dat uitsluitend als lidwoord fungeert.

HOOFDSTUK I.

WERKWOORDEN.

§ 153. Handeling is uiting van het subject, d. i. de oorzaak waardoor dat subject zelf of iets anders, het object, in een anderen toestand verkeert dan te voren. In het eerste geval is de handeling subjectief, in het laatste geval objectief.

§ 154. Een subjectieve handeling kan den overgang tusschen twee toestanden vormen en is dan momentaan. Niet elke beweging toch wordt in de taal als een handeling benoemd, want dit gebeurt soms slechts met haar verloop. Zoo is *zitten* bijv. als een handeling opgevat, d. i. in den zin van *zich zetten*, momentaan, omdat de beweging die noodzakelijk daaraan moet voorafgaan niet juist mede door dat woord wordt aangeduid. Immers evenals een lijn de grens uitmaakt tusschen twee vlakken en als zoodanig geen eigen uitgebreidheid (geen breedte) heeft, zoo kent zulk een handeling als de grens tusschen twee toestanden ook geen uitgebreidheid en valt zoo te zeggen het tijdstip waarop zij begint met dat waarop zij eindigt samen, d. i. zij is momentaan in de volstrekte beteekenis van het woord.

Ook een objectieve handeling kan ten minste met betrekking tot het object slechts den overgang tusschen twee toestanden uitmaken, wanneer de voorafgaande beweging van het subject weder niet als tot de handeling behoorende in de taal wordt benoemd. Zoo is om de handeling *slaan* te verrichten een voorafgaande beweging van het subject met de hand waarmede het wil slaan naar het object noodzakelijk. Maar niet juist die beweging drukt men door het woord *slaan* zonder meer uit, doch alleen het resultaat daarvan en dat nog wel wanneer het object in (onzachte) aanraking met de hand is gekomen. Dientengevolge is de handeling (mits niet herhaald) weder momentaan.

Zulke momentane handelingen kenmerken zich steeds door een voorafgaande beweging van het snbject, welke beweging echter als daarvan geen deel uitmakende niet mede door hetzelfde woord wordt uitgedrukt.

§ 155. In de tweede plaats worden met uitsluiting alweder van de voorafgaande beweging handelingen in de taal benoemd welke elk op zich zelf (niet herhaald) nu eens duratief kunnen zijn, dan weder in een bepaald geval als momentaan zouden zijn op te vatten. Tot dezulken behooren bijv. *aanraken* en wat mede dat begrip in zich sluit, zooals *kussen*. De handeling *aanraken* is namelijk momentaan, wanneer de aanraking met het object zoo te zeggen na een ondeelbaar oogenblik opgeheven wordt. Zouden echter zulke handelingen waargenomen kunnen worden dan moesten zij toch van eenigen duur zijn, en zij zijn het dan ook steeds zoodra zij in de taal benoemd worden. Momentaan-duratieve handelingen die in de theorie zouden kunnen bestaan, openbaren zich in de praktijk dus slechts als duratieven, d. i. als handelingen van eenigen duur, van hoe korten duur ook.

§ 156. In de derde plaats zijn volstrekt duratieve handelingen op te noemen waartoe behooren zulke die uit een beweging of liever een aaneenschakeling van bewegingen bestaande in de taal uitdrukking vinden; zooals: *loopen, klimmen, zwemmen.*

§ 157. Wat nu het Madoereesch betreft, ook in deze taal wordt niet elke beweging uitgedrukt. De aan een handeling voorafgaande beweging wordt echter gerekend tot de handeling te behooren, zoodat zij op zich zelf ook wel als een mislukte handeling kan worden voorgesteld, in de volgende gevallen:

a. Bij objectieve werkwoorden met het nasaal prefix maar zonder suffix, waarvan het object, om de handeling te ondergaan, door den bedrijver op de eene of andere wijs met behulp van iets concreets bereikt moet worden, terwijl het voornemen daartoe reeds even te voren kenbaar is aan een voor de handeling noodzakelijke beweging die immers door haar bijzondere geschiktheid om bedoelde handeling als 't ware voor te bereiden de aandacht van den waarnemer

gemakkelijk trekken, en ja hem zelfs treffen kan: zooals: *ngantĕm*, naar iemand met de vuist slaan, d. i. iemand met de vuist slaan of pogen te slaan; *ngatjar*, iemand een trap geven of pogen te geven; *njampat*, naar iemand iets werpen, d. i. met iets treffen of pogen te treffen; *ĕmbhĕḍḍhil*, op een object schieten, een vogel bijv. dood schieten of pogen dood te schieten; *nombhqk*, iemand met een piek steken of pogen te steken; *njòtjò*, naar iemand met een »kĕrres" steken, hem zoo treffen of pogen te treffen; *ĕngghibhĕng*, iemand met de geslingerde hand een slag geven of pogen te geven; *mĕḍḍhqng*, iemand met een sabel houwen of pogen te houwen; *ngĕtteq*, iemand een tik met de achterpoot geven of willen geven, van een paard.

b. Bij alle van adjectieven afgeleide causatieve werkwoorden met het prefix *ma* (*pa*), en met een object dat, om de handeling te ondergaan, door den bedrijver met behulp van iets concreets niet behoeft te worden bereikt, aangezien het doel der handeling niet zoo zeer het object zelf is, als wel om wat het grondwoord uitdrukt bij het object te bewerken; zooals: *matakoq*, iemand bang maken of bang zoeken te maken; *masossa*, iemand verdriet aandoen of zoeken aan te doen.

§ 158. Andere werkwoorden daarentegen geven een handeling te kennen welke om het object met den bedrijver in aanraking te brengen, zoo te zeggen *plotseling, onverwachts*, schijnbaar zonder eenige voorbereiding kan plaats hebben, zoodat de voorafgaande beweging daartoe onuitgedrukt blijft; zooals: *njijom*, kussen; *nòbiq*, met de vingers knijpen, enz.

Eenvoudige werkwoorden.

§ 159. Een werkwoord, en meer bepaald de vorm met het nasaal prefix, drukt een handeling of een als zoodanig voorgestelden toestand uit. Nader is zijn beteekenis niet op te geven. Zij ligt ten minste niet mede in het begrip van opzet; want een werkwoord kan zelfs uitsluitend een onopzettelijke handeling te kennen geven; doch hierover zie § 178.

§ 160. Van de verbale vormen komen die welke noch van een suffix noch van een ander prefix dan het nasaal prefix voorzien zijn en daarom *eenvoudige* werkwoorden mogen heeten, 't eerst in aanmerking voor verdere bespreking waartoe we thans overgaan.

Nader wordt de beteekenis van een werkwoord, zooals van zelf spreekt, door die van zijn grondwoord bepaald. Doch zoo nog niet altijd geheel. Eerst wanneer de verhouding van het subject tot het grondwoord of liever: tot wat door het grondwoord wordt uitgedrukt bepaald is, is de beteekenis van het werkwoord ondubbelzinnig. Waar die verhouding echter verschillend kan worden opgevat zonder dat de eene opvatting zich als de meest natuurlijke van de andere laat onderscheiden, daar kan de beteekenis van het werkwoord in 't duister blijven. Nu is het waar dat het spraakgebruik zich alsdan soms voor niet meer dan één opvatting verklaart, doch aan den anderen kant zijn er voorbeelden op te noemen dat naar de opvatting van genoemde verhouding een werkwoord verschillende beteekenissen kan hebben; bijv. van *pòtè*, wit, *mòlè*, zie § 162, 6e en § 163, 2e.

§ 161. Naar de verhouding van het subject tot het grondwoord nu laten de eenvoudige werkwoorden zich in twee hoofdgroepen verdeelen: *a.* het grondwoord staat tot het subject niet in een genitieve verhouding en *b.* het staat tot het subject wel in een genitieve betrekking als zijnde van het subject afkomstig.

§ 162. Van de eerste hoofdgroep zijn er zeven gevallen te onderscheiden.

1e. Het werkwoord beteekent: met wat door het grondwoord wordt aangeduid als reeds bestaande dat doen wat men daarmede als werktuig of middel pleegt te verrichten; zooals: van *pĕḍḍhąng*, zwaard, *mĕḍḍhąng*, met een zwaard houwen; van *sĕmprong*, verrekijker, *njĕmprong*, iets door een verrekijker zien; van *angghùj*, wat gedragen wordt, *nganggghùj*, iets dragen; van *tjengkol*, elleboog, *njengkol*, iemand met den elleboog stooten; van *taròsè*, kopergroen, *naròsè*, op een wond (object) kopergroen ter genezing aanwenden.

2°. Het werkwoord beteekent: wat door het grondwoord wordt uitgedrukt als nog niet bestaande van iets anders maken; bijv.: van *ghạris*, lijn, *ĕngghạris*, ergens (object) een lijn trekken; van *kòṭak*, vak, *ngòṭak*, op iets (object) vakken maken, d. i. iets in vakken verdeelen; van *sarondhing*, zekere spijs, *njarondhing*, van »òtoq" (object) dat bereiden, klaar maken.

3°. Het werkwoord beteekent: tot wat door het grondwoord wordt te kennen gegeven zich zelf maken, ten minste daarvan het werk doen; zooals: van *abdhi*, of *kabulạ*, dienaar, *ngabdhi*, of *ngabulạ*, dienen; van *panḍhi*, ijzersmid, *manḍhi*, het beroep van ijzersmid uitoefenen; en zoo ook van *djhạgghạl*, slachter, *ĕndjhạgghạl*; van *tanḍạq*, dansmeid, *nanḍạq*, het beroep van dansmeid uitoefenen of dansen; van *sattrò*, persoonlijke vijand, *njattrò*, van iemand (object) een vijand zijn.

4°. Het werkwoord beteekent: op dat wat door het grondwoord wordt uitgedrukt in eenig opzicht gelijken; zooals: van *tòpeng*, masker, *nòpeng*, op een masker gelijken, zoo mooi; van *sòrat*, brief, *njòrat*, op de letters waarmede een brief in den regel geschreven wordt gelijken, d. i. met wijd uit elkander geschreven letters, van een vlugschrift; van *ghạḍḍhing*, ivoor, *ĕngghạḍḍhing*, geel als ivoor, van een huidskleur.

5°. Duidt het grondwoord een betrekking in de ruimte, een plaats aan, dan beteekent het werkwoord: zich op die plaats bevinden; bijv.: van *kontjoq*, top, *ngontjoq*, zich ergens op den top bevinden; van *pengghir*, kant, *mengghir*, zich aan den kant bevinden of langs den kant gaan; van *tĕngnga*, midden, *nĕngnga*, zich in het midden bevinden; van *paddhu*, hoek, *maddhu*, op den hoek zijn; van *bạbạ*, beneden, *mabạ*, zich ergens beneden bevinden; van *attas*, boven, *ngattas*, zich ergens boven bevinden, ook van de hoogste betrekking die voor iemand bereikbaar is. Doch in deze beteekenis kan de vorm door dien met het prefix *nga*, vervangen worden welke dan ook gebruikelijker, althans op meer grondwoorden van toepassing is (§ 192).

6e. Is het grondwoord een toestandswoord, dan heeft het werkwoord een causatieve beteekenis; bijv.: van *suwak*, gescheurd, *njuwak*, iets scheuren; van *pòtè*, wit, *mòtè*, iets wit maken, witten; en zoo van elken anderen naam van een kleur. Vooral in deze beteekenis komt de vorm in het Madoereesch betrekkelijk weinig voor, en dan nog kan hij steeds door den vorm met het prefix *ma*, vervangen worden (§ 180).

7e. Zoo het grondwoord een telwoord (in zijn onverstekten vorm) is, heeft het werkwoord deze beteekenis: dat het subject bij een spel zooveel als door het grondwoord wordt uitgedrukt tegen een van de tegenpartij inzet of laat vechten; zooals: van *ḍuwą*, twee, *ĕnḍuwą*, tegen een (object) van een ander twee krekels bijv. van hem zelf laten vechten; van *tĕllò*, drie, *nĕllò*, drie tegen een van een ander (object) inzetten of tegen een (object) drie laten vechten; en zoo van *ĕmpaq*, vier, *ngĕmpaq*, enz.

Aanmerking. Men zegt echter niet *ĕnḍuwą* voor: twee tegen een inzetten, maar: *ngapet*, van *apet*.

§ 163. Van de laatste hoofdgroep zijn er twee gevallen te constateeren.

1e. Is het grondwoord een substantief, dan beteekent het werkwoord: dat wat door het grondwoord wordt uitgedrukt voortbrengen; bijv.: van *suwara*, stem, geluid, *njuwara*, (intransitief) geluiden voortbrengen, d. i. zich doen hooren; van *tanges*, geween, *nanges*, (intransitief) geween maken, d. i. weenen; van *buląng*, onderwijs, *ĕmbuląng*, onderwijzen; van *ghughąt*, aanklacht, *ĕngghughąt*, aanklagen.

2e. Zoo het grondwoord een adjectief is, beteekent hetwerkwoord: zich zelf in den toestand brengen als door het grondwoord wordt te kennen gegeven; bijv.: van *kala*, overwonnen, *ngala*, zich gewonnen geven; van *katon*, gezien, *ngaton*, zich vertoonen; van *tjeltjer*, achtergelaten, *njeltjer*, zich zelf achterlaten, d. i. achterblijven; van *pòtè*, wit, *mòtè*, zich wit, d. i. rein houden, of ook wel: de (eigen) tanden wit houden.

Werkwoorden met het suffix è.

§ 164. *a.* In de eerste plaats dient het suffix *è,* om een intransitieven vorm transitief te maken; zooals: van *tanges,* *nanges,* weenen, en hiervan weder *nangèsè* (§ 170); van *ka-luwar,* naar buiten, *ngaluwarè* (§ 169).

b. In de tweede plaats wordt van het suffix gebruik gemaakt om van een substantief, voor zoover hiervan geen eenvoudig werkwoord bestaat, een transitief werkwoord te vormen; bijv.: van *tjòpa,* spog, *njòpaè* (§ 166); van *tąmbhą,* genees-middel, *nambhąi* (§ 165 Aanm.).

c. Verder wordt het suffix gebezigd, wanneer een ander object bedoeld wordt dan wat door den eenvoudigen vorm als zoodanig wordt aangewezen; bijv.: van *bęlli,* *męllè,* iets koopen en *męlleqè* (§ 167); van *penta,* *menta,* iets vragen, en *mentaè,* iemand iets vragen.

d. Nog komt het suffix voor, waar hetzelfde object van den eenvoudigen vorm bedoeld wordt. Alsdan moet het aan de handeling de beteekenis van intensiteit geven en alzoo met 't oog op den duur der handeling ook die van extensiteit, d. i. aanhoudendheid (extensief, wat den tijd betreft) of anders doet het de handeling op een meervoudig object (extensief, met betrekking tot het getal) slaan; bijv.: van *kakan,* *ngakan,* iets eten, en *ngakanè,* van iets herhaaldelijk of aanhoudend eten, bladeren bijv. eten; van *palò,* *malò,* iemand slaan, en *malòwè,* iemand herhaaldelijk of aanhoudend slaan, afrossen of ook wel: velen slaan; van *tęgghúq,* *nęgghúq,* iets in de hand houden, en *nęqghúqi,* een dief bijv. zoo met kracht vasthouden dat hij niet wegloopen kan, of iets vasthouden opdat het niet omvalt, of ook wel: dieren bijv. vasthouden; van *sarè,* *njarè,* iets zoeken, en *njareqè* naar iets (object) overal zoeken, namelijk naar iets dat te zoek is; van *teddhąq,* *neddhąq,* op iets (object) trappen, en *neddhąqi,* op iets (object) herhaaldelijk of aanhoudend trappen, of ook wel: op veel dingen (object) trappen.

Dergelijke werkwoorden kunnen bovendien steeds de beteekenis hebben van dat gewoonlijk doen (transitief) wat door den eenvoudigen vorm wordt uitgedrukt; een beteekenis die trouwens uit het begrip van herhaling voortvloeit. Zie ook § 172.

Aanmerking. Een meervoudig *subject* wordt echter nooit door een werkwoord met het suffix *è* bedoeld, ofschoon deze vorm evenals ieder andere werkwoordelijke vorm natuurlijk op een meervoudig subject betrekking kan hebben, doch altijd met de hem eigen beteekenis van intensiteit, of wel die van herhaling of aanhoudendheid der handeling, of anders ook wel met 't oog op een meervoudig *object.* In het Madoereesch zegt men van veel personen sprekende bijv.: *kabbhi paḍą nĕgghúq bątò,* zij houden allen (ieder) een steen in de hand, en niet *nĕgghúqi* (1).

§ 165. De beteekenis van het suffix ꦲꦺ *è,* ligt in de voorstelling van het object als *plaats;* daarom kunnen deze werkwoorden *locatief*-werkwoorden genoemd worden. Trouwens het suffix moet oorspronkelijk wel niet anders dan het plaatsaanduidend voorzetsel ꦲꦺ *è,* zijn. Dat in den vorm het begrip van intensiteit en alzoo ook dat van extensiteit (uitgebreidheid), d. i. plaats = object, ligt opgesloten, hebben we boven gezien. Voor 't overige zal het ons bij de behandeling van de bijzondere gevallen waarin het begrip van intensiteit of extensiteit verder buiten aanmerking wordt gebracht, duidelijk worden dat het begrip van plaats overal elders bij deze werkwoorden is aan te wijzen.

Aanmerking. Het spreekt intusschen wel van zelf dat het object van *elke* handeling, onverschillig door welken vorm deze moge worden uitgedrukt, steeds als een plaats kan worden voorgesteld. Doch ook zelfs wanneer die voorstelling niet het gevolg is van een plaatselijke betrekking van het subject tot het object (§ 169), laat zich het object van den vorm met het suffix *è* toch nog beter dan elk ander object als een plaats voorstellen en wel om de volgende reden. Wanneer men iets ergens wil plaatsen, gaat men het eerst bereiken om daarmede naderhand naar de plaats van zijn bestemming te gaan. Deze kenmerkt zich dus daardoor, dat zij bij de handeling, d. i. beweging van het subject, het eindpunt, de grens, vormt van den weg dien het subject moet volgen. Is nu de plaats bij de handeling rechtstreeks betrokken, d. i. het object, dan be-

---

(1) Desgelijks in het Javaansch: *kabeh pådå njĕkĕl* (niet *njĕkĕli*) *watu.* In het Bataksch daarentegen zegt men *maridi,* zich baden, van meer dan één persoon, *marborasi,* vruchten dragen, van veel boomen (Van der Tuuk, Tobasche spraakkunst § 54).

teekent de handeling: die grens van den weg bepalen. Omgekeerd laat zich een object alzoo gereedelijk als een plaats voorstellen, wanneer het de grens van den weg uitmaakt dien het subject bij de handeling letterlijk of figuurlijk (want zulk een handeling kan steeds als een beweging worden voorgesteld) moet volgen; en als zoodanig nu kenmerkt zich het object van het locatief-werkwoord. Aangezien echter het object van den eenvoudigen vorm ook het eindpunt van den door het subject te volgen weg kan uitmaken en alzoo evengoed als een plaats kan worden voorgesteld als het object van den locatief-vorm, kan het gebeuren dat de eene vorm als een aanvulling van den anderen is aan te merken. Zoo is van *tambhą* of *djhąmò*, geneesmiddel, in zwang: *nambhąi* of *ęndjhąmôwè*, op iemand een geneesmiddel appliceeren, iemand met een geneesmiddel behandelen ([1]). Daarentegen is van *taròsè, naròsè* gebruikelijk (§ 162, 1e) en van *sembu*, vermeerdering, *njembu*, naast *njembuwi*, iets vermeerderen.

§ 166. In de eerste plaats is dus de locatief-vorm in gebruik, wanneer het object der handeling niet alleen als een plaats kan worden voorgesteld, maar ook in werkelijkheid zelf de plaats is waar de handeling geschiedt; bijv.: van *tamęn*, *namęn*, planten, en *namęnnè*, een stuk grond beplanten; van *tjòpa*, spog, *njòpaè*, iets bespuwen; van *tòdjúq*, zitten, *nòdjúqi*, op iets (object) zitten.

§ 167. Aangezien het begrip van *geven* nauw verwant is met dat van *verplaatsen* of *plaatsen*, zoo kan het *locatief* begrip van den vorm verder in het *datief* begrip overgaan; bijv.: van *bęrriq*, *abęrriq*, geven, en *ęmbęrriqi*, aan iemand (object) iets geven; van *paghąr*, heining, *maghąri*, iets van een heining voorzien; van *essè*, inhoud, *ngesseqè*, aan iets (object) een inhoud geven, d. i. iets vullen; van *tòlong*, *nòlong*, helpen, en *nòlòngè*, aan iemand (object) hulp verschaffen; van *samper*, onderkleed, *njampèrè*, iemand een onderkleed geven of daarmede kleeden. Zoo is ook van *bęlli*, *męllè*, iets koopen, *męlleqè*, van iemand (object) iets koopen; immers het begrip van iets koopen kan herleid worden tot dat van den prijs van iets geven, zij het ook dat de kooper, de gever, daarvoor het gekochte in de plaats

---

([1]) Het Maleisch heeft van *obat*, geneesmiddel, zoowel *męngobat* als *męngobati*, geheel in dezelfde beteekenis.

krijgt. En zoo ligt ook het datief begrip in de volgende locatief-werkwoorden opgesloten: van *patè*, dood, *mateqè*, aan iemand (object) den dood bezorgen, brengen, d. i. iemand dooden; van *sakeq*, ziek, ziekte, *njakeqè*, aan iemand (object) ziekte bezorgen, d. i. hem ziek maken; van *tatò*, wond, *natònè*, iemand verwonden; van *tjèlaka*, ongeluk, *njèlakaè*, iemand (object) ongeluk aanbrengen; van *bhĕrkat*, zegen, geluk, *ĕmbhĕrkadhi*, iemand (object) geluk aanbrengen; van *takoq*, vrees, *nakoqè*, iemand (object) vrees inboezemen; van *kòrang*, vermindering, *ngòrangè*, aan iets (object) vermindering geven, d. i. iets verminderen; van *sembu*, vermeerdering, *njembuwi* (of *njembu*), iets vermeerderen; van *bùkkaq*, *ĕmbùkkaqè labąng*, voor: *ĕmbĕrriqi labąng*, aan iemand (object) de deur, d. i. den toegang, verschaffen, m. a. w. voor iemand (object) de deur openen met het bepaalde doel om hem in te laten; en zoo ook van den stam *ampar*, *ngamparè*, voor iemand (object) een mat uitspreiden, opdat hij er op zit, en van *bàbùt*, tapijt, *ĕmbàbùdhi*, desgelijks.

§ 168. Opmerkelijk is wel het gebruik van den locatief-vorm, wanneer het grondwoord iets beteekent waarin men iets anders doen kan; de vorm zelf beteekent namelijk het object daarin doen; bijv.: van *kanṭong*, beurs, *nganṭòngè*, geld bijv. in een beurs doen; van *pĕṭṭè*, kist, *mĕṭṭeqè*, iets in een kist doen; van *kòrong*, kooi, *ngòròngè*, iets in een kooi doen; van *kanḍhąng*, hok, *nganḍhąngè*, iets in een hok doen; van *bąḍḍhą*, bewaarplaats in 't algemeen, *maḍḍhąi*, iets ergens in doen of bewaren.

Aanmerking. De aanleiding tot het gebruik van den vorm in die beteekenis is als volgt duidelijk te maken. Als men geld bijv. in een beurs gaat bewaren, dan kan het gebeuren dat men de beurs gaat halen om ze bij het geld te brengen of dat men het geld gaat opnemen om het naar de beurs te brengen. Wordt nu de beweging naar de beurs als de eerste beweging van het subject voorgesteld, dan kan het object, het geld, als het eindpunt van den door het subject te volgen weg aangemerkt worden, zoodat bij dat object de locatief-vorm behoort. Is nu zulk een locatief-vorm

als *nganṭòngè* eenmaal in gebruik, dan kan, ongeacht verder de wijze van voorstelling der beweging in elk bijzonder geval, door de werking der analogie van andere dergelijke woorden als *kanṭong* de locatief-vorm in dezelfde beteekenis gebezigd worden. En zoo wordt van *pĕṭṭè*, kist, iets dat, let wel, moeielijk te verplaatsen is, toch ook *mĕṭṭeqè* en zelfs van *kanḍhạng*, hok, d. i. iets dat niet zoo dadelijk verplaatst kan worden, nog *nganḍhạngè* gevormd. Doch naar de voorstelling dat bij de handeling: *nganḍhạngè* het object 't eerst door het subject moet worden bereikt, kan het geen eindpunt der beweging vormen, zoodat in dit geval voor de uitdrukking der handeling de locatief-vorm eigenlijk een anomalie is. De in de theorie passende vorm zou zijn: *nganḍhạngngaghi* dat echter alleen gebruikelijk is in de bepaalde beteekenis van: een rund naar een kraal op het veld brengen (¹).

§ 169. **Beteekent het grondwoord een plaatselijke betrekking of een beweging van of naar een plaats, dan duidt de locatief-vorm aan: ten opzichte van het object zich in die betrekking of beweging stellen;** zoals: van *paraq*, dichtbij, *maraqè*, iets naderen; van *djhạu*, ver, *ĕndjhạuwi*, zich van iets (object) verwijderen; van *entar*, gaan, *ngentarè*, ergens (object) naar toe gaan; van *sengker*, *njengker*, wijken, en hiervan *njengkèrè*, voor iemand (object) wijken; van *ka-luwar*, naar buiten, *ngaluwarè*, voor iemand (object) naar buiten gaan, d. i. naar buiten gaande iemand naderen; van *eddhĕr*, d. i. *aeddhĕr*, rondgaan, *ngeddhĕrri*, rondom iets (object) zich bewegen; van *bạli*, d. i. *abạli*, terugkeeren, *ĕmbạliqi*, naar of om iets (object) terugkeeren.

Aanmerking. Of het subject in de richting van het object moet gaan (*ngentarè*), dan wel of het den afstand waarop het van het object verwijderd is, noch gaat vermeerderen noch verminderen (*ngeddhĕrri*), en of het zich van het object gaat verwijderen *njengkèrè*), zulks wordt in verband met de beteekenis van het grondwoord door de verhouding van het subject tot het object bepaald en waar die verhouding a priori niet ondubbelzinnig is, verder ook door het spraakgebruik. Zoo is van *entar*, gaan, *ngentarè*,

(¹) Het Maleisch kent in de besproken beteekenis den locatief-vorm niet, maar wel den vorm met het suffix *akan*. Het Javaansch heeft van *kanṭong*, beurs, wel *nganṭòngi*, maar kent van *pĕṭi*, kist, enz. in 't geheel geen werkwoordelijken vorm in die beteekenis; daarentegen heeft het van *kanḍang*, hok, *nganḍang*, en hiervan weder *nganḍangngake*.

ergens *naar toe* gaan ([1]). In allen gevalle vormt ook hier het object de grens, althans een der grenzen die als zoodanig door het subject niet overschreden noch verzet kan worden.

§ 170. Zoo kan de betrekking van het subject tot het object ook nog als een plaatselijke voorgesteld worden in de volgende voorbeelden: van *tanges,* geween, *nanges,* weenen, en hiervan *nangèsè,* tot iemand (object) weenen, of wel naar iets of iemand verlangende (door de niet-bevrediging van zijn verlangen) weenen, d. i. over iets of iemand (object) weenen; van *kala,* overwonnen, *ngala,* zich gewonnen geven, en hiervan *ngalaè,* met betrekking tot iemand (object) zich gewonnen geven, d. i. zich aan iemand (object) gewonnen geven; van *bąngal,* durven, *ĕmbąngalè,* met betrekking tot iemand durven, d. i. iemand aandurven, brutaliseeren; van *tòroq,* *nòroq,* medegaan, en hiervan *nòroqè,* met opzicht tot iemand medegaan, d. i. met iemand (object) medegaan; van *papaḍhą,* (zijns) gelijke, *mamaḍhąnè,* met betrekking tot iemand zich als diens gelijke beschouwen, d. i. iemand (object) in zijn kleeding of manieren navolgen, van een mindere.

§ 171. Doch ook wanneer het grondwoord een volksnaam is waarvoor echter niet zelden kortheidshalve een plaatsnaam gebezigd wordt, of wanneer het zekeren stand in de maatschappij aanduidt, treft men den locatief-vorm aan in de beteekenis van: dat wat door het grondwoord wordt te kennen gegeven, nabij komen in figuurlijken zin, d, i. daarop gelijken (intransitief); zooals: van *dhisa,* dorp, waarmede echter bedoeld wordt: *òreng dhisa,* dorpsbewoner, *ĕndhisanè,* op een dorpsbewoner gelijken in voorkomen of in manieren, d. i. boersch; en zoo ook van: (*òreng*) *ghunong,* bergbewoner, *ĕngghunòngè*; van: (*òreng*) *aghùng,* een aanzienlijke, *ngaghungè,* door zijn kleeding of manieren; van *ratò,* vorst, *ĕnratònè,* zich als een vorst kleeden of gedragen, ook: vorstelijk, bijv. van een groot huis; van: (*òreng*)

([1]) Terwijl in het Javaansch van *lungå,* gaan, *nglungani* beteekent: ergens *van daan* gaan.

djhąbą, Javaan, *ĕndjhąbąnè*, wat betreft het voorkomen of de wijs waarop men zich kleedt of zingt.

Werkwoorden met het suffix an.

§ 172. De beteekenis van dezen vorm is: gewoon te doen (intransitief) wat door den eenvoudigen vorm waarvan hij afgeleid is, wordt uitgedrukt. Zoo is van *kakan*, *ngakan*, eten, en hiervan weder *ngakanan*, gewoon iets te eten en dus nog wel gelijk te stellen met *ngakanè* (§ 164*d*): *djhąrąn rija sè ngakanè sang katjang*, of *sè ngakanan sang katjang*, het is dit paard dat gewoon is de bladeren van mijn »katjang" (op het veld) te eten. Evenwel kan men daarbij *tòman*, gewoon, pleonastisch bezigen: *sè tòman ngakanè* of *sè tòman ngakanan*.

Werkwoorden met het suffix aghi.

§ 173. Terwijl van den eenvoudigen en locatief-vorm het object dat we daarom het *finale* zullen noemen, de uiterste grens van den door den bedrijver der handeling te volgen weg uitmaakt, heeft de vorm met het suffix *aghi*, tot object wat door den bedrijver eerder bereikt moet worden en wat, van hem uitgaande, verder den weg vervolgt om het finale object, hetzij nu met of zonder hem zelf, te bereiken. We kunnen daarom het object van den vorm met het suffix *aghi*, het *mediaire* noemen.

§ 174. In de eerste plaats beteekent deze vorm dus: wat door het grondwoord wordt uitgedrukt, aanwenden tot het doel dat door den eenvoudigen verbalen vorm wordt aangeduid; zooals: van *pĕḍḍhąng*, zwaard, *mĕḍḍhąng*, met een zwaard houwen, en *mĕḍḍhąngngaghi*, een zwaard tot dat doel gebruiken, enz. Zoo is ook van *sembu*, vermeerdering, *njembu*, vermeerderen, en *njembuwaghi*, iets bij iets anders doen, met iets (object) iets vermeerderen; van *buląng*, onderwijs; *mulang*, onderwijzen, en *mulangngaghi*, iets iemand onderwijzen.

§ 175. Bij het ontbreken van den eenvoudigen vorm kan zijn plaatsvervanger, zooals bijv. de neutrale toestandswoordvorm met het prefix *a*, zonder nasaal (§ 221), met den mediairen vorm vergeleken worden, en ook dan laat zich deze als zoodanig onderkennen; bijv.: van *tjòpa*, spog, *atjòpa*, spuwen (§ 222*b*), en *njòpaqaghi*, spog uitspuwen; van *kĕmmè*, urine, *akĕmmè*, urineeren (§ 222*b*), en *ngĕmmèjaghi*, urine loozen, enz. Immers ook hier is de beteekenis van den vorm op te vatten als: met iets (object) dat verrichten wat door den neutralen toestandswoordvorm wordt te kennen gegeven.

§ 176. Bij uitbreiding van de vorige beteekenis is de vorm verder toepasselijk op gevallen dat men niet juist met een middel of werktuig te maken heeft; zijn beteekenis is dan: het object medevoerende de handeling verrichten die door den eenvoudigen vorm of diens plaatsvervanger wordt te kennen gegeven; zooals: van *langngoj*, *alangngoj*, zwemmen, en *ĕnlangngojjaghi*, met iets (object) zwemmen; van *tabąng*, *nabąng*, iemand achternazetten, en *nabąngngagh*, met iets (object) iemand achternazetten; van *lontjaq*, *alontjaq*, springen, *ĕnlontjaqaghi*, met iets (object) springen; van *sĕllĕm*, *njĕllĕm*, in het water duiken; *njĕllĕmmaghi*, met iets (object) duiken; van *sòrot*, *njòrot*, zich verwijderen, en *njòrottaghi*, met iets (object) zich verwijderen; van *ladjhu*, doorgaan, *ĕnladjhuwaghi*, met iets (object) doorgaan.

§ 177. Terwijl in bovengenoemde voorbeelden de beweging van het mediair object dezelfde is als die van het subject of althans daarmede gelijksoortig is, kan het mediair object elders de beweging alleen maken, zij het ook door de impulsie van den bewerker. Alsdan heeft de vorm eèn causatieve beteekenis, namelijk die van: iets zelf of door een ander in een toestand doen verkeeren of de handeling doen verrichten als die door het grondwoord wordt aangeduid; bijv.: van *langngoj*, *alangngoj*, zwemmen, en *ĕnlangngojjaghi*, iets als 't ware doen zwemmen, d. i. doen afdrijven; van *entar*, gaan, *ngentarraghi*, iemand

laten gaan; van *lontjaq*, *alontjaq*, springen, en *ęnlontjaqaghi*, iets doen springen; van *lęppas*, los, *ęnlęppassaghi*, iets losmaken; van *tjęllęng*, zwart, *njęllęngngaghi*, iets door een ander zwart laten maken, enz. (zie ook beneden § 178).

§ 178. Verder zij de aandacht gevestigd op het *onopzettelijke* der handeling hetwelk causatieve werkwoorden van dezen vorm *uitsluitend* kunnen uitdrukken. Zoo ten minste wanneer daarbij een eenvoudige verbale vorm kan worden aangewezen; bijv.: van *ròsak*, beschadigd, *ęnròsak*, iets beschadigen met opzet: *sang anaq ęnròsak en-maènanna ḍąri sęḍḍhina*, mijn kind heeft van toorn zijn speelgoed beschadigd; daarentegen is: *ęnròsakkaghi*, iets onopzettelijk beschadigen: *djhąrąn rija ęnròsakkaghi ghęḍḍhughąn mon abhudhijq*, dit paard zal nog den stal beschadigen als het allerlei bewegingen maakt; van *suwak*, gescheurd, *njuwak*, iets met opzet scheuren: *òreng ghilą ruwa èsampèrè ladjhu njuwak samperra*, dat gekke mensch scheurde zijn onderkleed toen men hem daarmede gekleed had; en *njuwakkaghi*, iets onopzettelijk scheuren: *dhibiqna eq-naeqan la njuwakkaghi samper*, van het geklim scheurt nu je onderkleed; van *tjęllęng*, zwart, *njęllęng*, iets zwart kleuren (opzettelijk): *ęmbúqna ghiq njęllęng kalambhi*, zijn moeder is bezig een buis zwart te kleuren; en *njęllęngngaghi*, idem maar onopzettelijk, hetgeen gezegd kan worden van de zonnewarmte of van de zwarte verf: *mon túndjúng njęllęngngaghi kalambhi*, van kopervitriool wordt een buis zwart; *djhąq nęng-ęnnęng è-luwar, panas djíjà njęllęngngaghi kòleq*, blijf niet buiten zitten; je huid zou van de zonnewarmte zwart worden.

Aanmerking 1. Een enkelen keer duidt de vorm met het suffix *aghi* juist een opzettelijke handeling aan, terwijl de eenvoudige vorm een onopzettelijke te kennen geeft; namelijk *ngèḍingngaghi*, naar iets (object) hooren of luisteren, en *ngèḍing*, iets hooren, zelfs in den zin van: iets toevallig te hooren krijgen. Doch de vergelijking met den eenvoudigen vorm is hier

niet meer zuiver, omdat deze van *kèḍing* is, terwijl *ngèḍingngaghi* tot grondwoord *èḍing* heeft. In *kèḍing* nu ligt het prefix *ka* verscholen, dat een accident kan uitdrukken, zoodat *ngèḍing* iets toevallig hooren, kan beteekenen (§ 230). Daarbij, de vorm met het suffix heeft hier geen causatieve beteekenis.

Aanmerking 2. Daarentegen kan een vorm met het suffix *è* in dat opzicht doorgaans geen tegenstelling tot dien met het suffix *aghi* uitmaken. In 't algemeen toch kan de eerste zoowel een opzettelijke als een onopzettelijke handeling uitdrukken. Zoo is *njakeqè* ook ziek maken, van een vrucht bijv.; *mateqè*, dooden, van vergif bijv. In verband daarmede is de omstandigheid dat in 't algemeen een transitief werkwoord hetwelk een causatieve beteekenis heeft vaak ook door een adjectief als een eigenschapswoord kan worden weergegeven. De eigenlijke beteekenis blijft echter een causatieve handeling, zij het ook dan een onopzettelijke; bijv. *mateqè* doodend, doodelijk. De zaak komt namelijk hierop neder: Wanneer men van vergif bijv. spreekt dat het *mateqè*, dan heeft het object een algemeene beteekenis zoodat het gewoonlijk niet tot uitdrukking komt; want de bedoeling is dat het iemand of een dier doodt. Heeft men nu de werking van het vergif niet juist als een plaats gehad hebbend feit te constateeren, terwijl men er toch zeker van is dat het telkens wanneer het in een bepaald contact met een object, onverschillig welk levend wezen, komt, die werking zich openbaart, dan zegt men ook *manteqè*. Alsdan wil men daarmede te kennen geven dat het een object doodt zoodra bedoeld contact plaats heeft. Eigenlijk is dus de uitdrukking door het verzwijgen van een voorwaardelijken bijzin onvolledig, want de volledige uitdrukking die vaak nog gebezigd wordt, is bijv.: *mateqè mon èènom*, het doodt iemand als het gedronken wordt. Zoo is *njakeqè* ook ziek makend, als een eigenschap van een vrucht bijv.; *nakoqè* ontzagwekkend; *njèlakaè*, ongeluk aanbrengend, en *ĕnlèpòrè* of *ĕnlèporraghi*, vertroostend, van een aardig kind.

§ 179. Het kan intusschen gebeuren dat het mediair object in werkelijkheid de beweging van den bedrijver der handeling niet medemaakt. In dit geval wordt de handeling met 't oog op een object verricht, zoodat dit in de voorstelling althans, toch eerst door den bedrijver moet worden bereikt om het verder door er aan te denken bij zich te doen verwijlen; bijv.: van ᨅᨛᨒᨗ *bĕlli*, ᨆᨛᨒᨙ *mĕllè*, iets koopen, ᨆᨛᨒᨙᨍᨁᨗ *mĕllèjaghi*, voor iemand (object) iets koopen; van ᨅᨘᨀ *bùkkaq*, ᨕᨛᨆᨘᨀ *ĕmbùkkaq*, iets openen, ᨕᨛᨆᨘᨀᨕᨁᨗ *ĕmbùkkaqaghi*, voor iemand (object) iets bijv. de deur openen, hetzij om hem in staat te stellen binnen te treden of anderszins (vergelijk *ĕmbùkkaqè*, § 167); van ᨄᨙᨁ *pèghaq*, ᨆᨙᨁ *mèghaq*, iets vangen, ᨆᨙᨁᨕᨁᨗ *mèghaqaghi*, voor iemand (object) iets vangen. Uit die beteekenis ontwikkelt zich echter een andere, namelijk dat

de zaak, niet de persoon, die bij de handeling te pas komt als het object rechtstreeks daarbij is betrokken. En zoo heeft de vorm een persoonlijk of een zakelijk object; bijv. *mĕllèjaghi*, is niet alleen voor iemand (persoonlijk object) iets koopen, maar ook iets (zakelijk object) voor iemand koopen ([1]).

Aanmerking 1. De ontwikkeling van de beteekenis der handeling met een zakelijk object uit een met een persoonlijk object is als volgt duidelijk te maken. Een uitdrukking als *sapèna bąqna èpanḍijaghi*, je koe (subject) wordt door een ander (en natuurlijk voor jou als den eigenaar) gebaad, laat zich omzetten tot: *bąqna èpanḍijaghi sapèna*, van jou wordt door een ander de koe (subject) gebaad, welke laatste zinsvorming, wat de woordschikking betreft, geheel overeenkomt bijv. met: *bąqna èmĕllèjaghi naseq*, voor jou (subject) wordt er rijst gekocht (§ 196). Trouwens: »*van jou* wordt door een ander de koe gebaad", komt in beteekenis op hetzelfde neder als: »*voor jou* wordt door een ander de koe gebaad".

Aanmerking 2. Wat de oorspronkelijke beteekenis van den vorm met het suffix *aghi* moge zijn, zeker is het dat de eene beteekenis zich uit de andere moet hebben ontwikkeld. En dat is niet alleen gebleken bij de bespreking van het bijzonder spraakgebruik, maar het kan ook reeds duidelijk zijn door de omstandigheid dat *maken*, *gebruiken* en *bestemmen* (*voor*) verwante begrippen zijn, die in het Madoereesch (om van de zustertalen niet te spreken) dan ook door een en hetzelfde woord worden uitgedrukt, namelijk door *ngaghąbąj* en in het passief door *èkaghąbąj*, gemaakt, gebruikt, (bestemd) voor.

Werkwoorden met het prefix ma.

§ 180. Het prefix, oorspronkelijk *pa*, maar door de nasaleering in het actief *ma*, luidende, geeft aan het werkwoord een *causatieve* beteekenis, en wel die van maken dat iets doet of is wat door het grondwoord wordt aangeduid; bijv.: van *landjhang*, lang, *malandjhąng*, iets (object) verlengen; van *langngoj*, voor *alangngoj*, zwemmen, *malangngoj*, een object doen zwemmen; van *anar*, *nganar*, iemand dreigen te slaan, en hiervan weder: *manganar*, iemand (object) zulks een ander laten doen.

Aanmerking 1. Men lette op het verschil bijv. tusschen: *maènom*, een beest (object) drenken, van *ènom*, en dit voor *aènom*, drinken, van een beest; en: *mangènom*, iemand (object) laten drinken, van *ngènom*, drinken.

([1]) De laatste beteekenis (met zakelijk object) is eigenaardig Madoereesch, daar zij bijv. noch in het Javaansch noch in het Maleisch voorkomt.

Aanmerking 2. Het preffix *ma* en het suffix *aghi* zijn dus synoniemen. Vandaar dat beide vormen niet zelden nevens elkander in dezelfde beteekenis gebezigd worden; zooals: *matjèlaka* of *njèlakaqaghi*, iemand ongelukkig maken (zie ook § 167). Het spraakgebruik verklaart zich echter soms uitsluitend voor den vorm met het prefix *ma*, waar het de causatieve beteekenis bedoelt; bijv.: van *ngabbhĕ̦r*, vliegen, *mangabbhĕ̦r*, een vogel bijv. hem loslatende doen wegvliegen, terwijl *ngabbhĕ̦rraghi*, meer bepaald beteekent: een duif bijv. die men vasthoudt met de vleugels doen klappen, hetzij om te beoordeelen of zij goed vliegen kan of om een andere duif te lokken. Toch kan uit de *causatieve* beteekenis van het prefix *ma*, ten minste de *comitatieve* zich soms ontwikkelen; bijv.: *malangngoj*, met iets (object) zwemmen; van *njòrot*, zich verwijderen, *manjòrot*, met iets (object) zich verwijderen.

§ 181. De *causatieve* beteekenis van den vorm met het prefix *ma*, is soms evenwel ruimer op te vatten dan die van den vorm zonder dat prefix, maar met het suffix *aghi*. In 't algemeen heeft zulks plaats, wanneer laatstbedoelde vorm een onopzettelijke handeling te kennen geeft, want het werkwoord met het prefix *ma*, beteekent zoowel een onopzettelijke als een opzettelijke handeling. Zoo is van *tjĕ̦llĕ̦ng*, zwart, *matjĕ̦llĕ̦ng*, in beteekenis niet alleen = *njĕ̦llĕ̦ng*, iets zwart maken met opzet, maar ook = *njĕ̦llĕ̦ngngaghi*, iets zwart maken zonder opzet, of anders: iets door een ander zwart laten maken.

§ 182. Verder kan in den vorm het *reflexief* begrip dat toch slechts een bijzondere opvatting van het *causatief* begrip is, opgesloten liggen; zooals: van *labu*, vallen, *malabu*, een ander of zich zelf laten vallen; van *èlang*, verdwenen, weg, *maèlang*, iets wegmaken, of zich zelf door bijv. in het water te duiken.

§ 183. Veelal echter blijft het zoo te zeggen bij een ijdel pogen van het subject om zich zelf dat te maken wat door het grondwoord wordt uitgedrukt, d. i. de vorm beteekent: dat voorwenden of zich als zoodanig aanstellen; bijv.: van *raddhin*, mooi, van een vrouw, *maraddhin*, zich als een mooie vrouw aanstellen; van *sakeq*, ziek, *masakeq*, ziekte voorwenden; van *tèḍùng*, slapen, *matèḍùng*, doen alsof men sliep; van *takoq*, bang, *matakoq*, vrees voorwenden.

§ 184. De vorm *ma—è,* of ook wel: *ma—an,* afgeleid van een adjectief, beteekent: 1. maken dat wat door het grondwoord wordt uitgedrukt in meerdere mate bij het object aangetroffen wordt dan wat het reeds was of dan iets anders; zooals: van *radjq,* groot, *maradjqi,* of *maradjqqqn,* iets nog grooter maken; van *bhĕrsè,* schoon, *mabhĕrseqè,* of *mabhĕrsêjan,* iets nog schooner maken; 2. gewoon dat te doen wat door den vorm zonder het suffix wordt te kennen gegeven; bijv.: van *sara,* moeielijk, *masara,* iets moeielijk maken, en *masaraè,* of *masaraqan,* niet alleen: iets nog moeielijker maken, maar ook: gewoon iets moeielijk te maken (transitief).

§ 185. De vorm *ma—è,* beteekent anders: het object gebruiken als werktuig of middel, en dit als plaats voorgesteld, voor de handeling die door het eenvoudig werkwoord of het locatief-werkwoord wordt te kennen gegeven; bijv.: van *ghuring,* *ĕngghuring,* iets braden, *maghuringè,* een pan bijv. (object) bezigen om er iets in te braden; van *lĕddjhúr,* *ĕnlĕddjhúr,* iets oplossen, *malĕddjhuri,* in een kokosnotedop bijv. (object) iets oplossen; van *bqḍḍhq,* bewaarplaats in 't algemeen, *ĕmbqḍḍhqi,* iets (object) ergens in bewaren, *mabqḍḍhqi,* ergens in (object) iets bewaren.

Aanmerking 1. Hier heeft de verbale vorm dus geen causatieve beteekenis en zou hij rechtstreeks af te leiden zijn van een secundair grondwoord met het prefix *pa* en het suffix *an,* als dit altijd een gangbaar woord was (§ 250*a* en *b*).

Voor 't overige behoeven andere dergelijke verbale vormen, voor zoover zij afkomstig zijn van een secundair grondwoord met het prefix *ma,* doch zonder suffix, of wel van zulk een met het nasaal prefix en het suffix *è,* niet afzonderlijk behandeld te worden, daar hun beteekenis reeds uit die van het grondwoord in verband met de algemeene beteekenis van het prefix *ma* of van het suffix *è* duidelijk is. Zoo is van *tòroq, matòroq,* iets (object) iemand toevertrouwen, en hiervan weder: *matòroqè,* iemand (object) iets toevertrouwen; van *onḍhqng, ngonḍhqngè,* aan iemand (object) een verordening uitvaardigen, en hiervan weder: *mangonḍhqngè,* iemand (object) zulks aan een ander laten doen.

Aanmerking 2. Vreemd zijn de vormen *mabineqè* en *malakeqè,* daar men anders *mabinè* en *malakè* zou verwachten die echter niet gebruikelijk zijn. Immers zij hebben de *causatieve* beteekenis van: maken dat iemand

(object) getrouwd is, d. i. iemand (in het eerste geval van het mannelijk en in het laatste van het vrouwelijk geslacht) uittrouwen.

Aanmerking 3. Als een gevolg dat twee synonieme vormen zich gelijktijdig in het bewustzijn dringen (*contaminatie*) kunnen het prefix *ma* en het suffix *è* verder nog in een en hetzelfde woord voorkomen; bijv. *mabhĕrseqè* = *mabhĕrsè* = *ĕmbhĕrseqè*, iets schoon maken.

§ 186. De vorm [illegible] *ma—aghi*, komt in deze beteekenis voor: ten opzichte van het object zulk een handeling verrichten die (letterlijk of figuurlijk) verwijdering van het subject ten gevolge heeft of die althans door het object niet gewenscht kan worden; zooals: [illegible] *mabinèjaghi*, of [illegible] *mamaḍuwaghi*, zijn vrouw (object) een medeechtgenoot bezorgen door nog een andere vrouw te trouwen; [illegible] *mamaennaghi*, haar man of zijn vrouw slecht bejegenen door vaak voor eigen genoegen uit te gaan; [illegible] *mabĕrkaqaghi*, iemand ontwijken door hard te loopen; [illegible] *manaeqaghi*, zijn moeder bijv. ontwijken door in een boom te klimmen, van een knaap die bang is slaag te krijgen; [illegible] *mangabbhĕrraghi*, voor iemand (object) wegvliegen.

Aanmerking. Tal van voorbeelden van *contaminatie* is hier op te noemen; zooals: *matakoqaghi*, iemand bang maken, van *matakoq* en *nakoqaghi*; en zoo ook: *ma'aḍḍhĕppaghi*, iets plaatsen met het front naar; *manaongngaghi*, iets naar een beschaduwde plaats brengen; *maèlangngaghi*, iets wegmaken; *madhąddhijaghi*, iets of iemand tot iets maken; *ma'adjhąrraghi* = *ma'adjhąri* = *ngadjhąrraghi*, een kind les van iemand laten nemen, enz.

Werkwoorden met het prefix [illegible] nga.

§ 187. Het prefix, in het passief, d. i. oorspronkelijk, [illegible] *ka*, doch door het nasaal prefix van het actief [illegible] *nga*, geworden, geeft aan het werkwoord de beteekenis van: iets als wat door het grondwoord wordt uitgedrukt, bezigen of daarvoor bestemmen; bijv.: van [illegible] *òḍhĕng*, hoofddoek, [illegible] *ngaòḍhĕng*, iets of een hoofddoek als zoodanig gebruiken; van [illegible] *sĕlloq*, ring, [illegible] *ngasĕlloq*, iets als een ring gebruiken; en zoo van elk ander grondwoord dat een kleedingstuk of lijfsieraad beteekent. Verder van [illegible] *dhąlubąng*, papier, [illegible] *ngadhąlubąng*, papier als zoodanig gebruiken; van [illegible] *padjùng*, regen- of zonnescherm, [illegible] *ngapadjùng*, iets of een „padjùng" als zoodanig bezigen; van [illegible]

sòsor, tabakspruim, *ngasòsor*, tabak als pruim gebruiken; van *tambhą*, geneesmiddel, *ngatambhą*, iets als zoodanig aanwenden; van *mennjaq*, olie, *ngamennjaq*, olie bezigen om het hoofdhaar er mede in te smeren; van *ḍąùn*, blad, *ngaḍąùn*, een blad gebruiken om er iets in te wikkelen; van *kasor*, bultzak, *ngakasor*, iets als zoodanig gebruiken.

Aanmerking. Een enkelen keer is het primaire grondwoord een verbale stam in plaats van een concreet substantief; in dit geval is het werkwoord als rechtstreeks van een secundair grondwoord met het prefix *ka* afkomstig te beschouwen, ten minste van *bĕlli* is *kabĕlli*, prijs, en *ngabĕlli*, geld voor den prijs van iets bestemmen, d. i. voor geld (object) iets koopen.

§ 188. Intusschen heeft de vorm met het prefix *nga*, een ruimere beteekenis dan die met het suffix *aghi*, maar zonder eenig ander prefix dan het nasaal prefix aan den stam (§ 174). Immers van *bąddhùng*, bijl, bijv. is *ngabąddhùng*, niet alleen een bijl bezigen om er iets mede te houwen, maar ook meer in 't algemeen: een bijl als wapen bij zich hebben om daarvan zoo noodig gebruik te maken. Een dergelijk verschil in beteekenis is er ook tusschen: *ngatombhąk*, en *nombhąkkaghi*, van *tombhąk*, piek; tusschen: *ngapoqlot*, en *moqlottaghi*, van *poqlot*, potlood, enz.

Aanmerking 1. De vorm met het prefix *nga* wordt meer toegepast. Zoo is van *pen*, pen, *ngaĕppen*, een pen als zoodanig gebruiken of een pen bij zich hebben tot gebruik zoo noodig; terwijl *ngĕppennaghi* niet bestaat; van *kĕrres*, ponjaard, *ngakĕrres*, en, ten minste in bedoelde beteekenis niet *ngĕrressaghi*, want dit beteekent: een »kĕrres" (object) in iemands gordel steken.

Aanmerking 2. Ook hier kan contaminatie plaats hebben; zooals: *ngabĕllijaghi* = *ngabĕlli* = *ĕmbĕllijaghi*; *ngabĕrtaqaghi* = *ngabĕrta* = *ĕmbĕrtaqaghi*, iets als tijding mededeelen, van *bĕrta*, tijding.

Aanmerking 3. Een enkelen keer geven de prefixen *ma* en *nga* aan hetzelfde grondwoord dezelfde beteekenis; ten minste: *ngakappra* = *makappra*, iets ruchtbaar maken. Evenwel is het grondwoord in het eerste geval als een substantief en in het laatste als een adjectief op te vatten, zoodat de eerste vorm juister is te vertalen met: iets als een gerucht aanwenden.

Aanmerking 4. Van *ka'angghùj* is *nga'angghùj* in dezelfde beteekenis gebruikelijk als *ngangghùj*, iets gebruiken, dat rechtstreeks van *angghùj* afkomt.

§ 189. Uit het begrip van werktuig of middel ontwikkelt zich licht dat van oorzaak of reden. Immers het door een subject met een werktuig of middel teweeggebrachte is als de uitkomst der samenwerking van het subject en het werktuig aan te merken, zoodat elk weder als de oorzaak van het teweeggebrachte kan worden voorgesteld. Vooral geldt zulks van een persoon als werktuig of middel. Zoodra dus bij de handeling uitgedrukt door den vorm een object, vooral een persoonlijk object te pas komt hetwelk als oorzaak voorgesteld wordt, beteekent het werkwoord: het object tot oorzaak hebben van wat door het grondwoord wordt te kennen gegeven; bijv.: van *sossa*, verdriet, *ngasossa*, iets of iemand (object) tot oorzaak hebben van zijn verdriet; van *langes*, geween, *ngalanges*, iets of iemand tot oorzaak hebben van zijn geween, d. i. over iets of iemand (object) weenen, en alzoo = *nangèsè* (§ 170); van *ghȩllqq*, lach, *ngaghȩllqq*, om iemand of zijn handeling (object) lachen.

§ 190. *a.* Van een stamwoord afgeleid dat het begrip van neiging of afkeer in zich sluit, krijgt de transitieve vorm met het prefix *nga*, bovendien het suffix *è*; zooals: van *tȩrrò*, verlangen, *ngatȩrrôwè*, naar iemand of iets (object) verlangen; eigenlijk: iemand of iets tot oorzaak, d. i. voorwerp, van verlangen hebben; van *nèsȩr*, medelijden hebben, *nganèsȩrrè*, met iemand (object) medelijden hebben; van *asè* of *lèbùr*, van iemand houden, *nga'aseqè*, of *ngalèburi*, van iemand (object) houden; van *sȩḍḍhqq*, of *manes*, lief, *ngasȩḍḍhqqi*, of *nga-manèsè*, iemand lief vinden door de wijze waarop hij zijn vraag stelt zoodat hem het gevraagde gegeven wordt; verder: van *sòkȩr*, of *sȩḍḍhi*, boos, *ngasòkȩrrè*, of *nga-sȩḍḍhiqi*, op iemand (object) boos zijn; van *sȩngngcq* of *bqdjhiq*, afkeerig, *ngasȩngngeqè*, of *ngabqdjhiqi*, van iemand (object) afkeer hebben; van *kȩrrȩng*, of *bhȩngnges*, streng, *ngakȩrrȩngngè*, of *ngabhȩngngèsè*, iemand streng behandelen; van *takoq*, bang, *ngalakoqè*, voor iemand of iets (object) bang

zijn; van *djhĕ̥rrḁ*, een afschrik hebben, *ngadjhĕ̥rrḁi*, van iemand of iets (object) een afschrik hebben.

Aanmerking. Verder is van *taò*, weten, *ngataòwè*, iets weten; van *tòdjùq*, zitten, *ngatòdjùqi*, nevens *nòdjùqi*, ergens op (object) zitten; van *labu*, vallen, *ngalabuwi*, ergens (object) vallen; van *ghḁgghą̥r*, uit een hoogte vallen, van iets, *ngaghḁgghą̥ri*, naast *ĕ̥ngghḁgghą̥ri*, ergens (object) vallen; van *robbhu*, omvallen, *ngarobbhuwi*, omvallend ergens (object) terecht komen; van *tèḍung*, slapen, *ngatèḍungè*, naast *nèḍungè*, ergens op (object) slapen.

b. Van een telwoord afgeleid, beteekent de transitieve vorm *nga—è*, iets met zoovelen doen als door het grondwoord wordt te kennen gegeven; bijv.: van *ḍuwḁq*, twee, *ngaḍuwḁi*, iets met zijn tweeën doen, enz.

§ 191. Verder geeft het prefix *nga*, aan het werkwoord dat dan intransitief is de beteekenis van: zich ergens bevinden; zooals: van *bḁrḁq*, westen, *ngabḁrḁq*, zich ergens in het westen bevinden; en zoo ook: van *tèmor*, oosten, *ḍḁdjḁ*, noorden, *laoq*, zuiden, respectief: *ngatèmor*, *ngaḍḁdjḁ*, *ngalaoq*. Verder: van *bḁbḁ*, beneden, *ngabḁbḁ*, zich ergens beneden bevinden, en dus = *mabḁ* (§ 162, 5°); desgelijks van *attas*, *nga'attas*, in alle beteekenissen = *ngattas*; van *kontjoq*, *ngakontjoq* = *ngontjoq*; van *paddhu*, *ngapaddhu* = *maddhu*; van *pengghir*, *ngapengghir* = *mengghir*; van *tĕ̥ngnga*, *ngatĕ̥ngnga* = *nĕ̥ngnga* (§ 162, 5°); van *ondjhùr*, voeteneind van een bed, *ngaondjhùr*, zich aan het voeteneind van een bed bevinden; van *anḍhḁp*, laag, niet hoog, *nga'anḍhḁp*, zich in lagere sferen bevinden, van vliegende vogels.

Aanmerking. Voorbeelden van contaminatie zijn: *ngamengghir*, uit: *menghir* en *ngapengghir*; en *nganĕ̥ngnga*, uit: *nĕ̥ngnga* en *ngatĕ̥ngnga*.

§ 192. Een andere beteekenis krijgt de vorm met het prefix *nga*, wanneer het grondwoord een kleur aanduidt, namelijk deze: dat het subject er zoo uitziet als wat door het grondwoord wordt te kennen gegeven; bijv.: van *tjĕ̥llĕ̥ng*, zwart, *ngatjĕ̥llĕ̥ng*, zwart, er zwart uitzien; van *pòtè*, wit, *ngapòtè*, wit, er wit uitzien; en zoo ook van: *kòneng*, geel,

ngakòneng; van *mèra,* rood, *ngamèra;* van *bhiru,* groen, *ngabhiru.*

Aanmerking. Evenwel zegt men niet *ngabàlàu* noch *ngakalabu* noch *ngabungò.* Zoo ontbreekt ook de afleidingsvorm van samenstellingen als bijv. *mèra tuwa,* donkerrood, enz.

§ 193. Met het suffix *an,* heeft de verbale vorm een intransitieve beteekenis, en wel die van: in sterke mate of op veel plaatsen in den ongewenschten toestand verkeeren als die door het grondwoord wordt uitgedrukt; bijv.: van *bingngol,* gezwollen, *ngabingngòlan,* op veel plaatsen gezwollen, van het aangezicht bijv.; van *tĕrpos,* bloeden, van den neus of van den mond, *ngatĕrpòsan,* idem in hevige mate; van *terkĕp,* ingedeukt, van een hoed bijv., *ngaterkĕbbhạn,* idem op veel plaatsen; van *bhutol,* met een doorloopend gat, *ngabhutòlan,* met doorloopende gaten; van *lòka,* gewond, *ngalòkaqan,* met veel wonden; van *pòtong,* gebroken, *ngapòtòngan,* idem op veel plaatsen. Anders kan de verbale vorm ook op eèn meervoudig subject slaan; zooals: van *sĕmpal,* afgebroken, *ngasĕmpalan,* idem, van veel takken bijv.; van *ròsak,* beschadigd, *ngaròsaghạn,* idem, van verscheidene voorwerpen; van *rĕmmok,* verbrijzeld, *ngarĕmmòghạn,* idem, van veel voorwerpen.

Het passief.

§ 194. Onder het woord *passief* wordt verstaan de vorm dien een *transitief* werkwoord uit zijn aard moet kunnen hebben en waarin als subject optreedt de persoon of zaak die in een zekeren toestand gebracht wordt, in tegenstelling tot het *actief* waarin het subject de bewerker van dien toestand is. Intusschen sluit het gebruik van den passieven vorm geenszins het begrip van actie uit, evenmin als dat van passie door het gebruik van den actieven vorm geheel wordt uitgesloten; want een transitief werkwoord duidt zoowel een bewerken als een bewerkt worden aan, doch in den actieven vorm treedt het begrip van bewerken op den voorgrond en dat van

het bewerkt worden daarbij slechts verondersteld; terwijl in den passieven vorm ongekeerd het begrip van bewerkt worden wordt gereleveerd en dat van bewerken verondersteld. Daaruit volgt dat de passieve vorm overigens in beteekenis geheel met den actieven overeenstemt en dan ook zooals dezen vorm, bijv. op zich zelf dezelfde beteekenis van een *pogen* van den bewerker kan hebben (§ 157).

Aanmerking 1. Ware zulks niet 't geval, beide vormen zouden onder verschillende woordsoorten moeten, althans kunnen gerekend worden.

Aanmerking 2. Alleen die bepaling van een *transilief* werkwoord welke in het pasief als *subject* kan optreden, noemen we dan ook *object*. Een bepaling van een toestandswoord daarentegen blijven we *bepaling* of *aanvullende bepaling* noemen en geen object, ook wanneer zij onmiddellijk, d. i. niet voorafgegaan door een voorzetsel, op het predicaatswoord volgt. Zoo is bijv. in *adjhuwąl kĕmbhąng*, bloemen verkoopen, *kĕmbhąng*, geen object, en is *adjhuwąl* als een handeling voorgesteld intransitief.

§ 195. Terwijl het actief aan het nasaal prefix kenbaar is, wordt het passief uitgedrukt door het prefix *è*, vóór het (soms secundair) grondwoord te plaatsen; bijv.: *ngakan*, eten, *èkakan*, gegeten worden; *èpòkol*, geslagen worden of het object zijn van de poging tot slaan zonder dus getroffen te worden (§ 157); *ètangèsè*, beweend worden; *ètjòpaqaghi*, uitgespuwd worden; *èpalandjhąng*, verlengd worden; *èkaòdhĕng*, als een hoofddoek gebruikt worden.

§ 196. Evenwel in de bepaalde beteekenis van: voor iemand (object) iets doen, bezigt men als het passief van een werkwoord met het suffix *aghi*, doorgaans den vorm met een nasaal achter het prefix *è*; zooals: *bąqna èngalaqaghìją apoj*, voor jou gaat men vuur halen, in plaats van *èkalaqaghìją*; *anaqna èmĕllèjaghi naseq*, voor zijn kind (subject) koopt men rijst, in plaats van *èbĕllìjaghi*. Zoo moet het nasaal prefix niet naast maar steeds in de plaats van de beginletter des grondswoords treden; vandaar dat men bijv. wel zeggen kan *sè èmighąllaghi* of *sè èbhighąllaghi*, de persoon voor

wien men straatroof pleegt, maar nooit [illegible] *sè èĕmbhighallaghi.* Zoo zegt men ook: [illegible] *èngabbhĕrraghi,* als een verkorte uitdrukking voor en naast [illegible] *èpangabbhĕrraghi* (§ 186), enz.

Aanmerking. Zie ook § 346 *Aanm.* Het gebruik van het nasaal prefix in het passief in bovengenoemd geval kan eerst naderhand verklaard worden; zie de Aanm. onder § 212.

§ 197. Van veel werkwoorden met het prefix [illegible] *ka,* aan den stam is alleen het passief en niet mede het actief bekend; zoo ten minste wanneer het woord een handeling als oorzaak of reden bedoelt; zooals: van [illegible] *kèneq,* klein, [illegible] *èkakèneq,* van een handeling als oorzaak waardoor iets klein of kleiner wordt, bijv. het afsnijden.

Aanmerking. Trouwens, dergelijke vormen in het passief laten zich steeds als een actief vertalen, zoodat men hier van *deponentia* zou kunnen spreken (1).

Reduplicatie en woordherhaling.

§ 198. Vooreerst wordt hier in herinnering gebracht dat een woordherhaling in de plaats van een reduplicatie, althans van een woord dat met een klinker begint, kan treden (§ 105). Reeds daaruit kan men opmaken dat er tusschen beide woordvormen eveneens ten opzichte van hun *beteekenis* eenig verband moet bestaan. Inderdaad is het verband tusschen reduplicatie en woordherhaling zelfs zoo innig dat de beteekenis van den eenen vorm in wezen overeenkomende

(1) In het Javaansch komen zulke werkwoorden dan ook slechts in het passief voor; bijv. van *lårå,* ziek, ziekte, *dilaraqaké* (= Mad. *èkasakeq* waarvan echter ook het actief *ngasakeq* gebruikelijk is). Zulks gevoegd bij de omstandigheid dat de *passieve vorm* zich in een *actieve beteekenis* laat opvatten, kan licht aanleiding tot misverstand geven. Zoo is het onjuist wat in Roorda's beknopte Javaansche Grammatica omtrent: *ingkang dipun gĕrahakĕn punåpå* wordt aangevoerd (§ 261), want de letterlijke vertaling is niet: »daar hij (subject) door ziek gemaakt wordt, wat is dat?" maar wel: »wat door hem (bepaling) als de oorzaak van zijn ziekzijn bezeten wordt, wat is dat?" D. i. »wat is het dat de oorzaak is van zijn ziekzijn?" Evenmin is *kang dipun-kadjrihi* letterlijk: »iets daar hij (subject) door verschrikt wordt", maar wel: »iets dat door hem (bepaling) als de oorzaak van zijn schrik, zijn vrees, bezeten wordt". In het laatste voorbeeld komt zelfs het prefix *ka* voor dat het Soerakarta'sch Javaansch in bedoelde beteekenis echter niet kent; vandaar: *sing diwĕdèni, kang dipun-wĕdòsi* of *-adjrihi.*

met die van den anderen, hiermede dan ook slechts een *quantitatief*, geen *qualitatief* verschil kan leveren. Wat dit zeggen wil, kan als volgt duidelijker gemaakt worden.

Bij de beschouwing van beide vormen treedt in ons bewustzijn al dadelijk het begrip van *herhaling* op den voorgrond. Immers in een *herhaling* bestaat zoowel de eene als de andere woordvorm, zij het ook dat die op den eenen vorm, de reduplicatie, in mindere mate wordt toegepast dan op den anderen. Uit het begrip van *herhaling* kan verder dat van *voortduring* voortspruiten, hetwelk toch te definiëeren is als een oneindige reeks van herhalingen, waarin dus de eene herhaling zoo te zeggen na een ondeelbaar oogenblik, d. i. onmiddellijk, op de andere volgt. En wat is nu de *eigenlijke, oorspronkelijke* beteekenis van elk der vormen? Terwijl de herhaling van een woord dat een handeling of toestand te kennen geeft hiervan een *herhaling* beteekent, duidt de reduplicatie mede een *herhaling* aan, maar het is overeenkomstig den *korteren* vorm minstens een herhaling met *kortere* tusschenpoozen en alzoo ook zelfs een *voortduring*. Zoo is ꦔꦺꦠꦺꦴꦁ *ngètong*, tellen, ꦠꦺꦴꦁꦔꦺꦠꦺꦴꦁ *tong-ngètong*, bij herhaling tellen, en ꦔꦺꦁꦔꦺꦠꦺꦴꦁ *ngèngètong*, bij voortduur tellen. Intusschen spreekt het wel van zelf dat de *graad* eener herhaling niet nauwkeurig is aan te geven en dat er zelfs tusschen de begrippen *herhaling* en *voortduring* geen scherpe grens is te trekken. Vandaar juist de zoo vaak voorkomende verwisselingen van beide vormen. En vandaar ook dat bijv. ꦔꦺꦁꦔꦺꦠꦺꦴꦁ *ngèngètong* en ꦠꦺꦴꦁꦔꦺꦠꦺꦴꦁ *tong-ngètong*, aanhoudend aan het tellen, in beteekenis met elkander gelijk gesteld kunnen worden.

Aanmerking. Van woorden die zoowel een *momentane* handeling als een toestand (*duratief*) kunnen uitdrukken, betreft de reduplicatie of de woordherhaling den door het enkelvoudig woord aangeduiden toestand die dus als van eenigen duur voorgesteld wordt; zooals: van *tòdjùq*, *djùq-tòdjùq*, zitten; van *naddhẹ̆k*, *dhẹ̆k-naddhẹ̆k*, staan.

§ 199. Is de enkelvoudige vorm transitief, dan geraakt in de reduplicatie de transitieve beteekenis der handeling op den achtergrond om plaats te maken voor het intransitief begrip; want vooral de reduplicatie krijgt dan uitsluitend de beteekenis van een *bezig zijn*, of wil men liever: een *voortdurend bezig zijn*; zooals: van ꦠꦺꦴꦭꦺꦱ꧀ *tòles*, ꦤꦺꦴꦤꦺꦴꦭꦺꦱ꧀ *nònòles*, aan het schrijven; van

tjòkor, *njònjòkor*, aan het scheren; van *raoq*, *ĕnraraoq*, bezig bamboe met een mesje te bewerken; van *òker*, *ngòngòker*, aan het maken van snijwerk; van *sòlam*, *njònjòlam*, aan het borduren; van *bhighql*, *ĕmbhibhighql*, aan het straatrooven gaan. Vandaar dat het, ten minste in het Madoereesch nog geoorloofd is de reduplicatie, terwijl het primaire grondwoord met een klinker begint, op den actieven vorm toe te passen; zooals: van *ètong*, *ngèngètong* (§ 104, 3e). Ook wanneer datgene wat van een transitief werkwoord het object heet bij de reduplicatie als bepaling staat, blijft de vorm intransitief omdat immers het passief nooit in een geredupliceerden vorm voorkomt; bijv. *mòmòlas lòmarèna*, aan het verven van zijn kast.

§ 200. Iets anders is het te dien opzichte met de verbale woordherhaling gesteld; deze kan, wanneer de enkelvoudige vorm transitief is, niet alleen intransitief, maar in den regel ook transitief gebezigd worden. Bijv. *pok-napok*, is herhaaldelijk op de wangen slaan, hetgeen geschieden kan door de handeling: *napok*, op de wangen slaan, op veel personen als het object of anders alleen op één persoon te doen overgaan. In het eerste geval echter behoeft de handeling: *napok*, niet juist herhaalde malen op elk der vele personen toegepast te worden. Immers ook wanneer elk dier personen maar eens zijn beurt krijgt om de handeling: *napok*, te ondergaan, kan de bedrijver met recht van zich getuigen dat hij de herhaalde handeling: *pok-napok* verricht. Doch alsdan moet het passief: *èpok-tapok*, ontbreken, aangezien dit beteekenen zou: herhaaldelijk op de wangen geslagen worden.

§ 201. Zoo *kan*, om op de verbale reduplicatie terug te komen, het object of liever: de aanvullende bepaling licht een *onbepaalde, algemeene, abstracte* beteekenis hebben. Immers door het intransitief, d. i. *steeds actief*, gebruik van den vorm, kan van die bepaling de aandacht zóó zeer afgeleid worden dat men niet licht iets als zoodanig noemt dat een *bepaalde* beteekenis heeft, ja zelfs

zóó zeer dat men ze vaak verzwijgt. Uit dit oogpunt is het dan ook verklaarbaar dat althans bij zulk een bepaling een omzetting van den actieven in den passieven vorm niet plaats kan hebben, wijl bedoelde bepaling als subject zou optreden, hetgeen toch alleen gebeuren kan wanneer zij een *bepaalde, concreete* beteekenis heeft (§ 364).

§ 202. Doch ook een verbale woordherhaling kan door den gemakkelijken overgang van haar beteekenis in die van *voortduring* uitsluitend een *bezig zijn* aanduiden en dus intransitief optreden, met hetzelfde gevolg dat het object of liever: de aanvullende bepaling iets onbepaalds uitdrukt en daardoor gemakkelijk verzwegen kan worden; bijv. van *bęlli,* *męllè,* iets koopen, *lè-męllè,* inkoopen doen.

§ 203. Verder kan zich uit de beteekenis van *voortduring* die van *intensiteit* ontwikkelen; welke laatste beteekenis zich op drieërlei wijze openbaart, als volgt:

a. Ten eerste wordt de reduplicatie ook aangewend om een verrichting te kennen te geven die voorgesteld wordt als met *moeite* gepaard te gaan; zooals: *korsè tjeq-bhęttjeq èallè, sengkoq la ngangangkaq pòlè,* de stoelen die al goed geplaatst waren, heeft men verzet, en nu helaas, moet ik ze weder op hun plaats zetten; *pessè la marè èètong èpapòlong bąn sè ghiq taq èètong, sengkoq la ngèngètònga pòlè,* het reeds geteld geld heeft men bij het geld dat nog niet geteld was gevoegd, zoodat ik helaas, op nieuw aan het tellen mag gaan.

b. Ten tweede kan van een adjectief een verbale woordherhaling met het prefix *ma,* gevormd worden met de beteekenis van een *pogen,* doch alsdan een *intensief* of *herhaald* pogen; bijv.: van *takoq,* bang, *matakoq,* iemand bang maken of trachten te maken, en *koq-matakoq,* idem, doch in sterkere mate of herhaaldelijk.

Gewoonlijk evenwel heeft zulk een verbale woordherhaling een reflexieve beteekenis (§ 183); zooals: van *bąngal,* durven, *mabąngal,* zich voordoen als iemand die durft zonder het

te zijn, en *ngal-mabqngal*, idem, doch hier sterker uitgedrukt. Zoo is van *bhqghùs*, mooi, *mabhq-ghùs*, en vooral *ghùs-mabhqghùs*, zich als een mooie man aanstellen, enz.

c. Ten derde komt de herhaling van een predicaatswoord in 't algemeen, en van een werkwoord in 't bijzonder, in *ontkennende* of *verbiedende* zinnen voor; zooals: *la ḍuwq arè abiddhq sè taq kan-ngakan*, reeds in twee dagen heeft hij niets, in 't geheel niets gegeten; *djhqq lè-mòlè mon sengkoq ghiq-taq ḍqtĕng*, ga volstrekt niet naar huis, als ik nog niet terug ben.

Aanmerking 1. Nog vindt men in *tè-matêja* een versterking der beteekenis van den enkelvoudigen vorm *matè*, sterven; namelijk in een uitdrukking als: *tè-matêja ḍhqmoq bqnnè dhibiqna*, moet ik ook *sterven*, ik zou je voor een anderen persoon houden. Zulk een gebruik der herhaling wordt echter bij geen ander woord aangetroffen.

Aanmerking 2. Soms heeft een woordherhaling een bijzondere beteekenis die men alleen door het spraakgebruik kan leeren kennen, hoewel tot het bestaan daarvan de *eigenlijke* beteekenis van *herhaling* aanleiding moet hebben gegeven; zooals: van *ghĕllqq*, *aghĕllqq*, lachen, *ĕngghĕllqqi*, iemand toelachen, *ngaghĕllqq* (passief: *èkaghĕllqq*), om iets of iemand lachen, en *ĕnlqq-ghĕllqq* of *ngaghĕllqq-ghĕllqq* (passief: *èkaghĕllqq-ghĕllqq*), iemand uitlachen. Van *angkaq*, *ngangkaq*, iets optillen, en *kaq-ngangkaq*, (intransitief) een gast eten voorzetten, ook dan nog wanneer daartoe slechts een enkele bord gebezigd wordt.

§ 204. Verder kan door een samenkomst van een predicaatswoord met een voorafgaand woord dat oorspronkelijk een andere functie in den zin had, doch nu door afkorting met het volgende gelijkluidend is geworden, een woordherhaling ontstaan die alzoo echter een andere beteekenis heeft dan de reeds besproken woordherhalingen; zooals: *ngakan ngakan djhukoq, mon èbhĕrriqi òreng*, hij eet eerst dan vleesch, wanneer hij het van een ander krijgt; waarin *ngakan ngakan*, een verkorte uitdrukking is voor: *ngakanna ngakan*, zoodat de zin in zijn oorspronkelijken vorm die ook nog voorkomt, moet luiden: *ngakanna ngakan djhukoq, mon èbhĕrriqi òreng*, of: *mon ngakanna ngakan djhukoq, mon èbhĕrriqi òreng*, d. i. wat zijn eten betreft, hij eet wel vleesch, als hij het van een ander krijgt.

Desgelijks in: [illegible] *ò-taò la bada è-dinnaq*, of vollediger: [illegible] *ò-taò bharěng la bada è-dinnaq*, men wist het eerst, toen hij al hier was, voor: [illegible] ..... *taòna taò bharěng* ..... enz.; [illegible] *baq-djhubaq taq mĕllè*, het is wel leelijk, maar ik heb het ook niet gekocht (wel gekregen), voor: [illegible] ....., *djhubaqna djhubaq angeng* ...... enz.; [illegible] *da-pada waq-buwaqan sang bùr-lèburan dhurin*, van alle vruchten houd ik 't meest van de doerian, voor: [illegible] ..... *padana pada waq-buwaqan, angeng* ...... enz. Zoo ook in: [illegible] *da-pada angor alakôwa è bĕngkò*, of vollediger: [illegible] *da-pada alalakon, angor alakôwa è bĕngkò*, staat het werken t'huis met het werken elders gelijk, dan is het 't verkiezelijkst t'huis te werken.

Aanmerking. Inderdaad kan de juistheid van onze opvatting nog meer blijken uit de omstandigheid dat de voorzin waaruit de woordherhaling moet zijn ontstaan intact blijft, wanneer de nazin als een *tegenstellende* nog gemakkelijk gevoeld wordt bijv. door het gebruik van een voegwoord als *mon*. Immers het eerste woord van den voorzin wordt dan niet verder afgekort door (zooals zulks bij een woordherhaling pleegt te geschieden) de eerste lettergreep te doen wegvallen; adres: *ngakan ngakan*, nooit of zoo goed als nooit: *kan-ngakan*. Daarentegen wel *ò-taò*, nevens *taò-taò*, enz. in bovengenoemde zinnen.

§ 205. Opmerkelijk nog is de toepassing der woordherhaling op predicaatswoorden in 't algemeen, wanneer twee tegengestelde verrichtingen of toestanden worden beschreven die beurtelings telkens zich herhalen. Het eerste woord wordt dan in zijn onverkorten vorm herhaald, gevolgd door het tweede in zijn enkelvoudigen vorm; terwijl niet zelden de geheele zin, zoo geconstrueerd, mede herhaald wordt; zooals: [illegible] *mandjhĕng mandjhĕng labu, mandjhĕng mandjhĕng labu*, hij stond op en viel neder; stond op en viel weder neder; stond nogmaals op ... enz.; [illegible] *buru buru datĕng, buru buru datĕng*, telkens loopt hij weg, maar telkens komt hij ook terug.

Aanmerking. Zoo kan er dus zelfs van een zinherhaling sprake zijn. De woordherhaling zelf komt hier dan ook steeds in haar vollen vorm (onverkort) voor.

Tijden en wijzen.

§ 206. Een woord dat zooals *tòdjúq*, zich zetten, een momentane handeling uitdrukt, kan verder het resultaat of het vervolg dier handeling, namelijk: zich gezet hebben, zitten, aanduiden. Zoo is ook *naddhĕ̤k*, niet alleen: zich oprichten, maar ook: zich opgericht hebben, staan; verder: *ĕ̤nggh ĕ̤ntang*, achterover op den rug gaan liggen en achterover op den rug liggen; *nonḍúq*, zich bukken en in een gebukte houding; *mĕ̤llaq*, de oogen openen en met open oogen; *ngĕ̤ntjĕ̤ng*, zich recht uitstrekken en recht uitgestrekt; *njanḍq̤r*, gaan leunen en leunen, enz. Er is echter meer. Niet alleen daar toch waar het resultaat door de voortgezette werking van het subject blijvend is, maar ook overal elders waar zulks niet 't geval is, kan door middel van hetzelfde woord zonder eenige verandering in den vorm een handeling alzoo ook als *volbracht* worden voorgesteld; zooals: *ngèljoq*, stelen en gestolen hebben.

§ 207. Doch om een handeling voor te stellen als in haar wording, d. i. op 't punt te geschieden, daartoe dient (hetgeen als een begin van flexie is aan te merken) het suffix *a*, dat bij een werkwoord met het aanhechtsel *è*, de vervanging hiervan door het synonieme *an*, eischt; bijv.: *nòlèsa*, op 't punt te schrijven (momentaan), van *nòles*, schrijven, of meer bepaald uitgedrukt: schrijvende (duratief, infect of imperfect), en geschreven hebben (perfect); *matèjana*, op 't punt te dooden, van *mateqè*, dooden (doodende) en gedood hebben. Zoo komt het suffix in de eerste plaats voor waar men zich voorstelt iets te doen, d. i. in den propositief; bijv.: *sengkoq tĕ̤rrò tèḍunga*, of kortweg: *sengkoq tèḍunga*, ik wil gaan slapen, laat ik gaan slapen. Trouwens, de propositief is geheel met het futurum van den indicatief gelijk te stellen (§ 210). Vandaar dat er ook onderscheid wordt gemaakt tusschen den actieven propositief, overeenkomende met het futurum van den indicatief in het actief, en den passieven propositief die alsdan beantwoordt aan het futurum van den indicatief in het passief; bijv.: *kèḍiq Sidin bq̤n sengkoq èkatòwana*, straks zal ik Sidin roepen.

Aanmerking. Hoe het passief van den propositief evenwel anders kan worden uitgedrukt, zal naderhand blijken (§ 346 *Aanm.*).

§ 208. Intusschen kunnen een gelijktijdige en een volbrachte handeling van elkander onderscheiden worden respectief door het gebruik van de bijwoorden van tijd *lagghiq,* A. (ook K.) *ghiq,* K., juist, nog, en *la,* of *ĕlla,* K., *ĕmpon,* of *pon,* T., *ampon,* A., reeds; terwijl een handeling die in een nog verwijderd, althans onbepaald tijdstip in de toekomst zal plaats hebben door het hulpwoord *bhq̣kal,* K. of *bhq̣dhi,* A. (ook K.) kan worden aangeduid; bijv.: *sengkoq ghiq ngakan,* ik ben (of was) juist aan het eten; *sengkoq la ngakan,* ik heb (of had) reeds gegeten; *sengkoq bhq̣kal ngakan,* ik zal (of zou) eten.

Het futurum perfectum kan men dan te kennen geven door het gelijktijdig gebruik van *la,* en *bhq̣kal;* zooals: *kèḍiq pòkol settong sengkoq la bhq̣kal ngakan,* (zelden ook: *bhq̣kal la ngakan*), straks te één uur zal ik gegeten hebben. Eveneens kan men zeggen: *kèḍiq pòkol settong sengkoq ghiq bhq̣kal ngakan,* (minder gebruikelijk: *bhq̣kal ghiq ngakan*), straks te één uur zal ik juist aan het eten zijn.

§ 209. Zoo kan zelfs een momentane handeling als die door het suffix *a,* wordt te kennen gegeven door middel van dezelfde hulpmiddelen voorgesteld worden als gelijktijdig, volbracht of toekomstig; zooals: *sengkoq ghiq ngakana,* ik wil (of wilde) juist gaan eten; *sengkoq la ngakana,* ik wil (wilde) reeds gaan eten; *sengkoq bhq̣kal ngakana kèḍiq pòkol settong,* ik zal straks te één uur gaan eten, d. i. op dat uur zal ik het eten laten opbrengen; en zulks in onderscheiding van: *sengkoq bhq̣kal ngakan kèḍiq pòkol settong,* d. i. *sengkoq ghiq bhq̣kal ngakan kèḍiq pòkol settong,* ik zal straks te één uur juist aan het eten zijn.

§ 210. Intusschen spreekt het van zelf dat het fijn verschil tusschen den vorm met en dien zonder het suffix licht verwaarloosd

kan worden, waar beide vormen ten minste op een toekomenden tijd slaan die niet nauwkeurig bepaald wordt door een bijwoord van tijd; zooals bijv.: [illegible] (of [illegible]) [illegible] *sengkoq lagghuna entar* (of *entara*) *ka pasar*, ik ga morgen naar de markt. Zoo kan het suffix [illegible] *a*, de beteekenis van een futurum in 't algemeen krijgen. Vandaar dat het verder in den zoogenaamden optatief dient om een wensch, een verzoek of een bede, waarin immers ook het begrip van een futurum ligt opgesloten, uit te drukken; bijv.: [illegible] *ètappòrà kèlap sengkoq*, dat de bliksem mij treffe, bijv. als ik gestolen heb; [illegible] *talęllębbhą*, hij mag verdrinken; [illegible] *mòghą salamęddhą*, hij zij welvarend; [illegible] *mandhąr ghąrusą sang dhąghąngan*, mijn koopwaren vinden koopers; [illegible] *mòghą mòghą èparèngana bhąddjhrą bąn Alla*, dat God je voorspoed schenke. Zoo dient ook [illegible] *ollêja*, van [illegible] *ollè*, verkrijgen, ter uitdrukking van een wensch; zooals: [illegible] *ollêja bąqna ngabhąktè ka lòrana*, jij moogt hulde aan je chef bewijzen.

Aanmerking. Waar men reeds uit de omstandigheden kan opmaken dat er geen sprake is van den tegenwoordigen, wel van den toekomenden tijd, daar kan het suffix van het futurum ten minste bij vaak voorkomende passieve werkwoordvormen wegvallen. Zoo zegt men bijv.: *sang-djhąrąn èdjhuwąl*, voor en nevens — *èdjhuwąlą*, mijn paard zal verkocht worden, d. i. het is bestemd om verkocht te worden, d. i. het is te koop; *padina ètamęn*, naast — *ètamęnna*, de padi is bestemd om geplant te worden; *bhęrrąssą ètanaq*, naast — *ètanaqa*, de ontbolsterste rijstkorrels zijn bestemd om gekookt te worden.

§ 211. Een bloot voorgestelde gedachte (cogitatief) wordt mede door het suffix [illegible] *a*, uitgedrukt. Dit is in zoover te begrijpen dat zulk een gedachte niet met de werkelijkheid overeenkomt, terwijl de gedachte door een futurum bedoeld ook geen, althans nog geen werkelijkheid is; bijv.: [illegible] (of [illegible]) [illegible] *sanaddjhąn sòghiją* (of *sòghiją*), *taq kèra ghęllęm ariqbhęrriq*, stel, hij was rijk (maar hij is het niet), dan nog zou hij niet goedgeefsch zijn; [illegible] *djhąq sakènga kaulą ngalaq, mator sadjhąrbąna*, als ik het genomen had, zou ik het u naar waarheid mededeelen. Bij toegevende (concessieve) zinnen daarentegen komt de gedachte òf wel òf niet met de werke-

lijkheid overeen. Met dit onderscheid nu houdt de spreker in het Madoereesch steeds rekening; vandaar dat hij in het eerste geval zich niet van het suffix *a*, bedient, terwijl in het laatste geval de gedachte tot een bloot voorgestelde is terug te brengen; bijv.: *sanaddjhąn sòghi, taq kèra ghęllęm ariq-bhęrriq*, al is hij rijk, hij is toch niet goedgeefsch; anders dan: *sanaddjhąn sòghijq, taq kèra ghęllęm ariq-bhęrriq*, toegegeven, stel, hij was rijk, enz. (zie boven).

§ 212. Men zou nu verwachten dat de imperatief die toch ook futurisch is door hetzelfde suffix *a*, wierd uitgedrukt. Daar echter een gebod ten minste, vaak met zekere gemoedsbeweging wordt uitgesproken, is daarvoor doorgaans de kortere uitdrukking zonder het suffix in gebruik; bijv. *mòlè*, ga naar huis. Zoo niet alleen is er tusschen den imperatief en den indicatief geen verschil in vorm, maar zelfs in een belangrijk opzicht komen beide modi met elkander overeen: evenals de indicatief maakt de imperatief namelijk onderscheid tusschen het actief en het passief. En zoo zegt men in het actief van den imperatief bijv.: *bąqna nòles*, schrijf jij; *ngalaq aeng bąqna*, haal jij water. Moet er evenwel bepaaldelijk van het object der handeling gesproken worden, dan bedient de spreker zich van den passieven imperatief, d. i. het verbale stamwoord; zooals: *kalaq bąqna pessèna*, neem jij het *geld*.

Aanmerking. We kunnen dan ook aannemen dat, evenals de actieve imperatief uit het actief, de passieve zich uit het passief (van den indicatief) moet ontwikkeld hebben. Ten minste het passief van den optatief kan ter uitdrukking van dezelfde gedachte gebezigd worden; zooals: *èkalaqa bąqna pessèna*, het geld worde door jou genomen. Het subject nu kan als de toegesproken persoon licht verzwegen worden, en ook het prefix *è* kan gemakkelijk wegvallen (§ 51*b*), zoodat de zin kan luiden: *kalaqa pessèna*. Doch *kalaqa* is als een imperatief-vorm veel minder gebruikelijk dan *kalaq*, ja als zoodanig is het zelfs zoo goed als in 't geheel niet in zwang. Zoo komt ook *ghibąqaghi*, breng het mede (voor mij of voor een ander), veel meer voor dan *ghibąqaghijq*; en *tjòpaè*, bespuw het, meer dan *tjòpaqana*, en ook meer dan het verkorte *tjòpanna*. Zelfs is bijv.: *kalaq pessèna bąn bąqna* geen ongehoorde anomalie.

Het blijkt in elk geval dat er tusschen den imperatief en den indicatief een nauw verband bestaat. En dat verband laat zich in het Madoereesch

zelfs nog duidelijk aanwijzen tusschen een imperatief als bijv.: *sengkoq mĕllèjaghi naseq*, koop voor mij rijst, en een indicatief als: *sengkoq èmĕllèjaghi naseq*, voor mij (subject) koopt men rijst. Met dien verstande evenwel dat hier omgekeerd de vorm van den indicatief zich uit dien van den imperatief moet ontwikkeld hebben; zóó alleen immers laat zich, naar het ons wil toeschijnen, het behoud van het nasaal prefix in het passief van den indicatief verklaren. Trouwens, *sengkoq mĕllèjaghi naseq* is een *passieve* imperatief (vandaar het nasaal prefix) in onderscheiding van den *actieven* imperatief: *naseq ruwa bĕllijaghi* (*sengkoq*), koop *die rijst* voor mij.

§ 213. De *ontkennende imperatief*, de *vetatief*, zulk een die een verbod of ook wel een verzoek om iets na te laten tot inhoud heeft, wordt afzonderlijk uitgedrukt door middel van de partikel *addjhąq* (of *djhąq*); zooals: *addjhąq nakal*, wees niet ondeugend; *djhąq sampêjan dhuka*, wees U niet boos.

HOOFDSTUK II.

TOESTANDSWOORDEN.

---

§ 214. Toestand is tot staan, niet-beweging, doch in ruimeren zin op te vatten: niet-verandering, d. i. een in een of ander opzicht zich zelf gelijk blijven. Daar bij een intransitief werkwoord het object der handeling, al blijft dit ook onuitgedrukt, het subject zelf is, zoo kan gezegd worden dat gedurende de *handeling* »zwemmen" bijv. het subject mede in den *toestand* »zwemmen" verkeert. Mocht men nu tegenwerpen dat »zwemmen" toch een beweging, een verandering (van plaats) is, en dus geen toestand zou mogen heeten, dan zij opgemerkt dat bedoelde beweging uit een reeks van kleinere bewegingen bestaat, die ten opzichte van elkander geacht kunnen worden geen verandering te ondergaan. Het blijkt dus dat »zwemmen" zich niet alleen als verandering, maar ook evengoed als niet-verandering laat voorstellen, d. i. niet alleen als *handeling*, maar ook als *toestand*. En zulk een opvatting van een intransitieve handeling als een toestand is steeds mogelijk waar de handeling volstrekt duratief is. Doch ook als de intransitieve handeling momentaan is, kan het, zooals we gezien hebben, gebeuren dat de toestand die het resultaat der handeling is ten minste door hetzelfde woord wordt uitgedrukt als de handeling zelf; bijv. [illegible] *tòdjúq*, zitten, in den zin van »zich zetten" is een momentane *handeling*, maar [illegible] *tòdjúq*, zitten, in de beteekenis van »zich gezet hebben", d. i. als het resultaat der vorige handeling een *toestand*. Evenwel de geheele toedracht door [illegible] *tòdjúq*, zitten, uitgedrukt, laat zich nog wel als een handeling voorstellen, aangezien zij als de uiting zelf van den wil des bedrijvers, d. i. van de oorzaak die den toestand (bij zich zelf) bewerkt, is op te vatten. Men ziet hier dus weder dat handeling en toestand slechts verschillende opvattingen zijn van een en dezelfde zaak.

Toestandswoorden met het prefix *a.*

§ 215. Doch terwijl een enkelvoudige (niet herhaalde) handeling uitgedrukt door een vorm met het nasaal prefix momentaan, althans van korten duur kan zijn, eischt een handeling die door een vorm met het prefix *a,* zonder nasaal wordt aangeduid in 't algemeen een lang tijdsverloop, zoodat zij zich gemakkelijk als een toestand van het subject laat voorstellen. Met andere woorden: de algemeene beteekenis van een duratief, een bezig zijn, is vooral laatstbedoelde handeling eigen, en een toestandswoord met het prefix *a,* drukt dus een toestand of een als zoodanig gedachte handeling uit. Vermits echter een intransitief, terugwerkend en een transitief werkwoord alleen in de wijze van opvatting van elkander verschillen, namelijk als een handeling uitdrukkende, respectief met een verholen subjectief object, een onverholen subjectief object en een onverholen niet-subjectief object (*het* object bij uitnemendheid); en aangezien verder een transitief werkwoord zich aan twee kanten laat beschouwen, namelijk ten opzichte van het subject als een handeling (actief) en ten opzichte van het object als een toestand (passief), zoo kan het geen verwondering baren dat bedoelde toestandswoordvorm nu eens door een intransitief werkwoord, dan eens door een terugwerkend werkwoord, dan weder door den actieven vorm van een transitief werkwoord moet worden wedergegeven, dan weder nog als het resultaat van een handeling een geheel passieve beteekenis heeft en vaak moet worden vertaald door een participium perfectum. Zoo dan laten zich die vormen in vier rubrieken verdeelen, namelijk in *actitieve, passieve, actitief-passieve* en *neutrale* toestandswoorden.

§ 216. Het subject en de aanvullende bepaling van de actitieve toestandswoorden kunnen respectief aan het subject en het object van den overeenkomstigen eenvoudigen werkwoordvorm beantwoorden; bijv.: *araoq,* bezig iets met een mes te bewerken, *ŋnraoq,* iets met een mes bewerken; *aghurqng,* aan het graven of uitgraven van den grond, *ŋngghurqng,* den grond uitgraven; *araò,* aan het wieden van gras, *ŋnraò,* gras wieden; *asakaq,* bezig den grond te bewerken, *njakaq,* den grond bewerken.

§ 217. Van de passieve toestandswoorden kan het subject hetzelfde zijn als het object van den transitieven eenvoudigen vorm; bijv.: *aghindhùng*, op den rug opgenomen om verder gedragen te worden, d. i. in den toestand van »op den rug gedragen worden" verkeeren, *èghindhùng*, op den rug gedragen worden; *asèbqq*, in tweeën gespleten, *èsèbqq*, in tweeën gespleten worden. Zoo ook: *adjhidjhir*, in een rij geplaatst; *asompa*, beëedigd; *apangkò*, of *arèbq*, op iemands schoot genomen en er op zitten; *atondhq*, in lagen geplaatst; *aghùndjĕk*, in schuddende beweging als gevolg van het geschud zijn of geschud worden; *apangkat*, in betrekking; *atjòkor*, geschoren; *aghùnteng*, geknipt, van *ghùnteng*, schaar; *atòpò*, afgesloten, van een toegang; *asampa*, genaamd; *atèkĕp*, dicht geslagen, van een boek bijv.; *atòtop*, gesloten, van een deur bijv., opgesloten, van een gevangene; *atangkĕp*, bijeengevoegd, van een paar; *apanta*, in groepen verdeeld; *atabhùng*, aaneengevoegd, van twee touwen; *apalang*, gedwarsboomd, met een dwarsboom.

§ 218. Het subject van de actitief-passieve toestandswoorden kan niet alleen het subject van het eenvoudig werkwoord zijn, maar tevens diens object; zooals: *ĕngghqntong*, iemand ophangen, *aghqntong*, zich ophangen; *njoddhùq*, of *njòtjò*, iemand steken, *asoddhùq*, of *atjòtjò*, zich dood steken; *mĕddhqng*, iemand met een kapmes houwen of dooden, *pĕddhqng*, zich met een kapmes dooden; *njabbhùr*, iemand in et water werpen, *atjabbhùr*, zich in het water werpen.

§ 219. Naast een neutraal toestandswoord is er geen eenvoudige werkwoordvorm aan te wijzen, zoodat de toestandswoordvorm als de plaatsvervanger van den werkwoordvorm aangemerkt kan worden; bijv.: van *tĕllor*, ei, *atĕllor*, eieren leggen; van *pĕllò*, zweet, *apĕllò*, zweeten; van *njabq*, adem, *anjabq*, adembalen; van *mempè*, droom, *amempè*, droomen; verder: *aghĕllqq*, lachen; *akòtak*, kakelen; *asĕrrò*, kermen; van

kalambhi, buis, *akalambhi*, een buis aantrekken of aanhebben; *alangngoj*, zwemmen; *amaen*, spelen (1).

§ 220. Is het grondwoord een concreet substantief, dan kan de vorm in 't algemeen beteekenen:

a. met of door wat het grondwoord uitdrukt als het eenige noodige middel of werktuig iets verrichten (actitief of neutraal) of in een toestand verkeeren (neutraal of passief); bijv.: van *landúq*, spade, *alandúq*, een stuk grond met de spade bewerken; van *nanggh̨ql̨q*, ploeg, *ananggh̨ql̨q*, ploegen; van *bĕngkò*, huis, *abĕngkò*, wonen; van *djh̨ql̨qn*, weg, *adjh̨ql̨qn*, loopen; van *tongkĕl*, stok, *atongkĕl*, een stok gebruiken, met een stok; van *kalambhi*, buis, *akalambhi* (§ 219); van *sòsor*, tabakspruim, *asòsor*, pruimen; van *ròkoq*, sigaar, *aròkoq*, rooken; van *djh̨qmò*, geneesmiddel, *adjh̨qmò*, een geneesmiddel innemen. Zie ook: *aghùnteng*, enz. (§ 217).

b. een natuurlijke verrichting of toestand (neutraal) waardoor dat wat het grondwoord aanduidt, wordt voortgebracht, verkregen of bezeten; zooals: *atĕllor*, *apĕllò*, *anjab̨q* (§ 219). Verder: van *kĕmmè*, urine, *akĕmmè*, urineeren; van *taè*, excrement, *ataè*, zijn gevoeg doen; van *kĕntoq*, veest, *akĕntoq*, een veest laten; van *buwq*, vrucht, *abuwq*, vrucht dragend; van *kĕmbh̨qng*, bloem, bloesem, *akĕmbh̨qng*, bloeien; van *d̨qùn*, blad, *ad̨qùn*, met bladeren; van *tjòpa*, spog, *atjòpa*, spuwen; van *mònjè*, geluid, *amònjè*, luiden. En zoo ook: van *sĕrrò*, gekerm, *asĕrrò* kermen; van *sòrak*, gejuich, *asòrak*, juichen; van *kòtak*, gekakel, *akòtak*, kakelen; van *karonnoq*, gekraai, *akaronnoq*, kraaien; van *gh̨qùng*, geblaf, *agh̨qùng*, blaffen; van *ĕngnga*,

(1) Het Javaansch heeft daarentegen van *ĕnḍog*, ei, bijv. den verbalen vorm *ngĕnḍog*, enz.

geloei, *ağngnga*, loeien; van *ghğllaq*, lach, *aghğllaq*, lachen. Verder: van *binè*, vrouw, *abinè*, getrouwd, van een man; van *lakè*, man, *alakè*, idem, van een vrouw.

§ 221. Is het grondwoord een woordstam of een abstract substantief, dan drukt de vorm in 't algemeen een handeling uit (actitief of neutraal); bijv.: *alontjaq*, springen; *atandaq*, dansen; *apòla*, zich aanstellen; *atjarok*, aangrijpen; *anaeq*, klimmen; *alangngoj*, zwemmen; *aghadjaq*, schertsen; *aghulùq*, rollen; *alakò*, werken; *adhaghang*, handel drijven; *adjhuwal*, verkoopen, als duratief, d. i. handel drijven; *atanaq*, rijst koken; *aghuring*, braden; *araoq* (§ 216)); *amaen*, spelen; *atjabis*, voor een meerdere verschijnen; *arğmbhak*, beraadslagen; *apekker*, denken; *atanja*, vragen.

Evenwel kan de vorm alsdan ook een passieven toestand aanduiden; zooals: *aghindhùng*, *aghùndjğk*, *apangkò*, of *arèba* (§ 217).

Aanmerking. Daar een transitief werkwoord intransitief kan worden gebezigd, gebeurt het niet zelden dat ten minste een actitieve toestandswoordvorm geheel in dezelfde beteekenis naast den eenvoudigen werkwoordvorm voorkomt; zooals: *araoq* ≐ *ğnraoq*, enz. (Zie verder § 216). Dat zulks licht aanleiding kan geven om het onderscheid in beteekenis tusschen het prefix *a* (zonder nasaal) en het nasaal prefix ook elders geheel uit 't oog te verliezen, bewijzen dubbelvormen als: *asòròwaghi* = *njòròwaghi*, enz. Men zou nu kunnen volhouden dat er nog een fijn onderscheid tusschen *asòròwaghi* en *njòròwaghi* zou bestaan, voor het taalgevoel van den Madoerees zelf bestaat echter dat verschil niet en daaraan hebben we ons natuurlijk te houden.

Toestandswoorden met het prefix a, en het suffix an.

§ 222. Een toestandswoordvorm met het preffix *a*, kan nog het suffix *an*, achter zich krijgen. Het grondwoord kan een concreet substantief zijn, meer bepaald de naam van een kleedingstuk, en de vorm zelf beteekent dan: dat kleedingstuk aan- op- of om-

hebben; zooals: van *kalambhi*, buis, *akalambhijqn*, een buis aanhebben; van *òḍhĕng*, hoofddoek, *aòḍhĕngngan*, een hoofddoek dragen; van *samper*, onderkleed, *asampèran*, een onderkleed aanhebben, enz. Vergelijk *akalambhi*, enz. (§ 219).

§ 223. Verder beteekent de vorm *a—an*, vaak, aanhoudend, gewoonlijk dat doen of zijn wat door het grondwoord als toestandswoord of ten minste door den eenvoudigen verbalen vorm wordt uitgedrukt; zooals: van *tĕllor*, ei, *atĕllor*, eieren leggen, en hiervan: *atĕllòran*, vaak eieren leggen; van *kĕttjap*, smak, *akĕttjap*, smakken, *akĕttjabhqn*, dikwijls smakken; van *bhqsa*, kapot, *abhqsaqan*, telkens kapot gaan; van *tòkar*, twist, *atòkar*, twisten, *atòkaran*, vaak twisten; van *kekkeq*, *ngekkeq*, bijten, *akekkeqan*, vaak bijten; van *pĕḍḍhqng*, zwaard, *mĕḍḍhqng*, met een zwaard houwen; *apĕḍḍhqngan*, gewoon met een zwaard te houwen; van *patè*, dood, *matè*, sterven, *apatêjan*, vaak dood gaan, d. i. successievelijk dood gaan, van een kudde bijv.; van *tjaptjap*, druppel, *njaptjap*, druppelen, *atjaptjabhqn*, aanhoudend druppelen.

§ 224. Anders beteekent de vorm *a—an*, de hoedanigheid of hoeveelheid door het grondwoord aangeduid in meerdere mate vertoonen; zooals: van *radjq*, groot, *aradjqqqn*, grooter; van *tengghi*, hoog, *atengghijqn*, hooger; van *pentĕr*, knap, *apentĕrran*, knapper. En vandaar ook: *atòsan*, honderden tellen, d. i. bij honderdtallen; *aèbuwqn*, bij duizenden; *adjuḍqngan*, bij bakken, van vervoerde spijzen, enz.

Aanmerking 1. In het Kangeansch kan *abqḍqàn*, van *bqḍq*, er zijn, ook op een meervoudig subject betrekking hebben; zoo zegt men er bijv. *abqḍqàn òreng manḍi*, wanneer er sprake is van veel personen die baden; terwijl *bqḍq òreng manḍi* beteekent: er is iemand die baadt.

Aanmerking 2. De vergrootende trap wordt omschreven door *lĕbbi*, meer, vóór het adjectief te plaatsen; zooals: *lĕbbi kèneq*. Of anders door middel van *djhúng* vóór den afgeleiden vorm *—an*: *djhúng kèneqan*, kleiner.

Toestandswoorden met de prefixen a en pa.

§ 225. De vorm *apa—*, beteekent: een handeling die door het grondwoord wordt uitgedrukt door een ander of door anderen laten verrichten; zooals: van *pèkol*, *mèkol*, iets aan een draagstok vervoeren, en hiervan weder: *apamèkol*, zoo goederen door anderen doen vervoeren; van *lanḍúq*, spade, *alanḍúq*, een stuk grond met de spade bewerken, en hiervan of liever van den verkorten vorm *lanḍúq*: *apalanḍúq*, zijn grond met de spade laten bewerken; van *anjè*, paḍisnijden, *apa'anjè*, zijn paḍiaanplant door anderen laten snijden; van *raò*, *araò* = *raò*, waarvan *aparaò*, gras door een ander laten wieden; van *adjhúq*, *ngadjhúq*, de paḍi-kweekplant overplanten, *apangadjhúq*, dat door anderen laten doen. En zoo ook van *tòtò*, *nòtò*, rijst stampen, *apanòtò*, zulks laten doen; van *pòlas*, verf, *mòlas*, verven, *apamòlas*.

§ 226. Opmerkelijk is ook de beteekenis van den toestandswoordvorm *apa—*, wanneer het (primaire) grondwoord een substantief is; zij is namelijk deze: van nature gewoon of er van houden met wat door het grondwoord wordt aangeduid op de een of andere wijs te doen te hebben; zooals: van *tamoj*, gast, *apatamoj*, gewoon gasten te ontvangen, terwijl *natamoj*, van *patamoj*, beteekent: iemand een bezoek brengen; van *lòra*, chef, *apalòra*, een chef hebben, maar dan van iemand wien zulks als 't ware in de familie of in het bloed zit, hieruit blijkende dat ook zijn vader een chef heeft of ten minste heeft gehad; van *sabq*, rijstveld, *apasabq*, een rijstveld hebben, maar dan weder van iemand die als 't ware een aangeboren rijstlandbouwer is, blijkens de omstandigheid dat zijn vader ook een rijstveld heeft of gehad heeft; van *bĕngkò*, huis, *apabĕngkò*, een huis bezitten, terwijl zijn vader er ook een heeft of heeft gehad, doch ook meer in 't algemeen: een eigen huis bezitten, in tegenstelling tot *abĕngkò*, dat ook van een logeergast gezegd kan worden; van *ghuru*, leer-

meester, *apaghuru*, door het onderricht van een leermeester bedreven in een of ander vak; van *sanaq*, verwant, *apasanaq*, zijn *eigen* verwanten gaarne als zoodanig erkennen en behandelen, terwijl *njanaq*, beteekent: iemand die zijn verwant niet is als zijn verwant behandelen.

Aanmerking. Het Soemĕnĕpsch laat doorgaans het prefix *a* van den vorm wegvallen.

§ 227. Zoo ook wanneer het grondwoord een predicaatswoord is, want alsdan beteekent de vorm *apa*—, gewoon of er van houden dat te doen of te zijn of van nature dat zijn wat door het stamwoord wordt te kennen gegeven; bijv.: van *ladjǫr*, voor: *aladjǫr*, varen, *apaladjǫr*, gewoon te varen; van *ghǫdjǫq*, voor: *aghǫdjǫq*, schertsen, *apaghǫdjǫq*, gewoon of er van houden te schertsen; van *naksò*, voor: *anaksò*, boos worden, *apanaksò*, gewoon boos te worden; van *tanè*, voor: *atanè*, het landbouwbedrijf uitoefenen, *apatanè*, idem van geslacht tot geslacht; van *dhǫghǫng*, voor: *adhǫghǫng*, handel drijven, *apadhǫghǫng*, gewoon dat te doen. Verder: van *ghęndhǫk*, bluffen, *apaghęndhǫk*, er van houden te bluffen; van *lènjè*, schoon, *apalènjè*, van nature schoon, d. i. gemakkelijk schoon te maken; van *ghǫmbhǫq*, welig groeiend, *apaghǫmbhǫq*, van nature dat zijn; van *sarmò*, bekend, *apasarmò*, er van houden met anderen kennis te maken; van *radjǫ*, groot, *aparadjǫ*, van nature groot, als behoorende tot de groote soort, bijv. van „òbi"-wortels; van *lęssò*, moe, *apalęssò*, uit zijn aard niet bestand tegen vermoeienissen, d. i. spoedig moe worden; van *lèbùr*, ergens van houden, *apalèbùr*, liefhebber zijn van planten of dieren; van *kakan*, *ngakan*, eten, *apangakan*, lekkerbek zijn; van *tombhǫk*, piek, *nombhǫk*, met een piek steken, *apanombhǫk*, uit zijn aard zulk een steker zijn; van *adjhǫr*, leeren (van een leerling), *apa'adjhǫr*, leerlustig.

Aanmerking 1. Ook in bovengenoemde beteekenis laat het Soemĕnĕpsch doorgaans het prefix *a* weg.

Aanmerking 2. De vorm *apa—*, die ontstaan is door voorvoeging van het prefix *a* aan een vorm die reeds van het prefix *pa* is voorzien, behoeft natuurlijk niet afzonderlijk behandeld te worden. Zoo is van *pa'asel,* opbrengst, *apa'asel,* opbrengen, van een stuk grond; van *pasanḍąrąn,* leuning, *apasanḍąrąn,* met een leuning.

Toestandswoorden met het prefix ta.

§ 228. Het prefix *ta,* wordt aan een verbalen stam voorgevoegd en geeft dan aan den vorm de beteekenis van: onbedoeld in een (passieven) toestand geraken; zooals: van *tjettjer,* *njettjer,* achterlaten, *tatjettjer,* bij vergissing achtergelaten; van *pèsa,* *mèsa,* scheiden, *tapèsa,* bij toeval of ongeluk gescheiden. Soms komt het grondwoord evenwel niet als stamwoord voor, doch ook dan ligt in den vorm het begrip van onopzettelijkheid opgesloten; zooals: *takęrdjhąt,* schrikken; *taręndhęp,* pijn voelen aan de zijden door het optillen van iets zwaars; *tapęgghą,* aamechtig; *tapalghąq,* niet voort kunnen met lezen; *takètas,* te veel afgeknipt of afgesneden; *taghąghąs,* met schrik wakker worden of opstaan; *taleplap,* mede behandeld bij vergissing; *tatjòrok,* bij vergissing mede gegeven; *tabhąlusok,* ergens met den voet in geraken; *tabhąliddjhùk,* uitglijden.

§ 229. Zoo beteekent van *lèbąt,* voorbijgaan, *talèbąt,* overschreden (de grens), en vandaar als bijwoord van graad: te, zeer; zooals *talèbąt radją,* zeer groot, te groot. Daaruit ontwikkelt zich als een verkorte vorm *taradją,* met dezelfde beteekenis. En zoo is ook van *kèneq,* klein, *takèneq,* zeer klein of te klein; van *tjęllęng,* zwart, *tatjęllęng;* van *panḍąq,* kort, *tapanḍąq;* van *sakeq,* ziek, *tasakeq;* van *njaman,* aangenaam, *tanjaman,* enz. Pleonastisch wordt daarbij echter steeds het bijwoord *ḍąllu,* of *ghąllu,* of ook wel *dhąllu* (met de bijvormen *ḍillu,* enz.), zeer, te, gebezigd; zooals: *takèneq ḍąllu.*

Toestandswoorden met het prefix ka.

§ 230. De vorm met het prefix *ka*, beteekent een (passieven) toestand waarin het subject is gekomen, en die opzettelijk of onopzettelijk door een ander is teweeggebracht. In het laatste geval is deze vorm dus synoniem met dien voorzien van het prefix *ta*. Voorbeelden zijn: *ka'angkes*, op het droge gebracht, ook onopzettelijk en dan = *ta'angkes*; *kabhighąl*, op den weg beroofd, ook = *tabhighąl*; *katjanḍhąk*, opgevat, ook = *tatjanḍhąk*; *kapaksa*, gedwongen, ook = *tapaksa*; *kabhĕnḍĕm*, begraven, ook = *tabhĕnḍĕm*; *ka'adjhùm*, bijeengegaard, ook = *ta'adjhùm*.

Toestandswoorden met het suffix an.

§ 231. De afgeleide vorm — — *an*, duidt aan dat het subject van aard is of gewoon te doen wat door het grondwoord wordt uitgedrukt; zooals: van *bąngal*, durven, *bąngalan*, moedig; van *takoq*, bang, *takòdhąn*, vreesachtig; van *lètjek*, liegen, *lètjèghąn*, leugenachtig; van *tèḍùng*, slapen, *tèḍungan*, een slaapkop zijn, enz. Soms heeft het grondwoord zelf reeds die beteekenis; vandaar bijv. *tjĕrreq* = *tjĕrreqan*, gierig (van aard).

§ 232. Is het grondwoord een klanknabootsend woord, dan beteekent de vorm — — *an*, bedoeld geluid voortbrengen; zooals: van *tjĕṭṭor*, het geluid van een zweepslag, *tjĕṭṭòran*, zulk geluid maken, van een zweep; van *tjuwĕng*, een klanknabootsing van het fluiten van een kogel, *tjuwĕngngan*, fluiten, van een kogel, enz.

Toestandswoorden met het suffix ĕn.

§ 233. De afgeleide vorm — — *ĕn*, geeft te kennen dat het subject aan een of ander gebrek lijdt, zooals dit door het grond-

woord wordt aangeduid; bijv.: van *pòrò*, *bhąlqą*, en *pòraq*, huidziekten, *pòrôwę̆n*, *bhąlqąę̆n*, *pòraqę̆n*, respectief met *pòrò*, enz. behept; van *kòlaq*, litteeken, *kòlaqę̆n*, met een litteeken. De vorm, alsdan van een toestandswoord afgeleid, kan ook op voorwerpen toegepast worden om deze als gebrekkig voor te stellen. Doch om dit wel te kunnen doen, krijgt hij tevens een intensieve beteekenis; zoo is van *tjarreq*, gescheurd, *tjarreqę̆n*, met scheuren; van *pę̆gghąq*, breken, van een touw bijv., *pę̆gghąqę̆n*, vaak of licht breken.

Toestandswoorden met het prefix ka, en het suffix an, of ę̆n.

§ 234. In de eerste plaats beteekent de vorm *ka—an*, dat het subject in een (passieven) toestand is gekomen zonder dat de persoon wien zulks aangaat, hetzij hij het subject zelf is of niet, zulks heeft willen of kunnen verwachten; bijv.: van *tę̆ppaq*, richtig, *katę̆ppaqan*, richtig geworden; van *tjòkop*, voldoende, bemiddeld, *katjòkòbhąn*, bemiddeld geworden, voldoende te eten hebben; van *rèpot*, drukte, het druk hebben, *karèpòdhąn*, door drukte overvallen; van *malò*, beschaamd, *kamalôwan*, beschaamd raken: van *tjèlaka*, ongelukkig, ongeluk, *katjèlakaqan*, lijden door dat een ongeluk een ander is overkomen; van *patè*, dood, *kapatêjan*, iemand die dood is te betreuren hebben; van *sakeq*, ziek, ziekte, *kasakeqan*, met een zieke te doen hebben; van *parenta*, last, *kaparentaqan*, met iets belast; van *lòpot*, mis, *kalòpòdhąn*, overgeslagen, bijv. niet mede uitgenoodigd om een feest bij te wonen.

§ 235. In genoemde beteekenis heeft de vorm *ka—an*, soms een bijvorm ka—ę̆n *ka—ę̆n*; zooals: *katjòkòbhę̆n*, *karèpòdhę̆n*, *kamalôwę̆n*, respectief voor *katjòkòbhąn*, enz. Zoo is ook *kalaparę̆n*, of *kalaparan*, in den toestand

van hongerig zijn gekomen, d. i. honger hebben; *katakoqĕn,* of *katakoqan,* in den toestand van bang zijn gekomen, d. i. vreezen. En zoo verder: *kasòkaqĕn,* blij; *kabikêjĕn,* gierig; *karammêjĕn,* levendig; respectief nevens: *kasòkaqan,* enz. Soms slaat de afgeleide vorm op een ander subject dan het grondwoord; zooals: van *tjèloq,* zuur, van een tamarindevrucht bijv., *katjèloqĕn,* of *katjèlòqan,* in zulk een toestand gekomen als die door den zuren smaak van een tamarindevrucht is teweeggebracht, van den eter; van *pakaq,* wrang van een onrijpe vrucht bijv., *kapakaqĕn,* of *kapakaqan,* van den persoon die juist een wrange vrucht gegeten heeft.

§ 236. De vorm *ka—ĕn,* geeft anders zonder den bijvorm *ka—an,* nevens zich te hebben, een excessief te kennen, en wel zulk een dien wij door middel van het bijwoord *te* uitdrukken. De vorm laat zich alsdan afleiden van elk adjectief dat voor de trappen van vergelijking vatbaar is; bijv.: *katakoqĕn,* te bang; *kasòkaqĕn,* te blij; *kabikêjĕn,* te gierig; *karammêjĕn,* te levendig.

Reduplicatie en woordherhaling.

§ 237. Veel van hetgeen hier omtrent beide vormen gezegd zou kunnen worden, is reeds bij de behandeling der werkwoorden opgemerkt (zie vooral § 203*c*, § 204 en § 205). Er rest nu nog aan te teekenen dat van de afgeleide toestandswoorden met een prefix alleen die met het prefix *a,* in een gereduplicceerden vorm kunnen gebezigd worden, en wel in geval de enkelvoudige toestandswoordvorm een verrichting beteekent. Alsdan drukt de reduplicatie, veelal naast de woordherhaling in gebruik, een aanhoudend bezig zijn uit; zooals: *atatanja,* of *anja-tanja,* onophoudelijk vragen; *aghughuring,* of *aring-ghuring,* voortdurend aan het braden; *aghqghĕrdjhq,* of *adjhq-ghĕrdjhq,* aanhoudend of herhaaldelijk stampvoeten; *akakadjhùn,* of *asòsombhqr,* voortdurend uitdagen. Zoo is

atatanè, het landbouwbedrijf uitoefenen; terwijl *aghughuru*, nevens *aghuru*, in 't algemeen beteekent: in de leer.

§ 238. *a*. Met het suffix *an*, komt de reduplicatie of anders de woordherhaling eveneens voor om de beteekenis van het suffix (§ 223) te versterken; bijv.: *atatęmbhąngan*, of *abhąng-tęmbhąngan*, aanhoudend aan het zingen van »tęmbhąng"; *akèkèdjhungan*, of *adjhúng-kèdjhungan*, idem van »kèdjhúng". En zoo is *adjhąr-kandjhąrąn*, in zwang nevens *akakandjhąr*, uitdagend op en neder loopen.

Aanmerking. Het Bangkalansch laat doorgaans het prefix *a* aan de woordherhaling wegvallen; zooals: *bhąng-tęmbhąngan*, enz.

b. Doch van *ardją*, een adellijke titel, beteekent *djąq-ardjąqąn*, zich als een »ardją" aanstellen; van *bąląndhą*, Hollander, *dhąq-bąląndhąqąn*, zich als een Hollander aanstellen, enz. (Vergelijk § 255). En zoo is van *anjè*, padi snijden, *njè-anjêjan*, padi snijdstertje spelen, enz.

Aanmerking. Toestandswoorden met het prefix *a*, zooals: *atatangghą*, buren hebben, van *tatangghą*, buur, behoeven hier niet behandeld te worden daar hun beteekenis onmiddellijk uit die van het geredupliceerd grondwoord is af te leiden, terwijl zulke grondwoorden bij de behandeling der substantieven ter sprake zullen komen.

§ 239. Op stamvormen toegepast, kan de woordherhaling aan de beteekenis van het enkelvoudig woord een *intensieve* kracht geven; zooals: *neq-kèneq* bijzonder klein; *los-alòs*, zeer fijn. Bovendien kan die kracht nog versterkt worden door de zachte uitspraak der klinkers: *niq-kiniq*, *lús-alús* (§ 32). Zulke woorden behoeven niet altijd op meervoudige subjecten betrekking te hebben.

Met het aanhechtsel *an*, heeft de woordherhaling dan ook de beteekenis van een overtreffenden trap; zooals: van *radją*, groot, *sè djąq-radjąqąn*, de (het) grootste van meer dan twee zelfstandigheden; van *pentęr*, knap, *sè tęr-pentęrran*, de knapste van meer dan twee personen.

Aanmerking 1. Een omschrijving van den overtreffenden trap geschiedt door middel van *djhúng;* bijv. *sè djhúng kèneqan* voor *sè neq-kèneqan*, het (de) kleinste. De uitdrukking: *djhúng kèneqan* beteekent anders: om het kleinst, evenals *djhúng lękkasan*, om het hardst, enz. Zie ook § 224 Aanm. 2.

Aanmerking 2. De woordherhaling met verandering van klinkers behoeft hier niet afzonderlijk behandeld te worden, aangezien haar beteekenis in wezen toch niet van die der gewone herhaling verschilt. Bovendien komt zij in het Madoereesch weinig voor, en dan nog is het grondwoord doorgaans ongebruikelijk. Zoo bijv. is van *ghądjhąr-ghądjhir*, waaraan nog de *intensieve* beteekenis kan worden toegekend van: *geheel* met bloed bedekt, *ghądjhir* geen gebruikelijk woord. Niet zoo duidelijk meer laat zich de intensieve beteekenis voelen van *kètang-kètong*, (stamwoord *kètong*) in: *kètang-kètong bhęttjeq*, gerekend onder de goeden, d. i. met *intensieve* beteekenis: in *alle* opzichten.

HOOFDSTUK III.

ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

---

§ **240.** Andere woordsoorten, vooral adjectieven kunnen door aanhechting van een pronominaal suffix als een abstract substantief (begripsnaam) optreden; zoo is bijv. *radjạ*, groot, maar *radjạna*, de grootte, het groot zijn er van.

§ **241.** Concreete substantieven (voorwerpsnamen) kennen alleen het natuurlijk geslacht; het mannelijke wordt aangeduid door *lakeq*, of *lalakeq*, en het vrouwelijke door *bineq*, of *bibineq*; zooals: *anaq lalakeq*, zoon; *anaq bibineq*, dochter. Het getal wordt er niet uitgedrukt; *djhạrạn*, bijv. beteekent evengoed *paard, een paard*, als *pạarden*; zooals: *djhạrạnna pakaluwar kabbhi*, breng de paarden alle naar buiten. Het neemt echter niet weg dat de taal een soort meervoud kent; doch hierover zie § 253.

Zelfstandige naamwoorden met het suffix an.

§ **242.** Het suffix *an*, wordt gehecht aan een verbalen stam.
a. De zoo afgeleide vorm heeft de beteekenis van den infinitief in het passief van het eenvoudig of het locatief-werkwoord; zooals: van *kẹlla*, *ngẹlla*, iets koken, *kẹllaqanna*, het gekookt worden van iets; van *taghi*, *naghi*, iemand aanmanen zijn schuld te betalen, *taghijạnna*, het aangemaand worden van iemand; van *kalaq*, *ngalaq*, iets nemen, *kalaqanna*, het genomen worden van iets: *kalaqanna bạrạmpa*, wat is de prijs er van? Van *sabạq*, *njabạq*, iets ergens plaatsen, *sabạqạnna*, het geplaatst worden van iets; van *palè*, dood,

mateqè, iemand dooden, *patèjanna*, het gedood worden van iemand, enz.

b. Het afgeleid substantief is het object der handeling uitgedrukt door het eenvoudig of anders het locatief-werkwoord, en vaak meer bepaald het product dier handeling; bijv.: van *ghuring*, *ĕngghuring*, iets braden, *ghuringan*, wat gebraden is; van *ghulĕng*, *ĕngghulĕng*, oprollen, *ghulĕngngan*, rol; van *tabbhu*, *nabbhu*, op een muziekinstrument slaan, *tabbhuwqn*, muziekinstrument; van *bhúngkos*, *ĕmbhúngkos*, iets ergens in wikkelen, *bhúngkòsan*, pak; van *sassa*, *njassa*, wasschen, *sassaqan*, wat te wasschen of gewasschen is; van *tòpò*, *nòpôwè*, iets bedekken, *tòpôwan*, wat bedekt is.

c. Het afgeleid substantief is een mediair object, d. i. het duidt het middel of werktuig aan waardoor de handeling uitgedrukt door het eenvoudig of anders het locatief-werkwoord verricht moet worden; bijv.: van *sareng*, *njareng*, filtreeren, *sarèngan*, filter; van *salen*, *njalènè*, van iets verwisselen, *salènan*, wisselkleed; van *òkor*, *ngòkor*, meten, *òkòran*, maat; van *tambhq*, geneesmiddel, *nambhqi*, cureeren, *tambhqqqn*, het aan te wenden geneesmiddel.

Aanmerking. Slechts in een paar gevallen heeft het afgeleid substantief de beteekenis van een meervoud; namelijk: *djhqrgghqnan*, de gesamenlijke kooplieden tevens schippers (in een samenkomst aanwezig) en *kalèbunan*, de gesamenlijke dorpshoofden (die ergens vergaderd zijn).

Zelfstandige naamwoorden met het prefix pa.

§ 243. Het prefix *pa*, niet of wel door een nasaal gevolgd, wordt gevoegd aan den stam van actitieve toestandswoorden of van eenvoudige werkwoorden. De beteekenis van den vorm is:

1e. die van den infinitief in het actief; bijv.: *padjhuwql*, of *pandjhuwql*, het verkoopen, de verkoop; *patjarok*, het vechten, gevecht; *pakabin*, het huwen, huwelijk; *pasarè*, of *panjarè*, het zoeken; *paraksa* of *pangraksa*, het bewaken, bewaking.

2°. die van den bedrijver der handeling welke door het werkwoord of het toestandswoord wordt aangeduid; zooals: *pasarè*, zoeker, van *sarè*, voor *asarè*, zoeken, of *panjarè*, van *njarè*, zoeken; en zoo is *paraksa*, of *pangraksa*, bewaker; *padjhuwql*, of *pandjhuwql*, verkooper.

§ 244. Ook komt hetzelfde prefix *pa*, niet of wel door een nasaal gevolgd, voor in de beteekenis van: het middel tot wat door het grondwoord wordt te kennen gegeven; bijv.: van *nèsĝr*, medelijden hebben, *panèsĝr*, of *pangnèsĝr*, middel om iemands medelijden op te wekken; van *lèpor*, vertroost, *palèpor*, of *panglèpor*, middel tot vertroosting; van *lèbùr*, ergens van houden, *panglèbùr*, het middel daartoe; van *lètjen*, glad, *palètjen*, of *panglètjen*, middel om iets glad te maken, zooals olie bijv.; en zoo ook: van *sĝkkĝn*, vast, hecht, *panjĝkkĝn*; van *tjĝkkaq*, gekleefd, *panjĝkkaq*; van *ghqrùs*, gezocht, van koopwaren, *pangghqrùs*, middel om ze gezocht te maken.

* *Aanmerking*. Op slechts eenige grondwoorden toegepast, wordt het prefix *pa* gevolgd door het prefix *nga*. De vorm duidt in 't algemeen het object aan van den verbalen vorm *nga—è* (§ 190*a*); zooals: *pangatĝrrò*, voorwerp van begeerte, d. i. *sè èkatĝrròwè*; *pangalèbùr*, voorwerp van genegenheid, d. i. *sè èkalèburi*; *panganèsĝr* = *sè èkanèsĝrrè*; *pangataò* = *sè èkataòwè*. Een enkelen keer geeft de vorm een middel te kennen, ten minste in: *dhuwq pangasĝjan*, gebed als middel om iemands genegenheid op te wekken; terwijl *pangatakoq* is: vrees.

Zelfstandige naamwoorden met het prefix pang.

§ 245. Het onveranderlijk prefix *pang*, van het vorige prefix, ook wanneer dit door een nasaal gevolgd wordt, dus wel te onderscheiden, geeft bij sommige adjectieven aan den afgeleiden vorm de beteekenis van den overtreffenden trap; bijv.: van *radjq*, groot, *pangradjqna*, de grootste; van *ghqntjang*, vlug, *pangghqntjangnga*, de vlugste; van *bqngal*, *pangbqngalla*, het moedigste, van een dier; van

sòghi, rijk, *pangsòghina*, de rijkste; van *tenggbi*, hoog, *pangtenggkina*, de hoogste, van een boom bijv. of van een betrekking; van *mandhqp*, kort, *pangmandhqbbhq*, de kortste.

Zelfstandige naamwoorden met het prefix pè.

§ 246. De vorm met het prefix *pè*, vóór den woordstam of het stamwoord drukt het middel uit dat door het object of wel eens het subject van het overeenkomstig werkwoord met het suffix *aghi*, wordt aangewezen; zooals: van *òtang*, schuld, *pêòtang*, wat aan een ander als zijn schuld geleend wordt (*èòtangngaghi*), in betrekking tot het subject, den geldschieter, d. i. schuldvordering; van *tòlong*, *nòlongngaghi*, met iets (object) iemand helpen, en *pètòlong*, hulp die aan iemand verleend wordt; van *tanja*, *nanjaqaghi*, naar iets (object) vragen, en *pètanja*, vraag die gedaan wordt; van *kòkò*, hecht, *ngòkôwaghi*, iets hecht maken, van een middel, *pèkòkò*, steunpilaar, ook figuurlijk (het subject).

Aanmerking. Het prefix *pè* kan zich steeds in *pa* wijzigen; bijv. *paòtang*, enz.

Zelfstandige naamwoorden met het prefix par (of pra).

§ 247. Met het prefix *par*, (oorspronkelijk: *pra*) worden eenige substantieven gevormd die aanduiden de wijze waarop of het middel waardoor dat wat door het grondwoord wordt uitgedrukt, wordt gedaan of verkregen; zooals: van *tengka*, handeling, *partengka*, handelwijs; van *tèla*, voor *tatèla*, duidelijk, *partèla*, verklaring, opgaaf; van *tata*, orde, ordelijk, *nata*, ordenen, en hiervan *parnata*, verordening, regeling.

Aanmerking. Andere dergelijke vormen, aan het Sanskrit ontleend, treden in den regel als toestandswoord op; bijv. *pardjqtna*, omzichtig, omzichtigheid; *parghuna*, buitengewoon bekwaam. Over het prefix als een afkorting van een oorspronkelijker *para*, zie men onder de telwoorden.

§ 248. Nog een andere beteekenis, namelijk die van een tijdsmaat, geeft het prefix aan den afgeleiden vorm. Doorgaans wordt dan daaraan het prefix van eenheid *sa*, voorgevoegd; bijv.: van *tanaq*, voor *atanaq*, rijst koken, *sapartanaq*, de tijdseenheid die men noodig heeft om rijst gaar te koken. Zoo ook van *djhąrąng*, voor *adjhąrąng*, rijst stoomen, *sapardjhąrąng*; van *pèna*, *mèna*, betelbladeren kauwen, en hiervan *saparmèna*; van *kĕddhĕp*, *akĕddhĕp*, blikken, *saparngĕddhĕp*, een oogenblik, en zulks terwijl *ngĕddhĕp*, geen gebruikelijk woord is.

Zelfstandige naamwoorden met het prefix pa, en het suffix an.

§ 249. Met het suffix *an*, geeft het prefix *pa*, aan den afgeleiden vorm de beteekenis van een afstandsmaat. Alsdan wordt daarbij gewoonlijk nog het prefix *sa*, een van de eenheid beteekenende, voorgevoegd; zooals: van *òlok*, *ngòlok*, roepen, *sapangòlòghąn*, een afstand zoover dat men een roepende stem nog hooren kan; van *lontjaq*, *alontjaq*, springen, *sapalontjaqan*, een afstand zoover als een sprong lang is; van *tombhąk*, piek, *nombhąk*, met een piek steken, *sapanombhąghąn*, zoover dat men op dien afstand nog met een piek kan steken; van *tambúq*, *nambúq*, werpen, *sapanambúqąn*, zoover als een worp; van *bhĕḍḍhil*, geweer, *ĕmbhĕḍḍhil*, schieten, *sapamĕḍḍhiląn*, zoover als een schot reiken kan; van *ghĕnḍhungan*, een houten blok om er alarm op te slaan, *sapaghĕnḍhungan*, zoo ver dat men het nog hooren kan.

Aanmerking. Nevens het suffix *an* komt ook het suffix *ĕn* voor; bijv.: *sapangòlòghĕn* = *sapangòlòghąn*, enz.

§ 250. De vorm *pa—an*, geeft verder te kennen:

a. de plaats als het object van het overeenkomstig locatief-werkwoord; zooals: van *tjòpa*, spog, *patjòpaqan*,

waarin het spuwen plaats heeft, spuwpot, d. i. het object van *njòpaè,* ergens of ergens in spuwen; van *kompol,* vereenigd, *pakompòlan,* vergaderplaats, d. i. het object van *ngompòlè,* ergens bijeenkomen; van *njadhąr,* een gelofte doen, *panjadhąrąn,* de plaats waar men een gelofte doet, bijv. een heilig graf, d. i. het object van *njadhąri,* ergens dat doen. Zoo kan de vorm de plaats beteekenen waar geplant wordt; bijv.: van *ghąghą,* pạdi-soort, *paghąghąqąn,* waar die pạdi-soort geplant wordt, d. i. het object van *maghąghąi;* van *longghą,* »tèla"-plant, *palongghąqąn,* waar ze geplant wordt, d. i. het object van *malongghąi;* van *tębbhu* suikerriet, *patębhuwąn,* suikerriettuin, d. i. het object van *matębbhuwi.*

b. een middel of werktuig dat ook als een plaats waar de handeling verricht wordt, kan worden voorgesteld, zoodat de vorm zich veelal als het object van het locatief-werkwoord met het prefix *ma,* uitwijst; zooals: van *lęddjhùr,* *palęddjhurąn,* een kom bijv. waarin men iets in water oplost, d. i. het object van *malęddjhuri;* van *arò,* *pa'arôwan,* de pot waarin men half gaar gekookte rijst in het water doet rijzen, d. i. het object van *ma'arôwè;* van *ęttem,* in een goed gesloten pot in water gaar gemaakte spijs, *paęttèman,* de pot, d. i. het object van *maęttèmè;* van *ondjhùk,* *paondjhughąn,* een lange bamboe waaraan men in de hoogte een kooi hangt, d. i. het object van *maondjhughi.*

c. den persoon als het object van het locatief-werkwoord, zoodat die mede als een plaats kan worden voorgesteld; bijv.: van *tòbhąt,* betuiging van berouw, *patòbhądhąn,* wien men zijn berouw betuigt, d. i. het object van *nobhądhi;* van *adjhąr,* leeren, van den leerling, *pa'adjhąrąn,* leerling, d. i. het object van *ngadjhąri,* iemand les geven; van *ręmbhąk,* beraad, *parębhąghąn,* met wien men beraadslagt, d. i. het object van *ęnręmbhąghi;* van *anot,* volgen, *panòdhąn,* leidsman, het object van *nganòdhi,* volgen.

d. den persoon als het subject der handeling door het overeenstemmend toestandswoord of werkwoord uitgedrukt; bijv.: van *tanaq*, *atanaq*, koken, *patanaqan*, keukenmeid; van *songsong*, zonnescherm, *njongsòngè*, iemand een zonnescherm boven het hoofd houden, en *panjongsòngan*, »songsong"-drager.

e. den persoon wiens beroep of functie het medebrengt om met wat door het grondwoord als een substantief wordt uitgedrukt bemoeienis te hebben; zooals: van *aeng*, water, *pa'èngan*, leverancier van water; en zoo ook: van *rĕbbhą*, gras, *parĕbbhąqąn*; van *kĕmbhąng*, bloem, *pakĕmbhąngan*; van *tèrĕm*, oester, *patèrĕmman*, leverancier van oesters. Verder: van *djhąrąn*, paard, *padjhąrąnan*, staljongen; van *adjąm*, kip, *pa'adjąman*, kippehoeder; van *dhąmar*, lamp, *padhąmaran*, lampejongen; van *sòrat*, brief, *pasòradhąn*, brievenbesteller; van *biddhąng*, kokend water, koffie, thee, *pabiddhąngan*, thee- en koffieschenker op een feest; van *budją*, zout, *pabudjąqąn*, zoutmaker.

Zelfstandige naamwoorden met het prefix ka, en het suffix an.

§ 251. De vorm *ka—an*, onmiddellijk van adjectieven afgeleid, is een begripsnaam als reeds door het grondwoord wordt aangeduid; bijv.: van *sòghi*, rijk, *kasòghijąn*, rijkdom; van *pentĕr*, bekwaam, *kapentĕrran*, bekwaamheid; van *rammè*, levendig, *karamméjan*, levendigheid; van *dhąddhi*, worden, *kadhąddhijąn*, wat is geworden, d. i. gevolg; van *malò*, beschaamd, *kamalówan*, schaamte.

Aanmerking 1. Van slechts een paar woorden van den vorm *ka—an* is het grondwoord een (concreet) substantief; te weten: *ka'aleqan*, jongere broer of zuster (*aleq*) in betrekking tot den jongste of de jongste der oudere broers en zusters; en *kakakaqan*, oudere broer of zuster (*kakaq*) in betrekking tot den oudste of de oudste der jongere broers en zusters.

Aanmerking 2. Van den secundairen stam eens werkwoords met het prefix *ka* afgeleid, treedt de vorm *ka—an* ook slechts in ettelijke gevallen op, en wel als het object van het werkwoord; namelijk: van *tèḍúng*, slapen, *ngatèḍungè*, ergens op slapen; *katèḍungan*, slaapplaats; en van *tòdjúq*, zitten, *ngatòdjúqi*, ergens op zitten, *katòdjudhạn*, zitplaats.

Aanmerking 3. Een enkelen keer kan reeds het prefix *ka* op zich zelf dienen om een substantief te vormen, namelijk in: *kabẹlli*, waarvoor iets gekocht wordt, d. i. koopprijs.

Reduplicatie, woordherhaling en samenstelling.

§ 252. Op substantieven toegepast, moet oorspronkelijk ten minste niet alleen de woordherhaling maar ook de reduplicatie mede de beteekenis van *herhaling* hebben, en zulks ten opzichte van het bestaan van zelfstandigheden, d. i. van een *meervoud*, evenwel met uitsluiting van het bijbegrip van *gelijkheid* in *grootte*. Zoo kan zelfs het bijbegrip van *verschil* of *verscheidenheid* zich op den voorgrond dringen, juist omdat bij de gelijktijdigheid van het voorkomen van in veel opzichten gelijksoortige zelfstandigheden te zelfder plaatse hun afzonderlijk bestaan eerst door de verscheidenheid in een of ander opzicht gemakkelijk in 't oog kan vallen en geconstateerd worden. Ten opzichte van het geheel, d. i. de groep der samenkomende zelfstandigheden, erkent men alzoo elke zelfstandigheid als een deel daarvan, maar met betrekking tot elkander zijn de deelen toch »individu's" die van elkander verschillen, ook in grootte, ja vooral in grootte. Die zelfstandigheden vormen dus geen *meervoud* naar ons begrip; want in ons woord *meervoud* ligt oorspronkelijk ten minste juist het bijbegrip van *gelijkheid in grootte* opgesloten ([1]).

§ 253. Alzoo geeft de substantivische woordherhaling doorgaans *verschil* of *verscheidenheid* in een soort *meervoud* te kennen; zooals: [illegible] *rạn-djhạrạnna pakaluwar kabbhi*, breng de paarden, alle zonder onderscheid, breng de verschillende paarden naar buiten (uit den stal); [illegible] *moj-tamojja bạdạ ḍimma*, waar zijn de (verschillende) gasten?

Mede als gevolg van het begrip van *meervoud* is de beteekenis van de woordherhaling als *collectief*, d. i. als *plaats* = *uitgebreidheid*;

([1]) Vandaar dat het onbepaald lidwoord *een*, 'n, uit het telwoord *één* is kunnen ontstaan.

bijv.: *bhą-rębbhą*, gras als collectief, d. i. de plaats waar gras te vinden is: *tòdjúq è bhą-rębbhą*, (hij) zit in het gras. Zoo ook: *ḍhi-bęḍḍhi*, zand; *lot-tjęllot*, modder; *ngaj-sòngaj*, rivier (als plaats); *eng-aeng*, water; *ląn-djhąląn*, weg (als plaats); *bhìr-ębbhìr*, verzamelplaats van rijtuigen op veeren (waar zulke rijtuigen zich bevinden).

§ 254. Zoo krijgen ook de telwoorden boven *een* en beneden *tien* als een substantief optredende of attributief gebezigd, in hun gereduplicеerden vorm de beteekenis van een *meervoud* met het bijbegrip van *verscheidenheid* in *grootte*, of ten minste zonder het bijbegrip van *gelijkheid* in *grootte*; bijv.: *sè ḍuḍuwąq*, de twee, beide; *djhąrąn lèlèmaq*, vijf paarden, onverschillig van welke grootte elk paard is, d. i. een vijftal paarden, en dit laatste in tegenstelling tot *lèma djhąrąn*, meer bepaald in den zin van vijf paardenvrachten, waarin de vrachten als in grootte aan elkander gelijk (en *djhąrąn*, dus als een eenheid) aangemerkt worden (§ 267 Aanm. 1).

Aanmerking. Men zegt echter ook: *sè ḍuwąq*, enz.

§ 255. Met het suffix *an*, dat als verwant met het suffix *è*, een *naderen, nabijkomen*, van iets als *plaats* voorgesteld, d. i. een *overeenkomst* daarmede, beteekenen kan, komt de substantivische woordherhaling in die beteekenis voor, doch alweder met het bijbegrip, en dit wordt door de woordherhaling zelve aangebracht, van *verschil* in een of ander opzicht; bijv.: van *djhąrąn*, paard, *'n-djhąrąnan*, wat een paard moet voorstellen, hetzij als een teekening als een gesneden, gehouwen of gegoten beeld; van *anaq*, kind, *naq-anaqan*, wat een kind moet verbeelden, pop, enz.; en zoo van elk ander concreet substantief. Verder is *kol-tongkòlan*, hart, d. i. op *tongkol*, het vruchtbeginsel van den pisang, gelijkende; *tjan-atjanan*, door kleur en vorm op een stuk *atjan*, een toespijs, gelijkend deel van de ingewanden. En zoo is ook van *bąląndhą*, Hollander, *dhąq-bąląndhąqąn*, Hollandertje (uit minachting).

§ 256. Aan den anderen kant heeft zich bij de substantivische woordherhaling uit de beteekenis van *herhaling* ook die van *intensiteit* ontwikkeld. Met deze beteekenis wordt de vorm namelijk toegepast:

1e. op abstracte substantieven met het prefix *sa*, welke als bijwoordelijke uitdrukkingen fungeeren; bijv.: *sakuwat-kuwaddhq*, naar alle vermogen, met een intensiever beteekenis dan *sakuwaddhq*; *sakarĕp-karĕbbhq*, geheel willekeurig, een sterkere uitdrukking voor: *sakarĕbbhq*. Zoo ook *sasòghi-sòghina*, voor *sasòghina*, bij zijn rijkdom, enz.

2e. op abstracte substantieven met het suffix *an*, welke een passieve beteekenis hebben; zooals: *ghúq-tĕgghúqqnna*, voor *tĕgghúqqnna*, het gepakt worden ervan, enz. Hier is de oorspronkelijke beteekenis van *herhaling* of *voortduring* zelfs nog voelbaar, omdat zulke woorden beschouwd kunnen worden als een *eigenschap* te beteekenen, d. i. iets blijvends.

Aanmerking. Zoo komt de intensieve beteeekenis der woordherhaling nog in andere woordsoorten voor; zooals: *pa-apa*, al wat, wat ook; *pa-sapa*, al wie, wie ook; *ghq-mòghq*, sterker dan *mòghq*, ter uitdrukking van een wensch.

§ 257. Terwijl de beteekenis van een *meervoud* tot dus ver bij de woordherhaling en reduplicatie opgespoord kan worden, moet zij elders plaats maken voor die van iets *algemeens*, iets *onbepaalds*, iets *abstracts*. Om nu de mogelijkheid van dien overgang in beteekenis in te zien, heeft men slechts te letten op de omstandigheid dat al wat een *algemeenen* naam heeft in den regel uit meer dan één exemplaar bestaat, zoodat die naam meer op het *meervoud* van het waargenomene dan op het *enkelvoud* doelt. Zoo heeft de redüplicatie of woordherhaling, en in 't bijzonder die met het suffix *an*, dat oorspronkelijk op een *meervoud* schijnt te doelen, een meer *algemeene* beteekenis dan het stamwoord; zooals: van *buwq*, vrucht in betrekking tot den boom, *wq-buwq*, of *wqq-buwqqqn*, vrucht in 't algemeen; van *dqún*, blad in betrekking tot den boom, *ún-dqunan*, een of ander blad; van *kadju*, hout, stam, van een bepaalden boom, of de boom zelf, en alsdan ook: *bhúngka*, *kaka-*

djuwqn, of *dju-kadjuwqn*, of ook *bhubhúng-kaqan* = *kaq-bhúngkaqan*, boom in 't algemeen. Door die vormen op meer voorwerpen te doen slaan, krijgen zij van zelf een collectieve beteekenis, namelijk die van ooft, gebladerte, geboomte. Doch die collectieve zin heeft eigenlijk alleen *kakĕm-bhqngan*, of *bhqng-kĕmbhqngan*, bloemen, gebloemte, aangezien daardoor de enkelvoudige beteekenis van bloem wordt uitgesloten.

Aanmerking. Het bestaan van dat merkwaardig verschil in beteekenis tusschen het stamwoord en zijn gereduplíceerden of herhaalden vorm kan in de hedendaagsche taal elders nog slechts uit een bijzondere omstandigheid blijken. Zoo beteekent *anaq*, kind in betrekking tot de ouders, maar *anaq-anaq* (*naq-naq*) dat men in de beteekenis van: kind in 't algemeen, overal zou verwachten, komt slechts in het Kangeansch voor, wijl elders in plaats daarvan *kanaq* of *naq-kanaq* in gebruik is. Ook *binè* en *lakè* verkeeren in een dergelijk geval: zij komen voor respectief in de beteekenis van vrouw in betrekking tot haar man, en van man in betrekking tot zijn vrouw; maar *bibinè* en *lalakè* (en in dien onversterkten vorm zijn ze nog Kangeansch) vindt men in de hoofddialecten als bepaling in den versterkten vorm (§ 62, 2°), te weten: *òreng bibineq* (of *bineq*) en *òreng lalakeq* (of *lakeq*), welke uitdrukkingen dan ook eigenlijk samenstellingen zijn met de beteekenis van: vrouwmensch en mannenmensch ([1]).

§ 258. *a*. Verder dient de reduplicatie of de woordherhaling om van een stam een substantief te vormen met de *algemeene* beteekenis van: het middel tot de handeling die door het werkwoord of toestandswoord wordt uitgedrukt; bijv.: van *pareng*, *apareng*, geven, van een meerdere; *papareng*, geschenk, onverschillig wat, van een meerdere; van *atĕr*, *ngatĕrraghi*, iets brengen, *tĕr-atĕr*, wat iemand als een geschenk gebracht wordt; van *pèsò*, *mèsôwè*, uitschelden, *pèpèsò*, het schelden, scheldwoord; van *sadjhi*, *njadjhi*, iets voor een gast gereed zetten, *sasadjhin*, wat voor een gast gereed gezet wordt; van

([1]) Zoo is in het Soendaneesch *salaki*, man van een vrouw, *lalaki*, man in 't algemeen, en dus ook mannelijk; *èwè*, vrouw van een man, *awèwè*, d. i. oorspronkelijk *èwè-èwè* (een woordherhaling die in de plaats van de reduplicatie heeft moeten treden, beginnende *èwè* met een klinker) vrouw in 't algemeen, en dus ook vrouwelijk.

angkaq, *ngangkaq*, iets optillen, eten opbrengen; *kaq-angkaqan*, wat een gast gepresenteerd wordt (spijzen); van *tamĕn*, *namĕn*, planten, *tatamĕnnan*, aanplant.

b. Doch vooral heeft ten minste de woordherhaling van een verbalen stam de algemeene beteekenis van een *mediair* object; zooals: van *kĕssot*, *ngĕssot*, afwrijven; *sot-kĕssot*, lap of doek om af te wrijven; van *sapò*, *njapôwè*, ergens vegen; *pò-sapò*, wat daartoe dient, bezem; van *tjongkeq*, *njongkeq*, peuteren, *keq-tjongkeq*, het werktuig daartoe; van *tjĕlloq*, *njĕlloq*, scheppen, *loq-tjĕlloq*, schepper, emmer; van *kaeq*, *ngaeq*, vasthaken, van een haak, *eq-kaeq*, haak; van *pòkol*, *mòkol*, slaan, *kol-pòkol*, wat daartoe dient, haan van een geweer, klepel van een klok; van *ghąlûj*, *ĕngghąlûj*, omroeren, *lûj-ghąlûj*, het werktuig daartoe, enz.

§ 259. Doch er zijn nog andere substantieven in een geredupliceerden of herhaalden vorm, hetzij naast den enkelvoudigen of uitsluitend in gebruik, zonder dat de reduplicatie of herhaling een eigen beteekenis heeft, of zij zou moeten dienen om het woord meer als een substantief te kenmerken; zooals: *tjòtjòpò*, een doosje; *kòkòbûng*, regenboog; *sasaka*, pilaar; *kòkònang*, of *nang-kònang*, vuurvlieg; *kakapa*, of *pa-kapa*, zadel; *pòpòtjok*, punt; *ghąghąman*, scherp wapen; *bhąbhątang*, kreng.

Aanmerking. In het Soemĕnĕpsch vooral treft men geredupliceerde vormen aan, zelfs wanneer elders slechts de stamwoorden bekend zijn; zooals: *kakalong*, halsband; *kakappĕr*, kapel; *bubudhûn*, bloedzweer.

Samenstelling.

§ 260. Van een samengesteld substantief wordt de onderlinge verhouding der leden, zelfs wanneer deze beide substantieven zijn, door geen bijzonderen vorm aangewezen. Bovendien heeft men in

't algemeen nog twee gevallen te onderscheiden; te weten: dat de leden door een suffix van elkander *kunnen* worden gescheiden en dat zulks *nooit* plaats heeft. In het eerste geval is de samenstelling *oneigenlijk*, en in het laatste *eigenlijk*. In het Madoereesch nu kent men doorgaans alleen eigenlijk samengestelde substantieven; zooals: *tòkang-kĕbbhún*, tuinman; *djhuru-kontjè*, sleutelbewaarder; *anaq-lakeq*, zoon; *pĕttè-radjq*, groote kist; *aeng-sòngaj*, rivierwater; *djhukoq-taseq*, zeevisch.

Aanmerking 1. Verder kan de ontkennende partikel *taq*, de lettergreep *pa* voorafgaande, met een volgend substantief samengestelde staande uitdrukkingen vormen. Merkwaardig is het dat die lettergreep *pa* in de uitspraak nu eens met de partikel dan weder met het substantief is verbonden; zooals: *taqpa ĕmmaq taqpa ĕmbúq* of *taq paĕmmaq tąq paĕmbúq*, zouder ouders, ouderloos; *taqpa sanaq* of *taq pasanaq*, zonder verwanten; *taqpa ghuru* of *taq paghuru*, zonder leermeester; *taqpa bĕngkò* of *taq pabĕngkò*, of ook wel: *taqpa ĕngghún* of *taq paĕngghún*, zonder woning; *taqpa sangkan* of *taq pasangkan*, zonder herkomst; *taqpa kadjq* of *taq pakadjq*, zonder middel van bestaan; *taqpa ḍhąpor* of *taq paḍhąpor*, zonder vorm, vormloos. Een enkelen keer wordt *pa* steeds bij het substantief met het suffix *an* gehoord; namelijk *taq patanḍhingan*, zonder wedergade (¹).

Aanmerking 2. Een nadere beschouwing van de samengestelde substantieven kan gevoegelijk in de Syntaxis plaats vinden, aangezien niet zoo zeer de beteekenis van elk der leden als wel hun onderlinge verhouding verder besproken zal moeten worden. (Zie § 323).

(¹) Ook in het Balineesch behoort *pa* steeds tot het volgende woord met het suffix *an;* bijv.: *tan patanḍingan*, terwijl het in het hedendaagsch Javaansch ook dan bij de ontkennende partikel behoort: *tanpâ*.

HOOFDSTUK IV.

TELWOORDEN.

---

§ 261. De hoofdgetallen zijn van *een* tot *negen*: ꦱꦺꦠ꧀ꦠꦺꦴꦁ ***settong***, ꦢꦸꦮꦏ꧀ ***ḍuwqq***, ꦠꦼꦭ꧀ꦭꦺꦴꦏ꧀ ***tëlloq***, ꦄꦼꦩ꧀ꦥꦏ꧀ ***ëmpaq***, ꦭꦺꦩꦏ꧀ ***lèmaq***, ꦄꦼꦤ꧀ꦤꦼꦩ꧀ ***ënnëm***, ꦥꦺꦠ꧀ꦠꦺꦴꦏ꧀ ***pettoq***, ꦧꦭ꧀ꦭꦸꦏ꧀ ***bqllùq***, ꦱꦔꦏ꧀ ***sangaq***.

Aanmerking. Bij het tellen zegt men voor *settong* ook *ëssaq* of *saq*, een versterkten vorm van *sa*. Ook in *settong* ligt hetzelfde *sa* verscholen, want het zal wel een samentrekking zijn van *sa* en *ètong;* letterlijk: één tel. Een bijvorm van *settong* is *settor* (Bangkalansch); terwijl het eerste ook als: *sittùng*, althans in het West-Madoereesch wordt uitgesproken. Het Kangeansch heeft nevens *settong* ook *seqtong*. Een bijvorm van *ënnëm* is *mënnëm* dat ontstaan is uit den herhaalden vorm *nëm-ënnëm*, immers ook als *nëm-mënnëm* uit te spreken. Voor 't overige komt de vorm der genoemde hoofdgetallen treffend overeen met dien welke als de Maleisch-Polynesische grondvorm aangenomen kan worden; namelijk: *ḍuwa, tëlu, pat* of *ëmpat, lima, ënëm, pitu, walu* of *uwalu, siwa* (¹).

§ 262. De benoeming van grootere getallen geschiedt naar het tientallig stelsel door samengestelde vormen, bestaande uit een der genoemde getallen in zijn onversterkten vorm als eerste lid en een der termen van de tientallige schaal tot tweede lid, met dien verstande evenwel dat in plaats van ꦱꦺꦠ꧀ꦠꦺꦴꦁ *settong*, steeds ꦱ *sa*, (in zijn onversterkten vorm) wordt gebezigd. De termen der schaal nu zijn als volgt: ꦥꦺꦴꦭꦺꦴ *pòlò*, tiental, ꦫꦠꦺꦴꦱ꧀ *ratos*, honderdtal, ꦲꦺꦧꦸ *èbu*, duizendtal, ꦭꦏ꧀ꦱ *laksa*, tienduizendtal, ꦏꦼꦠ꧀ꦠꦺ *këttè*, honderdduizendtal, ꦗꦸꦠ *djuta*, millioental, ꦱꦥꦺꦴꦭꦺꦴꦗꦸꦠ *sapòlò djuta*, tienmillioental, enz. Een getal wordt uitgesproken door de groepen van tientallen, honderdtallen, enz., te beginnen met het grootste tal, en ieder met zijn eigen coëfficient (²), achtereenvolgens

---

(¹) Zie Kern, de Fidjitaal.

(²) De coëfficient, een woord ontleend aan de stelkunde, duidt aan uit hoeveel gelijke getallen een som is samengesteld.

op te noemen om ten slotte tot het getal der eenheden te komen; bijv.: *saèbu lèma ratos ĕmpaq pòlò sangaq* (1549). Deze volgorde is de natuurlijke, omdat immers de grootste groep, de eind-uitkomst der telling, als de belangrijkste verdient 't eerst vermeld te worden, terwijl een kleinere groep ten opzichte van een grootere als iets bijkomstigs is te beschouwen. Voor *nĕm pòlò*, zegt men echter ook *sabidhąk*.

Aanmerking. De grondvorm van *pòlò* is *puluh*. De vorm *ratos* met *r* heeft *atos* tot bijvorm. Doch hierover zie § 263. De volgende termen: *laksa*, *kĕṭṭè* en *djuta* zijn, door het Javaansch heen, aan het Sanskrit ontleend waarin zij echter een andere beteekenis hebben; *laksha* is er namelijk honderdduizend, *koṭi*, tienmillioen, en *ajuta*, tienduizend. Trouwens, die drie namen zijn alles behalve populair; en men zegt vaak: *sapòlò-èbu* (10000), *saratos-èbu* (100000), ja zelfs in het Kangeansch ten minste: *saèbu-èbu* (1000000) en zoo verder nog: *sapòlò-èbu-èbu* (10000000), *saèbu-èbú-èbu* (1000000000), enz. Van koopwaren sprekende zegt men ook *sadjhina* in plaats van *sapòlò;* in het Soemĕnĕpsch en Pamk. ten minste, ook *saradjhúq* voor *sabidhąk;* en in het Pamk. althans, ook *sakabąn* voor *ĕmpaq*.

§ 263. Als coëfficient krijgen *pettò*, *bąllu*, en *sanga* (in den onversterkten vorm) een *ng* achter zich (§ 60); zooals: *pettong pòlò* (70), *bąllúng èbu* (8000), *sangang laksa* (90000). Zoo kan de *ng* tevens als klinkerscheider dienst doen. Vandaar: *saratos* (100), *ḍuwą ratos*, of *ḍu ratos* (200), *tĕllò ratos* (300), *ĕmpaq ratos* (400), *lèma ratos* (500), *ĕnnĕm ratos*, of *nĕm ratos* (600), doch: *pettong atos* (700), *bąllúng atos* (800), *sangang atos* (900). Nevens *saratos*, bestaat echter de bijvorm *satos*, en nevens *ĕnnĕm ratos*: *ĕnnĕm atos*.

Aanmerking. Als coëfficient komt *ḍuwą* gewoonlijk in zijn verkorten vorm *ḍu* voor. De *ng* achter *pettong*, enz. heeft naar het toeschijnt een possessieve beteekenis, evenals de *n* achter een anders open woord in Javaansche uitdrukkingen als: *bòdjon mantri*, *ing djĕron pĕṭi*. Dat men echter in *ḍú pòlò* en *tĕllò pòlò* de *ng* achter *ḍu* en *tĕllò* in afwijking van het Javaansch mist, is toe te schrijven aan de werking der analogie. Immers *sa* heeft ze niet, wellicht omdat zijn beteekenis als woord op den achtergrond geraakt. En ook *ĕmpaq* kent ze niet om de eenvoudige reden dat het woord oorspronkelijk reeds gesloten is. De daartusschen liggende

getallen: *ḍuwq* en *tĕllò* kunnen zich dus licht dienovereenkomstig gedragen. Iets dergelijks moet ook met *lèma* gebeurd zijn. Daarentegen blijft de *ng* gehandhaafd achter de coëfficienten 7, 8 en 9, omdat men bij het tellen er licht toe komen kan na het opnoemen van de 5 (in casu tientallen) zich een korte rust te gunnen, waardoor de vorm der vorige getallen geen invloed op dien der volgende vermag te oefenen. Dat nevens *nĕm ratos*, *nĕm atos* gebruikelijk is, zulks moet men weder aan de analogie wijten; immers de sluitletter van *nĕm* is ten minste een neusklank evenals de *ng* van *pettong*, enz.

§ 264. Voor *elf* zegt men echter niet *sapòlò settong*, enz.; want de getallen 11—19 hebben ieder een samengestelden naam waarvan *bĕllqs*, het laatste lid uitmaakt dat als *bhĕllqs* wordt uitgesproken, wanneer het eerste lid der samenstelling oorspronkelijk gesloten is; als volgt: *sqbĕllqs* (11), *ḍuwq-bĕllqs*, of *ḍu-bĕllqs* (12), *tĕllò-bĕllqs* (13), *ĕmpaq-bhĕllqs* (14), *lĕma-bĕllqs* (15), *ĕnnĕm-bhĕllqs*, of *nĕm-bhĕllqs* (16), *pettò-bĕllqs* (17), *bqllu-bĕllqs* (18), *sanga-bĕllqs* (19). Zoo wordt bijv. 13514 uitgesproken: *tĕllò bĕllqs èbu lèma ratos ĕmpaq bhĕllqs*, of: *salaksa tĕllò èbu*, enz.

Aanmerking. Men ziet dat het Madoereesche *bĕllqs* heeft, waar het Javaansch *wĕlas* (in *sawĕlas*) of den verkorten vorm *las* (in de andere gevallen) vertoont; terwijl het Madoereesche *bhĕllqs* aan het Javaansche *bĕlas* beantwoordt. Het Kangeansch heeft echter steeds *bĕllàs*. Daar in *pettò-bĕllqs* bijv., *pettò* geen coëfficient is, ontbreekt hier de *ng* achter *pettò*.

§ 265. In plaats van *ḍu pòlò settong* (21), *ḍu pòlò ḍuwqq* (22), enz. tot en met *ḍu pòlò sangaq* (29), maakt men vaak van een samengestelde benaming gebruik met *lèkor*, als laatste lid; als volgt: *salèkor* (21), *ḍuwq-lèkor* of *ḍu-lèkor* (22), *tĕllò-lèkor* (23), *ĕmpaq-lèkor* (24), *lèma-lèkor* (25), *ĕnnĕm-lèkor*, of *nĕm-lèkor* (26), *pettò-lèkor* (27), *bqllu-lèkor* (28), *sanga-lèkor* (29); bijv.: *ḍu-lèkor èbu pettong atos ĕmpaq-lèkor* (22724). Voor 25 zegt men ook *saghqmeq*.

Aanmerking. Evenmin krijgen *pettò, bąllu* en *sanga* hier een *ng* achter zich, omdat zij geen coëfficienten zijn.

§ 266. Wanneer een getal op een kleinigheid na een rond getal uitmaakt, d. i. juist zoo groot is als een der termen van de schaal, spreekt men gaarne ten minste van *saratos,* of van een grooter rond getal, terwijl men dan het meerdere door *pondjhùl,* of *lębbi,* en het mindere door *kòrang,* uitdrukt; zooals: *saratos kòrang settong* (99), *saèbu kòrang ḍuwąq* (998), *saèbu pondjhùl settong* (1001).

§ 267. Daar de termen der schaal eenheden zijn, is het natuurlijk dat ook een zekere hoeveelheid die naar een bepaalde eenheid wordt gemeten op dezelfde wijs wordt benoemd; zooals: *sataon,* een jaar, *lèma èlò,* vijf el, *sapòlò ròpija,* tien gulden, *pettong katè,* zeven kati, *bąllùng ęppal,* acht paal, *lèma ratos sangang ḍęppa,* vijf honderd en negen vadem.

Aanmerking 1. Ook *òreng* kan als eenheid optreden. Het is 't geval, wanneer er sprake is van arbeiders die zich dus als kracht-eenheden laten aanmerken; bijv.: *bąḍą lèma òreng,* er zijn vijf menschen (arbeiders). Zoo ook *djhąrąn* in den zin van paardevracht, enz. Anders beteekent *settong òreng,* een zekere iemand. Alsdan schijnt het telwoord tot het substantief in een genitieve verhouding te staan; ten minste de uitdrukking *settongnga òreng* komt, hoewel zelden, in denzelfden zin nog voor.

Aanmerking 2. Een telwoord dat als coëfficient niet onmiddellijk aan den naam der eenheid voorafgaat, maar hiervan door een ander coëfficient wordt gescheiden, komt echter steeds in zijn versterkten vorm voor; bijv.: *ḍuwąq tęllò buląn,* of: *ḍuwąq ataba tęllò buląn,* in twee of drie maanden.

Aanmerking 3. Als coëfficienten krijgen dan 7, 8 en 9 ook in groote getallen steeds de *ng* achter zich.

§ 268. Om de hoeveelheid van iets uit te drukken, kan het gebeuren dat kortheidshalve slechts de coëfficient van de groep genoemd wordt waarbij het voorwerp pleegt verhandeld te worden; bijv. van dakpannen die in den regel bij duizendtallen verkocht of aangemaakt worden sprekende zegt men: *adjhina lèma rijal,* de prijs is vijf reaal, namelijk de duizend; *bulą ngalaqa bąllùq,* ik neem er acht (duizend) van. Van

pinangnoten zegt men: *adjhina sapòlò rijal*, de prijs is tien reaal, namelijk de tienduizend; en: *bulq ngalaqa ḍuwqq*, ik neem er twee (tienduizendtallen) van. Om nu te kennen te geven dat de hoorder een uitgesproken getal niet als zooveel tientallen of zoovcel grootere groepen heeft op te vatten, bedient men zich duidelijkheidshalve van woorden die in 't algemeen zooveel eenheden, d. i. zooveel stuks, beteekenen als door het getal wordt aangegeven. Zulke *hulptelwoorden* zijn bijv. de volgende: *bighi*, toegepast op voorwerpen die niet plat zijn; *kòrĕn*, van huizen, bijv.: *bĕngkò lèma kòrĕn*, vijf huizen; *lambqr*, van platte voorwerpen, zooals papier, matten, enz.; *kongkong*, van pisang- en (samengestelde) palmbladeren; *poqon*, van planten of boomen; *bhùngka*, van boomen; *palokkor*, of *palekker*, balletjes, zooals die van blanketsel en van pillen; *rembhqk*, klompje, klont, van goud, steenen of suiker. Intusschen kan iets, zooals bijv. een samengesteld blad, uit gelijksoortige min of meer van elkander gescheiden deelen (de blaadjes) bestaan. Vandaar dat van zulk een deel soms ook een afzonderlijk hulptelwoord gebruikelijk is; bijv. *djhqlu*, van de van elkander gemakkelijk af te scheiden stukjes van een witte ui; *lòneng*, idem van een sinaasappel. En vandaar dat een verzameling van gelijksoortige, of ten minste van bij elkander behoorende voorwerpen een collectieven naam kan hebben; zooals: *ghùnḍhùng*, tros vruchten; *tjanḍiq*, bosje sirih-bladeren; *kĕrrĕng*, bamboe-stoel; *langkĕp*, een paar, een stel van twee, bijv. van een hoofddoek en een onderkleed, van een theekopje en het schoteltje.

Aanmerking 1. Men zegt steeds *sabighi* (dat ook „weinig" beteekenen kan), doch nevens *ḍu bighi* is ook gebruikelijk *ḍu bigghig*; naast *tĕllò bighi*: *tĕllò bigghiq*, enz.

Aanmerking 2. Van iets waarvan het stuk juist de waarde van de munteenheid, meer bepaald van een halve duit heeft, zegt men *ghutok* (vergl. Soend. *gutuk*). Anders kan men voor „het stuk" *ghqn* bezigen; zooals: *ghqdjqmma ghqn tĕllò kèṭeng*, de gajam-vrucht kost drie halve duiten het stuk.

§ 269. Waar van een eenheid geen sprake is, treedt een telwoord als bepaling op. In dit geval wordt er gaarne van den geredupliceerden vorm gebruik gemaakt; zooals: *òreng*

settong; *òreng ḍuwqq*, of *ḍqḍuwqq*; *òreng tĕlloq*, of *tatĕlloq*; *òreng ĕmpaq*, of *paq-ĕmpaq*; *òreng lèmaq*, of *lalèmaq*; en zoo verder *nĕm-ĕnnĕm*, *papettoq*, *bqbqllúq*, en *sasangaq*. Zoo ook wanneer het telwoord op zich zelf staat: *sè ḍqḍuwqq*, *sè tatĕlloq*, enz.

Aanmerking 1. Omtrent de beteekenis der reduplicatie zie men § 254.

Aanmerking 2. Opmerkelijk is het gebruik van het prefix *sa* vóór telwoorden; zooals: *sasettong*, *saḍqḍùwqq*, *saḍu-bighi*, enz. Het zijn verkorte uitdrukkingen voor *saghĕnnaqna settong*, één volledig, d. i. juist één, niet meer en niet minder dan één, enz.

§ 270. Alleen, zonder metgezel, wordt uitgedrukt door: *kasòrang*, of *kadhibiq*; met hun beiden door: *kaḍuwq*; met hun drieën door: *katĕllò*; en zoo verder gewoonlijk in den onversterkten vorm: *kaĕmpaq*, of *kampaq*; *kalèma*; *kaĕnnĕm*, of *kannĕm*; *kapettò*; *kabqllu*; *kasanga*. Een grooter gezelschap van personen wordt echter in den regel slechts door middel van een hoofdgetal aangeduid; zooals: *sengkoq ka pasar abhqrĕng òreng sapòlò*, ik ga naar de markt met tien anderen. Zoo zegt men wanneer men ten minste van *òreng*, spreekt, ook *òreng sòrang*, of —*kasòrang*, voor *òreng settong*; *òreng kaḍuwq*, voor *òreng ḍqḍuwqq*, enz.

Aanmerking. Zelf komt door verkeerde analogie vaak de vorm *kaĕmpa* of *kampa* in plaats van *kaĕmpqq* of *kampaq* voor.

§ 271. Door middel van het woord *kalè*, maal, keer, worden samenstellingen gevormd die respectief eenmaal, tweemaal, driemaal, enz. beteekenen; namelijk: *sakalè*, *ḍu kalè*, *tĕllò kalè*, enz., waarin het telwoord als coëfficient optreedt, en vandaar *pettong kalè*, enz. Of anders zegt men ook: *kapeng ḍuwqq*, voor *ḍu kalè*; *kapeng tĕlloq*, voor *tĕllò kalè*, enz.

Aanmerking. Het West-Madoereesch heeft ook *sapèsan* voor *sakalè*, eenmaal, een keer, terwijl het Soemĕnĕpsch het woord alleen in den

herhaalden vorm *sapèsan-pèsan* kent; het komt overal echter slechts in ontkennende zinnen voor; zooals: *sapèsan-pèsan bulą taq òneng*, ik weet het te eenenmale niet, ik weet het volstrekt niet.

§ 272. De verdubbeltallen worden uitgedrukt door het woord *lèpęt*, vouw; zooals: *lèpęt ḍuwą*, of — *ḍuwąq*, of ook kortweg: *lèpęt*, dubbel; *lèpęt tęllò*, of — *tęlloq*, drievoudig; *lèpęt ęmpaq*, of — *ęmpa*, viervoudig, enz.

§ 273. Bij het achtereenvolgens opnoemen van verschillende redenen of omstandigheden spreekt men van *prakara*, zaak; aldus: *saprakara*, de eerst zaak, voor: ten eerste; *ḍuwą prakara*, de tweede zaak, voor: ten tweede, enz. Of anders bezigt men de woorden: *sakalè*, of *sakalêjan*, ten eerste; *kaḍuwą kalèna*, ten tweede; *katęllò kalèna*, ten derde, enz. of ook wel *kapeng ḍuwąna*, of *kapeng ḍuwąqna*, *kapeng tęllòna*, of — *tęllòqna*, enz. Geldt het verschillende zaken of personen die ten minste elk op zich zelf en dus als enkelvoudig beschouwd worden, dan gaat men ze, om ze verder elk naar hun eigen naam op te noemen, eenvoudig tellen; bijv.: *settong: pęḍḍhąng, ḍuwąq: pęṭṭè*, ten eerste: een sabel, ten tweede: een kist, enz. Ook data worden zoo door het opnoemen van een hoofdgetal achter het woord *tangghąl*, opgegeven; bijv.: *tangghąl settong*, *tangghąl ḍuwąq*, enz.

Aanmerking. Men zegt ook *tangghąl sakalêjan* voor — *settong*.

§ 274. De helft van iets is *saparò*, terwijl *satęngnga*, half, als de helft van een eenheid gebezigd wordt; zooals: *satęngnga taon*, een half jaar; *satęngnga bhutol*, een halve bottel van zekeren inhoud. Zoo heeft het Madoereesch ook uitdrukkingen van dezelfde samenstelling en beteekenis als ons anderhalf, derdehalf, enz., ten minste bij het gebruik van een reaal van twee gulden of anders van een lengtemaat zooals een ellemaat als eenheid; te weten: *kaḍuwą tęngnga* ($1\frac{1}{2}$), *katęllò tęngnga* ($2\frac{1}{2}$), *kaęmpaq tęngnga*

(3½), *kalèma tĕngnga* (4½), *kaĕnnĕm-* of *kannĕm tĕngnga* (5½), *kapettò tĕngnga* (6½), *kabḁllu tĕngnga* (7½), en *kasanga tĕngnga* (8½). Verder wordt een breuk als bij ons uitgedrukt door den teller als coëfficient te beschouwen. De noemer zelf wordt gevormd door middel van *pra,* of *par,* ook wel *pĕr,* als prefix vóór het getal dat aanduidt in hoeveel gelijke deelen het geheel verdeeld is; met dien verstande evenwel dat het prefix steeds *pĕr,* luidt, wanneer het grondwoord met een klinker begint als hoedanig zijn te beschouwen: *apat,* voor *ĕmpaq,* vier; *anĕm,* voor *ĕnnĕm,* zes; *atos,* voor *ratos,* honderd; en *èbu,* duizend; zooals: *sapartĕllon* (1/3), zelden ook: *sapartĕllò*; *sapĕrrapat* (1/4); *saparlèman,* zelden ook: *saparlèma* (1/5); *sapĕrranĕm* (1/6); *saparpetton,* zelden: *saparpettò* (1/7); *saparbḁllùn,* zelden: *saparbḁllu* (1/8); *saparsangan,* zelden: *saparsanga* (1/9); *saparpòlon,* zelden: *saparpòlò* (1/10); *sapĕrratos* (1/100); *sapĕrrèbu* (1/1000). En zoo is bijv. *tĕllò pĕrrapat* = 3/4, *lèma parbḁllùn* = 5/8, *tĕlloq duwḁ partĕllon* = 3⅔, enz.

Aanmerking 1. Het behoeft nauwelijks gezegd te worden dat het prefix *pĕr* met den volgenden klinker tot één lettergreep kan samensmelten; bijv.: *saprapat* van *sapĕrrapat,* enz. Daarbij komen evenwel naar analogie met de overige vormen die vierlettergrepig zijn nog voor: *saparapat,* d. i. *sa + para + pat* (niet tevens: *saparrapat = sa + par + apat*), en *saparanĕm,* d. i. *sa + para + nĕm* (niet mede: *saparranĕm = sa + par + anĕm*), omdat alsdan de eenlettergrepige *pat* en *nĕm* als het grondwoord worden aangemerkt. Vandaar ook dat zulk een bijvorm niet wordt aangetroffen naast *sapratos* noch nevens *saprèbu,* aangezien daarvan het grondwoord steeds als tweelettergrepig is op te vatten.

Aanmerking 2. Als bepaling van *ĕmbḁqi,* verdeelen, kunnen de hoofdgetallen in zijn onversterkten vorm voorkomen; zooals: *èbḁgi duwḁ* of *—duwḁq,* in tweeën verdeeld worden; *ĕmbḁgi tĕllò* of *—tĕlloq,* in drieën verdeelen, enz. Ook dan kan men *ĕmpa* naast *ĕmpaq* zeggen.

§ 275. Daar onbepaalde telwoorden de hoeveelheid van iets slechts onbepaald aanduiden, spreekt het van zelf dat zij althans in de functie van een adjectief slechts bij een substantief geplaatst worden

dat geen eenheid uitdrukt; zooals: *ĕmbiq bąnnjaq*, veel schapen. Zulks geldt ook van een onbepaald telwoord dat blijkens het voorgevoegde *sa*, zelf als een eenheid is aan te merken; zooals: *sakòdhiq*, een weinig, weinig; *òreng sakòdhiq*, weinig menschen. Doch *kabbhi*, of *kakabbhi*, wordt steeds substantivisch gebezigd; zooals: *anaqna kabbhi nanges*, of: *anaqna nanges kabbhi*, zijn kinderen huilen allen. Tot de onbepaalde telwoorden is ook te rekenen: *sabbhąn*, of *sabhąrąng* (= *sambhąrąng*), ieder, elk; bijv.: *sabbhąn òreng taò*, iedereen weet het. Verder: *sabąnnè*, andere, sommige; bijv.: *sabąnnè òreng taò, sabąnnè òreng taq taò*, sommige menschen weten het wel, sommige weten het niet. Voor 't overige kan dit onbepaald telwoord in de functie van een substantief treden; zooals: *sabąnnè taò, sabąnnè taq taò*, sommigen weten het wel, anderen niet.

Aanmerking. Voor een ontelbaar groot getal zegt men: *samèmĕng, sakèpĕk* of *saonggùq*.

HOOFDSTUK V.

VOORNAAMWOORDEN.

Persoonlijke voornaamwoorden.

§ 276. Zij worden van elkander onderscheiden in *eigenlijke* en *oneigenlijke*. De *oneigenlijke* zijn niets anders dan omschrijvingen bestaande uit een substantief niet of wel gevolgd door een ander woord of een suffix als bepaling.

§ 277. *Eigenlijke* persoonlijke voornaamwoorden van den *eersten* persoon zijn: *ęngkoq*, of *sengkoq*, K., *bulą*, T. en *kaulą*, A., ik. Als T. komt in het West-Mad. ook *kulą*, zelfs tot *ghulą*, verzacht, voor. In het Bangkalansch bestaat nevens *kaulą*, ook *kabulą*, A. *Oneigenlijk* zijn als K. *sang-abqq*, of *tang-abqq;* als T. *abqq-bulą;* en als A. *bhqdhqn-kaulą*, of *djhqsat-kaulą*, eigenlijk: mijn lichaam. *djhqsat-kaulą*, is een weinig nederiger dan *bhqdhqn-kaulą*. Verder komen als *oneigenlijke* pers. voornw. van den eersten persoon voor: *abdhi-dhqlęm*, A., Uw dienaar; nog nederiger: *ghqghębbhql-dhqlęm*, het stof van Uw voetzool, en het nederigst: *ghqghębbhql-kangdjęng-sampijan-dhqlęm*. Zij worden gebezigd tot aanzienlijken of vorstelijke personen door iemand die zich zijn inferioriteit tegenover hen zoo zeer bewust is dat hij zich zelf gaarne hun dienaar enz. noemt, in 't bijzonder door een ondergeschikte tot zijn chef.

Aanmerking. Minder gebruikelijk althans op het hoofdeiland, doch meer op Kangean is *èson* (Jav. *ingsun*) dat door ouden van dagen tegen jongeren

en in het Kang. ook door meerderen tegen minderen wordt gebezigd. Het Kang. heeft in plaats van *ĕngkoq* of *sengkoq*, *akò* (Jav. *aku*), *nèra* en *kèta* (Mal. *kita*). Doch *nèra* is wat beleefder dan *akò* en minder beleefd dan *kèta*; *kèta* wordt namelijk gebezigd tot oude menschen die men dan met *bhibbhiq* (vrouwelijk) of *paman* (mannelijk) toespreekt. *Kabulq* kent dat dialect evenals diens vervormingen ook, doch zij worden uitgesproken als: *kabulà*, *kaulà*, *bulà*. Zie verder ook Aanm. 2. sub § 278.

§ 278. Voor den *tweeden* persoon zijn gebruikelijk: *dhibiqna*, K., (verkort tot *dhiqna*), en *bqqna*, K., *dhika*, T., *sampêjan*, A., en beleefder: *pandjhĕnnĕngngan*, of *pandjhĕnnĕngngan-sampêjan*. In het Bangk. komt *dhibiqna* 't meest voor; in het Soemn. en Pamk. daarentegen: *bqqna*. Het Pamk. heeft ook nog *ĕmbqqna*, en *dhiriqna*. Nog komen voor: *pandjhĕnnĕngngan-dhqlĕm*, *adjunan-dhqlĕm*, van aanzienlijke personen gezegd door iemand die zich zelf *abdhi-dhqlĕm*, of *ghqghĕbbhql-dhqlĕm* noemt, en *kangdjĕng-sampêjan-dhqlĕm*, van vorstelijke personen tot wie de spreker zich dan met *ghqghĕbbhql-kangdjĕng-sampêjan-dhqlĕm*, betitelt.

Aanmerking 1. Alleen als desataal, d. i. gewestelijk, is *sèdq* (Jav. *sirå*), en ook *pêjang* dat wellicht een verkorte vorm van 't Jav. *sampejan* is; immers in het Sålåsch ten minste, ook als *sampejang* uit te spreken. Het Kang. kent de *eigenlijke* voornaamw. *kaò* (Mal. *ĕngkau*) als K., en *pèjang* als T. In plaats van *kaò* is er bij echtgenooten in hun onderlinge verhouding *ijà* of *ijàna* in zwang. Het is eigenlijk het equivalent van het Maleische *ija*, en is oorspronkelijk dus een voornaamwoord van den 3[en] persoon. Verder heeft het Kang. de *oneigenlijke* pronomina: *kaè*, *kakè*, *naè* en *nènè*, die respectief aan Jav. *kijai*, *kaki*, *njai* en *nini* beantwoorden. *Kakè* wordt gebezigd tot jongeren of minderen van het mannelijk, *nènè* tot jongeren of minderen van het vrouwelijk geslacht, waartegenover dan *èson* als persoonl. voornw. van den 1[en] pers. staat. *Kaè* tot iemand van het mannelijk, en *naè* tot iemand van het vrouwelijk geslacht gebruikt, zijn beleefder dan *kaò*, maar minder beleefd dan *dhika*; zij staan dus tegenover *nèra*. Nog is *kòleqna* of *abqqna*, duidelijker: *kòleqna kaò* of *kòleqmo*, enz. of ook wel *dhibiqna* = *dhiqna* als een iets beleefdere vorm dan *kaò* in het Kang. in gebruik. (Zie ook de Aanm. onder § 280). Het Penggirpapasch heeft *sĕllè* als K., welk woord aan het Soendaneesche *silaing* doet denken.

Aanmerking 2. Evenals *ĕmbqqna* zich van *abqqna*, waarvan *bqqna* slechts een verkorte vorm is, laat afleiden, zoo ook *ĕngkoq*, immers tot zijn onversterkten vorm *ĕngkò* terug te brengen, van *akò*.

§ 279. Alleen *oneigenlijke* persoonlijke voornaamwoorden van den *tweeden* persoon kunnen als aanspraakwoorden (vocatieven) gebezigd worden. Evenwel komen *bąqna*, en *dhibiqna*, als zoodanig niet voor, hetgeen begrijpelijk is omdat zij, zulks blijkbaar uit de beteekenis van het suffix, oorspronkelijk persoonlijke voornaamwoorden van den *derden* persoon zijn. Zoo zegt men daarentegen wel bijv.: *engghi*, *adjunan-dhąlęm*, ja, mijnheer. Niet zelden wordt de korte vorm *dhąlęm*, voor *adjunan-dhąlęm*, of voor *pandjhęnnęngngan-dhąlęm*, enz. gebezigd; zooals: *engghi*, *dhąlęm*.

§ 280. Een *derde* persoon wordt in den regel bij zijn naam of titel genoemd, of men duidt hem aan door *ruwa*, die. (Doch zie ook § 312).

Aanmerking. Het Kang. heeft als oneigenlijk persoonl. voornaamw. van den derden persoon *kòleqna*, zijn vel, d. i. dus zooveel als *abąqna*, zijn lichaam. Ook op het hoofdeiland is *kòleqna* synoniem met *abąqna*, in een zin als bijv.: *sakeng kòleqna* (of *abąqna*) *taq dhulàt*, het komt doordat hij (zij) niet gelukkig is; alsdan komt de verkorte vorm *bąqna* niet voor. Desgelijks: *sakeng sang-kòleq* (*sang-abąq*) *tąq dhulàt*, het komt doordat ik, enz. Anders wordt in het Kang. de 3e persoon aangewezen door *sèrentò* of *òreng rentò*.

§ 281. Een transitief werkwoord heeft noodzakelijk een object, zoodat het steeds reflexief (terugwerkend) gebezigd kan worden. Om nu zulk een reflexieve handeling uit te drukken, bedient het Madoereesch zich in 't algemeen als oneigenlijk reflexief voornaamwoord van *abąqna*, zijn lichaam, d. i. zich, of sterker uitgedrukt: *abąqna dhibiq*, zijn eigen lichaam, d. i. zich zelf; bijv.: *mòkol abąqna dhibiq*, zich zelf slaan.

Aanmerking. Bovendien zijn er transitieve werkwoordvormen die op zich zelf reeds een reflexieve beteekenis kunnen hebben; zooals: *malabu*, zich laten vallen; *malanjoq*, zich door den stroom laten medevoeren; *makaton*, zich laten zien; en dergelijke meer waarvan het grondwoord een toestandswoord is (§ 182). Daartoe zijn nog actitief-passieve toestandswoorden te rekenen; zooals: *atjòtjò* of *asoddhùq*, zich dood steken; *abhęlli*, zich den hals afsnijden; *abhùkbhùk*, zich met de hand slaan, enz. (§ 218). Voor zoover zij in die beteekenis ook met *abąqna* of *abąqna dhibiq* gebezigd

worden, zijn ze mede onder de reflexieven (reflexieve werkwoorden en reflexieve toestandswoorden) te rekenen; bijv.: *malabu abqqna*, zich laten vallen, *atjòtjò abqqna dhibiq*, zich zelf dood steken. Bij *asoddhúq* komt in plaats van *abqqna* als reflexief voornaamwoord zelfs *salèra* wel eens voor, ten minste in 't Bangk.; maar dat is dan toch Javanisme (Jav. *suduq slirå*). Anders komt slechts *dhibiq* achter dergelijke vormen voor; zooals: *malabu dhibiq*, *atjòtjò dhibiq*. Daar echter de reflexieve beteekenis niet in *dhibiq*, maar reeds in het werk- of toestandswoord ligt opgesloten, zijn zulke vormen met *malabu* en *atjòtjò* (zonder meer) op een lijn te stellen en dus bezwaarlijk onder de reflexieven te brengen. Trouwens, *dhibiq* slaat niet op het object maar op het subject der handeling, zoodat bijv. *Samman atjòtjò dhibiq*, eigenlijk beteekent: Samman zelf (niemand anders) heeft zich doodgestoken.

Aanmerking 2. *Dhibiq*, alsdan naast *kadhibiq* in gebruik, komt anders ook bij een overtreffenden trap voor om dezen te versterken; bijv.: *sè djqq-radjqqqn dhibiq* (of *kadhibiq*), het grootste, het allergrootste, enz.

Aanmerking 3. Bij *zich vergissen*, *zich begeven*, *zich schamen*, is het bewustzijn van een reflexieve handeling nauwlijks aanwezig, juist omdat zij nergens als transitieven voorkomen. Zij worden integendeel meer als intransitieven gevoeld, zoodat hun equivalenten in het Madoereesch ook niet als reflexieven zijn aan te merken, te minder omdat zij naar hun *vorm*, d. i. zonder een reflexief voornaamwoord bij zich, ook niet daaronder zijn te rekenen; bijv.: *entar*, zich begeven, d. i. gaan; *ngèlĕk*, zich verschuilen, *ngalon*, zich vertoonen. Trouwens, *noodzakelijk-reflexieve* vormen kent het Madoereesch niet.

§ 282. Met *patang*, (bijvorm: *pateng*), *palang*, (bijvorm: *paleng*) of *salang*, (bijvorm: *saleng*), of ook wel *ghqntè*, wordt bedoeld dat een handeling door het volgende woord uitgedrukt wederkeerig (reciproque) is. Het volgende predicaatswoord komt dan in zijn stamvorm voor wanneer het een werkwoord is, maar het behoudt zijn vorm wanneer het een toestandswoord is; bijv.: *nòkol*, slaan, *patang tòkol*, elkander slaan; *napok*, op het gezicht slaan, *salang tapok*, elkander op het gezicht slaan; *matalbhús*, hard slaan, *ghqntè patalbhús*, elkander hard slaan; *atòlong*, helpen, *patang atòlong*, elkander helpen; *atanja*, vragen, *saleng atanja*, elkander vragen stellen, enz.

Aanmerking. Doch naar § 51*b* natuurlijk ook *patang tòlong*, enz.

§ 283. Bovendien wordt door *patang*, *palang*, of

salang (of hun bijvorm) een feit aangeduid dat overal, aan alle kanten plaats grijpt (frequentatieven). Het volgende woord krijgt dan zoo het niet reeds met de lettergreep *ka,* begint, deze als prefix; zooals: van *talbhûs,* een slag, *patang katalbhûs,* van slaande personen; van *tabbhûk,* een ploffend geluid veroorzaakt door het vallen van een voorwerp, *salang katabbhûk,* van vallende voorwerpen; en zoo ook van *tjĕṭṭor,* een doffe zweepslag, *paleng katjĕṭṭor,* van doffe zweepslagen; van *djhĕḍḍhûr,* *saleng kadjhĕḍḍhûr,* van geweerschoten bijv.; van *gĕmbràng,* *saleng kagĕmbràng,* van toeslaande deuren. Verder van *karĕḍḍhap,* *karĕnnjĕp,* of *karĕnnap,* *patang karĕḍḍhap,* enz., flikkeren, glinsteren, schitteren; van *tjèlat,* *salang katjèlat,* vlugge stappen maken, van de voeten.

Aanmerking. De frequentatieve vorm komt, zooals men ziet, doorgaans bij een klanknabootsend woord voor; andere woorden dan klanknabootsende zijn behalve de reeds genoemde niet op te geven. Zie ook § 98 Aanm. 2.

Bezittelijke voornaamwoorden.

§ 284. Het beginsel waarop de uitdrukkingswijze van het genitief verband tusschen een substantief en een persoonlijk voornaamwoord berust, is dat het bezittingaanduidend substantief onmiddellijk, d. i. zonder eenig verbindingsmiddel, verbonden is aan het volgend bepalend persoonlijk voornaamwoord dat dan de functie van een possessief pronomen heeft. In den huidigen toestand der taal laat zich dat beginsel evenwel niet meer overal en te allen tijde aanwijzen, 1°. doordat het persoonlijk voornaamwoord slechts in zijn verkorten vorm voorkomende en anders nergens in gebruik, als zoodanig niet meer gevoeld en zoo tot de rol van een suffix verwezen wordt; 2°. doordat het *eigenlijk* persoonlijk voornaamwoord verdwenen is en vervangen wordt door een *oneigenlijk* pronomen; en 3°. door de werking van verkeerde analogie.

§ 285. Alzoo dan doet het suffix *a,* als bezittelijk voornaamwoord van den 3[en] persoon dienst; bijv.: *anaqna,* zijn (haar

of hun) kind. De A. vorm van *a*, ten minste als possessief suffix is *èpon* (Jav. *ipun*).

Aanmerking. Eenmaal echter moet het suffix *a* zooals reeds is opgemerkt (§ 46 Aanm.) *ia* geluid hebben, een vorm dus die als het persoonl. voornw. van den 3en persoon is te herkennen, omdat het immers nog in het Maleisch als zoodanig voortleeft. Zie ook Aanm. 1 onder § 278.

§ 286. Wordt nu een derde persoon als bezitter bij zijn naam (of titel) genoemd, dan drukt men de genitieve verhouding tot een vorig substantief nog uit door hierachter hetzelfde suffix *a*, te voegen, en daarna eerst den naam van den persoon te noemen; zooals *manoqna Sidin*, letterlijk: Sidin zijn vogel. En zoo dus ook wanneer van een *oneigenlijk* persoonlijk voornaamwoord sprake is, immers zulk een duidt eigenlijk een *derden* persoon aan; bijv.: *tarètannèpon abdhi-dhqlęm*, Uw dienaar's broer (of zuster), voor: mijn broer, enz.; *ka'aghungannèpon adjunan-dhqlęm*, Uw bezitting.

Aanmerking 1. Dat door zulk een gebruik van het suffix zijn *possessieve* beteekenis meer op den achtergrond geraakt, spreekt wel vanzelf. Vandaar dat men bijv. evengoed, d. i. even beleefd, zeggen kan: *tarètanna abdhi-dhqlęm, ka'aghunganna adjunan-dhqlęm*; en zulks terwijl men anders in beleefde taal steeds zeggen moet bijv.: *manoqèpon*, zijn vogel. Gemakzucht doet zelfs het suffix geheel verdwijnen, zoodat *tarètan abdhi-dhqlęm* en *ka'aghungan adjunan-dhqlęm*, niet ongehoord zijn.

Aanmerking 2. Ook wanneer een substantief bepaald is zonder dat daarbij de bepaling wordt uitgedrukt, plaatst men het possessief suffix *a* achter het substantief, als om daarmede te kennen te geven dat de zelfstandigheid ten minste tot het onderwerp van het gesprek behoort. In dit geval volstaat het Nederlandsch met een bepalend lidwoord te bezigen; zooals: *söraddhq*, de brief, namelijk waarvan sprake is. Zoo zegt men bijv. ook: *è alas ruwa bqdq matjanna*, in dat bosch zijn er tijgers; *è bhungka ruwa bqnnjaq òlaqna*, in dien boom zijn er veel rupsen. Het gesuffigeerde substantief duidt namelijk een zelfstandigheid aan die als 't ware tot de plaats behoort, en het wordt dus door het plaatsaanduidend woord bepaald.

§ 287. Van den 2en persoon zegt men bijv.: *dhqlęm-sampêjan*, Uw huis, maar *bęngkòna bqqna*, je huis, enz. Toch zegt men ook: *dhqlęmma sampêjan*, naar analogie met *bęngkòna bqqna*.

Aanmerking. Als possessief suffix van den 2[en] persoon komt in het Kang. voor *mò* (Jav. en Mal. *mu* van *kamu*), met den bijvorm *nò;* bijv. *ròmamò* of *ròmanò*, je huis.

§ 288. Wat den 1[en] persoon betreft, doorgaans bedient men zich van *sang*, of *tang*, als K., dat vóór het bepaalde woord geplaatst wordt: zooals: *sang-anaq*, of *tang-anaq*, mijn kind. Evenwel is *anaq ĕngkoq*, of anders: *anaqna ĕngkoq*, en zulks door verkeerde analogie met *anaqna bąqna*, in het Soemn. en Pamk. ten minste niet ongehoord. Zoo zegt men bijv.: *pessè-bulq*, T., en *pessè-kaulq*, A., mijn geld; doch in het Soemn. en Pamk. ten minste ook *pessèna bulq*, enz.

Aanmerking 1. Het Kang. heeft als possessief suffix *kò*, verkorting van *akò*.

Aanmerking 2. Het Madoereesch kent geen equivalent voor het *mijne*, de *mijne*, *het uwe*, *de uwe*, *het zijne*, enz., maar de beteekenis van deze woorden wordt omschreven door het bezittingaanduidend woord te herhalen; zooals: *manoq ruwa sang-manoq*, die vogel is mijn vogel; *òḍhĕng rija òḍhĕngnga*, dit hoofddoek is het zijne. Of anders bedient men zich van *anḍiq* K., *ghąḍhuwąn* A., *ka'aghungan* A. T., bezitting; bijv.: *djhąrąn ruwa sàng-anḍiq*, dat paard is mijn bezitting, enz. In het Kang. spreekt men nog van *sè è akò*, *sè è nèra*, dat van mij is, wat mij toebehoort, het mijne; *sè è kaò*, het uwe, *sè è kòleqna*, het zijne, enz., of *sè ḍi akò*, enz.

Aanwijzende voornaamwoorden.

§ 289. Zij zijn: *rija*, met den bijvorm *arija*, K., *nèkò*, met de bijvormen *anèkò*, en *ghąnèkò*, T., en *panèka*, A., deze, dit. Dat men bovendien de versterkte bijvormen: *rijaq*, *nèkòq*, *panèkaq*, *arijaq*, enz. niet zelden bezigt, is reeds opgemerkt (§ 62, 6°). Verder zegt men voor: die, dat, *ruwa*, *aruwa*, of *djąruwà*, K., *ghąruwà*, T., en *panèka*, A. (Bangk.), *kaqruwa*, A. (Pamk). *engghą-ruwà* (= *ingghąruwà* = *angghąruwà*), A. (Soemn. en Pamk.). Ook daarvan bestaan versterkte vormen: *ruwaq*, enz. Bovendien wordt *djąrijà*, gebezigd, wanneer de spreker iets bedoelt dat, hoewel op eenigen afstand van hem verwijderd, zich in

de nabijheid van den toegesproken persoon bevindt ([1]). Heeft de spreker echter iets op 't oog dat zoowel van hem als van den toegesproken persoon op eenigen afstand verwijderd is, dan zegt hij *ruwa*, enz.

Aanmerking 1. Voor *panèka* zegt men zelden ook: *pònèka*, en dat nog wel alleen in het Bangk. Het Kang. heeft nevens *rèja*: *ĝnna*, en in plaats van *ròwa*: *ĝntò*.

Aanmerking 2. Omtrent het spraakgebruik van *rija* is nog op te merken dat het vaak ook achter de persoonlijke voornaamwoorden van den 1en en 2en persoon voorkomt om daarop als op het (logisch) subject de aandacht te vestigen; bijv.: *sengkoq rija mon aròkoq pas sakeq tjèṭak*, als ik rook, krijg ik dadelijk hoofdpijn; *bąqna rija mon asapówan, taq taò bhĝrsè*, als jij aan het schoonvegen van een plaats bent, wordt zij nooit schoon. Achter een persoonlijk voornaamwoord van den 2en persoon is echter ook *djąrijà* in bedoelde beteekenis in gebruik ([2]).

§ 290. Ook *sè*, vóór een substantief geplaatst, heeft eenigermate de beteekenis van een aanwijzend voornaamwoord, ten minste die van een bepalend lidwoord. Het dient namelijk om een algemeen substantief in een meer bepaalden zin op te vatten. Vandaar van algemeene namen gevormde eigennamen als: *sè Anò*, Dinges; *sè Ghąlteq bąn sè Kĝddhiq*, of *sè Ḍhąḍḍhąq bąn sè Bąru*; terwijl men van drie personen sprekende zegt: *sè Ḍhąḍḍhąq sè Bąru bąn sè Tjangkreng*, vrij vertaald: Jan, Piet en Klaas. Een vereischte is *sè*, vóór zulke namen evenwel niet. Zoo kan er in verhalen ook sprake zijn van *sè ratò*, de vorst, *sè tèkos*, de muis, *sè ḍąngḍąng*, de raaf, enz. Daarentegen is het ten minste in het West-Madoereesch vóór een oorspronkelijken eigennaam in het dagelijksch leven geheel in onbruik geraakt; zoo spreekt men er nooit van *sè Samman*, maar kortweg van *Samman*. Verder dient *sè*, vóór een algemeen substantief dat evenals een ander daarbij opgenoemd sub-

---

([1]) *Djąrijà* kan zich dus tot *rija* verhouden als het Jav. *kuwe* tot het Jav. *kije* en tot *ruwa* of *djąruwà* als het Jav. *kuwe* tot het Jav. *kae*.

([2]) In zoover verschilt het Madoereesch spraakgebruik van het Javaansche dat het aanwijzend voornaamwoord zelfs achter het persoonlijk voornw. v. d. 2en pers. *rija* kan zijn. Voor 't overige kan *rija* noch *djąrijà* noch *ruwa* achter een substantief gebezigd worden waarvan de beteekenis abstract is; zoo heeft *djhąrąn djąrijà* nooit de abstracte beteekenis van: het paard of paarden in 't algemeen.

stantief een betrekking beteekent, om hun onderlinge verhouding aan te duiden, zoodat wij het met het bepalende lidwoord kunnen vertalen; bijv.: *sè ĕmbúq taq nèsĕr ka'anaq* (of ook wel eens: *ka sè anaq*), de moeder houdt niet van het kind; *sè anaq taq takoq ka ĕmbúq* (zelden ook: *ka sè ĕmbúq*), het kind is voor de (zijn) moeder niet bang. Doch anders is ook hier het gebruik van *sè*, vóór *ĕmbúq*, enz. zonder meer zelfs in het Soemĕnĕpsch ongehoord, en een kind zegt van zijn moeder sprekende nooit: *sè ĕmbúq*, maar kortweg: *ĕmbúq*. Ook *sang*, is in dezelfde beteekenis in gebruik, zij het ook slechts voor zoover bekend vóór een paar namen van vorstelijke personen, namelijk: *sang ratò*, de vorst, en *sang pottrè*, de prinses.

Aanmerking. In verhalen treft men *sè* ook in het West-Madoereesch nog vóór eigennamen aan; bijv. *sè Pòlasarè*. En in Kangeansche fabels komt *sang* zelfs vóór dierennamen voor; zooals: *sang kalempa*, de schildpad, enz., en zulks zelfs als een vocatief, bijv.: *sang bhukal*, aap! Zulks wijst op een tijd dat *sè* en *sang* ruimer toegepast werden. Ook de bijvorm *sengkoq* van *ĕngkoq* moet van dien tijd dagteekenen. Doch vooral *sapa* (zie Aanm. 1 onder § 292) moet een zeer oud woord zijn. Dat *sè*, althans in het West-Madoereesch vóór eigennamen nu in onbruik is geraakt, is wellicht hieraan toe te schrijven dat het woord het begrip van iets familiairs en daardoor licht dat van minachting in zich sluit.

Betrekkelijk voornaamwoord.

§ 291. Het betrekkelijk voornaamwoord is *sè*, die, dat. Het wordt gebezigd wanneer men iets dat dan daarvan het antecedent heet, wil opnoemen als een tegenstelling tot wat anders; bijv.: *pĕṭṭè sè radjq*, de kist die groot is, d. i. de groote kist, in tegenstelling tot de kleine. Daar het Madoereesch geen afgeleiden vorm kent die een persoon aanduidt welke in een bepaalden tijd een handeling verricht (zooals bijv. ons kooper, vrager, in den zin van iemand die op een zeker tijdstip iets koopt, vraagt, en niet mede in den zin van iemand die van het koopen, vragen, werk maakt), zoo bedient het zich verder van het betrekkelijk voornaamwoord om zulk een persoon te kennen te geven; zooals: *sè mĕllè*, de kooper; *sè atanja*, de vrager. Daarbij wordt gewoonlijk het antecedent *òreng*, verzwegen. Wat dit betreft,

zelfs ontbreekt het in: *sè lakeq*, en in *sè bineq*, geheel; die uitdrukkingen toch beteekenen: (de echtgenoot) die mannelijk en (de echtgenoot) die vrouwelijk is, en voor »echtgenoot" in 't algemeen (Jav. *bodjo*) is in 't Madoereesch geen equivalent aan te wijzen.

Aanmerking. *Sè* kan ook evenals ons *hetgeen*, *wat*, op een zin slaan. Zulks heeft namelijk plaats in een imperatieven zin; zooals: *padjhąląn ratana sè ghąntjang*, laat het voertuig gaan, hetgeen vlug geschieden moet, d. i. laat het voertuig vlug gaan. Over *sè* zie men verder de Syntaxis, § 327, § 328, § 329 en § 337.

Vragende voornaamwoorden.

§ 292. Tot de vragende voornaamwoorden behooren: *apa*, K., *napè*, T., *panapa*, (in het Bangk. en Soemn. ook: *pònapa*) A., wat, welke, hoedanig, wat voor, wat voor een; en *sapa*, K., *sèra*, T., *sapasèra*, of *pasèra*, A., wie. De vormen: *sasèra*, A., dat ook in het Bangk. en Soemn. voorkomt, *sèra*, T., en *pasèra*, A., zijn alle verkortingen van *sapasèra*.

Aanmerking 1. *Sapa* is van *sè apa*, blijkbaar uit den Maleischen vorm *siapa*. Vandaar ook nog: *njamana bąqna sapa*, wat is je naam of hoe is je naam, in plaats van *njamana bąqna apa;* zulks immers naar analogie met het antwoord: *sang-njama sè A*, mijn naam is A. Zoo ten minste naar een oud gebruik. Zie de Aanm. sub § 290.

Aanmerking 2. Anders dient *apa* om een subjectieve vraag uit te drukken; zooals: *apa bąqna sakeq*, ben je ziek? Toch schijnt het *vraagwoord* oorspronkelijk niets anders dan het vragend voornaamwoord *apa* te zijn; want de vraag kan eenmaal geluid hebben: *apa? bąqna sakeq?* wat? jij ziek?

Bepalingaankondigende voornaamwoorden.

§ 293. Als zoodanig gelden: *apa*, of *bhąrąng*, of ook wel *bhąrąng apa*, hetgene, datgene; *apa-apa* (*pa-apa*), of *bhąrąng-bhąrąng* (*rąng-bhąrąng*), al hetgene, al datgene; *sapa*, of *òreng*, degene, diegene; *sapa-sapa* (*pa-sapa*), of *òreng-òreng* (*reng-òreng*), al degenen, al diegenen; bijv.: *apa sè la èkòtjaq mastè ètjatędhi*, hetgeen

(dat) reeds besproken is, moet aangeteekend worden; [illegible] *sapa sè taq nòroq òtjaq èombhqnga*, degene die niet hooren wil, zal berispt worden. De bepalingaankondigende pronomina kunnen evenals in het Nederlandsch bij het betrekkelijk gebruik van *die, wie, wat,* achterwege blijven, zoodat alleen het betrekkelijk voornaamwoord in gebruik is; bijv.: [illegible] *sè la èkòtjaq mastè ètjatẹddhi*, wat reeds besproken is, moet aangeteekend worden; [illegible] *sè taq nòroq òtjaq èombhqnga*, die niet hooren wil, zal berispt worden.

> *Aanmerking.* Een zin als: *het huis van A en dat van B*, wordt in het Madoereesch steeds door herhaling van het substantief dat in het Nederlandsch verder door het bepalingaankondigende voornaamwoord (in casu: *dat*) wordt aangeduid, wedergegeven, als volgt: *bẹngkòna A bqn bẹngkòna B*. Voor *zulk, dergelijk, zoodanig, dusdanig* heeft het Madoereesch geen equivalent. Daarentegen moet de bepalende zin er steeds uitgedrukt worden; zooals: ik heb nog nooit zulk een wild paard (als dit) bereden, *sengkoq taq taò nompaqè djhqrqn nakal of nakalla (sè) mara rijà*. Ook voor *hetzelfde, dezelfde*, bestaat in het Madoereesch geen equivalent zooals blijken kan uit de volgende voorbeelden: ik heb hetzelfde papier gekocht als jij, *sengkoq mẹllè dhqlubqng pqḍa* (of *saròbq*) *bqn dhqlubqng sè èbẹlli bqqna*, letterlijk: ik heb papier gekocht (in soort) gelijk aan het papier dat door jou gekocht werd. Zoo is ook: ik ben door denzelfden man bedrogen, *sengkoq èapòsè òreng ruwa kija*, letterlijk: ik word ook door dien man bedrogen. De zaak of persoon die in *soort* dezelfde is als die door de bepaling wordt te kennen gegeven, wordt dus aangeduid door *paḍq bqn* of *saròbq bqn*, gelijk aan; en anders, wanneer geheel dezelfde zaak of persoon bedoeld wordt, door een aanwijzend voornaamwoord gevolgd door *kija*, ook.

Onbepaalde voornaamwoorden.

§ 294. Als zoodanig fungeert [illegible] *òreng*, iemand, men, zooals: [illegible] *èpòkol òreng*, door iemand geslagen. De ontkenning van iemand, d. i. niemand, wordt dan door [illegible] *taq*, niet, uitgedrukt: [illegible] *taq èpòkol òreng*, door niemand geslagen. Evenwel, van een bestaanszin zooals: [illegible] *bqḍq òreng sè taò*, er is iemand die het weet, moet de ontkenning wedergegeven worden door [illegible] *taḍqq*, er niet zijn, vóór [illegible] *òreng*, te plaatsen; zooals: [illegible] *taḍqq òreng sè taò*, er is niemand die het weet. Uit de voorbeelden ziet men tevens dat de onbepaalde voornaamwoorden *het* en *er* in

het Madoereesch onuitgedrukt blijven. Als het onderwerp van een zin die geen bestaanszin is, wordt ook [illegible] *òreng*, alsdan met *men* te vertalen, doorgaans verzwegen; zooals: [illegible] *è-ḍinnaq* (*òreng*) *taq kĕnneng tjaq-ngòltjaq*, hier mag men niet praten, of hier mag (er) niet gepraat worden. Verder komt als onbepaald voornaamwoord voor: [illegible] *apa-'apa*, K., enz., iets; zooals: [illegible] *sengkoq mon tĕrrò pa-'apa bạḍạ sè èkabĕllijạ*, als ik iets verlang te hebben, heb ik geld om er voor te koopen; [illegible] *ḍhika mĕllè pè-napè, taq ariq-bĕrriq*, u hebt iets gekocht, (maar) geeft niemand wat. De ontkenning van [illegible] *pa-'apa*, wordt op dezelfde wijs wedergegeven als die van [illegible] *òreng*; bijv.: [illegible] *sengkoq taq anḍiq pa-'apa*, ik heb niets; [illegible] *tạḍạq pa-'apa*, er is niets.

HOOFDSTUK VI.

PARTIKELS.

Voorzetsels.

§ 295. Er zijn maar drie voorzetsels die een plaatselijke betrekking aanduiden; te weten: *è*, dat een aanwezig zijn ergens beteekent, d. i. *te, in;* *ka*, of *ḍąq*, ook pleonastisch *ḍąqka*, dat een beweging in de richting van een plaats aanduilt, d. i. *naar;* en *ḍąri*, dat een beweging uitgaande van een plaats beteekent, d. i. *van, van af.*

§ 296. Een zelfstandigheid die ergens aanwezig is, wordt voorgesteld als omsloten door de grenzen die de plaats heeft, 't zij als een vlakte-uitgebreidheid in de lengte en breedte alleen, of als een ruimte in de lengte, breedte en hoogte; bijv.: *è sabą*, in het vlak van het rijstveld, d. i. op het rijstveld; *è bęngkò*, in huis, t'huis; *è pęṭṭè*, in de kist. De ruimte nu die zich onmiddellijk boven-, beneden-, vóór-, of achter iets of ter zijde daarvan bevindt, wordt aangeduid respectief door: *attas*, *bąbą*, *aḍąq*, *buḍi*, *èreng*. Zoo spreekt men bijv. van: *è-attas pęṭṭè*, of *è-attassa pęṭṭè*, in de bovenruimte van de kist, d. i. boven op de kist, enz. Verder wordt de ruimte in iets aangeduid door: *ḍąlęm*, en die buiten iets door *luwar;* vandaar: *è-ḍąlęm*, *è-luwar*, *ka-ḍąlęm*, *ka-luwar*, *ḍąri-ḍąlęm*, *ḍąri-luwar;* bijv.: *è-ḍąlęm pęṭṭè*, of *è-ḍąlęmma pęṭṭè*, in de kist.

Toch kan *è-attas*, wanneer men daarmede ten minste geen tegenstelling tot *è-bąbą*, bedoelt, vervangen worden door *è*, zonder meer; en zoo zegt men voor: *op de tafel:*

è mèdjq, evengoed als: *è-attas mèdjq.* Eveneens kan men zooals boven is gebleken volstaan met te zeggen *è pĕttè,* bijv. in plaats van *è-dqlĕm pĕttè,* ten minste wanneer men niet uitdrukkelijk te kennen wil geven dat iets binnen in de kist, en niet er buiten, zich bevindt.

Aanmerking 1. De reden van het gebruik van *è* voor *è-attas* ligt voor de hand. Daar namelijk een oppervlak van iets een der grenzen uitmaakt van de bovenruimte, kan van een voorwerp dat zich in dat vlak bevindt gezegd worden dat het in de ruimte boven hetzelfde vlak aanwezig is, waarmede dan van zelf bedoeld wordt: boven *op* het vlak, aangezien niets in de lucht kan hangen. Nu zegt men: *è mèdjq,* omdat het op het tafelblad aankomt. Dientengevolge stelt men zich de tafel slechts in den vorm van een tafelblad voor als een vlakte-uitgebreidheid en is men niet bedacht op een tegenstelling tot wat daar beneden (laat staan daar binnen) ligt. Daarentegen zegt men *è-attas mèdjq,* wanneer ook de hoogte der tafel de aandacht trekt, gezwegen nog dat er ook sprake zou kunnen zijn van *è-bqbq mèdjq.*

Aanmerking 2. In dezelfde beteekenis als *è* wordt in de hoofddialecten een enkelen keer *ḍi* gebezigd ten minste in: *ḍi-luwarra koṭṭa,* buiten de stad, en *ḍi-luwarra labqng,* buiten de deur. Wat het Kangeansch betreft, zie de inleiding.

§ 297. In 't algemeen komt het voorzetsel *ka,* voor bij predicaatswoorden waarin het begrip van verplaatsing opgesloten ligt; zooals: *entar ka,* ergens naar toe gaan; *abhĕrriq ka,* geven aan; *adjhuwql ka sè Anò,* verkoopen aan N. N. Zoo wordt het ook gebezigd bij predicaatswoorden die een gemoedsaandoening uitdrukken; zooals: *a.* een neiging, begeerte of verlangen of het tegengestelde daarvan: *dhudjqn ka,* of *lèbùr ka,* ergens van houden; *tĕrrò ka,* of *ĕndqq ka,* iets begeeren; *kĕrrong ka,* naar iemand sterk verlangen; *ghilq ka,* verzot, verliefd op; *nèsĕr ka,* medelijden hebben met; *bqdjhiq ka,* afkeerig van; *b.* moed, overmoed of vrees: *bqngal ka,* iemand aandurven; *takoq ka,* vreezen voor; *c.* spijt: *kasta ka,* ergens spijt van hebben; *èman ka,* het bejammeren.

Aanmerking. Doch ook het voorzetsel *è* is, althans in het Soemĕnĕpsch in algemeene beteekenis in gebruik; zooals: *bqqna maleng, taq samar è ròbqna, taq samar è angghùj,* jij bent een dief, het is te zien aan je gelaatstrekken en aan je kleeding.

§ **298.** In 't algemeen duidt *dąri*, het uitgangspunt of de plaats van herkomst aan; zooals: *djhąu dąri bĕngkò*, ver van huis; *ollè dąri kotta*, van de hoofdplaats gekregen; *mĕllè dąri òreng*, van iemand koopen; *ngendjhąm dąri òreng*, van iemand leenen. Zoo kan het voorzetsel verder aangetroffen worden vóór een substantief dat de oorzaak beteekent van wat door het predicaatswoord wordt uitgedrukt; bijv.: *matè dąri sossa*, van verdriet sterven; *bąssa dąri pĕllò*, nat van het zweet; *pòtè dąri pòpor*, wit van het blanketsel; *asĕrrò dąri sakeq*, van pijn kermen; *kĕnnjang dąri kakanan*, van lekkernijen verzadigd.

Aanmerking 1. Evenwel zegt men ten minste *kĕnnjang naseq*, (van de rijst), *kĕnnjang aeng*, (van water), *kĕnnjang òtjaq*, van iemand gezegd die vaak besproken wordt. Doch zulke uitdrukkingen zijn als samenstellingen aan te merken die door het veelvuldig gebruik moeten zijn ontstaan.

Aanmerking 2. Men zegt eveneens met het voorzetsel: *lèbąt dąri djàndèlà*, door het venster gaan. Het venster toch ligt tusschen het uitgangspunt en de plaats die men wil bereiken en kan dus ten opzichte van laatstgenoemde zelf als een uitgangspunt aangemerkt worden. Evenwel laat het zich ten opzichte van het uitgangspunt zelf als de plaats voorstellen waarheen men zich begeven moet; vandaar ook: *lèbąt ka djàndèlà*, door het venster gaan. Ja zelfs laat zich het venster opvatten als de plaats waar men zich gedurende de handeling bevinden moet; en vandaar ook: *lèbąt è djàndèlà*, door het venster gaan. Desgelijks in *ollè è pòlò Bąrighą*, van het eiland B. gekregen.

§ **299.** Tot de voorzetsels behoort ook *kalabąn*, (bijvormen: *labąn*, of *bąn*). Het beteekent: 1. nevens *mòsò*, of ook wel: *bhąrĕng*, K. en *sarĕng* A., *met*, in zinnen als: *kaulą adjhąląna sarĕng sampijan*, ik wil met u op reis gaan; *bąqna amaen kalabąn sengkoq*, jij speelt met mij; *arĕmbhąghąn mòsò òreng*, met iemand beraadslagen; 2. wordt het naast *mòsò*, enz. (als boven) in vergelijkingen gebezigd; bijv.: *aradjąqąn sang-djhąrąn bąn djhąrąnna*, voor: *aradjąqąn sang-djhąrąn èghąndhing bąn djhąrąnna*, mijn paard is vergeleken *met* het zijne grooter; 3. dient het nevens *mòsò* (en *sa-*

rĕng, A.) om een bepaling van middel uit te drukken; bijv.: *èpòkol kalabąn tongkĕt*, met een stok geslagen worden; 4. wordt het nevens *mòsò*, *bhąrĕng*, en *tĕmmò*, K. (*sarĕng*, A.) in het passief gebruikt om den persoon aan te duiden door wien de passieve toestand wordt teweeggebracht; bijv.: *èpèsòwè kalabąn òreng*, door iemand uitgescholden worden.

Aanmerking 1. In zinnen als bedoeld sub 1° ten minste, laten zich *mòsò* en *bhąrĕng* (ook *sarĕng*) nog als predicaatswoorden opvatten. Immers, daarvoor in de plaats kunnen nog de toestandswoordvormen *amòsò* en *abhąrĕng* (*asarĕng*, A.) gebezigd worden, namelijk in de beteekenis van: tot deelgenoot hebben; zijnde het grondwoord *mòsò*, »tegenstander" en meer in 't algemeen, evenals *bhąrĕng* (of *sarĕng*): »medestander", »deelgenoot". Trouwens, ook *kalabąn* is oorspronkelijk een toestandswoord beteekenende: »weerstaan" (passief). Doch deze beteekenis komt in het Madoereesch nergens meer voor, zoodat men het woord niet anders dan als een voorzetsel kan aanmerken.

Aanmerking 2. *Bĕng* kan overal en te allen tijde in de functie van *kalabąn* optreden; zoomede *biq*, zelden ook de oorspronkelijke vorm *labiq*, en dit nog wel alleen in het Bangk. Het Kang. heeft *bąng*, in plaats van *bĕng*, vóór een bepaling van middel (sub 3°) en verder nog nevens *ḍi* in passieve zinnen (sub 4°).

Voegwoorden.

§ 300. Tot de *aaneenschakelende* voegwoorden is ook *kalabąn*, (en de bijvormen) te rekenen, ten minste waar het door *pòlè*, (of *pòlèna*) nog, nog meer, wordt gevolgd; zooals: *bąqna mon èrò-sòrò taq ladjhu adjhąląn, bąn pòlè abit sè ḍątĕngnga*, als jij een boodschap moet doen, ga jij niet dadelijk, en ook blijf jij lang weg. In dit geval laat het zich dan ook door *sarta*, vervangen.

tor, is: *en bovendien, niet alleen ..... maar ook;* zooals: *raddhin tor sòghi*, zij is mooi en rijk bovendien; *bąqna mon nòroq òtjaqna reng tuwa, radją bhĕrkaddhą, tor èalĕm òreng bąnnjaq*, als jij je ouders gehoorzaamt, wordt jij niet alleen zeer gelukkig, maar ook door velen geprezen.

[illegible] *dhineng,* verbindt alleen zinnen en kan veelal met *wat betreft* vertaald worden, of anders met het voegwoord *nu.* Niet zelden kan men het ook onvertaald laten. Het spraakgebruik daarvan is dan ook niet duidelijk aan te wijzen, daar het veel meer dan elders van de persoonlijke opvatting van den spreker afhangt. Er zijn er zelfs die het voor bijna elken volgenden zin bezigen. 't Gemakkelijkst nog laat zich de functie van het voegwoord aanwijzen waar het vóór een zin geplaatst wordt die met den vorigen een tegenstelling uitmaakt; bijv.: [illegible] *du, Abdúlkadir, ęmpon taq kèngeng bùkkaq pòlè, sabqb madjit ęmpon marè èbhęrseqen. Dhineng Abdúlkadir maksa mokkaq:* Och, A.. (de lijkkist) mag niet meer open gemaakt worden, want het lijk (er in) is reeds gereinigd. A. nu (echter) maakte ze toch open.

[illegible] *maka,* ([illegible] *mangka*) kan alleen vóór een zin staan en wel vóór zulk een die een omstandigheid te kennen geeft welke men met 't oog op hetgeen in den vorigen zin reeds gezegd is niet zou verwachten. Vandaar dat men het vertalen kan door een tegenstellend voegwoord; zooals: [illegible] *sengkoq bqriq entar dqq-ka Sidìn, maka òrengnga tadqq,* ik ben gisteren naar S. gegaan maar hij was niet t'huis. En vandaar ook dat men het anders door een concessief voegwoord kan wedergeven; zooals: [illegible] *Sidìn taq taò dqtęng dqq-ka sangbęngkò, maka la èkatôwè bqrqmpan-bqrqmpan kalè,* S. is nooit bij mij geweest, en men had hem toch reeds verscheidene keeren geroepen. Zoo kan het voegwoord ook dienen om in plaats van een voorwaardelijk voegwoord twee voorwaardelijke zinnen met elkander te verbinden; bijv.: [illegible] *lamon bqdq naq-kanaq nakal, maka òreng-tôwana taq ghęllęm ngombhqng, abit-abit naq-kanaq ruwa dhqddhi bhqngsat,* is een kind ondeugend en zijn ouders willen het niet beknorren, dan zal het ten langen leste een deugniet worden. Men ziet dat ook in dit geval de volgende (voorwaardelijke) zin ten opzichte van den vorigen iets bevat dat men niet zou verwachten.

§ 301. Bijzondere opmerking verdient nog het voegwoord *djhqq*. Vooreerst is het een voorwaardelijk voegwoord en laat het zich als zoodanig nevens *djhqq sakeng*, of *djhqq sakènga*, gebruiken met de beteekenis van: wanneer, als, indien, zoo: bijv.: (of) *djhqq* (*mon*) *nòroqa òtjaqna òreng tòwana, ollè sabqbbhq*, indien hij zijn ouders gehoorzaamd had, zou hij hun zegen deelachtig zijn geworden. Het kan verder ook als *grammatisch verbindend* voegwoord optreden; bijv.: *pabqlqna djhqq sengkoq sòrò ḍqtẹ̄ng ẹ̄mbùq*, hij zegt dat moeder me laat komen; *sengkoq taq taò djhqq bqqna sala*, ik wist niet dat jij schuldig bent, of: ik weet niet of jij schuldig bent. Eindelijk kan *djhqq* dienen om nadruk op het volgende woord te leggen en is dan gelijk te stellen met het voegwoord *nu;* zooals: *djhqq tarètan èlabqn*, nu het een broer is (geldt), weerstaat hij hem, *een broer* weerstaat hij wel; *djhqq òreng taq anḍiq èpentaè*, aan *een arme* vraagt hij wat.

Bijwoorden.

§ 302. *Bijwoorden van plaats.* De bijwoorden van plaats geven of een *rust* of een *richting* te kennen. Tot de eerste categorie behooren: 1e. *ḍinnaq*, of *laqḍinnaq*, K., *koqintò*, (veel minder gebruikelijk is: *koqḍintò*) T., *kaqḍintò*, of *kaqintò*, A., hier; 2e. *ḍissa*, of *laqḍissa*, K., *koqissa* (veel minder gebruikelijk is: *koqḍissa*) T., *kaqḍissa*, of *kaq-issa*, A., daar. Bovendien wordt wat zoo te zeggen tusschen hier en daar inligt, aangeduid door: *ḍijq*, of *laqḍijq*, K., *koqijq*, (veel minder gebruikelijk: *koqḍijq*) T., *kaqḍijq*, of *kaqijq*, A. Deze verhouding is nauwkeuriger aldus te bepalen: terwijl *ḍinnaq*, de plaats aanwijst die door den spreker ingenomen wordt, of ten minste de onmiddellijke omgeving daarvan, geeft *ḍijq*, de plaats in zijn nabijheid te kennen en bedoelt *ḍissa*, een plaats ergens elders. Wordt *ḍijq*, echter niet juist in tegenstelling tot *ḍinnaq*, gebezigd,

dan kunnen beide woorden elkaars synoniemen zijn. Zoo namelijk het woord *ḍinnaq*, toegepast wordt op een plaats van merkbare uitgebreidheid, dan is haar omgeving van zulk een uitgebreidheid dat zij de plaats in zich sluit die door *ḍijq*, wordt aangewezen. Vandaar zegt men bijv.: *sengkoq taq pĕrna è-ḍinnaq*, of: *sengkoq taq pĕrna è-ḍijq*, ik voel me hier niet t'huis, ik kan hier niet aarden.

Verder duidt *djqḍijq*, (als bijvorm minder gebruikelijk is: *djqrijq*) een plaats aan die hoewel op eenigen afstand van den spreker verwijderd, toch nog in de nabijheid van den toegesproken persoon is. Het verhoudt zich namelijk tot *ḍijq*, als het aanwijzend voornaamwoord *djqrijà*, tot het aanwijzend voornaamwoord *rija*, en tot *ḍissa*, als het aanwijzend voornaamwoord *djqrijà*, tot het aanwijzend voornaamwoord *ruwa*, of *djqruwà* (§ 289).

Tot de tweede categorie behooren: 1°. *kannaq*, K., *koqantò*, (zeer zelden: *koqkantò*) T., *kaqkantò*, A., hierheen; 2°. *kassa*, K., *koqassa*, (zeer zelden: *koqkassa*) T., *kaqkassa*, of *kaqassa*, A., daarheen. Verder zegt men *kannaqan*, enz. als de toegesproken persoon naderbij moet komen, en *kassaqan*, enz. wanneer hij zich verder van den spreker verwijderen moet. Respectief in dezelfde verhouding als *ḍijq* tot *ḍinnaq*, eenerzijds, en *ḍissa*, anderzijds, staat tot *kannaq*, en *kassa*: *kandjq*, K., *koqandjq*, (veel minder gebruikelijk: *koqkandjq*) T., *kaqkandjq*, of *kaqandjq*, A.

Aanmerking 1. De opgenoemde bijwoorden tot de 1° categorie behoorende kunnen ook nog door het plaatsaanduidend voorzetsel *è* vorafgegaan worden; bijv. *è-ḍinnaq*, voor *ḍinnaq*, enz., terwijl het richtingaanduidend voorzetsel *ka* of *ḍqq* geplaatst kan worden vóór de opgenoemde bijwoorden van de 2° categorie; vandaar *ka-kannaq* of *ḍqq-kannaq*, of ook wel: *ḍqq-annaq*, naast *ḍqq-ĕnnaq*; *ka-kassa* of *ḍqq-kassa*, of ook wel: *ḍqq-assa*, of zelfs: *ḍqq-ĕssa*, en *ka-kandjq*, of *ḍqq-kandjq* = *ḍqq-andjq*, of ook wel: *ḍqq-ĕndjq*. Evenwel wordt het richtingaanduidend voorzetsel welluidendheidshalve nooit vóór de vormen der andere taalsoorten geplaatst; ten minste *ka-koqassa* en vooral *ka-kaqkassa* zouden als een gestotter niet wel klinken, terwijl *ḍqq* dan van zelf niet meer in de plaats van *ka* behoeft te treden. Het Kang. heeft de onversterkte vormen *ḍinna* en *kanna*,

d. i. respectief = *ḍi* + *ȩnna* en *ka* + *ȩnna* (§ 49), zoodat er in *è-ḍinnaq* en *ka-kannaq* van een pleonastisch gebruik van twee voorzetsels sprake is. Ook in *ḍissa* en *kassa* ligt reeds een voorzetsel verscholen, evenals in: *ḍijq* = *ḍi* + *ijq* (Soendan. *ijȩ*) en *kandjq* = *ka* + *ȩndjq*, welk *ȩndjq* als een bijvorm van *ijq* is aan te merken. Zoo hebben alle andere bijwoorden van plaats het voorzetsel *è* of *ka* (= *ḍqq*) vóór zich, naarmate zij de plaats aanduiden waar iets zich bevindt of waarheen iets zich begeeft, met dien verstande dat het voorzetsel *è* verzwegen kan worden; zooals: *è-attas*, boven, *ka-bqbq*, naar beneden.

Aanmerking 2. Omtrent het spraakgebruik van *ḍinnaq*, enz. valt nog op te merken dat het ook gebezigd wordt als antwoord dat men geeft wanneer men geroepen wordt: hier (ben ik).

§ 303. Tot de bijwoorden van plaats behooren ook de *vragende*, als daar zijn: 1. *ḍimma*, of *laqḍimma*, K., *koqimma*, (zeer zelden: *koqḍimma*) T., *kaqḍimma*, of *kaqimma*, A., waar; 2. *kamma*, K., *koqamma*, (zeer zelden: *koqkamma*) T., *kaqkamma*, of *kaqamma*, A., waarheen.

Bij het betrekkelijk gebruik van *sè*, laat zich *ḍimma*, ook met: *welk*, *welke* vertalen; alsdan is het synoniem met *kȩmma*, K., *koqȩmma*, (zeer zelden: *koqkȩmma*) T., *kaqkȩmma*, of *kaqȩmma*, A.; zooals: (of) *ḍimma* (*kȩmma*) *sè èbȩllijq*, welk wil men koopen? (of) *kaq-bhùngkaqan kȩmma* (*ḍimma*) *sè èparobbhuwq*, of *kaq-bhùngkaqan sè kȩmma*, enz., welken boom wil men omkappen?

Van meer dan één voorwerp sprekende zegt men *kȩmmaqan*, of *ḍimmaqan*; bijv.: *korsè kȩmmaqan sè èkalaqa*, welke stoelen moet men nemen? *bȩngkò ḍimmaqan sè èbȩlli*, welke huizen (waar gelegen?) heeft hij gekocht?

Aanmerking. Ook in *ḍimma* en *kamma* liggen respectief de voorzetsels *di* en *ka* verscholen (§ 49 Aanm. 1), terwijl *kȩmma* als de zwakke vorm van *kamma* is te beschouwen. Voor *kȩmma*, enz. echter kan evenals vóór *ḍimma*, enz. het voorzetsel *è* geplaatst worden, terwijl *kamma* door het voorzetsel *ka* = *ḍqq* kan worden voorafgegaan; zooals: *è-ḍimma*, *è-laqḍimma*, *è-koqimma*, enz.; *è-kȩmma*, *è-koqȩmma*, enz.; *ka-kamma* of *ḍqq-kamma* = *ḍqq-amma*, nevens *ḍqq-ȩmma*.

§ 304. *Bijwoorden van tijd*. Als *vragend* bijwoord van tijd is

aan te teekenen: *bilą*, K., *biląèpon*, A., wanneer. Zie verder beneden § 307 onder *b*.

§ 305. *Bijwoorden van hoedanigheid.* Daartoe behoort: *bąriją*, K., *bąrintò*, T., *sapanèka*, A., dusdanig, zoodanig, op deze of die wijs.

Een *vragend* bijwoord van hoedanigheid is: *bąrąmma*, K. waarvan de beleefde vormen omschreven worden als volgt: *mara napè*, T., *mara panapa*, of *kadhi panapa*, A., hoe, hoedanig.

Aanmerking 1. Het voorzetsel *ḍąq* ten minste kan vóór *bąriją*, enz. staan. Vandaar: *ḍąq-bąriją* = *ḍąq-riją* = *ḍąq-iją* (in het Bangk. ook: *ḍąq-sabąriją* of *sariją*). Vandaar ook: *ḍąq-bąrintò* = *ḍąq-rintò* = *ḍąq-intò* (in het Bangk. ook: *ḍąq-sabąrintò* of *sarintò* en *ḍąq-sapanèka*). Zoo zegt men ook: *ḍąq-bąrąmma* = *ḍąq-rąmma* = *ḍąq-ḍąmma*.

Aanmerking 2. Anders kunnen predicaatswoorden door een ander woord alleen dan ,nader worden bepaald, wanneer zij als infinitieven (dus als naamwoorden) dienst doen, zoodat het bepalend woord èn in beteekenis èn in vorm van een bijvoegelijk naamwoord niet is te onderscheiden; bijv.: *taò òḍiq njaman*, hij heeft ooit aangenaam (gelukkig) geleefd; eigenlijk: hij wist: aangenaam te leven. Voor 't overige zullen we in de Syntaxis zien dat men door een bijzondere constructie van een zin met het hulpwoord *sè* een adjectief in plaats van een bijwoord van hoedanigheid bezigt.

Aanmerking 3. In een imperatieven zin bedient men zich van het adjectief met *sè* er vóór of van een verbalen vorm met het prefix *pa* en het adjectief als grondwoord of anders nog wordt het adjectief als een substantief gebezigd met het voorzetsel *labiq* (*biq*) of *kalabąn*, enz. dat »met" beteekent; bijv.: *padjhąląn ratana sè ghąntjang* of: *padjhąląn ratana paghąntjąng* of ook wel: *padjhąląn ratana biq ghąntjang*, laat het voertuig vlug gaan.

§ 306. *Bijwoorden van hoegrootheid.* Daartoe behoort *abąriją*, (in het West-Mad. ook: *sariją*) K., *abąrintò*, (in het West-Mad. ook: *sarintò*) T., en *sapanèka*, A., zooveel als, zoo groot als dit of dat. Het komt ook omschreven voor, namelijk als: *mara rija*, K., *mara nèkò*, T., en *mara panèka*, of: *kadhi panèka*, A.

Een *vragend* bijwoord van hoedanigheid is: *bąrąmpa*, (of ook wel eens: *sa'apa*) K., *sanapè*, T., *sapanapa*, A., hoeveel.

§ 307. *Bijwoorden of bijwoordelijke uitdrukkingen met het prefix* *sa.* Het prefix *sa,* beteekent één van een eenheid (§ 262). Daar nu elk voorwerp, zelfs wat leeft, dienen kan ter bepaling van de grootte van iets anders, hoewel men dan alleen van een eenheid pleegt te spreken die zoo groot is als bedoeld voorwerp, ontwikkelt zich door dat gebruik uit de beteekenis van één der eenheid, d. i. *één* geheel, een andere, namelijk die van 'n *geheel,* geheel; zooals *saghqdjhq,* een olifant, een geheele olifant (zoo groot); *sakalèlengnga,* in den geheelen omtrek; *sabqbqna,* over de geheele ruimte onder iets; *sabqrqqna,* aan den geheelen westkant; *sabqdqna,* over de geheele hoeveelheid, d. i. alles (¹). Zoo beteekent *sapentĕrra,* bij al zijn bekwaamheid; *sasòghina,* bij al zijn rijkdom; bijv.: *sapentĕrra òreng taq èburùk ghiq apentĕrran òreng sè èburùk,* bij al de knapheid van iemand die niet onderwezen is, is een ander die onderwijs ontvangen heeft nog knapper; *sasòghina òreng dhisa ghiq asòghijqn anaq-ratò,* bij al den rijkdom van een desabewoner is een vorstenzoon nog rijker.

Aanmerking. Het prefix van zulke bijwoordelijke uitdrukkingen als *sapentĕrra* laat zich ook door het concessief voegwoord *hoe — ook* vertalen: hoe knap ook, enz.

§ 308. Zelfs kan de beteekenis van *geheel* op den achtergrond geraken om plaats te maken voor die welke slechts het kenmerk van een geheel uitdrukt, namelijk als *begrensd.* Vandaar:

a. bijwoordelijke bepalingen van graad, zooals in: *ngòròghi satengghina,* iets ophoogen tot het hoog wordt; *ngatòwè sadqtĕngnga,* iemand zoo lang roepen tot hij komt; *njarè satĕmmòna,* naar iets zoeken tot men het vindt; *ĕmbqdjqr òtang salònassa,* een schuld betalen tot zij geheel gedelgd is; *ngesseqè kĕndhi saebbhqqna,* een waterkaraf vullen tot zij geheel gevuld is; *ngènom satadqqna,* iets opdrinken.

(¹) Een andere beteekenis heeft *sa* in het Javaansch vóór woorden die een plaatselijke betrekking aanduiden; zooals: *sangisòré,* beneden iets; *sakulòné,* ten westen van iets; want daarmede wordt niet juist de *geheele* ruimte bedoeld.

b. tijdsbepalingen, zooals in: *sadątęngnga sakeq,* van zijn komst af, d. i. bij of na zijn komst werd hij ziek; *sabądąna è bęngkò bąn sengkoq éentarana,* tijdens zijn t'huis zijn, d. i. als hij t'huis is, zal ik hem opzoeken; *sanjęddhingnga tjękkaq,* bij de aanraking raakt het vastgekleefd. Zoo is ook *satija,* K., *satontò,* T., *samangken,* A., in dezen (tijd), op het oogenblik, nu. Verder zegt men: *sadu-malęm,* overmorgen; *satęllò-malęm,* na-overmorgen, enz.

Aanmerking 1. Daarentegen is *kadu-arèjanna* of *kadu-malęmmanna,* eergisteren; *katęllò-arèjanna* of *katęllò-malęmmanna,* vóór-eergisteren, enz.

Aanmerking 2. In het Kangeansch komen dergelijke tijdsbepalingen voor waarvan het grondwoord een verbale vorm, ja zelfs zulk een in het passief is; bijv.: *sanęngngęrra,* bij of na het vernemen er van; *sadidhingghąlna,* bij of na het verlaten worden van haar (van hem).

c. adverbiale bepalingen als: *sabhęndęrrą,* naar recht; *saonggh una,* naar waarheid; *sakapprana,* naar gewoonte; *sakarębbhą,* of *saghęllęmma,* naar willekeur; *sakuwaddhą,* naar vermogen. Zoo moet *sabądąna,* vertaald worden door: wat er is, en niet juist door: *alles* of *al* wat er is (vergelijk § 307) in een zin als: *kasòkan adhąqąr sabądąna* (*sapangghina*), eet U als het U belieft wat er is, eigenlijk: naar hetgeen er is, terwijl de spreker daarmede tevens te kennen wil geven dat het hem spijt niet meer of niet beter dan wat er is te kunnen presenteeren; trouwens tot iemand te zeggen: „eet U alles op", zou onbeleefd zijn.

§ 309. Elders heeft het prefix *sa,* dat echter aan het Sanskrit waarin immers *sa* (met de dentale *s*) *begeleid, tegelijk met, gelijk aan,* beteekent, ontleend is diezelfde beteekenis; zooals: *sa'anaq-binèna,* met zijn vrouw en kinderen; *saęmmaq-ęmbúqna,* met zijn ouders; *sasanaq-bhąrądją na,* met zijn verwanten.

§ 310. Uit die beteekenis ontwikkelt zich een andere, en wel die van medegenootschap aan wat door het substantief als den grondvorm wordt uitgedrukt; bijv.: *sabhąngsa,* van dezelfde natie; *saròbą,* van dezelfde gedaante.

Tusschenwerpsels.

§ 311. Bijzondere vermelding verdienen *interjectionale* uitdrukkingen als:

bhqrq: *bhqrq, ghĕllĕmma dqtĕng dhibiq, ĕondjhqng ghiq-taq dqtĕng,* het zou wat te zeggen zijn, als hij zelf komen wilde; zelfs als hij geroepen wordt, komt hij niet; *bhqrq, dhika tjeq tèghqna,* het is al wel dat U zoo hardvochtig bent.

katek, of *kadhik,* als predicaatswoord »voorzien van" beteekende, doch hier synoniem met *maq* (of *meq*), van verrassing en wrevel: *sang-anaq taq sala katek ĕombhqng,* mijn kind dat niet schuldig is, wordt toch beknord; *bulq entar ka bĕngkòna katek taq ètĕmmònè,* ik ben bij hem geweest, maar hij wilde mij niet ontvangen.

ara, of *ra,* K., *napè,* of *na,* T., *pòna,* A., verkortingen van *arapa,* K., *anapè,* T., *apònapa,* A., wat is er, wat heeft men, waarom: *kannaq ra,* kom toch hier (waarom zou jij het laten?).

mara, of verkort tot *ra:* (of) *mara* (*ra*), *taq èpaghqgghqr naseqna,* zie je wel, (zooals ik gedacht heb, komt het nu toch uit, of) laat je de rijst niet vallen?

anèngan, van wrevel: *anèngan, tadqq pòlè sè èpekkèrè, naseq bhqi sè bqdq è ngĕn-angĕn,* och, wat, jij denkt ook aan niets anders dan aan rijst (eten).

ijq kò, van wrevel, verzekerend: *ijq kò, mon tarètan taq andiq, atĕmmò è djhqlqn taq njapa,* natuurlijk, een armen broer dien men onderweg tegenkomt, spreekt men niet toe.

bhqq, van onzekerheid: *bhqq, èkollêja, mon èpenta,* zou ik het krijgen, als ik het vroeg. Zoo ook *bhqqnang:* *bhqqnang, èbhĕrriqi sengkoq djhqq mentaqa,* zou ik het krijgen, als ik het vroeg. Daarbij kan ook nog *bhqq,* gebruikt worden: *bhqqnang, satija bhqq ghiq sòghijq tarètanna,* zou zijn broer nu nog rijk zijn?

[illegible] *sòrò,* zooveel als: »het tegendeel zou vreemd zijn”: [illegible] *sòrò, taq ĕndąqą abinè òreng sòghi, òreng njopprè kĕnnjangnga tabúqna,* het zou vreemd zijn, als hij geen rijke vrouw wilde trouwen, immers zijn doel is om goed aan den kost te komen.

[illegible] *èngĕn,* in een ontkennenden zin, zooveel als: »onmogelijk”: [illegible] *èngĕn, mon ghiq bądąqą tarètanna taq apadhuwąn bhąi,* onmogelijk dat hij, als zijn broer er nog was, met hem niet maar aan het krakeelen zou zijn.

[illegible] *bąddhijąnna,* van verrassing, zooveel als: »is het er mede zoo gesteld”: [illegible] *bąddhijąnna, bąqna sè lok-òlòghąn ghĕlląq,* o, zoo, jij bent het dus die zooeven aan het roepen was.

[illegible] *ghĕnnan,* verzekerend: [illegible] *ghĕnnan, ramana mon karè mòkol, pas ambhąq patè,* ik verzeker u: als uw vader eenmaal aan het slaan is, telt hij het leven (van den geslagene) niet.

[illegible] *bhądjhąng,* zooveel als: »natuurlijk”, »geen wonder”: [illegible] *bhądjhąng sè èkabin, òreng bąnnjaq pessèna,* natuurlijk trouwt hij haar, want zij is rijk.

[illegible] *maqanna,* verzekerend: [illegible] *maqanna, ḍągghiq bąqna ètòkol bąn kakaqna,* jij wordt straks zeker door je ouderen broer geslagen.

SYNTAXIS.

INLEIDING.

§ 312. Een zin heeft noodzakelijk twee hoofdbestanddeelen; dat waarvan sprake is: het onderwerp (subject), en dat wat van het onderwerp gezegd wordt: het gezegde (predicaat). Evenwel kan het subject verzwegen worden, zooals vaak in de gebiedende wijs 't geval is; bijv.: *ondhúr,* ga weg, voor: *bąąna ondhúr.* Ook de derde persoon komt als subject veelal niet tot uitdrukking, daar zulks reeds uit het verband kan blijken.

§ 313. Zelfs het predicaat kan onuitgedrukt blijven; alsdan heet de zin *elliptisch;* zooals: *òdjhąn,* het regent, voor: *bądą òdjhąn,* er is regen; *angen,* het waait, voor: *bądą angen.* er is wind; *panas,* de zon breekt door, voor: *bądą panas,* er is warmte; *bąąą,* voor: *bądą bąąą,* er is een overstrooming. Verder wordt *bądą,* verzwegen in uitdrukkingen waarin een plaatsbepaling overblijft; zooals: *è-ḍimma,* waar? voor: *bądą è-ḍimma,* waar is (het)? Ook het predicaat dat een beweging uitdrukt, ontbreekt in den regel waar een plaatsbepaling gehandhaafd blijft; zooals: *bąąna ḍąri ḍimma,* voor: *bąąna ḍątĕng ḍąri ḍimma,* van waar kom jij? *sengkoq ka pasar,* voor: *sengkoq entar ka pasar,* ik ga naar de markt.

§ 314. Daar het Madoereesch geen koppelwoord bezit, bestaat het predicaat slechts uit één woord, ten minste wanneer het onbepaald is; bijv.: *anaqna sakeq,* zijn kind is ziek; *ruwa djhąrąn,* dat is een paard.

Aanmerking. In zinnen als: *landjhąngnga bądą lèma èlò,* schijnt *bądą* als koppelwoord te fungeeren. Toch heeft dat woord hier zijn gewone beteekenis van: aanwezig zijn; want de bedoeling is dat er wel vijf el *is*, wat de lengte betreft.

§ 318. Een gevolg van het gemis aan een koppelwoord is dat het suffix ꦲꦤ꧀ *a,* van den cogitatief mede achter een substantief kan worden gevoegd, voor zoover dit als predicaat moet optreden; bijv.: [Javanese script] *djhąq ĕmmasa pasṭè bĕrrąq,* als het goud was, zou het zwaar zijn.

HOOFDSTUK I.

DE EENVOUDIGE VOLZIN.

---

§ 316. In het passief wordt de naam van den bewerker der handeling als bepaling van het predicaat naar verkiezing niet of wel door een voorzetsel voorafgegaan; bijv.: *Bąru ètanjaè biq Ḍhąḍḍhąq,* of *Bąru ètanjaè Ḍhąḍḍhąq,* B. wordt door Ḍh. ondervraagd. Alleen waar de zin anders zou moeten of kunnen worden opgevat, moet men zich steeds van een voorzetsel bedienen, namelijk wanneer de naam van den bewerker niet onmiddellijk achter het werkwoord komt te staan; zooals: *ètanjaè Bąru biq Ḍhąḍḍhąq;* want *ètanjaè Bąru Ḍhąḍḍhąq,* zou juist andersom beteekenen, dat namelijk Ḍh. door B. ondervraagd wordt. Zoo kan men voor: *biq Ḍhąḍḍhąq Bąru ètanjaè,* ook niet zeggen: *Ḍhąḍḍhąq Bąru ètanjaè,* evenmin als men voor: *Bąru biq Ḍhąḍḍhąq ètanjaè,* kan zeggen: *Bąru Ḍhąḍḍhąq ètanjaè;* want *Ḍhąḍḍhąq Bąru ètanjaè,* zou dan hetzelfde kunnen beteekenen als: *Bąru Ḍhąḍḍhąq ètanjaè;* te weten, dat B. en Ḍh. beiden ondervraagd worden.

Aanmerking. Daarentegen kan men zonder in een dubbelzinnigheid te vervallen in het Madoereesch bijv. zeggen: *sè Anò èbęrriqi pessè ęmbúqna,* evengoed als: *sè Anò èbęrriqi pessè bąn ęmbúqna,* N. N. heeft geld van zijn moeder gekregen. Immers, men wil daarmede niet juist zeggen dat het geld van N. N. 's moeder gegeven is, daar dit door: *pessèna ęmbúqna,* zou moeten worden uitgedrukt. Zie verder § 346 Aanm.

§ 317. Om het gelukken eener handeling te kennen te geven moet men zich van een omschrijving bedienen door middel van *ollè,* verkrijgen, wanneer het object in het bezit van den bewerker komt; of in elk geval door middel van *ngęnneng,* of *njapoq,* treffen, raken; bijv.:

Anò nòlop manoq ollè, of ook wel: *Anò nòlop manoq ngĕnneng* (of *njapoq*), N. N. schiet een vogel met een blaaspijp raak. Zoo kan men ook in het passief het gelukken der handeling omschrijven; bijv.: *manoq ètòlop*. *Anò èkollè* (of *èkĕnneng* = *ètjapoq* = *èkatjapoq*). Anders kan *èkĕnneng*, (om van de andere vormen niet meer te spreken) 't eerst in den zin voorkomen, waarna het hoofdwerkwoord, doch nu in zijn stamvorm, zijn plaats vindt; zooals: *manoq èkĕnneng tòlop Anò*, waarvoor men echter ook zeggen kan: *manoq kĕnneng ètòlop Anò*.

§ 318. Men kan dan ook als algemeenen regel stellen dat waar het predicaat in het actief uit twee werkwoorden bestaat, waarvan het laatste als bepaling van het eerste de rol van den infinitief vervult, het predicaat in het passief uitgedrukt wordt door een passieven vorm van het eerste woord gevolgd door den stamvorm van het tweede, of omgekeerd. Zoo is ook: *malengnga paksa ètabạng sè anḍiq bĕngkò*, (zelden *èpaksa tabạng*) de passieve uitdrukking van: *sè anḍiq bĕngkò maksa nabạng malengnga*, de huisbaas wilde volstrekt den dief naloopen; (of) *ghuruna èdjhạdjhạl apòsè* (of *djhạdjhạl êapòsè*) *kanaq djạrijà*, het passief van: *kanaq djạrijà ĕndjhạdjhạl ngapòsè ghuruna*, die knaap beproeft zijn leermeester te bedotten; (of) *tarètanna èpèlò* (*èkapèlò*) *adjhạri ghuruna*, of ook wel — (of) *pèlò* (*kapèlò*) *êadjhạri ghuruna*, het passief van: *ghuruna mèlò ngadjhạri tarètanna*, zijn leermeester neemt ook deel aan het onderrichten van zijn broer. Zoo is ook: (of) *Bạru èsambi pòkòlè* (*sambi èpòkòlè*) *ĕmbúqna*, het passief van: *ĕmbúqna sambi mòkòlè Bạru*, zijn moeder rost B. tegelijker tijd af (terwijl zij iets anders doet, bijv. hem beknort).

Aanmerking 1. Oorspronkelijk moet een dergelijk predicaat in het passief uit twee passieve vormen met het prefix *è* bestaan hebben. Vandaar dat men nu nog zeggen kan: *èdjhqdjhql èapòsè*, omdat *èdjhqdjhql* immers minder frequent voorkomt dan *èkḝnneng* bijv. dat vóór een passieven vorm met het prefix *è* dan ook in 't geheel niet meer gebezigd wordt.

Aanmerking 2. Soms bestaat alleen de passieve, en niet mede de stamvorm van het eerste woord des predicaats; bijv.: *sòraddhq èsòrò tòles ḍqq anaqna bqn sè Anò* (echter niet: *sòrò ètòles*), de passieve uitdrukking van: *Anò asòrò nòles sòraddhq ḍqq anaqna.* (Vergelijk: *anaqna èsòrò sè nòles sòraddhq bqn sè Anò*, waarin *anaqna* het onderwerp is).

§ 319. Zoo wordt vóór den passieven vorm van het tweede predicaatswoord *ḝnḍqq*, willen, of *tḝrrò*, verlangen, als het eerste predicaatswoord gebezigd, zelfs waar het op den bedrijver der handeling slaat; bijv.: van (of) *bqqna ḝnḍqq* (*tḝrrò*) *mòkòla mòsòna*, jij wilt je vijand slaan, is het passief: (of) *mòsòna ḝnḍqq* (*tḝrrò*) *èpòkòla bqqna.*

§ 320. Transitieve werkwoorden kunnen tegelijk geen twee objecten, een persoonlijk en een zakelijk object, hebben. Evenwel zijn er die nu eens een persoonlijk, dan weder een zakelijk object bij zich vereischen; zooals: van *pattjò*, *mattjò*, bij iemand (object) op iets aandringen, of op iets (object) bij iemand aandringen; van *pḝddjhḝk*, *mḝddjhḝk*, iemand (object) verbieden iets te zeggen, of verbieden iets (object) te zeggen; van *òman*, *ngòman*, iemand om iets aanhoudend vragen, of om iets iemand aanhoudend vragen. Zulks geldt vooral van werkwoorden met het suffix *aghi*; zooals: *mèllèjaghi*, iets voor iemand koopen, of voor iemand iets koopen (§ 179).

§ 321. Een predicaatswoord kan direct door een substantief als bepaling gevolgd worden zonder dat dit het object van een (transitieve) handeling is. Dat is bijv. 't geval met alle actitieve toestandswoorden; zooals: *adhqghqng mennjaq*, handel in olie drijven; *aghuring djhukoq*, vleesch braden. Eveneens met alle passieve toestandswoorden; zooals: *kapatḝjan anaq*, een kind door den dood verliezen; *kamasoqan maleng*, een dief in huis krijgen.

Aanmerking. Men kan zulke uitdrukkingen als *adhąghąng mennjaq, kapatêjan anaq,* enz. dan ook als samenstellingen aanmerken, evengoed als bijv. *asamper pendjhúng* van *samper pendjhúng,* en *ęndjhąlą sottra* van *djhąlą sottra.*

§ 322. Verder zegt men zonder voorzetsel vóór het bepalende woord bijv. *sòghi anaq,* rijk aan kinderen. Zelfs kan het voorzetsel verdwijnen waar het anders vóór zulke bepalingen aangetroffen wordt; zooals: *dhudjąn naseq,* voor *dhudjąn ka naseq,* van rijst houden; en zoo ook: *tęrrò pessè,* geld begeeren; *takoq òlar,* bang voor een slang; *bąngal matjan,* een tijger aandurven; *lèbúr manoq,* van vogels houden. Vooral wanneer de bepaling zelf een predicaatswoord is, wordt zij onmiddellijk aan het bepaalde woord verbonden; zooals: *dhudjąn nanges,* van huilen houden, d. i. vaak huilen; *tęrrò mòkol,* verlangen te slaan; *ęndąq męllè,* willen koopen; *takoq matè,* bang dood te gaan; *bąngal atjarok,* durven vechten.

§ 323. Een substantief kan evenals een adjectief tot een ander substantief in een attributieve betrekking staan, hetgeen blijkbaar is aan de toevoeging van het possessief suffix *a,* aan het laatste woord; zooals: *òreng tjènana,* de Chinees; *manoq ḍąngḍąngnga,* de vogel raaf; *kadju assęmma,* het tamarinde-hout; *djhukoq taghina,* de visch taghi; *paḍi ghąghąna,* de ghąghą-paḍi; *paraò djhukongnga,* (een soort vaartuig). Desgelijks: *anaq bineqna,* zijn dochter; *pateq ghiląna,* dolle hond; *pęttè radjąna,* de groote kist; *ang katjerra,* de linkerhand, enz. Zulke uitdrukkingen moeten als samenstellingen opgevat worden.

§ 324. Daarentegen is de verhouding als genitief op te vatten in: *anaqna tjèna,* het Chineesch kind (eigenlijk: het kind van een Chinees); *kęmbhąngnga assęm,* de bloesem van den tamarinde-boom; en zoo ook: *bhúngkana nangka,* nangkaboom; *buwąna paò,* de mangga-vrucht;

dąúnna ghęḍḍhąng, het pisang-blad; *tęllorra adjąm*, het kippenei.

Aanmerking. Men zegt evenwel ook: *anaqna tjènana* voor *anaqna tjèna*; *bhúngkana nangkana*, enz. zonder altijd daarmede juist een bepaalden *tjèna*, enz. te bedoelen. Ja, het gebeurt zelfs niet zelden dat het suffix daar waar de verhouding van twee substantieven gemakkelijk als genitief is op te vatten, toch aan het laatste substantief aangehecht wordt; bijv.: *tęllor adjąmma*, het kippenei. Daarentegen kent het Madoereesch in 't geheel niet: *anaq tjènana, bhúngka nangkana*, noch: *buwą paòna*. Evenwel komt, zij het ook niet vaak, *kęmbhąng assęmma* bijv. voor; zoomede: *ḍąún ghęḍḍhąngnga*, enz. Wat *kęmbhąng* betreft, het exceptioneel gebruik van het suffix achter het volgende woord is in zooverre nog te begrijpen dat van de onderdeelen eener plant de bloem als iets waarmede men soms 't meest te doen heeft dan ook 't meest behoefte aan een eigennaam heeft, en als zoodanig is het volgende woord op te vatten. Zoo althans in: *kęmbhąng malaṭèna* bijv., de welbekende malaṭi-bloem. Doch evenals men ook *kęmbhąngnga malaṭè* zegt naar analogie met *kęmbhąngnga assęm* bijv., zoo is ook *kęmbhąng assęmma* naar analogie met *kęmbhąng malaṭèna* bijv. niet ongehoord; en zulks niettegenstaande *assęm* eigenlijk alleen de naam van het hout of den boom is blijkens *kadju assęmma*. Hetzelfde geldt van *ḍąún*, als iets dat zeer bekend is bijv. in de Inlandsche geneeskunde en alzoo vaak ter sprake komt.

§ 325. Ook andere predicaatswoorden worden, wanneer zij als attributieve bepalingen van een substantief optreden, eenvoudig daarachter geplaatst; zooals: *òreng mantjeng*, iemand die hengelt; *òreng abhurumaen*, iemand die bedelt; *òreng adjhuwąl rębbhą*, een grasverkooper; *bądą òreng sòghi anḍiq anaq tęlloq*, er was eens een rijke man die drie kinderen had.

Aanmerking. Zulke uitdrukkingen als *òreng mantjeng* behoeven echter niet als samenstellingen opgevat te worden aangezien men slechts zelden van *òreng mantjengnga* spreekt; want zelfs wanneer men een persoon bedoelt waarvan reeds te voren sprake was, zegt men gewoonlijk bijv.: *òreng mantjeng ḍątęng pòlè*, de man die hengelde komt weer terug, of anders: *òreng sè mantjeng*, enz. Vergelijk § 323.

§ 326. Een gebruik dat ook in de zustertalen teruggevonden wordt, is dat in plaats van het subject zelf zijn onderdeel als een meer bepaald subject optreedt; bijv.: *sang-tjèṭak sakeq*, mijn hoofd is ziek, d. i. ik heb pijn in het hoofd;

[illegible] *bùntoqna ètĕgghùq*, zijn staart wordt gepakt, d. i. het wordt bij den staart gepakt; [illegible] *pèpèna ètòbiq*, zijn wang wordt geknepen, d. i. hij wordt in de wang geknepen. Daardoor wordt echter het gebruik van het persoonlijk subject niet uitgesloten; zooals: [illegible] *sengkoq sakeq*, [illegible] *djhqrqnna ètĕgghùq*, [illegible] *Samman ètòbiq*. En zoo kunnen zinnen ontstaan waarin zelfs beide subjecten voorkomen; zooals: [illegible] *sengkoq sakeq sang-tjètak*, [illegible] *djhqrqnna ètĕgghùq bùntoqna*, [illegible] *Samman ètòbiq pèpèna*. Doch juist daardoor komt het subject achter het predicaat tot dit in een andere verhouding, zoodat het evengoed als bepaling daarvan, namelijk als bepaling van deel of bijzonderheid is aan te merken.

Aanmerking. Door een dergelijke constructie kunnen anders licht samengestelde woorden ontstaan; zooals: *sakeq tjètak*, hoofdpijn of hoofdpijn hebben; *sakeq tabùq*, buikpijn (hebben); *sakeq mata*, zeere oogen (hebben); *radjq atè*, moedig, fier; *kèneq atè*, laf, vreesachtig; *ghqlpaq tanang* of *ghqmpang tanang* of ook wel *lantjang tanang*, diefachtig; *lantjap tjòloq* of *landjhqng tjòloq*, van een verklikker; *radjq tjètak* of *radjq bqdhùk* of ook wel *radjq pĕrroq*, verwaand ([1]).

§ 327. Een zin als: [illegible] *sengkoq nengghu Sidìn mantjeng*, beteekent: ik kijk naar den hengelenden Sidìn. Maar met [illegible] *sengkoq nengghu Sidìn sè mantjeng*, is de bedoeling deze: dat ik wel naar Sidìn kijk die hengelt, in onderscheiding van andere personen die niet hengelen (een beteekenis die dan ook eigenlijk alleen door den zin wordt uitgedrukt), maar dan toch meer bepaald: naar Sidìn in zijn verrichting als hengelaar, d. i. niet alleen naar den hengelaar, maar vooral naar zijn hengelen. Deze beteekenis is echter een te natuurlijk uitvloeisel van die welke de zin eigenlijk heeft dan dat het Madoereesch een ander middel zou toepassen om de gedachte uit te drukken.

([1]) Wat Prof. Kern heeft aangevoerd om Prof. Roorda's beschouwing van zulke subjecten als complementen van deel of bijzonderheid te wraken (Wrtta-sancaya, pag. 85) kan naar het voorkomt ten minste van het Madoereesch niet gelden. Immers *sakeq tjètaggha* bijv. kan op de keper beschouwd eerst dan een samenstelling heeten, wanneer het possessieve aanhechtsel *a* vervalt, aldus: *sakeq tjètak*, dat dan ook een minder ruime beteekenis heeft dan *sakeq tjètaggha*.

Zoo krijgt de zin de beteekenis van een met een dubbel object, en zoo kan in het passief de oorspronkelijke relatieve bijzin met het antecedent een dubbel subject vormen: *Sidin sè mantjeng ètenggghu bqn sengkoq*. Trouwens, de bedoeling is weder niet alleen dat *Sidin sè mantjeng*, d. i. de hengelende Sidin, subject is, maar vooral dat *sè mantjeng*, het hengelen, dat is. Vandaar dat men ook zeggen kan: *Sidin ètenggghu bqn sengkoq sè mantjeng*, of: *sè mantjeng Sidin ètenggghu bqn sengkoq*, ja, zelfs: *sè mantjeng ètenggghu bqn sengkoq Sidin*, wat naar de oorspronkelijke opvatting van *sè*, als betrekkelijk voornaamwoord dat immers onmiddellijk op zijn antecedent zou moeten volgen, niet zou kunnen gebeuren. Alzoo is: *Sidin*, subject, en *ètenggghu sè mantjeng*, predicaat, waarvan *sè mantjeng*, weder als een subject is te beschouwen; een zinsvorming welke te meer met het vroeger behandelde: *sengkoq sakeq sang-tjètak* (§ 326) overeenkomt, omdat *sè mantjeng* mede als een onderdeel van het subject kan worden voorgesteld, bestaande zijn geheele persoonlijkheid uit die en meer andere verrichtingen. Doch zoo laat zich *sè mantjeng*, ook als bepaling van het gezegde opvatten, en de zin is dan te vertalen door: S. wordt bij het hengelen door mij waargenomen. Een andere opvatting van het dubbel subject is hier echter nog mogelijk: *sè mantjeng*, namelijk kunnen we als het subject blijven beschouwen, terwijl we S. dan als bepaling van *sè mantjeng* aanmerken. Trouwens uit: *sè mantjeng ètenggghu bqn sengkoq Sidin*, kan zich ontwikkelen: *sè mantjeng, Sidin ètenggghu bqn sengkoq*, waaruit weder: *se mantjeng Sidin, ètenggghu bqn sengkoq*, het hengelen van S. wordt door mij waargenomen.

§ 328. Op dezelfde wijs kan een zin als : *bqqna sè nòles abit*, opgevat worden; namelijk *bqqna*, en *sè nòles*, vormen weder een dubbel subject, waaruit volgt dat *sè nòles*, als bepaling van het gezegde *abit*, kan worden aangemerkt, zoodat de zin is te vertalei door: je bent langzaam in het schrijven. Of anders:

[illegible] *sè nòles bąqna abit*, het schrijven van jou, je schrijven, duurt lang, waarvan [illegible] *sè nòles*, subject, en [illegible] *bąqna*, bepaling van het subject, hetgeen dan ook meer met de eigenlijke beteekenis van [illegible] *abit*, lang duren (duurzaam), overeenkomt. De geleidelijke ontwikkelingsgang der beteekenis uit die van een relatieven bijzin kan dan worden voorgesteld, als volgt: van 1. *bąqna-sè nòles, abit*, tot 2. *bąqna, sè nòles-abit* = 3. *sè nòles-abit, bąqna*, en hiervan weder 4. *sè nòles, abit-bąqna* = 5. *sè nòles, bąqna-abit*, en hiervan eindelijk 6. *sè nòles-bąqna, abit*. D. i. letterlijk vertaald: 1. jij die schrijft (bent) langzaam; 2. jij (bent) in het schrijven langzaam; 3. in het schrijven langzaam, (bent) jij; 4. in het schrijven: langzaam (bent) jij; 5. in het schrijven: jij (bent) langzaam; 6. het schrijven van jou, (is) langzaam, d. i. duurt lang.

§ 329. Vooral in een zin als: [illegible] *bąqna sè adjhąląn lęssò*, is de oorspronkelijke beteekenis van [illegible] *sè*, als het relatief voornaamwoord nog gemakkelijk te onderkennen, immers het predicaat [illegible] *lęssò*, moe, kan alleen aan [illegible] *bąqna*, jij, en niet mede aan: [illegible] *sè adjhąląn*, ten minste in de beteekenis van het »loopen" toegekend worden. Toch heeft men ook hier [illegible] *sè adjhąląn*, niet meer als een *relatieven bijzin* op te vatten, hieruit blijkende dat men de uitdrukking kan omzetten tot: [illegible] *bąqna lęssò sè adjhąląn*, of [illegible] *sè adjhąląn bąqna lęssò*, hetgeen toch niet anders beteekenen kan dan: jij bent moe van het loopen of van het loopen ben je moe. Daarentegen kan in: [illegible] *bąqna sè adjhąląn ghąntjang*, het predicaat *ghąntjang*, vlug, op *sè adjhąląn*, het loopen, slaan, zoodat de zin te vertalen is door: je loopen is vlug, d. i. ꞉ loopt vlug.

§ 330. Woorden die als tot één samengevat worden, daar de beteekenis van het eene slechts die van het andere moet aanvullen, worden zonder eenig verbindingswoord door eenvoudige nevenschikking naast elkander gebezigd; zooals: [illegible] *andįq ęmmas entęn*, goud en edelgesteenten bezitten; [illegible] *ęmmaq ęmbúqna*, zijn vader en zijn moeder, d. i. zijn ouders; [illegible] *ęmpaq pòlò lèmaq*, vijf en veertig. Zie ook § 323.

§ 331. Van zulk een samenstelling kan er echter geen spraak zijn, waar het woorden geldt waarvan het eene in tegenstelling tot het andere wordt gebezigd hetgeen in 't algemeen van voornaamwoorden kan gezegd worden; zooals: [illegible] *bhąrąng rija bąn bhąrąng ruwa èbęllijq,* dit en dat goed zal men koopen; [illegible] *anaqna sè sarijang bąn sè búngsò padą sakeq,* haar oudste en haar jongste kind zijn beiden ziek; [illegible] *djhąrąnna bąn sangdjhąrąn èkètjoq maleng,* zijn paard en het mijne zijn door een dief gestolen.

Aanmerking. Evenwel kan men zeggen: *sengkoq bąqna èòlok ęmbúq,* hoewel veel minder vaak dan: *sengkoq bąn bąqna èòlok ęmbúq,* ik en jij, wij worden door moeder geroepen.

§ 332. Daarentegen behoeven twee verschillende woorden waartoe een en hetzelfde pronominaal suffix of prefix behoort niet altijd een tegenstelling met elkander te vormen; zooals: [illegible] *sangęmmaq-ęmbúq,* mijn ouders. Waar die tegenstelling juist bedoeld wordt, zegt men echter weder met een voegwoord bijv.: [illegible] *ęmmaqna bąn ęmbúqna pas adjhąląn,* zijn vader en zijn moeder gingen vervolgens op weg; [illegible] *aessè ęmmas bąn entęn,* met goud en edelgesteenten gevuld. Het voegwoord is dan met het geaccentueerde *en* te vertalen.

HOOFDSTUK II.

DE SAMENGESTELDE VOLZIN.

---

§ 333. Tusschen twee nevengeschikte zinnen die op elkander volgende handelingen vermelden waarvan de laatste als een uitvloeisel van de eerste is aan te merken treft men geen voegwoord aan. Immers zoo laten zich die zinnen beschouwen als tot één geheel samengevat; bijv.: *sengkoq entar ka pasar mĕlléja naseq,* ik ga naar de markt, (en) ik zal (er) rijst koopen, d. i. ik ga naar de markt om er rijst te koopen.

§ 334. Voor 't overige kan een samenvatting van twee of meer nevengeschikte zinnen gemakkelijk plaats hebben, wanneer zij gelijktijdige of spoedig op elkander volgende handelingen of toestanden uitdrukken; zooals: *binèna asĕrrò, èparra takĕrdjhąt, anaqna nanges,* zijn vrouw kermde, zijn behuwdzuster schrikte (en) zijn kind weende; *bąqna sè adhungeng, sengkoq sè ngèḍingngaghijq,* jij gaat vertellen, (en) ik ga luisteren.

§ 335. Ook bij een opsomming van verschillende voorwerpen door middel van twee of meer nevengeschikte zinnen die door een en hetzelfde woord worden ingeleid zonder dat dit zelf een voegwoord is, blijft een copulatieve conjunctie doorgaans achterwege; zooals: *bąḍą sè pòtè, bąḍą sè tjĕllĕng, bąḍą sè mèra, bąḍą sè kòneng,* er zijn er witte, er zijn er zwarte, er zijn er roode (en) er zijn er gele.

Aanmerking. Bij de herhaling van hetzelfde woord dat telkens nog wel door een en hetzelfde woord gevolgd wordt (*bąḍą sè*) kan men trouwens voldoenden tijd hebben om zich te bedenken wat verder moet volgen.

Het wil ons namelijk toeschijnen dat een voegwoord, althans bij een opsomming den spreker vooral moet dienen als middel om zich de gelegenheid daartoe te verschaffen. En zoo is het natuurlijk dat een voegwoord vooral tusschen de namen van het laatste en voorlaatste voorwerp gebezigd wordt. Immers, hoe verder men bij de opsomming gevorderd is, hoe moeielijker het kan worden wat verder volgen moet op te noemen, zoodat men zich daarbij meer tijd om zich te bedenken moet gunnen. Vandaar dat men soms niet alleen volstaat met *bqn* of *sarta* te zeggen, maar dat men zelfs het voegwoord langer maakt door als zoodanig te bezigen: *bqn pòlè* of *bqn pòlèna*, »en verder nog", zooals *bqdq sè pòtè, bqdq sè . . . . enz. bqn pòlè bqdq sè kòneng.* Vandaar ook dat men zich vooral van het copulatief voegwoord bedient, wanneer bij een opsomming van verschillende voorwerpen deze onmiddellijk achter elkander opgenoemd worden; zooals: *sengkoq andiq sapè, kĕrbhùj, djhqrqn bqn ĕmbiq,* ik heb een koe, een buffel, een paard en een schaap.

§ 336. Zoo wordt ook in op elkander volgende ontkennende zinnen slechts de ontkennende partikel die ze inleidt zonder meer herhaald; bijv.: [illegible] *taq bhqghùs taq pentĕr,* noch mooi, noch knap; [illegible] *bqnnè sètan bqnnè manossa,* het is noch duivel noch mensch. Evenmin wordt een voegwoord gebezigd, wanneer het vraagwoord [illegible] *apa,* reeds als inleidend woord vóór twee vragende zinnen, of ten minste vóór den laatsten zin optreedt; bijv.: [illegible] *apa òreng Madhurq, apa òreng Djhqbq,* of: [illegible] *òreng Madhurq apa òreng Djhqbq,* is het een Madoerees (of) een Javaan? Desgelijks in: [illegible] *bqqna apa mĕllè naseq apa kakanan,* of: [illegible] *bqqna mĕllè naseq apa kakanan,* koop jij rijst (of) lekkernijen? Zoo ook wanneer een predicaatswoord herhaald wordt, terwijl het reeds door de ontkennende partikel [illegible] *taq,* van het andere gescheiden wordt; bijv.: [illegible] *ghĕllĕm taq ghĕllĕm ghibq kannaq,* (of) hij wil (of) niet, breng hem hier.

§ 337. Door middel van hetzelfde [illegible] *sè,* dat we in het vorige hoofdstuk hebben leeren kennen, kan men een zin ook als een subjectszin doen optreden; bijv.: [illegible] *sengkoq sè dqtĕng kannaq èsòrò ĕmbùq ngatòwè bqqna,* dat ik hier gekomen ben, is omdat moeder mij jou laat roepen. Men kan anders zich ook aldus uitdrukken: [illegible]

[illegible] *sè ḍqtĕng kannaq sengkoq, èsòrò ĕmbùq ngatôwè bqqna,* waarin [illegible] *sè,* zich niet meer gereedelijk als een betrekkelijk voornaamwoord laat opvatten.

Aanmerking. Over de verschillende soorten van ondergeschikte zinnen behoeft hier niet gehandeld te worden aangezien er niets bijzonders daaromtrent valt te vermelden.

HOOFDSTUK III.

WOORD- EN ZINSCHIKKING.

---

§ 338. Bepalingen van een substantief komen achter te staan. Is dit reeds bepaald dan kan het door een ander woord nog nader aangeduid worden, enz. in dezer voege: dat een werk- of toestandswoord als 't ware de soort te kennen gevende onmiddellijk er op volgt, waarna eerst een telwoord wordt geplaatst om het getal van die soort aan te duiden, en eindelijk een aanwijzend voornaamwoord dat immers aanwijzend het reeds zoo bepaalde substantief nog nader vermag te bepalen; zooals: *mèdja bûntĕr tĕlloq ruwa,* die drie ronde tafels.

§ 339. Afwijkingen van den regel moeten aan een bijzondere reden toegeschreven worden. Zoo gebeurt het niet zelden dat van koopwaren het aantal waarnaar de prijs opgegeven wordt eerder dan hun naam genoemd wordt; bijv.: *settong korsè adjhi saringgit,* de stoelen kosten een rijksdaalder het stuk. Omdat men namelijk door de gedane vraag van den anderen persoon wist waarvan sprake was, zoo meende men eerst te kunnen volstaan met te zeggen: *settong adjhi saringgit.* Na het uitspreken van het getal evenwel bedacht men zich en achtte het toen niet overbodig ook den naam van den koopwaar te noemen om misverstand te voorkomen. Vandaar ook dat er bijv. sprake kan zijn van: *ḍuwaq pĕlteng adjhi sabĕllas ḍuwit,* de potten kosten elf duit de twee; en van *pettoq pĕlteng,* in plaats van *pettong,* enz. in zulke uitdrukkingen. Men lette er namelijk op dat anders een telwoord vóór een substantief geplaatst niet in zijn versterkten vorm kan voorkomen. Zoo zegt men bijv. soms ook: *bada*

ḍuwqq òreng: *lakeq bineq*, er zijn twee personen: een man en een vrouw; en vaak *laen òreng*, een ander persoon, nevens *òrèng laen*, *sabqnnè òreng*, naast *òreng sabqnnè*, sommige menschen.

§ 340. Aan iets anders is het gebruik van *sabbhqn*, ieder, vóór het bepaalde substantief toe te schrijven. Het is namelijk oorspronkelijk een bijwoord beteekenende: telkens, ieder keer, zoodat bijv. *sabbhqn òreng*, eigenlijk een elliptische uitdrukking is voor: *sabbhqn bqḍq òreng*, telkens als er iemand is, d. i. iedereen.

§ 341. Het eerste wat men bij een zinsvorming doet, is de aandacht van den hoorder te vestigen op iets dat als reeds bekend wordt verondersteld, d. i. het logisch subject, om naderhand daarvan iets nieuws voor den toegesprokene mede te deelen, te vragen of te wenschen, d. i. het logisch predicaat. Als wij nu de vraag stellen: *wie roept?* en tot antwoord bekomen: *Sidin* (*roept*), dan is *wie* = *Sidin* het grammatisch subject; en *roept* het grammatisch predicaat. Logisch (psychologisch) opgevat is de zin echter anders te ontleden; want het roepen is hier juist het als bekend veronderstelde, d. i. het logisch (psychologisch) subject, en *wie* = *Sidin*, dus het logisch predicaat. Eigenlijk bedoelen we dus met: *wie roept?* en *Sidin roept*, niets anders dan dit: *wie is het die roept*, en *het is Sidin die roept*, waarin *het* plaatsvervangend onderwerp, *die roept* het onderwerp, en *wie?* = *Sidin*, het gezegde.

§ 342. In een taal die zoo goed als in 't geheel geen flexie kent, zooals het Madoereesch, is er evenwel doorgaans overeenstemming tusschen het grammatisch en logisch subject, en tusschen het grammatisch en logisch predicaat. Zoo wordt aan vragende voornaamwoorden die als het onbekende in een zin voorstellende het logisch predicaat uitmaken als zoodanig veelal de tweede plaats in een zin gegeven; bijv.: *bĕngkòna bqrqmpa*, hoeveel (zijn) zijn huizen, hoeveel huizen heeft hij? *bqqna sapa*, wie ben jij? Welke volgorde alzoo aan die welke in het antwoord in acht genomen wordt, beantwoordt, namelijk: *bĕngkòna*

ḍuwqq, hij heeft twee huizen; *sengkoq anaqna kalèbün*, ik ben de zoon van het dorpshoofd.

§ 343. Als we zeggen dat in het Madoereesch het logisch en het grammatisch subject veelal met elkander overeenkomen, dan komt zulks hierop neder dat we als algemeenen regel kunnen stellen: de volgorde van de hoofdbestanddeelen eens zins is: (grammatisch) onderwerp en predicaat. Het komt er nu voornamelijk op aan de gevallen op te sporen dat het logisch en het grammatisch subject of predicaat verschillend zijn, daar dan de woordschikking van de gewone afwijkt.

§ 344. In de eerste plaats dan dienen bestaanszinnen vermeld te worden; bijv.: *bqḍq maleng*, er is een dief. Het grammatisch predicaat (*bqḍq*) toch is in zulke zinnen het logisch subject dat als zoodanig vooraan wordt geplaatst.

§ 345. Elders wordt in den regel weder het (grammatisch) gezegde als het logisch subject vooropgesteld, wanneer het namelijk een hoedanigheid uitdrukt die voorgesteld wordt in meerdere mate bij het (grammatisch) onderwerp aanwezig te zijn dan bij iets anders; bijv.: *amanèsan paò*, de mangga is zoeter (dan bijv. »djhĕrrúk"); *alarangan sang-djhqrqn*, mijn paard is duurder (dan bijv. het zijne).

§ 346. Zoo heeft men weder te doen met een geval dat het logisch subject met het grammatisch onderwerp niet overeenkomt bijv. in: *bĕngkò rija rĕgghqna satos ròpija*, dit huis zijn koopprijs is *f* 100.— de koopprijs van dit huis is *f* 100.—. Immers hier is *bĕngkò rija*, het logisch subject en *rĕgghqna satos ròpija*, het logisch predicaat. Desgelijks in: *bqqna njamana sapa*, wat is je naam, hoe heet je? waarin *bqqna*, het logisch subject uitmaakt en de rest het logisch predicaat, terwijl in *njamana bqqna sapa*, *njamana bqqna*, het logisch subject en *sapa*, het logisch predicaat is. Doch vooral het betrekkelijk voornaamwoord dat als het logisch subject steeds het eerste woord

van den bijzin is, wordt door het (grammatisch) predicaat van het bepaalde substantief gescheiden; bijv.: [illegible] *òreng sè matè anaqna, ghilą,* de man wiens kind gestorven is, is gek geworden. Toch zegt men zelfs: [illegible] *sengkoq tadąq è bąghiją,* of volledig uitgedrukt: [illegible] *sengkoq tadąq sè èbąghiją,* ik heb niets om weg te geven; eigenlijk: wat mij betreft, er is niets om weg te geven. Zoo immers is *sengkoq* het logisch subject, *tadąq sè èbąghiją,* het logisch predicaat, waarvan *sè* weder het logisch subject uitmaakt tegenover *èbąghiją* als het logisch predicaat.

Aanmerking. In den zin: *mangken bhądhi kaulą katonna,* straks zal (hij) door mij geroepen worden, vindt men het eigenaardig gebruik van het passief met zijn vooraan geplaatste door een persoonlijk voornaamwoord uitgedrukte bepaling als agens terug hetwelk in het Javaansch naar ROORDA's terminologie met den naam van *subjectief passief* bestempeld wordt. Doch wij noemen het naar den oorsprong van het gebruik welke beneden zal worden aangewezen liever *logisch* (of *psychologisch*) *passief* in tegenstelling tot het gewoon, *grammatisch passief*(¹). Zulk een uitdrukking toch laat zich gereedelijk terugbrengen tot de oorspronkelijke, hoewel thans ongebruikelijke: *mangken bhądhi kaulą èkatonna,* een zin welks bouw immers op één lijn is te stellen met dien van den in deze § behandelden: *sengkoq tadąq èbąghiją.* En tot die reductie kunnen we te eer overgaan omdat ten minste in de hoofddialecten van het Madoereesch het gebruik van het logisch passief (en dat nog wel nevens het grammatisch passief) zich slechts tot den propositief bepaalt, een omstandigheid immers waaruit te meer blijken kan dat het logisch passief oorspronkelijk niets anders is dan een passief met een logisch subject als agens. Want het is duidelijk dat vooral in den propositief als de uitdrukkingswijs om den wil of het plan van den spreker te kennen te geven deze meer dan elders op den voorgrond moet treden en alzoo bijzonder geschikt is om als logisch subject te fungeeren. Evenwel heeft het Kangeansch bijv. ook: *akò pateqè* nevens: *èpateqè akò,* (hij) wordt door mij gedood; *kaè nèra sareqè,* naast: *kaè èsareqè nèra,* naar u heb ik gezocht, en zelfs: *apa* (*sè*) *kaè tanğmma,* nevens: *apa* (*sè*) *ètanğmma kaè,* wat zal door u geplant worden. Doch een logisch passief met den *derden* persoon als agens wordt nergens aangetroffen en kan naar onze theorie ook nergens bestaan (²). Immers om het logisch passief in 't algemeen uit een passief in een bizonder syntaktisch geval te zien ontstaan, moeten we in de eerste plaats aannemen dat de 3e persoon die de handeling onderging (de patiens) verzwegen was. Anders toch zou

(¹) Voorloopig zij het voldoende op te merken dat het logisch passief tot het grammatisch passief *oorspronkelijk* zich verhoudt als een logisch subject tot een grammatisch subject.

(²) Alzoo noch in het Maleisch noch in het Javaansch.

de naam van den patiens zich tusschen dien van den bedrijver der handeling (den agens) en het werkwoord geplaatst hebben en daardoor reeds de vorming van het logisch passief onmogelijk hebben gemaakt [1]. Intusschen, om den patiens onuitgedrukt te kunnen laten moet hij als den hoorder bekend worden verondersteld. Door nu slechts een anderen 3^{en} persoon die dan met behulp van een voornaamwoord zou moeten worden aangeduid als agens te doen optreden, zou men dat voornaamwoord moeielijk anders dan als op den immers bekenden patiens slaande kunnen aanmerken, te meer omdat het werkwoord in elk geval in het passief moet voorkomen. Het resultaat zou dan eenvoudig dit zijn: een constructie met een passief op te vatten naar de gewone syntaktische regelen, d. i. een *grammatisch* passief en geen *logisch* passief.

§ 347. Het object volgt onmiddellijk op het (grammatisch) predicaat; bijv. [illegible] *sengkoq mĕllè sapè,* ik heb een koe gekocht. In een passief-imperatieven zin *kan* het echter daarvóór geplaatst worden; bijv. [illegible] *pessèna kalaq,* neem het geld, in onderscheiding van [illegible] *kalaq pessèna, neem* het geld.

§ 348. Waar een werkwoord direct door twee woorden als bepalingen gevolgd wordt, kan alleen de laatste bepaling het object zijn; zooals: [illegible] *nòdhuwi djhąląn òreng,* iemand (object) den weg wijzen. Zoo zegt men eveneens: [illegible] *mĕllèjaghi naseq anaqna,* voor zijn kind (object) rijst koopen; [illegible] *ngabĕlli naseq pessèna,* voor het geld (object) rijst koopen; [illegible] *ĕngghąbąjjaghi en- maènan sang-anaq,* voor mijn kind (object) speelgoed maken. Daarentegen volgt in dergelijke constructies het object weder onmiddellijk op het werkwoord, wanneer de andere bepaling indirect is, d. i. door een voorzetsel wordt voorafgegaan; zooals: [illegible] *nòdhuwaghi djhąląn ka òreng,* den weg (object) aan iemand wijzen.

Aanmerking. Men kan van zulke uitdrukkingen als *nòdhuwi djhąląn òreng,* enz. *nòdhuwi djhąląn,* dan ook als een samenstelling beschouwen waarvan *djhąląn* echter niet zoo zeer het begrip van *nòdhuwi,* aan iemand

---

[1] Men zou wat den 3^{en} persoon betreft niets anders verkregen hebben dan een zin van dezelfde constructie als bijv. in het Javaansch: *Dèwi Supuwah tjis ladjĕng dipun-wangsullakĕn malih* (ROORDA, § 260). Van zulk een zinbouw met een uitgedrukten patiens en een uitgedrukten agens van den 3^{en} persoon kunnen we echter geen voorbeeld in het Madoereesch aanhalen.

aanwijzen, bepaalt, als wel dat van *atòdhu,* aanwijzen; trouwens *nòdhuwi djhqlqn òreng* beteekent hetzelfde als: *atòdhu-djhqlqn ka òreng,* aan iemand (den) weg wijzen, en kan dus aangemerkt worden als de plaatsvervanger van *nòdhu djhqlqnè,* dat niet gebruikelijk is.

§ 349. Een ontkennende partikel wordt steeds vóór het predicaatswoord geplaatst; bijv.: *ęmbúqna taq tèḍúng,* zijn moeder slaapt niet; *djhqq nakal,* wees niet ondeugend; *ruwa bqnnè sang-anḍiq,* dat is niet van mij.

§ 350. Tijdsbepalingen gaan gewoonlijk het hoofdwoord van het predicaat en, is de zin ontkennend, zelfs de ontkennende partikel vooraf; zooals: *sengkoq bq'qriq akèrem sòrat,* ik heb gisteren een brief gezonden; *sengkoq bq'qriq taq akèrem sòrat,* ik heb gisteren geen brief gezonden. Op *sè,* als betrekkelijk voornaamwoord of als hulpwoord kan echter geen tijdsbepaling onmiddellijk volgen; bijv.: *sengkoq sè akèrem sòrat bq'qriq,* ik heb gisteren een brief gezonden, of: dat ik gisteren een brief gezonden heb, ... nooit: *sengkoq sè bq'qriq . . . . .* enz.

§ 351. Als middel om aan te duiden dat de ontkenning slechts een bijzonderheid van den zin betreft, dient de plaatsing van de ontkennende partikel *bqnnè,* vóór het woord die bedoelde bijzonderheid behelst; bijv.: *sè akèrem sòrat bq'qriq bqnnè sengkoq,* niet ik heb gisteren een brief gezonden; *sè èkèrem* *ngkoq bq'qriq bqnnè sòrat,* wat ik gisteren gezonden heb, was geen ief. Zoo wordt het logisch predicaat door de ontkennende partikel g afzonderlijk aangewezen, terwijl het logisch subject reeds kenbaar aan het gebruik van het betrekkelijk voornaamwoord. Een dubbele druk nu wordt verkregen wanneer het logisch predicaat voorop ordt gezet; bijv.: *bqnnè sengkoq sè akèrem sòrat bq'qriq,* niet *ik* heb gisteren een brief gezonden.

§ 352. Doch een dergelijk middel als *bqnnè,* ontbreekt te eenenmale wanneer de ontkenning een tijdsbepaling geldt. Zoo

laat zich een zin als bijv.: [illegible] *sengkoq bą'qriq taq akèrem sòrat,* evengoed vertalen door: ik heb gisteren geen brief gezonden, als door: niet gisteren heb ik een brief gezonden. Wil men echter de bedoeling toch ondubbelzinnig wedergeven dan kan men zulks doen door een tegenstellenden zin bij te voegen; bijv.: [illegible] *sengkoq bą'qriq taq akèrem sòrat, angeng kaḍumalęmmanna,* niet gisteren heb ik een brief gezonden, maar eergisteren; [illegible] *sengkoq bą'qriq taq akèrem sòrat, angeng ollè sòrat ḍąri sang-tarètan,* ik heb gisteren geen brief gezonden, maar wel er een van mijn broer ontvangen.

§ 353. Voor 't overige dient de passieve vorm van een werkwoord om het logisch en het grammatisch subject of predicaat in overeenstemming met elkander te brengen. Vandaar dat het predicaat in een betrekkelijken bijzin steeds in den passieven vorm wordt gebezigd; zooals: [illegible] *òreng sè èòlok taq ghęllęm ḍątęng,* de man dien men riep wilde niet komen. Die overeenstemming valt ook te constateeren, wanneer [illegible] *sè,* als hulpwoord gebezigd wordt in zinnen als: [illegible] *sè nòles bąqna abit* (§ 328), zoodat de nadruk op [illegible] *abit,* als het logisch predicaat moet vallen; terwijl hier weder een dubbele nadruk wordt verkregen, wanneer [illegible] *abit,* vooraan geplaatst wordt, te weten: [illegible] *abit sè nòles bąqna.*

§ 354. Daar het logisch subject datgene is wat als bekend wordt verondersteld, wordt in het Madoereesch het gebruik van een woord met een onbepaalde beteekenis als zoodanig en dus ook als grammatisch subject steeds vermeden, en kunnen abstracte zinnen waarin een onbepaald substantief het grammatisch subject is, zooals in het Nederlandsch: *paarden eten gras* (*het paard eet gras*), in het Madoereesch niet letterlijk vertaald worden. In een dergelijk geval bezigt het Madoereesch het onbepaald woord als logisch predicaat, aldus: [illegible] *mun djhąrąn ngakan rębbhą,* woordelijk: als (het) een paard (is), eet (het) gras, een uitdrukking die wij dan ook juister kunnen wedergeven door: *gras eten doet een paard.* Doch

zoo is *gras eten* = *ngakan rĕbbhą*, het logisch subject, en *een paard* = *djhąrąn*, het logisch predicaat, terwijl *doet* (in het Madoereesch: *mon*) als verbindingswoord is aan te merken. En zoo heeft het logisch predicaat door de plaatsing voorop weder een dubbelen nadruk. Eveneens met dubbelen nadruk zegt men: [illegible] *mon sengkoq taq takoq*, ik voor mij ben niet bang.

§ 355. Een hoofd- of bijzin kan zoowel voor- als nazin zijn; bijv.: [illegible] *sengkoq taò djhąq bąqna sòghi*, ik weet dat jij rijk bent, of: [illegible] *djhąq bąqna sòghi sengkoq taò*, dat jij rijk bent, weet ik. Evenwel een bijzin met [illegible] *sadjąn* (of [illegible] *saloq*) is steeds voorzin; zooals: [illegible] *sadjąn tuwa, sadjąn nakal*, hoe ouder, hoe ondeugender.

§ 356. Als tusschenzin kan een bijwoordelijke bijzin optreden; bijv.: [illegible] *bąqna mon èrò-sòrò taq ladjhu adjhąląn*, jij gaat, als men je een boodschap laat doen, niet dadelijk. Daar een betrekkelijke bijzin onmiddellijk op het daardoor bepaalde naamwoord volgt, komt het, ten minste na het subject dat het eerste woord van den zin uitmaakt ook als tusschenzin voor; bijv.: [illegible] *djhąrąn sè èbĕlli sengkoq bą'ąriq satija la matè*, het paard dat ik gisteren gekocht heb is nu al dood.

AANHANGSEL.

MADOEREESCHE PROZASTUKKEN.

1. BANGKALANSCH.

Òreng búngkoq bąn òreng buta.

Katjatòra bąḍą kĕtteb kaḍuwą, settong búngkoq, settong buta, paḍą êondjhąng òreng asalamĕddhąn. Dhineng sa'amponna raram-padhąn marè, kĕtteb búngkoqna tĕppaq ḍąq raq-òraq, kĕtteb buta djhukoqna tĕppaq ḍąq puwĕr. Pas mòsò kĕtteb búngkoq êòròbhi djhukoqna kĕtteb buta. Sa'amponna aḍhąḍhąqąrąn. Kĕtteb buta ngekkeq djhukoqna. Sĕrrèna kabhĕnḍĕrrąn ḍąq raq-òraq, sè ngekkeq tjĕn-parĕttjĕnnan, matana sambi laq-bĕntjĕllaqan. Abít-abít dhąddhi mĕllaq! Èdjhĕllíngngaghi djhukoq bąḍą nĕng búngkoq, pas êantĕp tĕppaq búngkoqna, dhąddhi bąrąs sakalè búngkoq! Sa'amponna sapanèka, pas paḍą adjhąląn kĕtteb kaḍuwą. Abít-abít ngatèlaqè bhúngkana assĕm bąnnjaq buwąna. Kĕtteb sè kaḍuwą dhąddhi tĕrrò. Búngkoq ngòtjaq ḍąq buta: dhíllùq, sengkoq anaeqa ghąllu, ngalaqa maḍhúng. Búngkoq pas anaeq. Bhąttol ḍąq-attas, pas ngalaq maḍhúng, êontallaghi ḍąq buta. Sarĕng buta pas ètĕḍḍhą; búngkoq engghi nĕḍḍhą. Abít-abít buta katjèloqĕn, tor sambi tjĕr-kètjĕrran, sarta aṭuwat ḍąq búngkoq: sengkoq búḍḍhu; koq tòlong ìjàq; sang-mata la buta pòlè! Dhąddhi búngkoq tòron ghąghąntjangan. Bhąrĕng paraq napaqa ḍąq tana, pas maghągghąr; dhąddhi búngkoq pòlè!

Sapanèka sè kaḍuwą paḍą bąli-ònè sadhądją: sè buta, buta pòlè, sè búngkoq, búngkoq pòlè.

2. BANGKALANSCH.

Mòdhín-Karoq.

Kaòtjaqa bąḍą òreng mòrok ngadjhi, adjhulúk Mòdhín-Karoq. Bít-abít Mòdhín-Karoq sala tèkad: santrèna èsòrò ngètjoq sapè òtabą kęrbhújją òreng sarta èsòrò erręp nęng bu-rombuna òtabą è kęnnęngngan las-alas bąn sòrò bąląi buluna, tjèrèna sapè kęrbhúj sè ampon èkètjoq. Dhineng santrè-santrè ladjhu paḍą ęnlakònè pakonna kêjaèna. Bhąręng Mòdhín-Karoq ampon ngèḍíng pabąląna santrèna, ladjhu èsòrò santrèna rè-njarè òreng sè kaèlangan, sòrò bąląi djhąq Mòdhín-Karoq pentęr mètangè.

Ghąntè kaòtjaqa òreng sè paḍą kaèlangan sapè òtabą kęrbhúj paḍą asarè kęrbhúj sapèna. Taq abít atęmmò kalabąn santrèna Mòdhín-Karoq. Santrè atanja: bąḍą napè kakaq, dhika masè ḍąng-kaḍąḍąngan. Òreng sè kaèlangan njambhít: taq bąríntò lìq, bulą kaèlangan sapè, èsarè taq kaḍhík ètęmmò; bulą ęmpon apeddhęl sè asarè. Santrè njambhít pòlè: ęmpon kaq, djhąq sang-pòsang; dhika atjabís ḍąq kêjaè Mòdhín-Karoq bhąi, dhąggbíq pon èparèngè patòtòran, sabąb kêjaè anèkò bęttjeq tęppaqna mon mètangè. Pon bąrąmpa kalè òreng-òreng sè paḍą kaèlangan njoqon tòlong ḍąq kêjaè ghąnèkò. Òreng sè kaèlangan atanja: koqímma lìq, dhąlęmma kêjaè ghąnèkò? Santrè njambhít: ghąruwà napè kaq. Òreng sè kaèlangan pas ngapappang entar ḍąq bęngkòna kêjaè Mòdhín-Karoq. Sa'amponna pas ngòtjaq: kaląnon, maq kêjaè! Mòdhín-Karoq ngòtjaq: dhika tòdjúq koqantò naq. Òreng sè kaèlangan njambhít: engghi maq kêjaè. Mòdhín-Karoq atanja: sang-anaq bąḍą napè? Ròbąna masè ḍą-ghąḍą. Òreng sè kaèlangan mator: taq sapanèka maq êjaè, sęrrèna bhąḍhąn-kaulą mangghi sossa, èbín-kaulą èlang. Kêjaè òdhín-Karoq njambhít: ęngghì naq, męngken, bulą ghíq ngalaqa ırembhún. Samarèna mokkaq parembhún pas ngòtjaq: sang-anaq ıpèna bulu mèra, tanḍúqna ḍhúngkol, sapèna lakeq: napè bhęnḍęr ąq-intò? Òreng sè kaèlangan sapè mator: engghi, lęrręs sadhąḍją ḍhąbuna maq kêjaè, taḍąq sèsebbhą ḍhíḍḍhiqą. Pasèra maq kêjaè, sè ngalaq? Kêjaè Mòdhín-Karoq njambhít: ęngghì naq, bulą malanna, nangeng salabąddhą paq pòlò sagûbàng, pettong kalè, bąn mabąli tjòpa: tompęng, pangghąng adjąm pettoq. Òreng sè kaèlangan

mator: ampon djhąq kaghąli, maq kêjaè. Djhąq pòlè ghíq sapanèka, sanaddjhąn ḍu kalè panèka, bhądhąn-kulą ghíq samangghą. Kêjaè Mòdhin-Karoq ngòtjaq: sapèna dhika naq, ghąruwàq bąḍą è-tèmorlaoq koqíssa, ètjangtjang ḍąq bhúngkana kadju bíq malengnga. Ghíqtaq èdjhuwąl òtabą ghíq-taq èbhęlli. Ęmpon kębbhądhąn dhuli entarè. Òreng sè kaèlangan mator: ampon maq kêjaè, kaulą njoqòna rampong. Èentarè sapèna ètęmmò ongghu, tjòtjok ḍhąbuna kêjaè Mòdhín-Karoq. Kalagghúnna pas ngatòrè salabąt kadhi sè èḍhąbuwaghi kêjaè bhuru, bąn mabąli tjòpa: tompęng, pangghąng adjąm pettoq.

Kalagghúnna bąḍą òreng kaèlangan kęrbhúj, sarta ngòtjaq: kauląnon, maq kêjaè! Kêjaè Mòdhín-Karoq asòrò tòdjúq, atanja: sanganaq bąḍą napè koqantò? Òreng sè kaèlangan kęrbhúj mator: taq panapa, ghulą atjabís ḍąq maq kêjaè, kęrbhúj-kaulą èlang; panèka bhądhąn-ghulą njoqòna patòlongnga maq kêjaè. Kaqkamma paladjhuna kęrbhúj-ghulą? Kêjaè Mòdhín-Karoq ngòtjaq: męngken, ghíq ètengghuwą nęng parembhún. Samarèna nengghu parembhún pas abąlą: kęrbhújją dhika naq, ghąruwàq bąḍą nęng-bąrąq-ḍądją koqíssa; bąḍą ê ombhút nęng-pengghír alas. Kalamon pon ètęmmò, salabąddhą paq pòlò sagúbàng, sarta mabąli tjòpa: tompęng, pangghąng adjąm pettoq. Òreng sè kaèlangan kęrbhúj mator: djhąq kaghąli maq kêjaè, ampon, bhądhąn-kaulą njoqòna pa'amèdhąn. Kêjaè Mòdhín-Karoq ngòtjaq: ęngghì naq, mòghą bhąddjhrąqą, dhulíją ètęmmò kęrbhújją. Kaòtjaqa kęrbhújją ètęmmò ongghu, sarta pas mabąli tjòpa: tompęng, pangghąng adjąm pettoq, bąn salabąddhą kadhi pamentana kêjaè Mòdhín-Karoq. Lękkassą tjarèta, panḍąqna tòlòran, kêjaè Mòdhín-Karoq pas sòghi, bąn tjangkaroqna ampon taq kapalang-palang, sarta sabbhąn arè òreng ngèler sè menta tòlong.

Ghąntè kaòtjaqa ratò è naghąrą kaqḍiją kaèlangan ghęlląngnga pottrana. Ratò kalèbąt dhukana, pas ęndhikanè dhín dhupatè; taq abít ḍątęng dhín dhupatè. Ratò aḍhąbu: papatè, dhibíqna ęndhikanè bíq sengkoq, sabąb sengkoq satija nęmmò sossa, ghęlląngnga sanganaq èlang. Arija dhibíqna njarija pètangan. Radhín dhupatè mator: ghąghębbhąl-dhąlęm sè mèręng pentęr mètangè njamaèpon kêjaè Mòdhín-Karoq. Kaqíntò pamèręngngèpon ghąghębbhąl-dhąlęm sakalangkong tęppaqèpon; ampon sadhądją ghąghębbhąl kaqḍíntò, manabi kaèlangan, taq lijan ḍąri ghąghębbhąl-dhąlęm kêjaè Mòdhín-

Karoq. Ratò ladjhu ȩndhikanè kȩmbbạr, anjama Djhạsad, Bhạdhạn, èdhikaqaghi ȩndhikanè kêjaè Mòdhín-Karoq. Kȩmbhạr kaḍuwạ paḍạ mator sandhika. Taq kaòtjaqa è djhạlạn. Kȩmbhạr kaḍuwạ bhạrȩng napaq ḍạq bȩngkòna Mòdhín-Karoq, ladjhu ȩnḍhạbuwaghi ḍhạbuna ratò: mon sampijan paḍhạ mangken djhughạn èdhikanen kangdjȩng sampijan-dhạlȩm ratò. Sangȩt dhukaèpon, amarghạ ghȩllạngnga pottrana èlang. Dhineng sè mator ḍạq kangdjȩng sampijan-dhạlȩm radhín dhupatè, djhạq sampijan ka'alok tȩppaq mètangè. Sapangèḍingnga kêjaè Mòdhín-Karoq ḍhạḍhạbúnna kangdjȩng sampijan-dhạlȩm ratò ladjhu ngòtjaq: sanḍhạng bhạdhạn, sanḍhạng djhạsad, satija patèna dhibíqna! Pas adjhạlạn bhạrȩng konkonna ratò kȩmbhạr kaḍuwạ. Nangeng salandjhạngnga djhạlạn kêjaè Mòdhín-Karoq taḍạq laen sè èkòtjaq tjòma: »sanḍhạng djhạsad, sanḍhạng bhạdhạn, satija patèna dhibíqna." Dhineng kȩmbhạr, Djhạsad bíq Bhạdhạn, ngèḍíng òtjaqna kêjaè Mòdhín-Karoq bhạngȩt kȩtterra. Djhạsad ngòtjaq ḍạq tarètanna: lìq, ḍạq-rạmma atija? Dhạgghíq mon kongsè èpijarsa ratò, taq bûrùng ètattaq sabạlạng-bạlạng, sabạb kêjaè la taḍạq sè èkòtjaq pòlè tjòma sang-njama bạn njamana dhibíqna. Taq angoqan ngangkȩnna ghíq satija, sòpadjạ taq êatorraghi ḍạq ratò. Njambhít Bhạdhạn: ȩngghì kaq, bulạ pon rȩmbhạk ḍạqka rȩmbhạgghạ dhika. Dhạddhi Djhạsad pas adhulít ḍạq kêjaè Mòdhín-Karoq, sambi mator: kêjaè, ghulạ tor-matòra ḍhȩmmet. Kêjaè Mòdhín-Karoq njambhít: ijạ, mara apa sè èkòtjaqa. Djhạsad: ghulạ sarȩng tarètan panèka sè ngalaq ghȩllạngnga pottrana kangdjȩng sampijan-dhạlȩm; sè anjama Djhạsad, Bhạdhạn engghi ghulạ sarȩng tarètan panèka. Anangeng sangȩt-sangȩt panjoqon-ghulạ ḍạq kêjaè mòghạ taq matòra ḍạq kangdjȩng sampijan-dhạlȩm ratò djhạq bhạdhạn-ghulạ sè ngalaq; mangken ghulạ ètattaq sabạlạng-bạlạng. Dhineng ghȩllạng kaqíntò sarȩng bhạdhạn-ghulạ èbhȩnḍȩm bạbạna bạringen ȩrrȩs paddhu tèmor-ḍạdjạ. Kêjaè Mòdhín-Karoq njambhít: angoq dhibíqna la bạktja ḍạq-ijạ; sengkoq lakar la taò djhạq dhibíqna kaḍuwạ sè ngalaq, mòlana bíq sengkoq njamana èsȩbbhút bhại. Djhạq sakènga dhibíqna taq bạktja, taq abít sèḍạ matè. Ijạ la, nȩng-ȩnnȩng, djhạq ter-kabạter; sengkoq ȩndjạq, taq matòra ḍạq kangdjȩng sampijan-dhạlȩm ratò. Taq kòtjaqa è djhạlạn. Kêjaè Mòdhín-Karoq bạn kȩmbhạr, Djhạsad, Bhạdhạn, ampon napaq ḍạq adjúnna ratò. Ladjhu èpareksa: apa dhibíqna sè anjama Mòdhín-

Karoq, sè ka'alok mon mètangè tjeq tĕppaqna? Kêjaè Mòdhín-Karoq mator: non engghi, kangdjĕng sampijan-dhạlĕm. Ratò aḍhạbu pòlè: sengkoq kaèlangan ghĕllạngnga sang-anaq. Djhạdjhạl dhibíqna tengghu nĕng parembhúnna. Kêjaè Mòdhín-Karoq mator: saèbu ḍu èbu dhukadhạlĕm, kangdjĕng sampijan-dhạlĕm, ghạghĕbbhạl-dhạlĕm ghĕllạq ampon marè nèngalè è-ḍạlĕm parembhún-ghạghĕbbhạl-dhạlĕm. Ḍạri ghĕllạngngèpon pottra-dhạlĕm, panèka sarĕng malengngèpon èbhĕnḍĕm è-bạbạna bhúngkana bạringen kaqḍissa, lĕrrĕs è-tèmor-ḍạdjạ. Mòghạ kangdjĕng sampijan-dhạlĕm èdhikaqaghínna kallè. Ratò bhạrĕng mijarsa atorra kêjaè Mòdhín-Karoq, kĕbbhạt amakon abdhi, èdhikaqaghi kallè kaḍhi atorra Mòdhín-Karoq. Abdhi sè kapakon mator sandhika. Taq kaòtjaqa è djhạlạn. Samarèna abdhi bhuru ngallè pas ètĕmmò ongghu ghĕllạng sè èlang. Kĕbbhạt ka'ator ḍạq kangdjĕng sampijandhạlĕm ratò. Bhạrĕng ratò ngòladhi ghĕllạng ètĕmmò, kalèbạt sòkabhunga ghạlina. Kêjaè Mòdhín-Karoq èghạndjhạr pessè, longsòran; ladjhu èdhikaqaghi mòlè. Kaònang ḍạq mantja-naghạrạ djhạq ratò kaghungan pètangan mamèlaghín tĕppaqna, taḍạq bhạrạng èkalòpòdhi, sabhạrạng panapa sè ètĕbbhạk tĕppaq sadhạdjạ.

Ghạntè kaòtjaqa bạḍạ ratò Sabbhrạng, mêjarsa bĕrta djhạq ratò ka'aghungan pètangan kaònang. Ratò Sabbhrạng kasòkan mêjosạ, sabạb ka'aghungan síttùng labu kalèbạt radjạna, sarta bhạkal ètaronna kapal bạn saessèna. Ladjhu aḍhạbu ḍạq papatè djhạq bhạkal mijòsạ, èdhikaqaghi saḍijà abdhi-abdhi sè bhạkal ngèrènga. Papatè mator sandhika. Lĕkkassạ tòtòran, panḍạqna tjarèta, bhạrĕng abdhi-abdhi sè bhạkal ngèrènga ampon saḍijà, ratò bạn sa'abdhina ladjhu mangkat. Taq kòtjaqa è djhạlạn. Napaq ḍạq naghạrạna ratò sè ka'aghungan pètangan. Sakalangkong ghighírrạ òreng kèneq ngèḍíng bạḍạ ratò Sabbhrạng ḍạtĕng. Ratò Sabbhrạng ladjhu akonkònan ḍạq ratò sè ka'aghungan pètangan. Dhineng konkònan ladjhu êatorraghi ḍạq ratò. Konkònan mator: ghạghĕbbhạl-dhạlĕm atjabís ḍạq-bạbạ kaosdhạlĕm, èsòrò pottra-dhạlĕm, ratò Sabbhrạng, ngatorraghi sĕmbhạsongkĕmmèpon pottra-dhạlĕm ratò ḍạq-bạbạ kaos-dhạlĕm. Sadjhạbhạèpon panèka, pottra-dhạlĕm mator ònènga ḍạq-bạbạ kaos-dhạlĕm, ê arè lạgghúq kaqíntò pottra-dhạlĕm, ratò Sabbhrạng, bhạḍhi atjabisạ ḍạq-bạbạ kaos-dhạlĕm. Ratò aḍhạbu: konkònan, sang-salam ḍạq anaq ratò. Ḍạri anaq ratò sè kasòkan mijòsạ ḍạq-annaq arè lạgghúq, mator sakalangkong ḍạq anaq ratò, sarta bhạngĕt ĕndhạddhijaghi

sòka-bhungana sang-atè. Konkònan mator: saèbu ḍu èbu dhuka-dhąlęm kangdjęng sampijan-dhąlęm, ghąghębbhąl-dhąlęm anjoqòna pa'amèdhąn. Ratò aḍhąbu: ija, la kassa. Kalagghúnna ratò alenggbi è paghęlląrąn sarta ètjabisi papatè, para pongghąbą, mantrè-mantrè bąn para santana; pękpęk sadhądją. Taq antara abit ḍątęng ratò Sabbhrąng, ladjhu ḍąq paghęlląrąn, pas êatòrè alenggbi. Ratò aḍhąbu: anaq ratò paḍą bąrąs? Ratò Sabbhrąng mator: engghi, bhęrkattèpon rama ratò, paḍą bąrąs. Adjunan-dhąlęm rama ratò paḍą bąrąs? Engghi, bhęrkattèpon anaq, paḍą bąrąs. Ratò Sabbhrąng mator: abdhi-dhąlęm atjabis ḍąq rama ratò, bąḍą paranaèpon, bhąḍhi bhąk-tębbhąkna. Abdhi-dhąlęm ghąḍhuwąn sittùng labu kaqintò, sapanapa bąiqèpon? Abdhi-dhąlęm sè bhąḍhi tarò kapal saręng saessè'èpon, karana abdhi-dhąlęm mèręng bęrta: rama ratò ka'aghungan kasòrang pètangan sangęt tęppaqèpon. Ratò aḍhąbu: engghi lęrręs, anaq ratò, ghulą ghąḍhuwąn pètangan, njamaèpon Mòdhin-Karoq. Mangken bhąḍhi kaulą katonna. Ladjhu èdhikaqaghi dhikanè. Taq antara abit ḍątęng. Pas èdhikanè sarta èḍhąbuwi: Mòdhin-Karoq, arijaq sengkoq katamôjan anaq ratò, ngèbą labu sittùng; arija sòrò tębbhąk: bąrąmpa bąiqna. Sarta taròna kapal sittùng bąn saessèna. Ḍąq-rąmma: dhibiqna samanggbą? Mòdhin-Karoq mator: engghi kangdjęng sampijan-dhąlęm, amòghą-mòghą ollija bhęrkat-dhąlęm, anangeng ghąghębbhąl-dhąlęm anjoqòna timpò pettong arè. Ratò aḍhąbu: panèka anaq ratò, panjoqonna abdhi-ghulą pètangan. Njara kasòkanna anaq ratò: panapa kasòkan ngantos, panapa bhúntęn? Ratò Sabbhrąng mator: engghi rama ratò, bhąḍhi abdhi-dhąlęm antosna. Taq antara abit paḍą ghúbhąr.

Kaòtjaqa kêjaè Mòdhin-Karoq samòlèna ḍąri paghęlląrąn kalèbąt sossa. Sijang malęm taq ngakan taq tèḍúng. Pòsang pekkerra sè asarè tarèka. Lamon lòpot panębbhąggbą, taq bûrùng biq ratò ètattaq sabąląng-bąląng, sabąb abąqna ampon talandjúk mator engghi. Bhąręng tempòna ampon karè sa'arè, kêjaè Mòdhin-Karoq nęmmò tarèka sapanèka: angoqan sengkoq buruwą bhąi ḍąq-tęngnga taseq, dhąddhi mon ratò asarè sengkoq, taq ètęmmò, taq anjama kala, sabąb ghiq-taq ètębbhąk; bąnnè salana ratò; sarta matenna ḍąq sengkoq taq ètęmmò. Dhąddhi kêjaè Mòdhin-Karoq bądją malęm pas buru nompaq paraò. Sanapaqna paraòna ḍąq-tęngnga taseq nęmmò kapalla ratò Sabbhrąng, ęnggąrąnḍęng. Pas bąḍą òreng san-rasan sapanèka:

itija apa sè ènanteq ratò hit-abit nĕng ḍinnaq? Bhạrĕngnga njanibhit: taq sabạrijạ, ratòna ka'aghungan labu radjạ, abạiq neng sittùng ĕppaq è dạlạnggitna; djạrijà ètĕbbhạkkaghi ḍạq ratò ḍinnaq, sabạb ratò ḍinnaq ka'aghungan pètangan kalèbạt tĕppaqna. Dhineng kêjaè Mòdhin-Karoq palasdhạ pangèḍingnga ḍạq rasanna òreng bhuru. Paraòna pas èghuwạr mòlè. Sanapaqna ḍạq bĕngkòna pas adhạndhạn. Ghiq paddjhạr tèmor mangkat. Sanapaqna ḍạq paghĕllạrạn pas tòdjùq; nangeng ghiq taḍạq òreng kasòranga. Taq antara abit atjoltjòlan para mantrè pongghạbạ bạn bhạngĕt ghạbùk adjhĕlling ḍạq kêjaè Mòdhin-Karoq sè ḍạtĕng ḍạq-aḍạq kadhibiq. Dhạddhi para pongghạbạ, para mantrè paḍạ njana njaman bạn èkèra tantò ètĕppaqè, sabạb panĕng-ĕnnĕngnga kêjaè Mòdhin-Karoq grek-maseggrek bạn bhinar tjadjạna. Taq kaòtjaqa ratò ḍạtĕng bạn ratò Sabbhrạng. Kêjaè Mòdhin-Karoq pas èdhikanè ḍạq-adjùnna ratò sarta èḍhạbuwi dhikaqaghi tĕbbhạk. Kêjaè Mòdhin-Karoq pas njĕmbhạ, ḍhạ-kenḍhạ ngalaq parembhùnna kalabạn ḍhạ-kenḍhạ mĕgghĕng napas. Taq abit pas mator: labu kaqintò bạiqèpon neng sittùng, lĕrrĕs è dạlạnggitna. Njara mògbạ kangdjĕng sampijan-dhạlĕm dhikaqaghi pĕkka. Bhạrĕng labu èpĕkka, tĕppaq kadhi òtjaqna kêjaè Mòdhin-Karoq. Ratò sakeng bhungana pas èdhikaqaghi sòrak ḍạq para abdhi sarta paḍạ akòpaq tanang. Dhineng ratò Sabbhrạng bạn sa'abdhina messen, tjĕngngĕng taq kadjhạmaq masè ètombhạk biq ghĕntong. Ladjhu êatorraghi kapal bạn saessèna sè èghạbạj tarò. Kêjaè Mòdhin-Karoq èparèngè taq sapalang-palang; dhạddhi sòghi, taq kòrang bhạrạng-bhạrạng. Taq antara abit lòbạr.

3. BANGKALANSCH.

Kêjaè sè malakenna anaq-bineqna.

Katjatòra bạḍạ kêjaè anḍiq anaq settong bineq, tjĕllĕng sĕḍḍhạq sarta bĕttjeq patoddhạ, kèra òmor ĕmpaq-bhĕllạs taon. Dhineng santrèna kêjaé, settong anjama Dùrachman, ḍuwạq Dùrachem, tĕlloq Abdùlkadir; paḍạ anaqna òreng sòghi. Santrè sè katĕllò paḍạ anḍiq pangatĕrrò abbhạkalla pottrana kêjaèna.

Mangken Abdù(r)rachman atòtòran ḍạq ĕmbûqna: ḍû, ĕmbûq, ...amon dhạddhi mènòroddhạ dhika, bulạ tĕrrò abbhạkalla pottrana kêjaè. Sè-ĕmbûq tòlè anjambhidhin: dû, anaq, asal dhibiqna kĕntjĕng

ngadjhi bhąin, iją bąn sengkoq ghíq èsoqòna ḍąq kêjaèna. Santrè Abdù(r)rachman kalabąn ĕmbûqna ladjhu adjhąląn sarta ngèbą lè-ollè. Taq kòtjaqa ghùn è djhąląn. Ampon bhąttol ḍąq dhąlĕmma kêjaèna, ladjhu lĕbbhu ḍąq-ḍąlĕm ròmana. Kêjaèna anĕmmònen sarta ladjhu atanja: ḍù, ĕmbûqna Dùrachman, bąḍą parlò napè dhika sè ḍątĕng koqantò? Ĕmbûqna Dùrachman mator: ḍù, kêjaè, mèla kulą njabís ḍąq sampijan, lamon dhąddhi kasòkanna sampijan, pottra-sampijan èsoqòna, èbhąkallaghínna sarĕng anaq-kaulą sè anjama Abdù(r)rachman. Sè-kêjaè tòlè angandhika: ĕmbûqna Dùrachman, sokkor dhulàt, anaq-bulą èkaraddhuwaghi. Abdù(r)rachman kalabąn njaè kèneq ampon kaòtjaq abhąbhąkalan. Mangken ĕmbûqna Dùrachman ampon mòlè ḍąq bĕngkòna.

Katjatòra santrè Abdù(r)rachem atòtòran ḍąq ĕmmaq-ĕmbûqna: ḍù, ĕmmaq, ĕmbûq, lamon dhika nòrot bulą, satontò bulą tĕrrò abhąkalla kalabąn pottrana kêjaè. Dhika njabís, soqonnaghi. Sè-ĕmbûq tòlè anjambhidhi: ḍù, anaq, sèḍą addjhąq sossa djąrijà, asal kakè kĕntjĕng ngadjhi bhąin. Bûq Dùrachem ladjhu adjhąląn kaḍuwą kalabąn anaqna. Taq kòtjaqa ghùn è djhąląn. Ampon bhąttol ḍąq dhąlĕmma kêjaèna, ladjhu ḍąqka-ḍąlĕm ròma, santrè hąn ĕmbûqna paḍą tòdjúq. Sa'amponna sèghĕk sè tòdjúq, tòlè sè-kêjaè ladjhu atanja: ḍù, ĕmbûqna Dùrachem, dhika sè entar ḍąq-koqantò, napè dhika sè èsaddjhą? Ĕmbûqna Dùrachem mator: ḍù, kêjaè, mèla kaulą njabís ḍąq kêjaè, kalamon anaq-kaulą sè anjama Abdù(r)-rachem èkaraddhuwaghi, taq langkong mòghą èbhąkallaghínna sarĕng pottra-sampijan. Sè-kêjaè angandhika: ḍù, ĕmbûqna Dùrachem, bulą sokkor dhulàt, anaqna dhika tĕrrò ḍąq anaq-bulą. Ĕmbûqna Dùrachem sa'amponna katampan, ladjhu mòlè. Mangken Abdù(r)-rachem sarĕng njaè kèneq ampon kasĕbbhút abhąbhąkalan.

Dhineng Abdùlkadìr kala arè panèka atòtòran ḍąq ĕmmaq-ĕmbûqna: ḍù, ĕmmaq, ĕmbûq, lamon nòrot kalabąn ĕmbûq, bulą satontò tĕrrò abhąkalla pottrana kêjaè. Naḍḍhą dhika atjabisą, soqonnaghi ḍąq kêjaè. Sè-ĕmbûq njambhít: ḍù, anaq, addjhąq kakè sossa djąrijà, asal kĕntjĕng ngadjhi bhąin. Sè-ĕmbûq ladjhu adjhąląn kaḍuwą bhąrĕng anaqna. Sanapaqna ḍąq dhąlĕmma kêjaè, ampon èpaladjhu, èpatòdjúq è-ḍąlĕm ròma. Sa'amponna paḍą sèghĕk sè tòdjúq, sè-kêjaè atanja: ḍù, ĕmbûqna Dùlkadìr, bąḍą napè dhiką sè entar ḍąqka bulą? Ĕmbûqna Dùlkadìr mator: ḍù, kêjaè, mèla kaulą njabís ḍąq sampijan, samengghą bąḍą papareng, taq langkong pottra-sampijan èsoqòna,

ėbhąkallaghinna sarę̌ng anaq-kaulą sè anjama Abdùlkadir. Sè-kêjaè ṫòlè angandhika: ḍû, ę̌mbûqna Abdùlkadir, parkara anaqna dhika ę̌ngghi bąn bulą ètampanna, satontò ę̌mpon dhąddhi bhąkalla anaq-bulą. Ę̌mbûqna Dùlkadir sa'amponna katampan ladjhu mòlè ḍąq bę̌ngkòna.

Taq kaòtjaqa ę̌mbûqna Abdùlkadir sè ampon mòlè. Katjatòra kêjaèna ladjhu ngatuwen radjina. Tòlè kêjaèna atòtòran ḍąq radjina: ḍù, djądjíq, ḍąq-ḍąmma sanontò akalla, mapan bulą anḍíq anaq settong, laḍąq pòlè, djhughąn bąn bulą èbhąkallaghi kalabąn santrè sè katę̌llò. Sè-njaè njambhít: ḍù, kêjaé, ampon panapa, bhurunga sampijan. Sè-kêjaè: ḍù, djądjíq, kantò bulą naḍḍhąqą pessèna tę̌llò pòlò rijal. Taq abít ampon ladjhu iatòren. Sa'amponna kêjaè nę̌gghúq pessè tę̌llò pòlò rijal, ladjhu ę̌ndhikanen santrè sè katę̌llò sè anjama Abdù(r)rachman, Abdù(r)rachem, Abdùlkadir. Taq abít ampon paḍą atjabís sadhądją. Tòlè sè-kêjaè angandhika ḍąq santrè sè katę̌llò: ę̌h, santrè sè katę̌llò, dhibíqna satija bąn sengkoq èrò-sòròwa kabbhi. Rijaq pessè sapòlò rijal èḍąng; entara mę̌llèjaghínna bhąrąng sè bąḍą kadjunella. Santrè sè katę̌llò paḍą mator engghi sadhądją, ladjhu njongkę̌m, njoqon pamet. Adjhąląn arontong sè katę̌llò.

Taq kòtjaqa abíddhą ghún è djhąląn. Ampon bhąttol ḍąq naghąrą Djhąbą, ampon paḍą apèsat adjhąląn sòrang-sòrang. Santrè Abdù(r)-rachman ladjhu nę̌mmò òreng adjhuwąl pa-kapa. Tòlè santrè Abdù(r)-rachman atanja: ḍù, òreng adjuwąl pa-kapa, napè bąḍą kadjunella pa-kapa nèkò? Òreng sè adjhuwąl anjambhidhín: ę̌h, santrè, lakar ę̌ngghi bąḍą kadjunella: kadjunella pa-kapa bulą anèkò, lamon ètompaq kèra djhąląnan tę̌llò arè, èlakònè neng saę̌ddjhąm. Santrè Abdù(r)-rachman: lamon ongghu sarintò, ę̌ngghi naḍḍhą bąn bulą èbę̌llíją paq pòlò rijal. Kalabąn òreng sè adjhuwąl mangken ampon èbąghi, ladjhu èpesseqen. Pa-kapa ampon èghibą.

Taq kòtjaqa santrè Abdù(r)rachman. Katjatòra santrè Abdù(r)rachem sè adjhąląn nę̌mmò òreng adjhuwąl tasmak, ladjhu ètanjaqaghi: ę̌h, òreng adjhuwąl, napè tasmak nèkò bąḍą kadjunella? Mon bąḍą, bąn bulą èbę̌llíją. Sarta bąrąmpa rę̌gghąna? Òreng sè adjhuwąl tasmak ladjhu anjambhidhín: ę̌ngghi, santrè, kadjunella tasmak nèkò lamon èangghúj, sanaddjhąn djhąu, bitara djhąląnan tę̌llò arè, pasṫè sè èkatauwen. Dhineng rę̌gghąna tasmak anèkò sapòlò rijal, ę̌mpon taq kę̌nneng tabąr pòlè. Abdù(r)rachem ampon karę̌p, ladjhu èbądjąr sapòlò rijal. Djhughąn mangken ampon èbąghi pessèna; ladjhu èghibą tasmagghą.

Taq kòtjaqa santrè Abdù(r)rachem. Katjatòra santrè Abdùlkadir sè adjhạlạn nĕmmò òreng adjhuwạl tjamĕṭṭè, ladjhu ètanjaqaghi: ḍû, paman, napè tjamĕṭṭèna anèkò bạḍạ kadjunella? Lamon bạḍạ kadjunella, ĕngghi bạn bulạ èbĕllijạ. Sarta bạrạmpa rĕgghạna? Òreng sè anḍiq tjamĕṭṭè tòlè anjambhidhìn: ḍù, santrè, kadjunella tjamĕṭṭèbulạ anèkò, lamon èpĕttjottaghi ḍạqka bhạrạng napè sè matè, pasṭèna sè dhạddhi òḍìqna. Djhughạn rĕgghạna tjamĕṭṭè nèkò sapòlò rijal, ĕmpon taq kĕnneng tabạr pòlè. Santrè Abdùlkadir ampon karĕp, ladjhu èbạdjạr sapòlò rijal. Tjamĕṭṭèna pas èghibạ mòlè.

Sanapaqna ḍạq bhạndhạrạn Djhạbạ, òreng sè katĕllò paḍạ atĕmmò. Tòlè Abdù(r)rachman ladjhu atanja: ḍù, djạdjìq sè kaḍuwạ, napijan ollèna sè lè-mĕllè? Abdù(r)rachem tòlè njambhìt: ḍû, kaq-ĕmmas, kaulạ mĕllè tasmak, èpesseqen sapòlò rijal. Dhineng kadjunella tasmak panèka, lamon èbìngkeng, sanaddjhạn djhạu kongsè ḍạq dhạlĕmma kĕjaè, pasṭè èkatauwen. Djhughạn lamon sampijan taq partjadjạ ḍạqka ator-kulạ, djhạdjhạl sampijan bìngkeng. Santrè Abdù(r)rachman tòlè anampanen tasmak, ladjhu ngabạs ḍạq dhạlĕmma kĕjaèna. Abdù(r)rachman pas palasdhạ sè adjhĕllìng ḍạq dhạlĕmma kĕjaèna, ngatauwen òreng rèpot-rèpot, kapatijan, sarta madjìt ampon èpanḍìqìn. Tòlè Abdù(r)rachman atòtòran ḍạq bhạrĕngnga: ḍû, djạdjìq, tasmak anèkò lakar ĕmpon njata ongghuwạn. Djhughạn bulạ sè ngabạs ḍạq dhạlĕmma kĕjaè, satontò nĕmmò bhạlại. Anèkoq, pottrana kĕjaè matè, tĕppaqna satontò èpanḍìqìn. Abdù(r)rachem kalabạn Abdùlkadir pas paḍạ ngangghùj tasmak, ngabạs ḍạq dhạlĕmma kĕjaèna. Pas palasdhạ sè adjhĕllìng, ampon njata ongghuwạn pottrana kĕjaèna djhạq ampon matè. Òreng sè katĕllò ampon paḍạ arĕmbhughạn sè njarè akal. Tòlè Abdù(r)rachman abĕrrìq parĕmbhạghạn: ḍù, djạdjìq sè kaḍuwạ, mapan pa-kapa-bulạ taò ngĕbbhạttaghi padjhạlạnan, naḍḍhạ paḍạ nompaq pa-kapa-bulạ, sòpadjạ engghạl napaq ḍạq dhạlĕmma kĕjaè.

Abdù(r)rachem sarĕng Abdùlkadir ampon nòrot, paḍạ nompaq pa-kapa, ladjhu ghạntjang padjhạlạnna. Kèra bitara saĕddjhạm, ampon bhạttol ḍạq dhạlĕmma kĕjaèna. Sè-kĕjaè bhạrĕng ngòladhìn ḍạqka santrè sè katĕllò paḍạ ḍạṭĕng, ladjhu paḍạ ètòtòren: ḍù, anaq santrè sè katĕllò, anèkoq bhạkalla dhika satontò ĕmpon bhạttol ḍạq karsana Alla. Abdùlkadir tòlè mator: ḍù, kĕjaè, bhạkal-kaulạ sè matè ampon tarèma. Djhughạn kalamon bạḍạ tarèmana kĕjaè, bhạkal-kaulạ sè

matè kaulą tęrrò ngataonna ḍąq ròbąna sakęddjhąq bhisaos, karana kaulą ampon taq ngatauwen pòlè. Òreng sè njanḍhíng madjít tòlè ngòtjaq: ḍù, Abdùlkadìr, ęmpon taq kèngeng búkkaq pòlè, sabąb madjít ęmpon marè èbhęrseqen. Dhineng Abdùlkadìr maksa mokkaq. Sa'amponna bhúngkos èbúkkaq, pas ladjhu ètjamęṭṭè. Madjít èkęnneng tjamęṭṭè sakalijan, ladjhu aghuli. Sa'amponna ètjamęṭṭè ḍuwą kalè, madjít ladjhu tòdjúq. Sa'amponna ètjamęṭṭè tęllò kalè, madjít pas ladjhu òḍíq sarta adjhąląn ḍąqka-ḍąlęm ròmana. Òreng sè bąnnjaq paḍą ghąghęṭton sè ngabąs òreng matè ladjhu òḍíq. Sa'amponna njaè kèneq bąḍą ghún è-ḍąlęm ròma, apòlong saręng rama-èbhuna, engghąl santrè Abdùlkadìr nòroq lębbhu ḍąqka-ḍąlęm ròma sarta mator ḍąq ghuruna: ḍù, kêjaè, mapan pottra-sampijan èbhąkallaghi saręng kaulą, saręng engghi kulą sè maòḍíq, taq langkong pottrasampijan èsoqòna kaulą. Santrè Abdù(r)rachman bhąręng ngèḍing panjoqonna santrè Abdùlkadìr, tòlè njongsong ator ḍąq ghuruna: ḍù, kêjaè, ḍąri panjoqonna santrè Abdùlkadìr, mògħą taq èlellanna ḍhimen, sabąb sanaddjhąn Abdùlkadìr òneng maòḍíq, taq ollenna pa-kapa-kulą, bhúntęn, taq kèra njapoq madjíddhą pottra-sampijan. Karana pakapa-kaulą òneng ngengghąllaghi padjhąląnan, djhughąn ḍąri hòkomakal-kaulą, sè lęrręs ęngghąḍhuwín pottra-sampijan, engghi kaulą. Saręng kaulą taq langkong èsoqòna, èbhąktaqa ęnlòrot ḍąq tjompoq. Abdù(r)rachem bhąręng ngèḍing panjoqonna santrè Abdù(r)rachman, tòlè njongsong ator ḍąq kêjaèna: ḍù, kêjaè, ḍąri panjoqonna santrè Abdù(r)rachman, mògħą taq èlellanna ḍhimen. Ḍąri atorra santrè Abdù(r)rachman, engghi lęrręs sadhądją, djhughąn sanaddjhąn òneng ngengghąllaghi padjhąląnan, taq ollenna tasmak-kaulą, bhúntęn, taḍąq sè ònènga ḍąqka pottra-sampijan sè matè. Sanaddjhąn pottrasampijan kongsija dhąḍḍhi tana, taq kèra dhuli napaq ḍąq-kaqkantò, mapan pottra-sampijan sè matè engghi tasmak-kaulą sè adjhęllíng ḍąri naghąrą Djhąbą. Mèlana sè kaḍuwą paḍą òneng sadhądją, djhughąn ḍąri hòkom-akal-kaulą. Sè lęrręs ęngghąḍhuwín pottra-sampijan, engghi kaulą. Mangken pottra-sampijan taq langkong èsoqòna, èbhąktaqa ęnlòrot ḍąqka tjompoq.

Dhineng sè-kêjaè ęngghąli ḍąq atorra santrè bhąkal mantò sè katęllò, ròmasa pakèbu pekker, sabąb njarè hòkom è-ḍąlęm saraq ampon taq kaṭek nęmmò. Tòlè sè-kêjaè angandhika ḍąq santrè sè katęllò: ḍù, anaq santrè sè katęllò, bulą satontò ęmpon taq taò sè

mòtossą parkarana: napè bhąkal mantò sè katęllò? Santrè bhąkal mantò sè katęllò bhąręng pađą ngèđing đhąbuna ghuruna, ladjhu pađą adjhąląn parkara, sarta njaè kèneq èghibą đąq pasamuwan. Anangeng sè adjhąląn njarè pòtòsąn kongsè sapanapan parenta pađą takoq, tađąq sè ònènga amòtòsin, karana tađąq settong ghęllęm ngala. Djhughąn pasèra sè maos dhungeng panèka, òtabą òreng sè amijarsaqaghi, mòghą èghąliją pasèra sè lęrręs?

4. PAMĘKASANSCH.

Paman mantjeng.

Bąđą settong òreng lakeq pangghąbąjją sa'arè-arè tađąq laen partjòma mèghąq djhukoq đąq taseq atabą đąq patèkang; sabbhąn bhęđđhúk mòlè; ollèna djhukoq settong đuwąq èsòrò djhuwąl ka binèna. Nalèka settong arè paman-mantjeng mantjeng è-pengghir patèkang kangseq bhęđđhúk tađąq ollèna bąn tađąq djhukoq adjhúddjhúq. Paman mantjeng ngòtjaq è-đąlęm atèna: saddjhęgghą sengkoq mantjeng taq palang mara satija; salang-palangngęnna bhąn-sabbhąnna ollè dhąddhiją sadjhukoqan. Satija maskè dhąlą tjompęddhą arè, sengkoq mon taq ollèja, taq mòlèja; dhąddhiją malęm ètòghúqęnna. Maka arè paraq sòròbhą, tađąq settong djhukoq adjhúddjhúq đąq pantjengnga paman sè mantjeng. Ręngngeq ngaròbúng; đątęng sa'ambhąląn ngekkeq ka leqerra bąn đąq tjètągghą, sa'ambhąląn pòlè đątęng ngekkeq đąq bąlikaddhą. Abít-abít èkarassa sakeq, pęgghęl, pas ngòtjaq: ađû, apa ręngngeq, sengkoq meq dhąddhi èkaròbúng? Sè-la mantjeng taq ollè djhukoq, sengkoq èseksa! La mara ręngngeq, kalamon bąqna kęllar, sengkoq òsong sakalè, kèbą đąq ratòna, san-mèsan tađąq è-đinnaq. Ngòtjaq taq marè, pas èòsong bąn ręngngeq sè bąnnjaq, èkèbą đąq ratòna. Sanapaqna ratòna ađhąbu: apa djąrijà ręngngeq, èòsong đąq-kannaq? Ręngngeq mator: kaqintò manossa. Pòlana èkekkeq, dhąddhi menta òsong. Ratòna ręngngeq kòrang djhąrnaq ngèđingngaghi, atanja pòlè: đąq-rąmma ręngngeq, sengkoq kòrang tęrrang, mara tòtor asal-mòlana. Ręngngeq mator: manossa kaqintò mantjeng è-pengghir patèkang sampeq sòrop arè taq palèman, dhąddhi èkekkeq sarêng abdhi-dhąlęm sabbąręng. Marè'èpon èkarassa sakeq, ladjhu ngòtjaq menta òsong èsòrò bhąkta đąq adjunan-dhąlęm.

Dhąddhi sarę̆ng abdhi-dhąlę̆m sabbarę̆ng ĕòsong kaqkantò. Ratòna rę̆ngngeq: iją la, mara paładjhu ḍąqka pangkeng tèmor, papòlong bąn pottrè. Samarèna ratò aparenta, manossa pas ĕòsong bąn rę̆ngngeq èkèbą ḍąq kamar tèmor èpapòlong bąn pottrè. Sanapaqna paman mantjeng ḍąq pangkeng tèmor talèbąt takoqna nganaleqen pottrè talèbąt raddhin, mangghąna buruwą. Samalę̆m bhę̆nteng ḍąri takoqna tèḍúng taq abąlíq, kangsè pę̆llòna èkapanḍi; tèḍúng malę̆kkoq taq aghulijąn. Pottrè ngabąs ḍąq paman mantjeng tèḍúng malę̆kkoq kanṭa tanggilíng. Sè-pottrè ngangsę̆k. Paman mantjeng ngèḍíng karę̆ssę̆gghąn, sadjąn mangę̆ttę̆k, taq aghulijąn sampeq ghíq-agghu. Kalagghúqę̆nna ratò mareksa ḍąq búq ę̆mmong bąn ḍąq búq ę̆mbhąn: ḍąq-rąmma búq ę̆mmong, búq ę̆mbhąn, paman mantjeng djąrijà malę̆mma? Búq ę̆mmong búq ę̆mbhąn mator sambi aghę̆lląqąn: ampon, paman mantjeng kaqḍintò samalę̆m bhę̆nteng malę̆kkoq taq aghulijąn kangsè ghíq-agghu. Taq antara abít sè-paman mantjeng èdhikaqaghi mòlè bąn ratò. Ratò apareng ḍhąbu ḍąq paman mantjeng: kassa bąqna, la mòlè. Dhąggbíq paraòna bąqna mon ètabbąk ombąq ḍąri bąrąq, dhąddhi dinar; mon ètabbąk ḍąri tèmor, dhąddhi renggît. Paman mantjeng ladjhu mòlè. Napaq ka-tę̆ngnga, ladjhu ètabbąk ombąq ḍąri bąrąq: paraòna èmasoqè ombąq. Paman mantjeng talèbąt takoq bąn ghę̆tton nangaleqè ombąq masoq ḍąq paraòna dhąddhi dinar.

Kaòtjaqa binèna paman mantjeng rę̆p-arę̆bbhąn sè lakeq taq ḍątę̆ng: kamma sang-lakè meq-taq ḍątę̆ng! Sabbhąnna mon bhę̆ḍḍhúk ḍątę̆ng, satija kangseq kalagghúqę̆nna taq ḍątę̆ng. Taq bę̆tta sè bineq, ngambąq, ngongngang ḍąq-pengghír sèreng. Ladjhu nganaleqen ladjąr; èkèra ladjąrrą sè lakeq, dhąddhi anantèq è-pengghír sèreng. Kèra-kèra paraq napaqa sè lakeq nganaleqen djhąq sè bineq ngambąq è-pengghír sèreng; sè lakeq pas lok-òlòghąn: djądjíq, dhuli mòlè ngalaq bąḍḍhą, nèkoq bulą ollè pessè sabąnnjaq-bąnnjaqna. Sè bineq takę̆rdjhąt, atanja: pessè napè kaq? Sè lakeq ngòtjaq pòlè: pon, li-dhuli napè, lè-mòlè, ngalaq bąḍḍhą sarta ngadjhąk tatangghą nèkò menta tòlong. Sè bineq pas bę̆rkaq mòlè, sambi djhąng-ondjhąng ḍąq tatangghąna. Tatangghąna ka-luwar sadhądją sè nòlongngę̆nna ngangkoq pessè. Napaq ḍąq sampan sabąḍąna òreng-òreng paḍą atanja: ḍąri ḍímma asalla pessè artja? Paman mantjeng ngòtjaq: ollè nę̆mmò è patèkang. Kèra-kèra arè lengser malę̆m, pessè marè ĕangkoq, òreng-òreng sè paḍą ngangkoq marè èpę̆rsen, mòlè sadhądją. Pata tę̆ngnga malę̆m

bą̣ḍą̣ òreng nję̆nḍhę̆mmè ḍąq bę̆ngkòna paman mantjeng. Sanjatana òreng sè nję̆nḍhę̆mmè ngètjoqa; sakeng ngantos tèḍùngnga òreng sè è-ḍąlę̆m ròma, dhąddhi ngètę̆k ḍhimen, ngèḍíngngaghi djànḍonna sè è-ḍąlę̆m ròma. Rèkala panèka katę̆ppadhąn sè bineq atanja ḍąq sè lakeq: kakaq, kaq, ę̆ntę̆nna, pessè sanjaq-bąnnjaqna nèkò kaq, dhika nę̆mmò nę̆ng koqimma? Sè lakeq njambhít: ę̆mpon na djíq, djhąq atanja landjhąng; mapan bulą ngòtjaq nę̆mmò è patèkang, pon, nę̆ng-ę̆nnę̆ng. Sè bineq: ḍù, ongghuwąn nę̆mmò nę̆ng patèkang, kaq? Sè lakeq sambi mèsę̆m: ę̆ngghi, ghąbąją napè bulą kaḍhík leng-ngalènga ḍąq dhika. Sè bineq ngabąs sè lakeq mèsę̆m, sadjąn taq partjadją, atanja pòlè: ę̆ntę̆nna kaq, djhąq ka bulą nèkò napèna, kaṭek ngaleng, djhąq ka binèna dhibíq nèkò! Sè lakeq: ę̆mpon djíq, paghąr sanontò ngangghùj kòpeng, bíq taò sasèkò dhibíq. Sè bineq ngò-ghùng, atanja: ę̆ntę̆n kaq, bhąghùs sanontò masana òreng tèḍùng; djhąq ngę̆r-èngę̆r on-laònan bhąín, èèḍíngngaghę̆nna bąn bulą. Sè lakeq: ę̆ngghi, naḍḍhą djíq, bulą atòtòrrę̆nna; bulą bąríq mantjeng, sa'arè bhę̆nteng taq ngę̆nneng pè-napè, sè-la bąríntò bulą èkaròbùng rę̆ng-ngeq, taq bę̆tta pę̆gghę̆l, pas ngòtjaq: »rę̆ngngeq, ę̆lla rapa, sengkoq djhąq karòbùng; sè-la sengkoq mantjeng taḍąq ollèna, dhąddhi èkaròbùng". »La mara rę̆ngngeq, lamon bąqna tèghą, sengkoq òsong kèbą ka ratòna". Ghąnèkò bulą pas èbhùl-ghę̆mbhuli, èòsong, èkèbą ka ratòna. Samarèna ngòtjaq pas ngèḍíng karę̆ksę̆gghąn. Ladjhu ngòtjaq: bulą masè ngèḍíng karę̆ksę̆gghąn è-òloqę̆nna ròma. Sè bineq: napè kaq, mon taq pateq, kòtjeng. Marèna dhika napaq ka bę̆ngkòna ratòna pas èpaḍąq-rąmma? Sè lakeq ngòtjaq: taq abít sè-ratò mareksa ḍąq rę̆ngngeq: »djąrijà apa rę̆ngngeq, sè èòsong"? Rę̆ngngeq mator: »kaq-ḍintò manossa, dhąlę̆m". »Iją, manossa la sabąq ka pangkeng tèmor, papòlong bąn pottrèna". Marèna ratò apareng parenta, bulą pas èghùt-rę̆ngghùt bąn rę̆ngngeq, èòsong ka pangkeng tèmor, èpapòlong bąn pottrè. Raddhín pottrèna, ghi kaq, òtjaqna sè bineq. Sè lakeq: ḍù, mon raddhínna talèbąḍhąn, ę̆ngghi takoqna bulą talèbąḍhąn. Tòtor lę̆kkas, kalagghùqę̆nna bulą èsòrò mòlè, ę̆ngghi bulą mòlè. Napaq ka-tę̆ngnga, paraò ètabhąk ombąq ḍąri bąrąq, pas possaq bąn pessè dinar. Samarèna adjànḍon tèḍùng.

Kaòtjaqa òreng sè ngèḍíngngaghi è-luwar tabíng. Samarèna ngèḍíngngaghi pas adjhąląn mòlè. Dhąddhi burùng sè ngètjoqa pessèna paman mantjeng, sakalana ngèḍíng tjarètana òreng mantjeng

hal asal-òsolla sè ollè pessè. Napaq ka bĕngkòna, sè-maleng atòtòran ḍąq sè bineq asalla òreng mantjeng sè ollè arta. Kalagghúqĕnna maleng ngòtjaq ḍąq sè bineq: sengkoq nèroqĕnna paman mantjeng aruwa; pòla sengkoq taq dhuli ḍątĕng, bąqna djhąq rĕp-arĕbbhąn. Marè ngòtjaq maleng adjhąląn mantjeng ka patèkang, anangeng taq ngèbą bhąnè. Sanjatana taq anijat mantjènga, sakeng nèroqĕnna paman mantjeng. Sanapaqna pantjengnga ètjabbhúr. Sa'arè bhĕnteng taḍąq djhukoq adjhúddjhúq. Kèra-kèra arè paraq tjompĕddhą, mantjal èkekkeq rĕngngeq. Sadjąn malĕm, rĕngngeq sadjąn bąnnjaq sè ngaròbúng. Sè-maleng pèrak è-ḍąlĕm atèna, pòlana sè èkekkeq rĕngngeq. Abít-abít maleng ngòtjaq: sengkoq djhąq kekkeqen rapa rĕngngeq, djhąq sengkoq mantjeng sa'arè bhĕnteng taq ollè djhukoq, apa ĕmbąqna taq nèsĕr ka sengkoq, rĕngngeq? Kalamon ĕmbąqna la taq nèsĕr, la mara, sengkoq òsong ka bĕngkòna ratòna. Rĕngngeq bhąrĕng ngèḍíng òtjaqna maleng èsòrò òsong, maleng pas èòsong ḍąq bĕngkòna ratòna. Sanapaqna aḍhąbu sè-rato: djąrijà apa pòlè rĕngngeq? Rĕngngeq: kaqíntò manossa, dhąlĕm, òreng mantjeng, tongghąllą sè kaḍu-malĕmmĕnna. Pòlana sè èkekkeq menta òsong kaqkantò. Ratò: iją, la sabąq ka pangkeng tèmor, papòlong bąn pottrè. Bhąrĕng rĕngngeq ngèḍíng parentana ratò, pas èghút-rĕngghút, èkèbą ḍąq pangkeng tèmor. Sè-maleng ngabąs pottrè raddhín taq kabąbą. atèna tapengsor, tĕrrò, pèrak è-ḍąlĕm atèna, samalĕm bhĕnteng taq ngeḍḍhą, tèḍúng abąlíngsang, djhąghą robbhu, kadhiją òreng pòsang. Taq bĕtta sè-paman maleng, ngangsĕk ka sĕddhíqna pottrè, sambi ghúq-nĕgghúq sòkòna, tanangnga bąn tongkengnga. Sè-pottrè sanjatana taq tèḍúng; ngabąssaghi tengkana paman maleng. Sè-maleng sot-ngòsot tongkengnga; pottrè taq ngèḍíng, dhąddhi èsangghuwín tèḍúng. Ladjhu ngòtjaq bíq-dhibíqąn: ḍąq-rąmma akalla sè anḍíqą binè mara arija: tĕngngana rampeng, leqer búngkol kèneq, òbúq tjĕllĕng, muwa búntĕr, ales membhą, èlong nartjeng. Taq kaòtjáqa sè-maleng, samalĕm bhĕnteng tĕrros ghíq-agghu taq ngeḍḍhą tèḍúng, Radhi òreng èkĕnneng adjhina djhąrąn ghudjąng. Kaòtjaqa kalagghúqĕnna sabungòna ratò sè-maleng èsòrò ka-luwar bąn pottrè. Dhineng pottrè atjabís. Ramana ladjhu mareksa: ḍąq-rąmma patèḍúngnga òreng mantjeng djąrijà naq? Pottrè mator: aḍû, ampon, rama, bąnnêjan bąn sè kaḍu-malĕmmĕnna kaqruwa; bhąḍhąn-kaulą malĕmma samalĕm bhĕnteng taq èpangeḍḍhą tèḍúng; tanang bąn

tongkeng èghúq-tĝgghúq; tjangkôlang òreng panèka! Ratò mêjarsa òtjaqna pottrè, dhuka, ladjhu paman maleng èdhikaqaghi mòlè: lalla, bąqna la mòlè. Marè pa'amèdhąn sè-paman maleng mòlè. Napaq ka patèkang tĝrros onggbą ka paraòna, ladjhu aladjąr. Kèra-kèra napaq ka-tĝngnga, paraòna ètabhąk ombąq, sampeq paraòna paraq talĝbbhuwą. Sarta essèna paraòna tadąq laen partjòma òlaq bąn tjatjeng. Bhąrĝng paman maleng ngabąssaghi paraòna aessè òlaq bąn tjatjèng, talèbąt takoqna, ghidhĝrrĝn; djhąq sakènga taq è-tĝngnga taseq, paman maleng buru. Taq antara abit ngòtjaq: èbuwąng òlaq bąn tjatjeng arija, meq dhąddhi pessè; taq èbuwąng, meq òlaq bąn tjatjeng ongghuwąn; sengkoq dhąddhi èbu. Ĝlla dhina, sengkoq ontong kaler, èdhinaqa taq èbuwąnga. Dhąddhi òlaq bąn tjatjeng èkèbą mòlè ḍąq bĝngkòna. Napaq ka-pengghir sèreng, sè bineq ngambąq. Bhąrĝng sè bineq nganaleqè sè lakeq ḍątĝng, òreng-òreng sè ôondjhąng bąriq ôòlok sadhąḍją ka-pengghir sèreng. Èkèra-kèra òreng tĝllò pòlò sè paḍą ḍątĝng ngèbą bhuḍhąk tong-settong èbąng, sè bhąkal nòlongngĝuna ngangkoq pessèna paman maleng. Napaq ka-pengghirrą paraò, sè bineq ngongngang ka-ḍąlĝm paraò, nganaleqen òlaq bąn tjatjeng júr-gąltjurąn, pas atarat taq sabhąrą-bhąrą, sambi ngòtjaq: ĝlla, dhuli buwąng, sengkoq taq kĝllar marènges. Arapa sa-la taò djhąq òlaq, meq taq èkèpattaghi nĝng tĝngnga, meq kangseq èkèbą ḍąq-kannaq! Òreng njongsang, òreng bhąngsat! Sengkoq karè pang-takampang ḍąq-ĝnnaq, bąddhinna tjatjeng! Karè nĝp-tangènĝp! La bhąḍhúk dhibiq, oltĝk! Sè lakeq ngèḍingngaghi òtjaqna sè bineq taq bĝtta, ngòtjaq: ĝlla ra djiq, djhąq ghir-ghighir; sapa sè taôwa djhąq tĝrròsą dhąddhi òlaq? Napaq la ḍąq-rtją sakeng kalerra sengkoq bąn dhibiqna. Taq kaòtjaqa tjatjeng-tjatjeng bąn òlaq-òlaq sè bąḍą è-ḍąlĝm paraò èbuwąng sadhąḍją, kaòtjaqa rammèna òreng sè paḍą aghĝlląqąn. Òreng sè paḍą nòlongngĝnna mòlè sadhąḍją, paḍą nongtong bhuḍhąk.

5. SOEMĜNĜPSCH.

Kòtjeng ngakan tèkos.

Katjatòra bąḍą kòtjeng, lakeq bineq. Sè lakeq bhĝlląk tĝllò, sè bineq abulu kalèkè kòneng. Dhineng kòtjeng sè lakeq bąn sè bineq

panèka paḍą ghąląk, sarta sè apòlong sêjang malę̆m paḍą asè. Mon apòlong, lalakonna aghądjąq bhisaos sambi njêjom-njêjom. Antèrò tèkos sè ngèḍing mònjèna paḍą ngètę̆k sadhądją, amarghą takoq èkakan. Amponna abit, kòtjeng sè bineq ngandúng. Èkèra ollè satę̆ngnga kandúngnga, kòtjèng sè bineq talèbąt tę̆rròna sè ngakana tèkos sè lę̆mpò; adjhąiląn, ngalètjer ḍąri taq kę̆llar è tę̆rrò. Kòtjeng sè bineq ngòtjaq ka kòtjeng sè lakeq: ḍu, kakaq, kanḍúng-bulą anèkò ollè satę̆ngnga; sanontò bulą maq tę̆rrò ngakana tèkos sè radją, sè lę̆mpò, nèkoq èbę̆r-bulą ngalètjèran. Kòtjeng sè lakeq: ḍu, djądjiq, maq èkatę̆rrò-tę̆rrò! Mon pèraq dhika ngakana tèkos, dhąddhiją dhika ngakana ghąn sapòlò sabbhąn arè, pon tantò sè tę̆kka. Sè bineq: ḍu, kakaq, ę̆mpon, bulą taq tę̆rrò ngakana tèkos njaq-bąnnjaq, tjòma settong bulą sè tę̆rrò. Kòtjeng sè lakeq: ę̆ngghi, maḍḍhą bulą sanontò njarêja tèkos sè lę̆mpò, dhika antos nę̆ng è-ḍintò. Kòtjeng sè bineq: ę̆mpon, bulą nòroqa bhąi; ngòtjaqa bulą tapèsa bąn dhika, angoqan taq ngakana tèkos. Maḍḍhą bulą nòlòngana njenḍhę̆mmè: sè kę̆mma ollè ka-'aḍąq, maḍḍhą kakan kaḍuwąi. Kòtjeng sè lakeq: ę̆ngghi, dhulàt, maḍḍhą djhąq adjhąląna ka ombhút sè paraq ka bę̆ngkòna manossa. È-kaqḍiją pas paḍą adjhąląn kòtjèng sè kaḍuwą. Sanapaqna ka ombhút sè paraq ka bę̆ngkòna manossa, pas ambu, paḍą ngètę̆k njenḍhę̆mmè tèkos.

Èkèra antara abit, kòtjapa sè-tèkos è-ḍąlę̆m bę̆ngkò kaqḍiją, samarèna ngakan, njòtjaq ka bhąrę̆ngnga: È, kakaq, maḍḍhą djhąq entara ka ombhùt njenḍhę̆mmè òreng. Mon sòbúng manossa sè adjągą djhąghúng è tę̆gghąl, bulą ngalaqa djhąghúng. Tèkos sè tôwa ngòtjaq: arapaqa sè ngakana djhąghúng pòlè, karana bąqna la kę̆nnjang, bhuru marè ngakan. Tèkos sè ngòḍą: ę̆ntę̆n, bulą taq ngakana djhąghúng è tę̆gghąl, bulą tjòma ngenḍąnga. Tèkos sè tôwa: iją, mon bąriją, mara abhąrę̆ng sengkoq. È-kaqḍiją tèkos paḍą ka-lôwar. Bhąrę̆ngnga bąnnjaq, pan-sapanapan pòlò tèkos. Sè tôwa ę̆nnę̆ng ḍąq-aḍąq, sè ka-lôwar è rongkangnga ngèler ri-bhiriją̆n. Kòtjeng sè njenḍhę̆mmè nangalè ka tèkos njaq-bąnnjaq, pas atangdhąng, abąk-selbąkan. Paraq napaqa ka kòtjeng, sè-tèkos nangalè djhąq bąḍą kòtjeng è-kaqḍiją kêja, tèkos sè radją tę̆rros ka buḍúqna paḍą buru sadhądją, njònoq ka rongkangnga, arę̆bbhúq aḍąq. Sanapaqna ka kę̆nnę̆ngngnganna paḍą ngangsor. Kòtjeng sè atòghu sa'abitta kangsè pę̆nḍę̆t, taq nę̆mmò sampè sapanapan malę̆m, sapanapan arè. Kòtjeng sè kaḍuwą taq

kȩllar è lapar, dhąddhi paḍą mòlè. Sanapaqna ka bȩngkòna paḍą ngakan. Kòtjeng sè bineq sabbhąn arè taq ambu sè ngalètjer djhąil, kangsè èkaghȩrring.

Amponna abit, bąḍą kòtjeng tôwa pentȩr rarȩm. È-wąktò settong tempò kòtjeng sè pentȩr entar ka kòtjeng sè bhȩlląk tȩllò. Kòtjeng sè pentȩr nangalè, ngòtjaq: è, katjong, arapa bąqna maq rȩngkȩng? Kòtjeng sè bhȩlląk tȩllò ngòtjaq: ȩntȩn, bulą taq ghȩrring, bulą kan rȩngkȩng, amarghą mekkèrè anaqna sakeq, tȩrrò ka tèkos, kangsè sanontò lagghiq taq tȩkka: ghąruwàq ngalètjèran djhąil. Kòtjeng sè pentȩr: arapa bąqna meq èkasossa-sossa! Mara sengkoq sè mèghąqą. Apa bąqna taq njenḍhȩmmè? Kòtjeng bhȩlląk tȩllò: bulą pon njenḍhȩmmè kangsè sa'abitta, bąrąmpanan arè taq ghȩllȩm ngȩnneng, amarghą tȩppaq ka tèkos kȩsset. Kòtjeng pentȩr: ȩndjąq, taq sabąriją; sè kȩsset bąnnè tèkossa, sanjatana sè kȩsset bąqna. Mara sengkoq sè mèghąqą, kanna sengkoq ngendjhąma tasbina. Mara sengkoq abąssaghi è djhąuwąnna. Kaqḍiją kòtjeng sè tôwa èbhȩrriqi tasbi. Kòtjeng sè pentȩr pas adjhąląn, kòtjeng bhȩlląk tȩllò nòroq búnteq. Sanapaqna ka ombhút kòtjeng sè pentȩr tasbina èkakalongkalong. Pas tòdjúq è-lôwaranna rongkangnga, sambi gúq-únggúqąn. Dhineng kòtjeng sè bhȩlląk tȩllò ngabąssaghi è djhąuna, sambi mȩngngaq ngabąssaghi kòtjeng sè pentȩr; taq ngartè saddjhąna.

Kaòtjapa tèkos sè sa'abitta, mòlaè sè buru ḍhimen taq òneng ambhąr pòlè; bhąḍhąnna arassa kȩnṭaq ḍąri abitta sè nȩng è rongkangnga. È-wąktò settong tempò tèkos buḍúq ngòtjaq: ḍu, mamaq, bulą sanontò maq tȩrrò ambhąrą ka ombhút, pon abit sè taq entar ka ombhút, arassa kȩnṭaq kabbhi. Tèkos sè tôwa ngòtjaq: mara, mon ambhąrą, kakabbhi sakalè, arȩng-bhąrȩng sengkoq. Sengkoq bąriją kèja kȩnṭaq, ḍąri abit taq adjhąląn. È-kaqḍiją pas paḍą adjhąląn. Tèkos sè tôwa nȩng è-ḍąq-aḍąq, è-buḍi bąnnjaq tèkos sè ngòḍą-ngòḍą nòroq búnteq, areng-èreng. Sanapaqna ka-'attas, tèkos sè tôwa nangalè bąḍą kòtjeng adjąrúkkong, abąli. Takȩrdjhąt tèkos sè tôwa ngabąssaghi sè-kòtjeng taq bąs-abąsąn, palor gúq-onggúqąn; taq aghuli sakalè, sarta kòtjeng matana ngabąssaghi tasbina. Tèkos sè tôwa abąli, sambi ngòtjaq: ȩllúq, djhąq su-kasusu, arijaq nȩng è-attas bąḍą kòtjeng gúq-onggúqąn, taq arapa-rapa. Tèkos sè buḍúq: ghąnèkò sè gúq-onggúqąn ameq kòtjeng kèjadji. Mon ongghu kòtjeng kèjadji, taq patè sossa, karana ghąnèkò taq kanèjadją, bhidhą bąn

kòtjeng sè laen, sè laen paḍą ghąląk. Tèkos sè tôwa: ęllúq, mòn la tęppaq kòtjeng kêjadji; sengkoq ngoddhiją ghąllu ka-'aḍąq; mon èsęrsęr, sengkoq buru abhąngęttan. Tèkos sè buḍúq: ęngghi, dhulàt, dhika ka-'aḍąq bhąi. Tèkos sè tôwa pas ongghą, sambi adjhąląn on-laònan, lèbąt è djhąuwąnna, nangeng matana sambi alèrek. Sè kòtjeng palor ngabąssaghi tasbina, gúq-onggúqąn. Tèkos ngòtjaq ê atèna: arija la kòtjeng kêjadji ongghuwąn, karana sengkoq sè lèbąt taq aghuli sakalè. Tèkos sadjąn lèbąt è ęddhíqąnna, matana sambi ngabąssaghi ka kòtjeng. Sè-kòtjeng nęng-ęnnęng, taq ngabąssaghi tèkos. Sadjąn èpasęmmaq sè lèbąt, sambi ngòtjaq ê atèna: arija djhąq sakènga bąnnè kòtjeng kêjadji, sengkoq la ètjanḍhąk; la tantò arija kòtjeng kêjadji ongghu. Tèkos sè tôwa abąli ka rongkangnga, ngòbąqi anaqna, sambi ngòtjaq: mara ongghą kabbhi anaq-pòtò arija, addjhąq bąḍą tjettjer. Tèkos buḍúq paḍą adhąlúmbhąn sè ongghą, bhąręngnga kangsè tabhąlíddjhúk. Sanapaqna ka-'attas, ampon paḍą adjhąląn areng-èreng, paḍą ambhąr sadhąḍją. Sè-kòtjeng matò sè gúq-onggúqąn. Sè-tèkos paḍą pèrak, abít sè ambhąr, paḍą tòbúk sadhąḍją. Tèkos sè tôwa ngòtjaq: mara djhąq mòlêja, karana la abít. Tèkos sè buḍúq: ęngghi, maḍḍhą. È-kaqḍiją pas paḍą mòlè. Tèkos sè tôwa nęng è-ḍąq-aḍąq, angèler pamòlèna, lèbąt è-ęddhíqąnna kòtjeng. Dhineng kòtjeng sè bhęlląk tęllò nangalè, aghęddhęr, kasusu tęrrò njanḍhąka, aghęr ngakana, sakeng talèbąt tęrrò. Tèkos sè tôwa alęhbhu ka rongkangnga. Dhineng pekkerra kòtjeng sè bhęlląk tęllò: apa saddjhąna, mon taq ètjanḍhąk kêja, maqanna kongsè mòlè kabbhi. Tèkos aghilír pamasoqna, manjaman sè lèbąt è-ęddhíqna kòtjeng. Amponna paḍą masoq sadhąḍją, karè settong ḍi-buḍi, pas èḍhękkęp, èghibą mòlè. Kòtjeng bhęlląk tęllò nòroq búnteq. Sanapaqna ka bęngkòna èbąghi ka kòtjeng bulu kalèkè kòneng, pas èkakan. Kòtjeng sè pentęr ngòtjaq: mara bąqna patòbúk, sengkoq mèghąqąghiją. Kòtjeng bulu kalèkè: engghi, sampêjan mon bęlląs, kaulą laq-ęllaq arè njoqòna, kaulą maq dhuli bąrąs. Kòtjeng sè pentęr ngòtjaq: iją, djhąq kasossa.

Dhineng sè-tèkos taq apangrasa djhąq bąḍą bhąręngnga èlang. Amponna abít, sè kòtjeng pentęr, sambi along-kalong tasbi, entar ęnnęng è-ęddhíqąnna rongkangnga tèkos, sambi gúq-onggúqąn. Sè-tèkos sakęddjhąq agghíq pas ka-lôwar sabhąręng, entar ambhąr ka ombhút. Padjhąląnna angèler, tèkos sè tôwa sè ęnnęng è-ḍąq-ąḍąq.

Sanapaqna ka-lôwar, sè-tèkos pas nangalè kòtjeng, apekker ê atèna: ĕndjąq, arêja tĕppaq kòtjeng sè kêjadji, taq bidjhąghą ngakan sengkoq pòlè sang-bhąrĕng. Tèkos sè tôwa pas entar, lèbąt ê-ĕddhíqna. Tèkos sè laen nòroq búnteq. Pas ambhąr ka ombhút-ombhút; bądą sè ambhąr ka tĕgghąl, bądą sè naeq ka djhąghúng, ngakan djhąghúng, bądą sè nalar ka laen bhúngka. Tèkos padą pèrak sabhąrĕngnga. Èkèra abít, ampon padą lĕssò sè aghądjąq sabhąrĕng, tèkos sè tôwa ngòtjaq: mara, djhąq mòlêja, la abít sè bądą dínnaq. Tèkos budúq ngòtjaq: ĕngghi, maddhą djhąq mòlêja. È-kaqdiją pas padą mòlè. Tèkos sè tôwa ĕnnĕng è-dąq-adąq; angèler padą masoq ka rongkangnga. Karè sè è-budi, pas ètjandhąk kalabąn kòtjeng sè pentĕr, èghibą mòlè, èbąghi ka kótjeng sè abulu kalèkè kòneng, pas èkakan. Amponna sapanèka bhisaos lalakonna: bilą kèra sĕddhĕng abít sè-kòtjeng ĕnnĕng è-ĕddhíqna rongkangnga tèkos, sè-tèkos, samòlèna sè ambhąr, èdhĕkkĕp ghąn sĕttong.

Amponna abít, tèkos sè tôwa nĕmmò djhąghúng, bĕttjeq bąnnjaqna. Tèkos sè tôwa ngòtjaq: mara, òlok sang-anaq-pòtò, papòlong kabbhi, maq ngakan djhąghúng rêja. Ampon èpakompol antèrò anaq-pòtòna, pas karè sakòdhíq. Tèkos sè radją ngòtjaq: è-kĕmma pòlè sang-anaq-pòtò, maq karè sakòdhíq. Tèkos sè njarè ngòtjaq: ĕmpon tadąq pòlè, tjòma karè ghąnèkò; bulą sè njarè è rongkangnga kangsè bąląttra, padą taq ètĕmmò. Tèkos tôwa ngòtjaq: sĕmmòna sang-anaq-pòtò èkakan kòtjeng kêjadji rôwa. Tjaqna sengkoq kan partjadją, sarrèna kòtjeng kêjadji taq laq-njalaqa, marèna sabąriją! Apa sengkoq sè èkòtjaqaghiją? Dhineng sè laen padą mĕngngaq, sambi ngòtjaq: mon pon sabąríntò, làgghúq naddjhąn bądą kòtjeng kêjądji, pon taq partjadją bhąi, karana kòtjeng kêjadji mara nèkoq, napè pòlè bąnnè kêjadji taq sadjąna dhudjąn.

6. SOEMĔNĔPSCH.

Papatè Indrądjąti è naghąrą Tòsan.

Katjatòra bądą ratò è naghąrą Tòsan, adjhudjhulúk Púrwą-Rĕssi. Papatèna anjama Indrądjąti. È-wąktò settong arè ratò mèdjhil, alongghu è mandhąpa. Papatè atjabís. Paghąlijąnna ratò: bĕttjeq sĕnnĕngnga sè èsèbhą-sèbhą. Pas ngandhika: é, papatè, òreng sè

bąnnjaq bąḍą sòghi, bąḍą mesken. Sęmmòna òreng sè mesken kòrang ahtêjarra; djhąq sakènga bhąngęt ahtêjarra, tantò taḍąq òreng mesken, sòghi kakabbhi; bhądhąnna mòmos ètòroqaghi. Papatè ngèḍing ḍhąbuna ratò, pas mator: bhúntęn taq sakaqḍìntò; sakeng ampon èpasṭè. Sanaddjhąn ahtêjara kadhi pònapa, lamon èpasṭè mesken, taq kèra sòghi. Kalamon èpasṭè sòghi, sanaddjhąn taq ahtêjar, masṭè sòghi, sabąb ampon èpatjęk bąq-lambąqna ḍąqka tong-settongnga; sòghi bąn mesken, kaler bąn pòdjhúr taq aòbhą pòlè. Ratò ngandhika: è, patè, sengkoq masòghiją òreng mesken, masṭè sòghi. Satêja bąqna entara ka ghunong, njarè òreng sè abąk tôwa, sarta sè talèbąt mesken. Kan sengkoq asòrò njarè òreng sè tôwa, sabąb radjhękkèna pagghún, taq aòbhą pòlè; mon òreng ngòḍą, radjhękkèna taq pagghún, kaḍhąng aòrok, kaḍhąng kòrang. Papatè: kadhi pònapa adjunan-dhąlęm sè aparènga dhúnnja: pònapa èpasamara, pònapa èpakatòna? Lamon èpakatòna, kaqḍìntò taq adhìl. Ratò: bąn sengkoq masṭè èbąghi kalabąn samar. Papatè: lęrręs adjunan-dhąlęm. Ratò: la kassaq bąqna, patè, adjhąląn.

Patè amet, pas adjhąląn, entar ka ghunong. Napaq ka ghunong, pas njarè òreng tôwa sè mesken. Pas nęmmò òreng tôwa talèbąt mesken; bęngkòna ataq ḍąúnna djhątè, tjangghąna bhúngkana kalèkè. Papatè sè entar napaq, nęmmò òrengnga ngakan naseq búqúq, aghąngan marongghi. Papatè angandhika: è, paman, bąqna satêja èdhikanè ratò ka koṭṭa; bąqna bhąkal èreng-parengngana. Satêja kêja èsòrò kabhąręng ka sengkoq. Òreng ghunong pèrak, amarghą èpareng-parengngana ratò. Pas dhuli paḍą adjhąląn, pas paḍą napaq ka koṭṭa, tęrros atjabìs ka ratò. Ratò angandhika: bąrąmma patè, bąqna sè èsòrò njarè òreng? Papatè mator: engghi, ghústè, abdhi-dhąlęm sè èpakon kaqḍìntò ollè. Ratò: ìją antos ghìllu, sengkoq ghìq malębbhętta. Ratò pas malębbhęt; ladjhu monḍhút pęrreng sè kèneq, èkęṭṭok, èpatjara tongkęt. È-ḍąlęm êesseqè ęmmas entęn, sampè possaq, pas èsompęt, èpasamar. Ratò pas mèdjhìl, pęrreng èghibą èkadjhúngkat. Ratò ngandhika: è, paman òreng ghunong, sengkoq ka bąqna taq ollè abhęrrìq apa; tongkęt arêja angghúj bąqna, sabąb bąqna la tôwa. Pas ètampanè bąn òreng ghunong tongkęt pęrreng, pas amet òreng ghunong ka ratò: abdhi-dhąlęm palèmana ka ghunong. Ratò angandhika: ìją, la kassą. Pas palèman. Sa'amponna napaq ka djhąląn, sambi ker-pekkèran:

èdhikanè ratò karè pèrak, ameq èpareng-parengngana, marèna taq èreng-parèngè apa, tjòma èparèngè tongkęt pęrreng bąq-djhubąq. Tęrros padjhąląnna. Taq abít atęmmò bąn òreng bąbineq, adjhuwąl laqang bąn katòpaq. Òreng sè tôwa ngòtjaq: nèkoq bulą mòròbhą tongkęt bąn laqangnga, pòlè mentaqa katòpaqna sasèbąq, bulą sakeng talèbąt lapar, arassa taq napaqa mòlè ka bęngkò. Ngòtjaq sè adjhuwąl laqang: ęmpon, bulą taq mòròbhą tòpaq bąn tongkęt. Dhika mon lapar, bulą abhęrríqą bhąi laqang sasèbąq sigąr, katòpaq sasèbąq. Òreng tôwa: mon dhika taq ęndąq, bąn bulą èbuwąnga bhąi. Pas èbuwąng tongkęt è-pengghir djhąląn. Sè-òreng tôwa pas èbhęrríqi katòpaq sasèbąq bąn laqang sèbąq sigąr. Marè ngakan arassa kabąssa, pas tęrros palèman. Napaq ka bęngkòna, sè bineq atanja: dhika èparèngè napè sè èdhikanè ratò? Sè lakeq ngòtjaq: taq èparèngè napè, tjòma èparèngè tongkęt pęrreng. Bąn bulą èpaòrop katòpaq, taq ęndąq; dhąddhi bąn bulą èbuwąng. Bulą bąn òreng adjhuwąl laqang èbhęrríqi laqang sèbąq sigąr, katòpaq sasèbąq. Sè bineq: ęngghi, tadąq ghunana sè èdhikanè ratò, sò-lęssôwè bhąi.

Kòtjapa ratò sè ghęlląq ampon malębbhęt, mèdjhíl pòlè, alongghu è mandhąpa. Papatè ètembhąli. Sanapaqna papatè ka-'adjunan, ratò angandhika: patè, bąrąmma bęrtana òreng ghunong: apa la sòghi, apa ęndjąq? Apa sakeng lagghíq taq èkali-bęlli? Koddhíq bąqna entar ka ghunong, tengghu bąrąmma pannęngnga. Sè-papatè mator: engghi, abdhi-dhąlęm adjhąląna. Pas adjhąląn. Napaq ka ghunong, òreng sè tôwa ètęmmò ngendu è kampôwan, sambi ngobbhút kaburąn. Papatè palèman, tęrros ka karaton, atjabís ka ratò. Ratò pas ngandhika: é, papatè, bąrąmma? Papatè mator: abdhi-dhąlęm sè èpakon pandjhęnnęngngan-dhąlęm dąqka òreng ghunong kaqdíntò kalęrręssan ètęmmò ęnnęng è tanêjanna, ngendu è kampôwan, sambi ngobbhút kaburąn. Engghi abdhi-dhąlęm tęrros palèman. Ampon njata òreng ghunong kaqdíntò sè èpastè mesken, taq aòbhą pòlè. Ratò: ęndjąq, patè, sakeng kòrang ahtêjarra. Djhąq sakènga ahtêjar, la tantò sòghi. Patè: bhúntęn, taq sakaqíntò; ampon tantò òreng kaqdíntò sè èpastè mesken. Ratò: ęndjąq sakeng kòrang ahtêjarra. Djhąq sakènga ahtêjar, tantò sòghi. Mara sengkoq abhęrríqą pòlè kalabąn samar bhąrąng sè akabęlli radją. Kassaq bąqna satêja abąli pòlè ka ghunong, òreng sè tôwa kòneqè pòlè, ghibą kannaq, kabhąręng. Papatè mator engghi, pas ka-lôwar, tęrros ka ghunong.

Òreng sé è ghunong èle̥mmò atadjhín búqúq; lakeq bineq paḍḁ e̥nne̥ng è ḍḁporra. Papatè ngandhika: è, paman, bḁqna satêja ètembhḁli ratò, bhḁkal èreng-parengngana. Òreng ghunong pèrak ngèḍíng burúgghḁ papatè. Pas ngòtjaq ka sè bineq: ḍu, djḁdjíq, dhika paradjḁ panjoqonna ka ghústè sè kabḁsa; sanontò bulḁ èdhikanè ratò bhḁkal èreng-parengngana. Sè bineq ngòtjaq: e̥ngghi, mak, ka, padjhḁlḁnna dhika mandhḁr pòdjhurḁ. Pas paḍḁ adjhḁlḁn. Taq abít napaq ka karaton. Ratò angandhika: è, papatè, bḁrḁmma bḁqna sè entar ka ghunong? Papatè mator: abdhi-dhḁle̥m sè èpakon, mangken òreng ghunong atjabís bḁḍḁ è-lôwar. Ratò angandhika: ijḁ, la, dhina dhḁllu. Ratò monḍhút labu sè tôwa, sè radjḁ. Ampon ollè; pas êatorraghi ka ratò. Ratò pas male̥bbhe̥t. Napaq ka pongkòran, labu pas èpòrak, èbuwḁng bḁíq-ḍḁle̥mma, pas êesseqè e̥mmas ente̥n, sampè possaq. Labu èdhíngghe̥p pòlè, èpate̥ppaq, èkantjeng è pe̥rreng, èpasamar. Amponna samar, ratò pas mèdjhíl pòlè, labu èghibḁ. Ratò ladjhu ngandhika: è, patè, òreng ghunong sòrò kannaq. Papatè pas ka-lôwar, nembhḁli òreng ghunong. Papatè ngandhika: è, òreng ghunong, bḁqna ètembhḁli ratò. Òreng ghunong ghḁntjang njandhe̥r, pas atjabís abhḁre̥ng papatè ê-adjunan. Ratò angandhika: è, òreng ghunong, sengkoq taḍḁq èbḁghijḁ ka bḁqna tjòma labu settong; bḁqna panarèma. Pas ètampanè bḁn òreng ghunong, sambi nje̥mbhḁ. Ladjhu mator: kaqḍíntò tjòma labu settong, taq èkake̥nnjang anaq-binè. Djhḁq e̥ngghḁn ka anaq-binè, ète̥ḍḍhḁ abdhi-dhḁle̥m bhisaos taq dhḁddhi te̥gghe̥ssḁ. Mon bḁḍḁ papareng-dhḁle̥m, abdhi-dhḁle̥m anjoqòna pessè bhisaos, te̥rrò èkabe̥llijḁ bhe̥rrḁs, djhḁghúng. Abdhi-dhḁle̥m ampon abít sè taq ne̥ḍḍhḁ naseq, tjòma ne̥ḍḍhḁ bhḁrḁng bighi-bighi sè è ghunong, engghi sè èkaòrep anaq-binè-abdhi-dhḁle̥m. Ratò angandhika: ijḁ, bḁqna abḁli pòlè. Pòlè bḁqna laen arè atjabís ka sengkoq, sengkoq satêja ghi-taq ollè abhe̥rríq pessè, bḁqna panarèma; e̥ndjḁq, laen arè bḁqna sòghi. Òreng ghunong mator: engghi, mandhḁr ollêja bhe̥rkat-dhḁle̥m; abdhi-dhḁle̥m atjabisḁ ka ghunong. Ratò angandhika: ijḁ. Pas palèman òreng ghunong. Ratò male̥bbhe̥t, papatè mòlè ka be̥ngkòna.

Kòtjapa òreng ghunong sè mòlè napaq ka sòngaj, bḁqḁ. Pas ambu è-pengghír sòngaj, sambi ker-pekkèran: sengkoq e̥ntas, ameq èlanjoq; taq e̥ntas, ameq kangsè male̥m. Mon male̥m, sengkoq takoq èkakan matjan, òtabḁ sengkoq ameq èpateqè òreng. Bḁn pòlè aeng

ameq taq ghĕllĕm asat. Mòlè ameq êanjoq; taq mòlè, takoq taq asat. Òtabą sengkoq ngĕnneng ĕntas, sang-labu ameq èlanjoq bąqą. Iją mon òḍiq, mon matè bąrąmma marèna? Mara lal-halalan. Pas ĕntas sambi akĕddhąl. Labuna èsoqon, ètalêjaghi ka òḍhĕngnga. Napaq ka tĕngnga, pas èpòlĕs aeng bąndjir. Pas tapalêjĕng, buru aghĕntang, òḍhĕng bąn labuna êanjoq bąqą. Òreng ghunong engghąrôwa paq-kalapaqan, ngangsor. Napaq ka tengghąngan, pannĕngnga ghĕddhùr, lempò, ker-pekkèran: bąrąmma sengkoq; napaq ka bĕngkò, abąlą ollè labu, ameq èpanglò; taq abąlą èreng-parèngè, la taò sengkoq djhąq ètembhąli ratò. Mon abąlą èparèngè labu bąn ratò, bąrąmma marèna? Sabąb sang-labu la taḍąq, tantò sè atòkar, sabąb sangkana èdjhuwąl sengkoq. Ontong, kaler, abąląqą sadjhąrbąna bhąí. Apa-'apa èmò-tĕmmò dhągghíq, bilą napaq ka bĕngkò. Napaq ka bĕngkòna, sè bineq ètĕmmò ngombíq kalenṭang. Pas njapa ka sè lakeq: bąrąmma mamaqna, dhika sè èdhikanè ratò? Napè sè èparengngaghi? Kantò bąn bulą èsabąqą. Bulą ghĕlląq mòla sè ngarĕp dhika. Pessè, napè bąn ratò sè èparengngaghi? Sè lakeq ngòtjaq: ĕntĕn, bulą taq èparèngè napè, tjòma bulą èparèngè labu settong. Bąn bulą èsoqon, èghibą mòlè. Napaq ka sòngaj, bąndjír. Bulą ker-pekkèran: taq ĕntas, takoq malĕm; ĕntas, ameq èlanjoq. Dhąddhi bulą atòghu è-pengghírrą sòngaj, kangsè abít. Bulą taq kĕllar ngantos, dhąddhi ĕntas. Pòlè takoq êarĕp dhika. Sè bineq: sakeng lalakeq taq enṭos! Anjama ollè labu, taq ètaghĕnnêja pasĕrrĕt. Bąḍą radjhĕkkè, èbuwąng-buwąng! Bąqna bąn labu, angoq bąqna êanjoqa bąndjír, patot bąn ròbąna! Aghąbąjąn sĕllaq nĕng è-ḍiją. Dhąggbíq mandhąr nòroqa ngakan kalenṭang, bąn sengkoq ètaburą. Sè lakeq: ĕngghi, bulą taq ngakana, pon, pa'abíq dhika. Ḍu, èpabąrąmmaqa òreng kaler djhu ètĕngngĕt.

Kòtjapa ratò mèdjhíl, pas angandhika ka papatè: bąrąmma patè, dhąddhina òreng ghunong arôwa? Bąqna satêja entar ka bĕngkòna: apa la sòghi, apa ghíq ĕndjąq, sabąb la abít. Papatè mator engghi. Pas adjhąląn. Napaq ka ghunong, òreng sè tôwa ètĕmmò ngakan òtoq tjèna. Papatè sè entar nengghu ròbąna sadjùp. Patè sè angòladhi nèsĕr, dhąddhi ngontallaghi renggìt, sambi angandhika: è, paman, djąrijàq kalaq bąqna. Pèrak paman nòlong pessè renggìt. Mator sè-paman ghunong: engghi, ghustè, adjunan-dhąlĕm sè ngòrep abdhi-dhąlĕm. Papatè pas bhubhąr, tĕrros atjabís ka ratò. Ratò

ngandhika: è, patè, bąrąmma bąqna sè entar ka ghunong: òreng rôwa apa bhidhą, apa ghíq paḍą? Papatè mator: sampêjan-dhąlęm, abdhi-dhąlęm sè èpakon ḍąqka òreng ghunong, òreng tôwa kaqḍíntò èpangghi kong-nengkong è tęgghąl, nęḍḍhą òtoq tjèna. Sakarèna èbąḍḍhąi kęssè. Ròbąèpon sadjúp amarghą èkęnneng pòkol panassa arè. Abdhi-dhąlęm ḍąri talèbąt nèsęr kangsè ngontallaghi renggìt. Êabąssaghi ròbąna ghęddhúr, amarghą kòrang nęḍḍhą. Kaqḍíntò sampêjan-dhąlęm, ampon tantò sè èpasṭè mesken, sabąb djunan-dhąlęm sampè sè apareng arta ka òreng kaqḍíntò, ghíq pagghún bhisaos. Ratò sęmmò dhuka mêjarsa atorra papatè, sabąb arassa kala sè ahoddjhą parkara ahtêjar bąn mesken. Dhąddhi ratò ngandhika: è, papatè, lamon njata papasṭen, taq ęndjąq pòlè, satêja sengkoq nonḍhunga bąqna è naghąrą ḍínnaq sa'anaq-binèna. Sarta bąqna taq ollè aghibą pessè, dhąddhiją sasigąr, taq ollè, sabąb bąqna la ètèta sòghi. Lamon bąqna ongghu ètèta sòghi, taq èkèra mesken pòlè. Sengkoq tęrrò taôwa è-buḍi apa kanjataqanna. Papatè mator: engghi, lęrręs ḍhąbu-dhąlęm. Bilą èpasṭè sòghi, taq mesken pòlè; bilą èpasṭè mesken, taq sòghi pòlè. Kaqḍíntò djhąq mangmang djunan-dhąlęm; djhąq sakènga ahtêjar èkasòghi, ampon tantò òreng sè bąnnjaq sòghi sadhądją, sabąb lalakonna sêjang malęm paḍą ahtêjar. Apònapa ma-taq paḍą sòghi sadhądją? Taḍąq òreng alalakon asaddjhą mesken. Ratò mêjarsa atorra papatè sadjąn dhuka. Ratò angandhika: è, patè, apa òtjaqna bąqna bhęnḍęr kakabbhi, tapè satêja kêja bąqna masṭè ondhúr. La mara kassaq, ka-lôwar, djhąq bít-abít è-ḍiją. Patè mèręng ḍhąbuna ratò, pas njandhęr, njongkęm ka padhąna ratò, sambi mator: abdhi-dhąlęm njabís lôwar, abdhi-dhąlęm ondhurą ka naghąrą laen. Ratò ngandhika: iją. Papatè ka-lôwar, sambi adjhąląn nengkong. Napaq ka labąngnga, pas adjhąląn angalanṭang.

Napaq ka dhąlęmma, dhín-adju patè èpangghi ren-sarènan, abąk reng-mèreng tangghúng. È-ḍąlęm paghąlijąnna dhín-adju patè satęngnga ngambąq rakana sè atjabís ka karaton. Dhín-adju patè ngòladhi rakana, pas mòlar, sabąb takęrdjhąt. Pas atanja: aḍu, kaq-ęmmas, apònapa djunan-dhąlęm maq bhuruwąnna rabu ḍąri karaton sambi mòlar? Papatè ngandhika: ḍu, djądjíq, ęntęn, taq sabąríntò. Bulą nanges mekkèrè dhika, sabąb bulą sanontò èbhęn-dhunè ratò. Sanontò bulą ètonḍhúng, èdhikaqaghi ondhúr è naghąrą koqḍíntò sanontò kêja, abhąręng dhika bąn anaqna. Sarta ghęlląq

ḍhạbuna ratò: djhạq ĕngghạn bulạ aghibạ bhạrạng, aghibạ pessè sasigạr taq ollè. Anèkò djạdjíq, bulạ sè èkatanges: mekkèrè dhika bạn anaqna. Sambi sèsèghunĕn. Dhín-adju: apònapa sampêjan maq sampè èdhukanè bạn ratò, sabạbbhạ kaulạ njoqòna òneng. Papatè: bulạ amarghạ èbhĕndhunè hal arĕbbhúq kabhĕnḍĕrrạn, tengkana òreng òḍíq: bạḍạ sòghi bạn mesken, anèkò ratò kala hoddjhạna bạn bulạ. Kèra-bulạ ratò malò, dhạddhi bulạ èbhĕndhunè, ètonḍhúng è naghạrạ koqḍíntò. Dhín-adju patè: djunan-dhạlĕm kaq-ĕmmas, bạngal apadhu bạn òreng sè attasan pangkat, sè kabạsa, panèka sampêjan sala. Lĕrrĕs ratò, asal nĕng è kabạsana; sè èkòtjaqa kala apadhu bạn sampêjan ratò malò, sabạb abdhi bạn lòra. Òpamana antèmon bạn dhurín: lamon taghạḍhughạ bhạrạng sè ḍạḍuwạq, ampon tantò antèmon sè kala, sabạb kala è kòleq kala è ḍuri. Òpamana lòra bạn abdhi; kaqḍímma abdhi djhạlạnna mĕnnang, bilạ amòsò lòrana? Pònapa pòlè sala, sanaddjhạn bhĕnḍĕr, ampon tantò sè sala; maskè mĕnnang, èkalaqaghi. Mèla òreng ngabulạ addjhạq ghạmpang makala lòrana. Papatè: aḍu, djạdjíq, djhạq kasossa; mon èpasṭè sòghi, taq mesken pòlè; dhika djhạq mangmang. Maḍḍhạ djạdjíq, djhạq adjhạlạna, anaqna òlok kabbhi. Dhuli sè-pottra èdhikanè. Settong lalakeq sè atôwaqan anjama Ahmad, settong bạbineq sè angòḍạqạn Sulattri. Sè-dhín-adju patè mator: tòrè kaq-ĕmmas, kaulạ ngèreng sampêjan. Kaqḍijạ papatè lan dhín-adju bạn pottrana paḍạ mêjos. Tĕrros padjhạlạnna saparan-paran, sambi lèrè-lèrè, amarghạ lĕssò; padjhạlạnna kangsè napaq ka ghunong. Dhineng sè-dhín Ahmad padjhạlạnna bĕrkaq-bĕrkaq, labu. Nĕmmò pĕrreng atjara tongkĕt pas èkalaq, ètompaq sambi èghibạ bĕrkaq. Sè-papatè takĕrdjhạt ngòladhi pottrana nompaq pĕrreng sambi bĕrkaq, èpandhĕng-pandhĕng masè tongkĕtta sè-ratò sè aessè ĕmmas entĕn, ghạntjang pottrana êòlok: è, Ahmad, ambu; bạqna djhạq bĕrkaq, maqanna tabhạrạngkaq, djhạlạnna bạnnjaq bạtòna. Pas ambu sè-radhín Ahmad. Pas ètjanḍhạk bạn papatè tongkĕtta, ètengghu aessè ĕmmas bạn entĕn. Kaqḍijạ pèrak papatè, apekker: bhạdhạnna bilạ la èpasṭè sòghi, taq malarat pòlè, sabạb tongkĕt arêja la abít. Sengkoq hèran maq taq ètĕmmò òreng laen! La tantò arêja radjhĕkkè-sengkoq. Pas angandhika: è, Ahmad, ĕlla bạqna, naq, djhạq nompaq pĕrreng, maqanna bạqna labu; sengkoq sè nĕgghúqạ bhại. Taq abít sè adjhạlạn pas mangghi sòngaj, aengnga tjĕr-kalĕttjĕrran ghạn seq-biseqna. Paḍạ ambu

è-pengghirrą sòngaj. Papatè asèram bąn dhín-adjuna. Radhín Sulattri entar ka-ondjhúr atjęmmęrra. Napaq ka-ondjhúr, nengkong, atjęmmmęr. Samarèna pas nangalè labu tasangsang, pas èkalaq bąn radhín Sulattri, ètateng taq kęllar, amarghą bęrrąq. Pas ngòlok ramana: panèkaq rama, abdhi-dhąlęm manggbi labu tjeq radjąna, abdhi-dhąlęm nateng taq kęllar. Takęrdjhąt papatè mêjarsa pangòlokka pottrana. Ghąntjaug sè-patè njandhęr, napaq, ngòladhi pottra nęgghúq labu, bęttjeq radjąna. Ètengghu labu sè è ratò, sè èparengngaghi ka paman ghunong. Papatè apekker: arapa labu rija maq bądą è-ḍiją, kòtjaq èparengngaghi ka òreng ghunong. Apa sakeng èkètjoq maleng, apa êanjoq bąndjír? Djhąq sakènga èkètjoq maleng, taq kèra bądą è-ḍiją, kadjhąbhą êanjoq bąndjír. Pas èkalaq labu, èghibą. Amponna paḍą asèram, pas paḍą adjhąląn. Dhín-adju patè adjhąląn ê-aḍąq, asaręng pottrana sè kaḍuwą; sè-papatè adjhąląn è-buḍi, sambi njoqon labu, nęgghúq tongkęt.

Abít-abít sampè napaq ka naghąrą Nòsabhumè. Ladjhu monḍhúk è naghąrą kaqḍiją, ęnnęng è dhisana. Amponna abít sè monḍhúk, papatè mêjarsa bęrta djhąq lamon è naghąrą kaqḍiją è koṭṭana lèbúr, bąnnjaq tòkò, pasar rammè, sarta bhąrąng sè èdjhuwąl anè-anè. Papatè mêjos asaręng pottrana sè kaḍuwą bąn dhín-adjuna, paḍą nèteqè rata. Pas tęrros adjhąląn ka koṭṭa. Napaq, tęrros ka tòkò; òreng tòkò nampanè bąn sòka-'atè, tòdjúq adjhądjhąr. Pas èkaq-angkaqè kakanan man-njaman, samarèna pas ètòlong. Papatè apekker: saddjhękka sengkoq òḍíq taq taò ngakan mara rêja. Bąrąmma bhąrąng rêja, djhąq èdjhuwąlą è sang-naghąrą, sabąb è sang-naghąrą ghíq taḍąq bhąrąng mara rêja, maskè è karaton ghíq taḍąq. Bąrąmma ratò, djhąq sakènga taò, mandhąqą męngngaq. Papatè atanja: kadhi pònapa bhąrąngnga sampêjan djhąq èpòròpa bąn bhąrąng-kaulą? Tòrè òladhi; lamon sampêjan taq kasòkan, bąn kaulą èdjhuwąlą bhisaos. Sè anḍíq tòkò atanja: bhąrąng pònapa sè è sampêjan, mangken kaulą njoqòna nengghu. Bhąrąng-kaulą bhąrąng entęn. Kan bąn kaulą êòròbhą, lęssò sè entara adjhuwąl. Kaulą rengkang amarghą abhąręng binè bąn anaq. Sè anḍíq tòkò ngòtjaq: engghi, kaulą sadjąn dhulàt, sampêjan kasòkan sapanèka. Mangken è-kaqkęmma entęnna? Pas èkalaq tongkętta bąn papatè, èbúkkal sompętta, pas èpakalôwar entęnna radją-radją, bąn mèmèra; èbitong bąn papatè bąnnjaqna tęllò ratos bíggbíq. Sè-papatè ngòtjaq: tòrè angghęp adjhina sapònapa? Sè anḍíq tòkò:

kaulą taq òneng sè ngangghębbhą. Tòrè pasęḍḍhęng dhibíq bhisaos, karana entęn panèka bąnnè ladjąggghą, sarta èbąḍḍhąi tongkęt. Papatè: sampêjan sęmmòna bąḍą mangmangnga, èsangghu entęn palsu. Bhúntęn, djhąq kamangmang, tòrè tarêjaghi ḍąqka tòkang-entęn, pakangsè ka òreng tęlloq, ęmpaq sè paḍą ngartè. Tòrè saksêjaghi: kaulą taq tjò-ngòtjôwa sampêjan. Mèla entęn bąn mèmèra panèka èbąḍḍhąi tongkęt, sabąb kaulą òreng djhąu-djhąu adjhąląn taq abhąręng, panèka kaulą takoq kaler, ameq èbhighąl òreng è djhąląn. Sè anḍíq tòkò atanja: sampêjan è-kaqḍimma naghąrąna? Pòlè sampêjan òreng koṭṭa, pònapa òreng dhisa? Bąn pòlè pònapa sambhutanna lan sapa-sèra njamana? Papatè ngòtjaq: kaulą òreng naghąrą Tòsan, bęngkò-kaulą è koṭṭa, lalakon-kaulą dhąddhi papatè, njama-kaulą Indrądjąti. Panèka pas tòḍús sè anḍíq tòkò, sarta bhąsana pas aòbhą, abhąsą dhąlęm, sarta papatè èpalongghu è korsè. Apekker ê atèna sè anḍíq tòkò: sęmmòna arêja taq patè taò ka djhąląnna dhąghąng. Sè taò ka tengkana òreng ngabulą bąn sengkoq êasorrana bhąi, sòpają dhúnnjana maq nompa. Pas mator sè anḍíq tòkò: kadhi pònapa mangken kasòkan-dhąlęm? Mangken taq mabi atarè ka tòkang-entęn, abdhi-dhąlęm partjadją ka djunan-dhąlęm. Sè-papatè sęnnęng mêjarsa atorra sè anḍíq tòkò: lamon dhika pon partjadją, bulą sanontò mentaqa bhąrąngnga dhika kabbhi sè è tòkò, djhąq bąḍą tjettjer, bąn kapalla settong. Bhąrąng-bulą entęn bąn mèmèra kalaq dhika kabbhi. Nangeng bulą mentaqa tòlong ka òreng mattrossa, sòpają kapalla êatęrraghi ka Tòsan. Sanapaqna èsòrôwa mòlè. Bulą aghądjhiją òreng koqḍissa bhąi. Sè anḍíq tòkò pèrak, pas mator: engghi, burúk-dhąlęm, abdhi-dhąlęm mator engghi. Salębbina bhąrąngnga djunan-dhąlęm dhąddhiją papareng ka abdhi-dhąlęm. Sè-papatè ngandhika: ęngghi, lębbina bhąrąng-bulą halal ka dhika. Maḍḍhą bhąrąngnga dhika sanontò parengkęs, bhąkal sè èghibąqą ka kapal. Mon lasta, bulą palèmana lagghuna. Pas dhuli bhąrąng tòkò èpatęppaq sadhądją. Djhąrąghąn kapal èparentaè samattrossa sè èsòrò saḍiją lagghuna. Dhuli panakabąn adjhąląn marentaè saburúgghą lòra. Amponna kalagghuwąnna ghíq-lagghu bhąrąng èkarangkattaghi ka kapal. Bilą ranta sadhądją, pas adjhąląn. Papatè bąn dhín-adjuna lan pottrana nompaq rata. Sa'amponna ka-pengghír sèreng, pas tęrros ongghą ka kapal.

Katjatòra padjhąląnna kapal sêjang malęm, napaq ka naghąrą

Tòsan, ambu è pasèser. Papatè tòron bąn dhín-adju sapottrana, ambu è-ghír sèreng. Djhąrąghąn kapal sarę̆ng mattros paḍą amet nompaq paraò laen, palèman ka naghąrą Nòsabhumè. Ampon napaq ka naghąrąna. Dhineng papatè sè ambu è-penghir sèreng ker-pekkèran: sengkoq masang è koṭṭa, ka sengkoq bąnnjaq taò, pòlè sengkoq abítta taq sa'apa sè adjhąląn, tjòma ę̆mpaq taon. Bę̆ttjeq sengkoq masanga è-ḍiją bhąi, sòpają samar, sabąb òreng dhisa ka sengkoq bąnnjaq taq taò. Dhąddhi sè-papatè aghąbąj tòkò è dhisa. Pas ngadjhąk tòkang dhisa aghąbąj tòkò sè bhąghús. Sa'amponna dhín-adju patè bąn rakana sapottrana alongghu è tòkòna. Bhąrąngbhąrąng pas èbúkkaq, èator, èpabhąghús, taq èpasalondhupan. Bhąrąng abąrna-bąrna, pangòlatan ampon bhąghús. Bąnnjaq òreng sè entar nengghu, bąnnjaq òreng sè mę̆llè, sampè kalommra ka koṭṭa.

Kaòtjaqa ratò mèdjhíl, ladjhu mêjos, agąrę̆bbę̆k mantrè sè ngèreng nompaq djhąrąn. Amponna napaq ka pasèser, ratò takę̆rdjhąt ngòladhi òreng bąnnjaq, pas mareksa: apa rêja, maq òreng bąnnjaq? Sè-mantrè mator: kaqḍíntò òreng sè nengghu bhąrąng anè. Ratò pas tòron mêjos ka tòkò, pas alongghu è korsè. Dhąghąng sè atjabís ḍúq-nonḍúq. Ratò angandhika: è, dhąghąng, bąqna è-ḍímma naghąrąna? Dhąghąng mator: abdhi-dhąlę̆m òreng naghąrą Tòsan. Ratò: bhąrąng rêja bąrąmpaqan adjhina? Sè-dhąghąng: kaqḍíntò adjhièpon sampêjan-dhąlę̆m, ampon paḍą bąḍą è buku. Pas èkalaq bukuna, èatorraghi ka ratò. Tę̆mmò ratò pas èòladhi, ratò mę̆ngngaq, talèbąt bhąghús pangatòranna. Ratò angandhika: bąrąmpa kasot arêja: apa atòroq buku, apa ę̆ndją q? Sè-dhąghąng mator: kaqḍíntò adjhina atòroq buku, taq kèngeng tabąr pòlè. Lamon djunan-dhąlę̆m kasòkan, abdhi-dhąlę̆m bhurúng atas kasòkan-dhąlę̆m, abdhi-dhąlę̆m ngèreng bhisaos. Ratò: ij ą, kasot rêja sengkoq mę̆llêja bąrąmpa adjhina è buku. Ratò pas adjhuluwaghi pessè pòtè, sè-dhąghąng taq ę̆nḍąq nampanè, pas mator: mèla abdhi-dhąlę̆m taq nampanè papareng-dhąlę̆m, ampon kasoqon, talèbąt bhunga; sabąb bąḍąèpon dhąghąngan sadhądją ka'aghungan-dhąlę̆m, partjòma abdhi-dhąlę̆m adjhuwąlląghi. Ratò takę̆rdjhąt mêjarsa atorra dhąghąng, ratò apekker: arapa dhąghąng rêja maq sabąriją atorra? Sengkoq maq mę̆ngngaq! Apa sè dhąddhi sabąb, sengkoq maq bhuḍhu! Ratò ngandhika pòlè: lamon bąqna taq ę̆nḍąq, bąn sengkoq èpaburunga bhąi sè mę̆llêja. Sè-dhąghąng mator: mèla abdhi-dhąlę̆m taq nampanè ka pessè papa-

reng-dhąlęm, sabąb sè mondhùt sè ka'aghungan òbąng. Mangken mondhùt kasot, òbąngnga èkalaq bąn abdhi-dhąlęm, panèka taq saè, sabąb abdhi-dhąlęm partjòma atòghu. Ratò sadjąn męngngaq mêjarsa atorra sè-dhąghąng: maq mara rêja, tęrrang bąqna bąḍą marghąna, sengkoq tęrrò taôwa. Dhąghąng mator: masa bhurùng, kasòkan-dhąlęm; abdhi-dhąlęm ampon taq pòron mator ka adjunan-dhąlęm, ampon ngaghąli, tanḍhąna atengghijąn bąn òreng bąnnjaq. Djhąq sakènga taq atengghijąn, tantò taq èkaratò òreng. Sè-ratò męngngaq mêjarsa atorra dhąghąng, pas ngandhika: è, dhąghąng, lamon bąqna taq nòtorraghiją tęrrang ka sengkoq, la tantò bąqna sè èòser è naghąrą ḍiją, sabąb bąqna òtjaqna bhiḍhą. Ḍari takoq' sè-dhąghąng mator: tòrè kaèmòdhi ḍhimen manabi djunan-dhąlęm èmot. Ratò ngandhika: ęndjąq, njatana sengkoq taq èngaq ongghu. Dhąghąng: njataèpon abdhi-dhąlęm papatè sè ḍhimen, sè ètonḍhùng pandjhęn-nęngngan-dhąlęm parkara sè taq ręmbhąk: òreng ahtêjar bąn èpasṭè, kaqḍìntò abdhi-dhąlęm ampon èpasṭè sęnnęng. Męngngaq ratò mêjarsa atorra papatè sè ḍhimen. Ratò mareksa asal-mòlana sè ladjhu sòghi, sè ḍhimen dhąddhi dhąghąng. Abdhi-dhąlęm ḍhimen è-wąktòna ètonḍhùng padjhąląnna pas mangghi tongkęt. Taq abìt pòlè padjhąląnna abdhi-dhąlęm pas mangghi labu è-pengghìr sòngaj. Sè èpaòrop bąn bhąrąng dhąghąngan, entęn sè è tongkęt. Entęn sè è labu lagghìq taq èli-ghuli, mangken bąḍą è-kaqḍìntò. Ratò ngandhika: iją, è-kęmma, koddhìq sengkoq nengghuwą, kassaq kalaq. Dhuli papatè ngalaq labu pas êatorraghi ka ratò. Męngngaq ratò ngòladhi labu sè aessè entęn: sompętta ghìq-taq rekrek. Arassa bhąḍhąnna kala ka papatè, lęrręs òtjaqna sè ḍhimen. Ratò pas ngandhika: è, papatè, bąqna satêja bąn sengkoq èpadhąddhiją papatè pòlè. Sè-papatè mator: ampon, kasoqon ḍhąbu-dhąlęm; abdhi-dhąlęm ampon taq dhąddhiją papatè pòlè, adhąghąnga bhisaos. Labu kaqḍìntò ponḍhùt pandjhęnnęngngan-dhąlęm. Ratò ngandhika: iją, bąn sengkoq èkalaqa, tatapè masṭè bąqna dhąddhi papatè è naghąrą ḍiją bąrąmma sè ka'aḍąqna. Papatè mator: engghi, kadhi panapa ḍhąbu-dhąlęm. Ratò pas bhubhąr ka koṭṭa, papatè ngèreng abhąręng dhìn-adjuna lan pottrana sè kaḍuwą. Bhąrąng sè è tòkò èghibą sadhąḍją ka koṭṭa. Papatè sè ḍhimen tęptęp dhąddhi papatè; sadjąn sòghi, sabąb anḍìq bhąrąng tòkò, atambą anḍìq dhisa bąn sabą. Dhąddhi mangken è naghąrą Tòsan sadjąn djhęmdjhęm, taḍąq bhąrąng kadjhubąqąn sè ḍhąddhiją karòsakanna naghąrą, sabąb papatèna pentęr.

7. KANGEANSCH.

Kandhulok.

Katjarètaqa bạḍạ òreng anjama Sadhúllà. Sebbinè anjama Samèna. Sa'abítna alakè abinè taq ghḛllḛm ḛnḍíqà anaq. Kabhḛnnḛrran seqtong tempò sebbinè ḛnnḛng-ḛnnḛng kaḍuwàqàn bạng lakèna, sebbinè ngasta, òtjaqna: mamma bhạqàn kèta djhạq rabuwà ḍiparèngè nganḍúng ḍi sè kabạsa, sarta lalakè, dhạddhijà djhubạq ròbạna, lòla, kèta ghíq tḛrrò. Njaot lakèna, saotna: addjhạq djhu, ijà djhạq ghạmpang ṅgasta marèja! Mon ladjhu mostadjhạb kastana ijà anjar rèja ḛndíq ongghu anaq lòla, sapa sè lèburà. Mon kèta ḛnḍạq, taq tḛrrò ḛnḍíqà anạq marèja. Sebbinè njaot: marèja la, ijà makkè taq tḛrrò, kèta bhạè tḛrrò, angsal ongghuwànna ḍiparèngè anaq. Sè la abít-abítna marè ngasta marèja, sebbinè rabu nganḍúng. Napaq ka bulànna, aranaq ka-lòwar lalakè, ḍipanjamaè Kandhulok.

Sè la radjạ, kèra ḍikḛnneng sòrò-sòrò, kabhḛnnḛrran settong tempò ḛmmaqna asalamḛtta, ladjhu ngatòwè Kandhulok, ḍisòròwa aondjhạng-ondjhạng. Sè la napaq Kandhulok ka'aḍạqna ḛmmaqna, òtjaqna ḛmmaqna: kantò kaò ḛntar ngatòwè kèjadji. Njaot Kandhulok: mamma djhuwàn ròbạna kèjadji? Kèta taq taò. Bạng ḛmmeqna ḍibạlàè: mon bạḍạ akalambhi pòtè, rèja ijà kèjadji. Kaò ḛntarè sòrò kanna. Sè la marè ḍibạlàè, ladjhu adjhạlàn. Sadjhạlàn-djhạlànna sè-Kandhulok tḛppaq ka sabạ ngalèjaqè manoq dhạlkok ngapòtè. Ḍi sè-Kandhulok ḍisangghuwè kèjadji, pak ḍiḛntarè; saddjhạna ḍiondjhạnga. Bhạrḛng ḍiparaqè, ladjhu ngabbhḛr. Kastana sè-Kandhulok: naq, kèjadji ḛnna ḍiondjhạnga ḍi kèta taq tḛrrò sarta rabu burò. Kandhulok bạlè. Sanapaqna ka ròmana ḍitanjaqaghḛn ḍi ḛmmeqna. Òtjaqna ḛmmeqna: kḛmma tjong, kaò ollèna kèjadji maq taq ḍikabhạrḛng? Kandhulok abạlà, òtjaqna: kèta tatḛmmò ghḛllàq ḍi sabạ samannjaqna; kèta ḛntarè, rabu burò; kèta bạlè, taq kḛllar atòroq-tòroqan. Tjaqna ḛmmeqna: jakon, kantò kaò abhạlek pòlè, njarè ka masèghít. Kandhulok atanja ka ḛmmeqna, bạn ḛmmeqna ḍibạlàè, òtjaqna ḛmmeqna: mon bạḍạ òreng agạròmong matja amen, kaò kandjạè, rèjà ijà kèjadji. Kaò kabhạrḛng kanna; kabạlà ḍikatòwè akò. Kantò la kaò adjhạlàn. Kandhulok rabu adjhạlàn. Sè la napaq ka djhạlàn, atḛmmò bạng njaròwàn. Pak ḍiḛntarè ḍi sè-

Kandhulok. Sanapaqna ka sĕḍdhiqna ḍi njaròwàn rabu ḍisĕngngaq tjòloqna, mòwàna. Sè-Kandhulok taq kĕllar ka kasakeqan, rabu bạlè ka ròmana, sambi aḍạràngan, mentaq tòlong. Ĕmmaqna taghĕrsoq nĕngngĕr ḍạràngna anaqna, bĕrkaq sambi aghibạ bhiràng. Sanapaqna ĕmmaqna atanja, saotna: kèta anjar ḍiantĕppè ḍi kèjadji sarta ḍi kamannjaqè. Ĕmmaqna ngalèjaqè bạràna anaqna, partjadjạ sarta ḍiĕntarè. Sanapaqna ĕmmaqna, sè ḍitòdhuwaghĕn ḍintò njaròwàn. Ĕmmaqna kalèbạt pĕgghĕlna ka sè-Kandhulok, rabu ḍitonḍhúng.

Kandhulok burò saparan-paran. Tĕppaq ka ròmana maleng. Kandhulok rabu ngòtjaq ĕnnĕngnga, òtjaqna: mamma kèta kaq, djhạq nòroqa ĕnnĕng ḍinna, ḍibhuwàq apa ĕnḍạq? Saotna maleng: ija, ḍibhuwàq kaò ḍi akò. Arapa maq taq ḍibhuwàqà, angsal kaò bhĕnnĕr atòroq òtjaqkò? Sè la ḍijà sè-Kandhulok rabu tĕttĕp bạḍạ ḍi maleng. Sè la abít sè-Kandhulok bạḍạ ḍi maleng, bạng maleng pak ḍipanggħil ĕntar ngètjoq, òtjaqna: mamma kaò Kandhulok, djhạq ḍipangghilà ḍi akò nannaq malĕmna ngètjoq? Òtjaqna Kandhulok: ijà, kèta ghĕllĕm. Sè la napaq ka malĕmna marèja, kèra sĕḍḍhĕng dhạlò, maleng bạng sè-Kandhulok adjhạlàn ĕntara ngètjoq. Sè èkètjoqa tĕppaq ka bhạlàna sè-Kandhulok. Sè la napaq kabhĕnnĕrran òrengna paḍạ tèḍúng, rabu ḍidjhuràng ròmana. Sè là pata masoq òreng, sè-Kandhulok rabu ḍisòrò masoq. Òtjaqna: kantò kaò masoq kaḍạlĕm, sarta kaò sèngaq djhạq èngĕr-èngĕr, òrengna naqan ngèḍíng. Sè la ḍijà Kandhulok masoq. Laqan napaq ka-ḍạlĕm, ngalèjaqè pĕttè radjạ-radjạ, pak ḍikalaq sè radjạ-radjạàn. Bhạrĕng ḍiangkaq arassa bĕrràq, ḍi sè-Kandhulok pak ḍiondjhĕppaghĕn, sarta sè-Kandhulok adjhạghạ-djhạghạàn ka sè ĕnḍiq ròma. Sè ĕnḍiq ròma taghĕrsoq nĕngngĕr kasaqna òreng sè adjhạghạ-djhạghạàn, pak ḍiĕntarè sarta ḍighibạè tombhạk. Sè la ngalèjaqè òrengna djhạq Kandhulok, pak ḍisabạq tombhạkna, sarta atanja, òtjaqna: arapa kaò Kandhulok, maq bạngal masoq kanna ka ròmakò dhạlò-dhạlò? Saotna Kandhulok: ĕnḍạq pang, kèta maskè masoq kanna ka ròmana bạpang, taq ngalaqa apana, malaqa kèta anjar tatĕmmò bạng maleng ḍijà ḍi-lòwaranna tabíng. Sakeng katjalapat ka kèta, pak kèta ḍisòrò masoq. Kèta takoq ka bạpang, aḍạràng sakaleq. Sè ĕnḍiq ròma bhạrĕng nĕngngĕr ka òtjaqna Kandhulok, ladjhu tjeq nĕssĕrna. Òtjaqna: mon marèja, kaò ĕnnĕng ḍinna bhạè bạng akò, maq bạḍạ ḍikabhạrĕng bhíbbhiqna ḍinna, mon taḍạq akò; tapè kaò

djhąq adjhąlànan. Sè la ḍijà Kandhulok taq ḍibąkĕ̦n bąlè sarapa-rapa arè.

Abít-abítna Kandhulok amet ka sè ḍikĕ̦nnĕ̦ngngè, òtjaqna: pang, kèta mòn ḍibąkĕ̦n ḍi bąpang, nannaq tĕ̦rrò ĕ̦ntara djhąlàn-djhąlànan. Saotna sè ḍikĕ̦nnĕ̦ngngè: ijà, kantò kaò, tapè sèngaq djhąq maèlang-maèlang kamma, bhíbbhíqna naqan ghimĕ̦ng njarè kaò. Sè la napaq ka malĕ̦mna, marèja Kandhulok adjhąlàn ka lòrong. Napaq ka lòrong, tatĕ̦mmò bąng bhąrĕ̦ng-bhąrĕ̦ngnganna ĕ̦ntara asandjhą. Sè-Kandhulok ḍipangghíl, òtjaqna: madjúq kaè, djhąq nòroqa ka nèra, kènè ĕ̦ntara asandjhą. Saotna Kandhulok: ijà, nèra tĕ̦rrò nòroqa ka kaè, mon kèrana mannjaq angkaq-angkaqanna. Saotna bhąrĕ̦ngnganna: kaè djhąq sossa mon ka rèjana, angsal kaè kĕ̦llar ngakan. Sè la ḍijà sè-Kandhulok nòroq ongghu ĕ̦ntar asandjhą. Sanapaqna ka ròmana mattòwana, rabu ḍipalares, èpatòdjúq ḍi patjèrana ròmana. Sè la abít ladjhu ka-lòwar angkaq-angkaqan ḍąri ròmana, sarta samannjaq-mannjaqna. Sè-Kandhulok ngalèjaqè angkaq-angkaqan mannjaq, kasòkaqan, ḍipa'abís-abís sampè ka bąlàng-kètĕ̦ngngan tabúqna, kongsè tataè-taè ḍi katèḍunganna. Sè la ghíttòlè-tòlè rèpot djhąghą ĕ̦ntar alossa-lossa ka sòngaj. Sa'abítna sè-Kandhulok èkabhąrĕ̦ng asandjhą marèja bhąè.

8. KANGEANSCH.

Sang-Ĕ̦mbíq.

Kaòtjaqa bąḍą òreng anjama Meq-Ranḍhą-Kasèjan, ĕ̦nḍíq anaq Sang-Ĕ̦mbíq, ollèna amempè ḍikabhąrĕ̦ng tèḍúng Lenḍhu-Saghąrà sè atapa è-ḍąlĕ̦m taseq. Sè la abít-abítna sè amempè, Meq-Ranḍhą ladjhu arassa manḍhĕ̦k, sarta Meq-Ranḍhą ladjhu asòrò ngatòwè ḍhukon. Sanapaqna ka ròmana, Meq-Ranḍhą ladjhu menta ka ḍhukon lèjaq-lèjaq tabúqna. Sè la èlèjaq-lèjaq tabúqna ḍi ḍhukon, bhĕ̦nnĕ̦r Meq-Ranḍhą nganḍúng, la ollè sabulàn. Sè la abít, kèra ollè sangang bulàn Meq-Ranḍhą sè nganḍúng, ladjhu aranaq ka-lòwar ĕ̦mbíq lalakè, tjĕ̦llĕ̦ng mòlos, ḍinjamaè Sang-Ĕ̦mbíq. Sè la ḍika-ḍĕ̦ngngĕ̦r ḍi samannjaqna òreng sanaghąrà ḍíntò, paḍą ḍątĕ̦ng tĕ̦rrò alèjaq-lèjaqa Sang-Ĕ̦mbíq, djhąq mamma ròbąna. Sarta òreng sè ĕ̦ntar paḍą nambíq-nambíq; bąḍą aghibą pèsang, aghibą kastèla, apa

pòlè aghibạ ḍuwìt; apa saĕnḍíqna òreng ḍi ròmana. Sarta saddjhĕkna Sang-Ĕmbíq èkaranaq Meq-Ranḍhạ, taq taò kakòrangan bạlàndjhạ, apa pòleq kakanan. Taḍạq sòbúngna, sè sabbhạn arè bạḍạ bhạè òreng sè abhĕrreq.

Sè la abít-abítna Sang-Ĕmbíq laqan sĕḍḍhĕng radjạna, ladjhu ngòtjaq ka ĕmmeqna, òtjaqna: ĕmmeq, kèta mon ḍibạkĕn ḍi ĕmmeq, tĕrrò nòroqa aladjạr ka Bhạlè, muwaqa sabúq. Sè la ḍijà ladjhu èbạghĕn ḍi ĕmmeqna Sang-Ĕmbíq. Pak ĕntar njarè tompaqan kapengghír sèreng. Sè la napaq, ladjhu aḍạpaq bạng djhuràghạn sè aladjạrà ka Bhạlè. Sang-Ĕmbíq atanja: ongghuwàn kaè, djhuràghạn, aladjạrà ka Bhạlè? Mon ongghu nèra nòroqa. Djhuràghạn abạlà sabhĕnnĕrna djhạq kòleqna aladjạrà ongghu saḍumalĕm. Sang-Ĕmbíq bhạrĕng nĕngngĕr ka òtjaqna djhuràghạn aladjạrà saḍumalĕm, pak bạlè. Bhạrĕng napaq ka ròmana, Sang-Ĕmbíq rabu asòrò njarè sabúq ka ĕmmeqna, ḍighibạà aladjạr. Ĕmmeqna ladjhu njarè, sabạḍạna sabúq ḍipapòlong. Bhạrĕng mannjaq ollèna, lares ḍighibạ aladjạr. Sanapaqna ka Bhạlè, dhạghạnganna Sang-Ĕmbíq bạn sabhạrĕngna paḍạ ghạrús, sarta ontong. Sè la ranta marè mĕllè-mĕllè, karè Sang-Ĕmbíq ghíq bạḍạ ḍi dhạràq. Djhuràghạn loppa ka Sang-Ĕmbíq sè bạḍạ è dhạràq, rabu ḍidhíngghạllaghĕn aladjạr. Bhạrĕng napaq ka-tĕngnga, paraòna ladjhu taq adjhạlàn, ḍitaghĕnnè òrengtòwana Sang-Ĕmbíq sè atapa è-ḍạlĕm saghạrà ĕntò. Djhuràghạn pak abhạlek nottòtè Sang-Ĕmbíq. Bilà mangsa atĕmmò, djhuràghạn bạng Sang-Ĕmbíq rabu ḍibuwàq ka paraò. Tĕrros aladjạr. Taq abít napaq ka naghạràna. Sè la ḍijà, ĕmmeqna Sang-Ĕmbíq nĕngngĕr djhạq anaqna laqan ḍạtĕng sarta bĕrtana ontong, mannjaq ollè-ollèna. Rabu kabhurò ĕntar ngambạq ka-pengghír sèreng. Bhạrĕng napaq, Sang-Ĕmbíq laqan tòron ḍi paraò, partjòma ollèollèna ḍitottòtè ḍi ĕmmeqna ḍi paraò. Bhạrĕng èkaollè, rabu abhạrĕng paḍạ bạlè. Sanapaqna ka ròmana, tatangghạna ḍintò paḍạ ḍạtĕng adjhungoq Sang-Ĕmbíq sè ḍạtĕng aladjạr, sarta paḍạ ḍibhĕrreq ollè-ollè.

Sè la abít Sang-Ĕmbíq ḍạtĕng aladjạr, ladjhu ḍipangghìl arabạs ḍi tatangghạna, sarta ḍiparabạssaghĕnna, angsal Sang-Ĕmbíq ghĕllĕm nòroq. Sang-Ĕmbíq abạlà ka ĕmmeqna, ḍibạkĕn. Sè la napaq ka ghạlàgghuwànna, marèja Sang-Ĕmbíq bạng tatangghạna ĕntò paḍạ adjhạlàn ka alas. Sanapaqna ka alas, rabu arabạs. Sè la ollè

ḍuwà arè, marè; rabu ètanĕmmè djhąghúng bąng labu. Sè la napaq ka sĕḍḍhĕngnganna djhąghúng bąng labu tòwa, ḍiparò ḍuwà bąng tatanggh̨ana. Labuna bąng djhąghúngna talèbąt dhąddhina èbhąnḍhíng bąng ĕnḍíqna tatanggh̨ana ḍíntò; Sang-Ĕmbíq dhąddhi-dhąddhijàn kadhireq. Sè la abít, pata sĕḍḍhĕng tòwa labu bąng djhąghúng, ladjhu Sang-Ĕmbíq moṭṭek labuna settong, ḍighibą bąlè ka ĕmmeqna. Sanapaqna ka ròmana, ḍibąkĕn ka ĕmmeqna. Sè la ḍitampanè ḍi ĕmmeqna, rabu ḍisabąq; saddjhąna ḍikaghąbąjà ghąngan. Bhąrĕng ḍisabąq, rabu aĕssè renggít sapossaqna. Meq-Ranḍhą bhąrĕng ngalèjaqè labu aĕssè renggít, kasòkaqan sarta abąlà ka Sang-Ĕmbíq. Bąng Sang-Ĕmbíq ĕmmeqna sòrò djhąq èngĕr-èngĕr, takoq èkaḍĕngngĕr òreng. Ĕmmeqna ladjhu ngòtjaq, òtjaqna: mamma djhąq sakènga akò pòlong, sarè tòwa-tòwana? Sè la ghąlàgghuwànna, rabu ḍiĕntarè ḍi ĕmmeqna, ḍimangghíllaghĕn òreng kaĕmpaq. Sè la abít èsabbhąn-arèqè sè ḍipòlong, kongsè marè. Sarta samannjaqna labuna paḍą aĕssè renggít, lukat. Sè la ḍijà Meq-Ranḍhą laqan sòghi; mannjaq djhąghúngna, apa pòlè renggít bąng lukat.

Sang-Ĕmbíq ladjhu ĕnḍíq pekker tĕrrò abinèja, mentaqa anaqna ratò. Òtjaqna Sang-Ĕmbíq ka ĕmmeqna: jakon meq, ghąlàgghu ĕntar ka ratò, aghibą labu ĕntò saḍąḍuwàq, pentaqaghĕn anaqna ratò sè tòwaq-tòwaqan, njama Kananga. Ĕmmeqna atanja: marèna akò mon napaq, apa ḍikòtjaqaghĕnna ka ratò? Sang-Ĕmbíq ladjhu malaè ka ĕmmeqna, òtjaqna: ĕmmeq, kalamon napaq ka-'aḍąqna ratò sarta ètanjaè, kabąlà djhąq ḍisòrò kèta, kèta tĕrrò ka sè-Kananga. Sè la napaq ka ghąlàgghuwànna, Meq-Ranḍhą ĕntar ka ratò, aghibą labu ḍuwàq. Sè la napaq ka-'aḍąqànna ratò, bąng ratò pak ḍitanjaqaghĕn, òtjaqna ratò: kammaqa kaò Meq-Ranḍhą, maq bhuròwànna taò njabbhą kanna? Meq-Ranḍhą mator: abdhi-dhąlĕm sè atjabís ĕnna, ḍisòrò Sang-Ĕmbíq mentaq pottra-dhąlĕm, njama sè-Kananga. Ratò bhąrĕng nĕngngĕr ka òtjaqna Meq-Ranḍhą mentaq anaqna njama sè-Kananga, ladjhu ḍisòrò katòwè. Taq abít ḍątĕng, atjabís ka-'aḍąqna. Ratò ngòtjaq: mamma kaò Kananga, kènè ḍipenta Meq-Ranḍhą, ḍipòbuwà ka Sang-Ĕmbíq. Sè-Kananga njaot: saèbu dhąḍhukanna rama, kèta ĕnḍąq, la taq ghĕllĕm, mon èpalakèjana Sang-Ĕmbíq. Djhąq ĕngghąn alakè Sang-Ĕmbíq sè ghĕllĕmma, ghíq alakè òreng tèghąs kĕntjeng taq ghĕllĕm. Ratò

ladjhu apareng ḍhḁbu ka Meq-Ranḍhḁ: mamma rèja pekkerna kaò kènè, anjar laqan nĕ̥ngngĕ̥r ka òtjaqna Kananga djhḁq taq alakèja Sang-Ĕ̥mbíq. Kantò la kaò bḁlè. Meq-Ranḍhḁ bhḁrĕ̥ng ḍisòrò ḍi ratò, ladjhu bḁlè. Sè la napaq ka pantjanètè, Meq-Ranḍhḁ bḁn sang-pottrè ḍipakekkeq ka pateq sampè lòka; nanges tòroq djhḁlàn kangsè napaq ka ròmana. Sang-Ĕ̥mbíq ngalèjaqè ĕ̥mmeqna ḍḁtĕ̥ng nanges, kabhurò-bhurò atanja: meq, arapa maq nanges? Mamma, ollè mentaq anaqna ratò? Ĕ̥mmeqna njaot: ĕ̥nḍḁq, kaò taq ḍighĕ̥llĕ̥mmè. Ngòtjaq Sang-Ĕ̥mbiq: sè kĕ̥mma djhu ḍipentaq ḍi ĕ̥mmeq? Meqna abḁlà: arapa taq sè-Kananga ḍisòrò pentaq ḍi kaò ka akò? Tjaqna Sang-Ĕ̥mbiq: ijà, mon marèja, ghḁlàgghu bhḁè abhḁlek pentaq Tjampaka. Sè la napaq ka ghḁlàgghuwànna, Meq-Ranḍhḁ entar pòleq mentaq sè-Tjampaka, sarta aghibḁ labu ḍuwàq. Sè la napaq ka-'aḍḁqna ratò, ètanjaqaghĕ̥n ḍi ratò. Meq-Ranḍhḁ abḁlà djhḁq ḍisòrò Sang-Ĕ̥mbíq mentaq sè-Tjampaka. Ratò ladjhu ngatòwè sè-Tjampaka. Taq abít ḍḁtĕ̥ng. Ratò ladjhu ngòtjaq abḁlà ka sè-Tjampaka djhḁq ḍi pentaq Meq-Ranḍhḁ. Sè-Tjampaka taq ghĕ̥llĕ̥m sè alakèja Sang-Ĕ̥mbíq. Meq-Ranḍhḁ bhḁrĕ̥ng nĕ̥ngngĕ̥r Sang-Ĕ̥mbíq taq ḍighĕ̥llĕ̥mmè ḍi sè-Tjampaka, ladjhu bḁlè. Sanapaqna ka ròmana, abḁlà ka Sang-Ĕ̥mbíq djhḁq taq ḍikaghĕ̥llĕ̥mmè ḍi sè-Tjampaka. Tjaqna Sang-Ĕ̥mbíq: ĕ̥mmeq, sala mentaq sè-Tjampaka, taq mentaq sè-Ghḁḍḍhíng bhḁè. Ghḁlàgghu ĕ̥mmeq abhḁlek, pentaqaghĕ̥n sè-Ghḁḍḍhíng. Sè la napaq ka ghḁlàgghuwànna, abhḁlek. Sè la napaq, taq ḍighĕ̥llĕ̥mmè ḍi sè-Ghḁḍḍhíng; Meq-Ranḍhḁ mator ka ratò: sè-Malaṭè bhḁè ḍisoqòna. Sè-Malaṭè rabu ḍikatòwè ḍi ratò; ladjhu ḍḁtĕ̥ng, atjabis sè-Malaṭè. Tjaqna ratò: mamma kaò ḍipentaq Sang-Ĕ̥mbíq? Malaṭè njaot: djhḁq ka Sang-Ĕ̥mbíq, mon ḍisòrò rama sè taq ghĕ̥llĕ̥mma, maskè ḍimasoqaghĕ̥nna ka ròghḁngna bilĕ̥s, ghíq mator engghi, angsal masoqa. Ratò ladjhu ngòtjaq ka Meq-Ranḍhḁ: mamma pekkerna kaò, kènè Malaṭè la ghĕ̥llĕ̥m ka Sang-Ĕ̥mbíq, tapè mon ollè sapanentaqkò, mentaqa paḍḁtĕ̥ngngè ròma sè paḍḁ bḁng karaton, sè atĕ̥ngnga bḁng paranjaèna; Sang-Ĕ̥mbíq akò bĕ̥rriqà tempò tĕ̥llò arè. Mon Sang-Ĕ̥mbíq njangghùp marèja, ollè ka sè-Malaṭè. Sarta kaò abhḁlek pòleq. Meq-Ranḍhḁ bḁlè, tòroq djhḁlàn nanges, mekkèrè anaqna ḍipentaqè ròma sarèja radjḁna. Sè nanges kangsè napaq ka ròmana. Sang-Ĕ̥mbíq ngalèjaqè ĕ̥mmeqna nanges, atanja: apa sè ḍitangèsè? Ĕ̥mmeqna abḁlà sè dhḁddhi tangesna; pòlana ratò mentaq

ròma sè paḍa̧ ba̧ng karaton. Mon ollè ròma marèja, tȩrrò amantòwa Sang-Ȩmbíq. Òtjaqna Sang-Ȩmbíq: mon tjara rèja ȩmmeq, djha̧q sossa. Kantò abha̧lek pòleq ka ratò, kaba̧là kèta mentaq tempò pettong arè bha̧è. Meq-Ranḍha̧ ȩntar ka ratò, aba̧là djha̧q Sang-Ȩmbíq mator engghi, partjòma mentaqa tempò pettong arè. Sarta Meq-Ranḍha̧ ḍitòdhuwè, paròmaqan ḍisòrò saba̧q ḍi-laoqna karaton. Sè la ḍijà, Meq-Randha̧ tȩrros ba̧lè.

Sè la ollè ȩnnȩm arè, Sang-Ȩmbíq ladjhu ȩntar ka òreng-tòwana, Lenḍhu-Sagha̧rà, aba̧là djha̧q tȩrrò ka anaqna ratò. Ḍipentaè ròma paḍa̧ ba̧ng karaton, sarta sè ratȩngnga ȩssèna. Sang-Ȩmbíq marè aba̧là marèja ka òreng-tòwana, ladjhu ḍisòrò ba̧lè. Partjòma ḍiba̧làè sòrò lenglèngè tȩmmò ghȩllàng, sarta tattjȩkkè lentè paròmaqanna. Sè la marè ḍiba̧làè marèja, Sang-Ȩmbíq ba̧lè. Napaq ka tempòna pettong arè, malȩmna marèja Sang-Ȩmbíq taq tèḍúng samalȩm bhȩnteng. Sè la paraq sèjang, Sang-Ȩmbíq ȩntar ka paròmaqanna, ḍitòroq mamma ha̧làqànna òreng-tòwana: èlenglèngè tȩmmò ghȩllàng. Pak andjúrgȩt ròma paḍa̧ ba̧ng karaton, ratȩng sakabbhina ȩssèna: padha̧maran, ambhín gha̧ba̧ngan, paranjaè paḍa̧ ba̧ḍa̧. Sè la gha̧làgghuwànna, ratò ngalèjaqè ròma ḍi-laoqna karaton ba̧ḍa̧, sarta ḍilèjaq-lèjaq abha̧ghusan ḍi karaton. Ladjhu kabhurò, asòrò ngatòwè Meq-Ranḍha̧, mangghíl makabín. Sè la ḍijà, Sang-Ȩmbíq ladjhu ḍipa-ngantennaghȩn sarta ḍipalengleng ḍì alon-alon ba̧ng sebbinè. Sè la marè ḍipangantennaghȩn, tapè taq nȩmmò sȩnnȩng sang-pottrè sè apòlong ba̧ng ȩmbíq kènè.

Katjarèta ratò ngatòwàna Malaṭè ba̧ng Sang-Ȩmbíq, sarta ḍipa-nanggha̧qaghȩnna ba̧dja̧ng. Malaṭè sossa, tòḍús ka òreng. Bha̧rȩng napaq ka nannaq malȩmna, marèja sè Malaṭè ladjhu mangghíl ka Sang-Ȩmbíq, taq ghȩllȩm. Sebbinè ḍisòrò ka-'aḍa̧q, Sang-Ȩmbíq nòrottaghȩnna è-buḍi. Malaṭè ladjhu adjha̧làn, tapè taq ka karaton, ngerrȩm ka-òlòwànna ròmana. Ba̧ng Sang-Ȩmbíq èsangka napaq ka karaton. Sang-Ȩmbíq rabu ngalòsòwè, aròba̧ òreng, tjeq bha̧-ghúsna; sarta adha̧ndha̧n. Saddjha̧na nòrottaghȩnna. Sebbinè bha̧rȩng ngalèjaqè lakèna ngalòsòwè, aròba̧ manossa, kasòkaqan. Sang-Ȩmbíq marè adha̧ndha̧n, pak adjha̧làn. Sè la sȩḍḍhȩng djha̧ò, Malaṭè ladjhu masoq ka ròmana, njarè kòleqna Sang-Ȩmbíq. Bha̧rȩng ḍitȩmmò, lares ḍiobbha̧r. Marè ḍiobbha̧r, Malaṭè ȩntar ka karaton. Napaq ka karaton nȩngngȩr samannjaqna òreng ḍíntò kaghighiràn

djhąq bhurò bądąà òreng bhąghùs. Marèja taq abit Sang-Ęmbiq ladjhu bąlè. Napaq ka ròmana, masoqa ka kòleqna, ḍisarè taq ḍitęmmò, kangsè katjalapat binèna ḍątęng. Ladjhu tòlos Sang-Ęmbiq sè aròbą òreng. Sakeng talèbątan estòna, pottrè taq ka-lòwar sakaleq kangsè tęllò arè. Ladjhu kapèjarsa ka ratò djhąq pottrè laqan taq ka-lòwar sakaleq abitna tęllò arè; ladjhu ḍisòrò djhungoq ḍi ratò ka paranjaè. Paranjaè napaq, nęmmò pottrè bąràs, sarta ęnnęng-ęnnęng kaḍuwà bąng òreng lalakè. Paranjaè bęrkaq abąlà ka ratò djhąq bąràs ęnnęng bąn òreng lalakè. Bąn ratò ladjhu ḍisòrò katòwè pottrè bąng Sang-Ęmbiq. Ladjhu ęntar abhąręng sellakè. Sè la napaq ka-'aḍąqna, ratò taghęrsoq ngalèjaqè ròbąna Sang-Ęmbiq, talèbąt bhąghùsna. Samannjaqna bąbineqan karaton, lata sè atjęrręng. Apa pòleq Kananga, Tjampaka, Ghąḍḍhing sampè tapengsor, ęntar ka ratò paḍą mentaq panjarèjaghęn lakè ęmbiq. Bąn ratò èpanjarèjaghęn, tapè sa'abitna Kananga, Tjampaka, Ghąḍḍhing sè araksa ęmbiq, magghùn aròbą ęmbiq kènè. Katjarèta Sang-Ęmbiq laqan dhąddhi òreng sarta ròkon sè abinè.

9. KANGEANSCH.

Sang-katempa kalabąn sang-bhukal.

Bąḍą è-kòwa bhukal ęnḍiq bhąręng-bhąręngngan katempa. Sarta paḍą satòrot apa karępna. Kabhęnnęrran settong tempò katempa bąn sang-bhukal ęnnęng-ęnnęng kaḍuwàqàn paḍą aparęmbhąkan: aręmbhąk ęntara njarè lalakon. Òtjaqna sang-bhukal ka katempa: kaè apa ḍikapòla tja ḍi ròmana sabbhąn arè? Sang-katempa njaot, saotna: arapa djhu tja, kaè maq attanja marèja ka nèra? Saotna sang-bhukal: hąq ęnḍąq, nèra sakeng attanja ka kaè. Òtjaqna katempa: lanjapna kaè tja, masa djhąq taḍąqà parlòna, kaè mangsa attanjaqa marèja ka nèra. Tjaqna sang-bhukal: mamma djhu, kaè kèrana tęrrò nòroqa ręmbhąk-nèra? Mon tęrrò, nèra kabąlàqà. Saotna katempa: ijà, nèra tęrrò nòroqa, angsal ḍighibą ka bhęnnęr bhąè ḍi kaè. Ḍijà ladjhu atòtòran. Òtjaqna sang-bhukal: ęnḍąq, sanjatana nèra ka kaè aparęmbhąkana arabąs. Saotna katempa: marèna mamma kaè pardjhąndjhijàn: saengghąna marè arabąs, nèra ḍibhęr-

reqàna bągijàn sarapa? Tjaqna sang-bhukal: pạdą nanĕmma bhąè, djhąq katek parò. Saotna katempa: ijà, nèra rĕmbhąk, nòroqa kaè, tapè sèngaq kaè, nèra djhąq ròtjeqè, joq. Tjaqna bhukal: ĕndąq, arapa ghĕnnan nèra maq ngòtjò-ngòtjòwa kaè. Dhąddhi njamana kaè kènè la rĕmbhąk ka parĕmbhąkan-nèra. Madjúq, sạdumalĕm kèta maq amòla-mòlaè ĕntar arabąs. Kaè ḍinna, la aghibą sangò, pamannjaqè. Sapa taòwa, kèta meq abít ḍintò ḍi rabąsàn. Marè arĕmbhąk marèja, sang-bhukal bąlè ka ròmana. Sè la napaq ka sạdumalĕmna, marèja sang-bhukal bąn sang-katempa ĕntar arabąs. Sanapaqna kantò, ka alas, sang-katempa lenglong, taq taò djhąq sè kĕmma alas sè ḍirabąsà; atanja: kĕmma kèja alas sè ḍirabąsà kaè rèja, sang-bhukal, ghądjąq ĕnna arè kongsè paraq tangareqa taq nĕmmò kèja. Njaot bhukal: dhąlloq djhu laqan paraq napaqa. Sè la napaq, ka-'ạdąq tĕppaq ka talònanna òreng. Saddjhąna ḍijà arabąsà. Bhąrĕng ambu, pak ḍątĕng òrengna sè ĕnḍíq. Ḍighĕttak sang-bhukal, mabhąl paburòna, ngallè ka laen talònan. Marèja pòleq buḍi-buḍi sang-katempa taq kĕllar atòroq padjhąlànna sang-bhukal. Pak ngòtjaq: mamma sang-bhukal, djhąq arabąsà ḍinna bhąè, ḍi alas tòwa ĕnna? Njaot sang-bhukal: ijà, sang-katempa, ḍimma sòkana, ḍíq, laḍijà apa kaè rabąsà? Nèra taq nòroq-nòroqa; mamma sòkana kaè kènè? Ḍijà sè la pata paraq marèja sang-katempa sè arabąs, pak ḍątĕng sang-bhukal. Sanapaqna ka sĕddhíqna, bhukal ngòtjaq ka katempa: tja, kaè ka nèra kanèjadją ongghu. Saotna katempa: arapa djhu, kaè maq ngòtjaq marèja ka nèra? Njaot sang-bhukal: ijà, mamma nèra taq ngòtjaqa marèja ka kaè, nèra tèḍúng taq ḍidjhąghąè; marèna mamma sòkana kaè kènè, nèra ḍibhĕrreqà rabąsànna? Njaot katempa: arapa kaè maq taq ḍibhĕrreqà: ĕnḍąq, tĕttĕp mamma pardjhąndjhijàn dhúllò. Marè atjatja marèja sang-bhukal bąn sang-katempa, rabąsanna ladjhu ḍirabąs ḍikaḍuwàè. Taq abít ladjhu marè. Sè la marè sang-katempa atanja ka sang-bhukal: mamma kènè la marè rabąsàn, apa kaè tanĕmma? Sang-bhukal njaot: nèra nanĕmma pèsang bhąè. Tjaqna katempa: ijà, makkè nèra nanĕmma pèsang kèja, kaè apana djhu sang-bhukal, ḍitanĕmma? Sang-bhukal: nèra nanĕmma tongkolna bhąè, alĕkkasan. Njaot katempa: ĕnḍąq, mon nèra sang-bhukal, nanĕmma bhúngkana bhąè. Sè la ḍijà pạdą nanĕm: sang-bhukal nanĕm tongkolna, sang-katempa nanĕm bhúngkana. Sè la marè

paḍḁ nanḙm, katempa bḁn sang-bhukal pak bḁlè. Pata ollè sapòlò arè, katempa bḁn bhukal paḍḁ ḙntar adjhungoq. Sanapaqna kantò, ka rabḁsànna, katempa adjhḙlleng ka bhúngkana pèsangna òḍíq, dhineng tanḙmmanna sang-bhukal matè. Ladjhu manna òtjaqna sang-bhukal: sè ḍitanḙm nèra matè kabbhi, nèra sakeng taq nòwan kèra-kèra nanḙm pèsang, kaè rèja njama nanḙm bhúngkana, òḍíq; mamma nèra djhḁq ngalaqa djhungoqan bhḁè ka kaè, kaè bhḁq sòka? Saotna sang-katempa: arapa nèra maq taq sòkaqa, mon ka kaè? Ḍijà sang-bhukal sabbhḁn sang-katempa ḙntar adjhungoq rabḁsànna, nòroq bhḁè. Sè la abít-abítna pèsangna ka tempòna abḁḍḁàn abuwàna. Sang-katempa sadjḁn sḙrrḙk ḙntar adjhungoq, takoq ḍikakanè apan-apan bḁngon ḍíntò, ḍi alas, taq ḍitongghu. Tapè sadjḁn tambḁ arè, pèsangna sang-katempa ḍidjhḙllengngaghḙn ḍi sang-bhukal, sadjḁn tòwa. Kongsè abḁḍḁàn njòlòna ghḁn settong, taq ḍitòwar. Sang-bhukal ngalèjaqè pèsang ngamèra ḍi bhúngkana, taq kḙllar ḍi tḙrrò. Ladjhu ḍipangghíl tòwar ka sang-katempa. Saotna sang-katempa: dhḁlloq djhu, sang-bhukal, djhḁq kabhurò-bhurò mangghíl nòwar, mon ka padjhḙlleng-nèra, pèsang ḙnna arassa kòrang mannjaq tòwana. Tjaqna sang-bhukal: mamma mon tatòwa ḍḁoq taq ḍitòwar, meq taḍḁq, ḍikakan apan bḁngon. Saotna katempa: marèja la tja, sakeng bḁnnè radjhḙkkè-nèra bḁn -kaè. Sè la marè anrasanè pèsangna, sang-katempa bḁn sang-bhukal ladjhu paḍḁ bḁlè. Sanapaqna ka ròmana sèbḁng-sèbḁng, sang-bhukal pak tombu pekkèran: tḙrrò abhḁlèka, ambhḁlekkana pèsang sè paraq massaqa ḍíntò, takoq meq taq mèlò. Ḍijà rabu abhḁlek. Sanapaqna kantò, ka kḙbbhún pèsang, bhúngkana pèsangna ladjhu ḍitòwar sabḁḍḁna massaqna. Samarèna ḍisessèranè, pak ḍighibḁ ka ròmana. Sè la ollè tḙllò arè, sang-bhukal ḙntar ka ròmana sang-katempa, saddjhḁna kanṭa-kanṭa mangghilà ka sang-katempa ḙntar adjhungoq pèsangna. Sanapaqna kantò, ka ròmana sang-katempa, sang-katempa ḍitḙmmò aghuleq-ghuleq ḍi patjèrana ròmana. Tapè bhḁrḙng ngalèjaqè sang-bhukal ḍḁtḙng, kabhurò djhḁghḁ. Sanapaqna sang-bhukal kasḙḍdhíqna, pak atanja, òtjaqna: kaè maq bhuròwànna ḍḁtḙng tòlè-tòlè kanna, apa parlò? Njaot sang-bhukal: ḙnḍḁq tja, taḍḁq parlò apa, nèra sakeng tḙrrò maèngaqa ka kaè sè ḙntara andjhungoq pèsangna. Pabilà kèra-kèrana kaè? Njaot katempa: madjúq ghḁlàgghu bhḁè kèta maq ḙntara adjhungoq. Sè la napaq ka ghḁlàgghuwànna tòlè-

òlè, sang-katempa bąn sang-bhukal paḍą adjhąlàn. Sanapaqna kantò, ka rabąsànna sang-katempa, sang-katempa adjhęllengngaghęn ka pèsangna taḍąq sakaleqa, katempa atanja ka sang-bhukal, òtjaqna: sèngaq kaè, sang-bhukal, nòwar pèsang ęnna kabbhi. Saotna sang-bhukal: arapa nèra maq mabąngal-bąngala nòwar pèsangna kaè saròbąna. Nèra taq la ngòtjaq ka kaè dhùllò sòrò ghąntjangan tòwar maq taq katjallòwan. Kènè mamma: lòpot pęngngan òtjaq-nèra? Kènè taq la taq mèlò kaè ka pèsangna. Djhąq sakènga atòroq òtjaq-nèra dhùllò, pak ḍitòwar, ęnḍąq, taq kamalòwan manna. Njaot katempa: djhąq mònjè-mònjè la tja, kaè, ḍipamammaqa, sakeng palangna nèra bąn kaè. Djhąq pekkèrè ongghu. Madjùq, kèta maq bąlè bhąè.

Ḍijà ladjhu paḍą bąlè ka ròmana. Sang-bhukal njaman akakan-kakanan pèsang. Sa'abitna mon taḍąq ęntar, ḍikalaq pòleq pèsangna sang-katempa. Sampè taḍąq, tęrros ka bhùngkana, sabąb marè ḍitòwar taq ḍitanęmmè pòleq ḍi sang-katempa. Pòlana saddjhękna taq taò mèlò buwàna pèsangna; dhąddhi burò tòḍùs sè nanęmmana pòleq. Tapè sang-katempa taq njangka sakaleq djhąq pèsangna sè taḍąq ḍikalaqè sang-bhukal, partjòma sangkana ḍikakan apang-bąngon bhąè ḍi alas. Ladjhu abąlà ka sang-bhukal: tja, nèra kènè sang-bhukal, ambuwà la nanęm pèsang, taq kęllar ḍi lęssò ęntar adjhungoq. Njaot sang-bhukal: marèna kaè mon ambu nanęm pèsang, apa ḍilakonnana? Saotna sang-katempa: apa bhąq, apa sanęmmòna nèra lakonnana, tapè nèra mon ręmbhąk bąn kaè tęrrò masanga taqanna keddhąng. Saotna sang-bhukal: arapa maq taq ręmbhąka. Kaè ḍimma djhu, sang-katempa, masanga, nèra atanjaqa tęrrò taòwa. Bąng sang-katempa ḍibąlàè ḍisòrò masang ḍi tana. Tjaqna sang-bhukal: ęnḍąq, nèra masanga ḍi-attas bhùngkana kadju bhąè, takoq meq apòlong bąng taqanna kaè; sè è nèra pak taq ollè apa. Mon ḍipalaen, ęnḍąq, taq njambùr bąn ęnḍiqna kaè. Mon paḍą ollè, abbhąręng. Ḍijà sang-katempa bąng sang-bhukal paḍą ręmbhąk, paręmbhąkanna ladjhu ęntar masang taqan. Sanapaqna kantò, ka kęnnęngnganna sè masanga, sang-katempa masang ḍi tana, sang-bhukal masang ḍi-attas bhùngkana kadju. Sè la paḍą marè ḍipasang taqanna, sang-bhukal bąn sang-katempa ladjhu bąlè abbhąręng, sambi atjatja, njatjaè taqanna sè marè ḍipasang. Tjaqna sang-bhukal: sè è nèra naqan ollè keddhąng. Tjaqna sang-katempa: taqanna nèra naqan ollè

mandjhąngan òtabą keddhąng ka-'aḍąq. Sè atjatja marèja takę napaq ka ròmana. Sè la napaq ka ghąlàgghuwànna tòlè-tòlè, sanį bhukal ęntar ka-'aḍąq adjhungoq taqanna. Sanapaqna kantò, k taqanna, ngalèjaqè sang-bhukal ęnnęng ḍi taqanna manoq ḍąngḍąn sè ḍikęnneng. Dhineng sè ḍikęnneng sang-katempa taqanna keddhąn; Bąng sang-bhukal pak ḍiallè, ḍąngḍąng ḍisabąq ka taqanna san; katempa, keddhąng ḍiallè ka-'attas bhùngkana kadju. Samarèn ngallè sang-bhukal kabhurò-bhurò bąlè ka ròmana. Sè la napaq k ròmana, pata marè lęssò, pak ḍątęng sang-katempa mangghìl ęnta adjhungoq taqanna. Ḍijà sang-katempa pak ęntar abhąręng. Sana paqna kantò sang-katempa ngalèjaqè ḍi taqanna ollè ḍąngḍąng taqanna sang-bhukal ęnnęng ḍi-attas kadju, ollè keddhąng, rabı męngngaq, sarta òtjaqna sang-katempa ka sang-bhukal: taqanna nèr ollè ḍąngḍąng, sè ḍi kaè njama ḍi-attas kadju ollè keddhąng Ḍipòbuwè apa ḍikaè? Sang-bhukal njaot, saotna: apa ḍipòbuwa sakeng ollèja taqan-nèra. Sang-katempa: marèna nèra taq ḍipamè lòwa ollèna taqan-kaè? Sang-bhukal: mentaqa apana djhu, kaè! Sang-katempa: ęnḍąq, taq mentaqa apana, sabhęrreq-bhęrreqna kaè bhąè. Mon ḍibhęrreq, nèra mentaqa pòkangna. Njaot sang-bhukal: pòkangna sè lęmmaq! Tjaqna sang-katempa: apa bhąè nèra sè ḍibęrreqà; tòlangna kaè kaèmąnè kèja, sang-bhukal? Tjaqna sang-bhukal: ęnḍąq, mon tòlangna kaè mentaq, nèra bęrreqàna naqan dhąlà-agghìq, mon la marè nèra kakan dhąghìngna. Ḍijà sè la marè ḍikakan dhąghìngna, ḍi sang-bhukal pak ḍibąkęn tòlang-tòlangna ka sang-katempa. Bąn sang-katempa ladjhu ḍighibą bąlè ka ròmana.

Sanapaqna kantò, ka ròmana, tòlangna sè ollè ngalaq ḍi sang bhukal rentò, pak ḍikaghąbąj sòleng. Samarèna ḍikaghąbąj sòleng sang-katempa ladjhu ęntar njarè sang-bhukal, sarta sòlengna ḍighibą kèja. Taq abìt pòleq ladjhu tatęmmò. Dhineng sang-bhukal bhąręng ngalèjaqè ka sang-katempa ḍątęng, kabhurò-bhurò njapa. Òtjaqna sang-bhukal: kaè ḍątęng ḍìmma tja? Ghęllàq mòla kaè nèra sareqè taq ḍiḍąpaq. Saddjhą ghęllàq kaè djhąq taq rabuwà bąlè, nèra bęrreqànaqa dhąghìngna sadhęllìng bhąlàkaqan. Sang-katempa njaot: marèja la tja, ḍipamammaqa, sakeng bąnnè radjhękkè-nèra. Arapa nèra maq ladjhu èngaq djhąq ḍikatòwè ratò. Sang-bhukal: kaè ghęn ḍikatòwè ratò, ijà, sang-katempa? Sang katempa: ijà, najję apa, nèra ḍibęrreqè sòleng bąn ratò. Sang-bhukal: jakon, sang

katempa, nèra lèjaq-lèjaqa djhąq mamma sòlengna ratò rèja, nèra tę̆rrò taòwa. Tjaqna sang-katempa: ę̆ndąq, sang-bhukal, nèra takoq ḍikaḍę̆ngngę̆r ratò ę̆nḍiqna ḍipatę̆gghiq ka òreng. Mon ḍikaḍę̆ngngę̆r, tantò nèra ḍipatanḍhąnnaghę̆n ḍi ratò. Saotna sang-bhukal: ijà tja, sang-katempa, nèra maskè taq ḍibę̆rreq nę̆gghiq kaè, pamònjè bhąè, nèra tę̆rrò nę̆ngngę̆rraghę̆nna djhąq mamma mònjèna, sarrèna ka'aghunganna ratò. Sè la ḍijà rabu ḍipamònjè ḍi sang-katempa: »bąkaqna ḍąngḍąng dhąddhi keddhąng, bąkaqna keddhąng dhąddhi ḍąngḍąng". Sang-bhukal sadjąn tę̆rrò nę̆ngngę̆r ka monjèna sòlengna sang-katempa amònjè marèja, sarta ladjhu ngòtjaq, òtjaqna: tja, njamanna sòlengna kaè monjèna nèra ḍę̆ngngę̆rraghę̆n. Jakònan, nèra nòroqa nèjoq sakę̆ddjhąq bhąè, nèra sakeng tjeq tę̆rròna. Njaot sang-katempa: kaè mon tatę̆rrò ḍąoq mamònjèja, dhąoq nèra abąlàqà ka ratò sakę̆ddjhąq bhąè. Mamma-mamma òtjaqna ratò, nèra abhąlèka kanna. Tapè sèngaq, kaè djhąq adjhąlànan, nanteq nèra, sampè ḍątę̆ng. Saotna sang-bhukal: kantò la kaè ę̆ntar, nèra nanteqa ḍinna. Tapè kaè djhąq tè abít ḍintò, ḍi ratò. Sè la ḍijà sang-katempa ladjhu bąlè. Sanapaqna kantò, ka ròmana, njarè kalabhąng, kalèdjhę̆ngkeng, ḍipòbu ka-ḍąlę̆m sòlengna. Sè la mannjaq ḍipòbuwè kalèdjhę̆ngkeng sòlengna, pak ę̆ntar, ḍighibą ka sang-bhukal. Sanapaqna kantò, sang-bhukal atanja, òtjaqna: mamma nèra ḍibę̆rreq ngendjhąm sòlengna? Sang-katempa njaot: ijà, ḍibę̆rreq kaè ngendjhąm ḍi ratò, tapè bąḍą òtjaqna ratò ka nèra: mon bąḍą nèra, sòrò djhąq dhuli tèjoq, kadjhąbhą la taḍąq nèra. Njaot sang-bhukal: mamma akkalna sè taḍąqà kaè? Tjaqna sang-katempa: ghąmpang, nèra ondhurà ḍinna. Mon la djhąò, nèra sòrak. Mon taḍąq njaot, bhurò kaè tèjoq. Sè la marè ngòtjaq marèja, sang-katempa pak ondhùr. Pata djhąò, bąn sang-bhukal ḍisòrak. Sang-katempa njaot: ùt. Tjaqna sang-bhukal: sang-katempa ghiq bąḍą. Sè la ḍijà, disòrak pòleq sang-katempa, sampè ḍuwà kalè, taḍąq njaot. Pak ḍitèjoq solengna; bhąrę̆ng ḍitèjoq, samannjaqna kalabhąng, kalèdjhę̆ngkeng paḍą ka-lòwar ngekkeq ka bibírna sang-bhukal. Taq kę̆llar kasakeqan, takę̆r aghulor-ghulòran, kangsè taḍąq kalèdjhę̆ngkengna. Bhąrę̆ng taḍąq, sang-bhukal pak djhąghą, tę̆rros ę̆ntar njarè sang-katempa. Òtjaqna sang-bhukal tòroq djhąlàn: dhąoq sang-katempa mandhąr ḍiḍąpaqa, akò patèjana.

Taq abít pòleq sang-bhukal sè njarè sang-katempa ladjhu ḍitę̆mmò

nongghuwè taè. Bhąrę̄ng ngalèjaqè sang-bhukal ka sang-katempa, òtjaqna: pateq rèja, bąddhijànna bąḍą ḍijà: kaò matè kènè, akò pateqè. Saotna sang-katempa: kaò tjòloq bhąè sang-bhukal, taq taò djhąq akò kènè ḍipakon nongghuwè bę̄ḍḍhąqna ratò. Djhę̄lleng djhu, kanna ka bąbą. Ḍijà sang-bhukal adjhę̄lleng ongghu, ngalèjaqè sè ḍitongghuwè sang-katempa kòneng, ḍisangghuwè bę̄ḍḍhąq kòneng; pak sang-bhukal mentaq, òtjaqna: kanna ḍiq tja, nèra mentaq bę̄ḍḍhąq-kònengna ratò rèja sadhę̄lleng bhąè, nèra kabę̄ḍḍhąqà, ę̄ntara alèjaq-lèjaq ghąmę̄llan. Sang-katempa njaot: ę̄nḍąq, sang-bhukal, nèra takoq ḍi ratò; meq ḍikaḍę̄ngngę̄r ḍi ratò bę̄ḍḍhąqna ḍibąkę̄n ka òreng, nèra tantò ḍipengkot. Njaot sang-bhukal: sapa sè abąlàqà ka ratò? Maskè nèra ḍibhę̄rreq, taq kèra bąḍą òreng taò. Tjaqna sang-katempa: ę̄nḍąq, nèra takoq, bhąngoqan abąlàqà bhąè ka ratò. Tapè nèra adjhąndjhijà ka kaè: saenggħą nèra abít taḍąq ḍątę̄ng, kaè kabę̄ḍḍhąq bhąè, tanḍhąna kaè djhąq ollè. Tjaqna sang-bhukal: ijà, kantò la kaè ę̄ntar. Sè la ḍijà sang-katempa adjhąlàn. Napaq ka djhąlàn, ę̄nnę̄ng-ę̄nnę̄ng. Dhineng sang-bhukal bhąrę̄ng abít ananteq sang-katempa taḍąq ḍątę̄ng, pak ḍikalaq taè rentò ḍikòrap-kòrappaghę̄n ka mòwana sabąlàttrana. Bhąrę̄ng marè ḍikabę̄ḍḍhąq, ladjhu ę̄ntar sang-bhukal alèjaq-lèjaq ghąmę̄llan. Sanapaqna kantò, ka ghąmę̄llan, sang-bhukal pak nę̄rrak ka mannjaqna òreng alèjaq-lèjaq ḍintò. Dhineng samannjaqna òreng sè ḍi palèjaq-lèjaqan, bhąrę̄ng ḍątę̄ng sang-bhukal, paḍą asę̄rrò kabąsę̄ngngan taè. Òtjaqna òreng settongna: ę̄h, sang-bhukal ę̄nna bąsę̄ng taè! Sang-bhukal ngallè ka settongna òreng. Marèja kanna kantò ḍighę̄ttakè, taq ḍibhuwàq paraq alèjaq-lèjaq. Ḍijà sang-bhukal rabu arassa kòleqna djhąq abę̄ḍḍhąq taè.

Pak ka-lòwar, ę̄ntar njarè sang-katempa. Taq abít ladjhu ḍitę̄mmò sang-katempa ngaḍhę̄ppaghę̄n òlar sabą. Sang-bhukal bhąrę̄ng ngalèjaqè sang-katempa, òtjaqna: bhąngka rèja, bąddhijànna bąḍą ḍijà! Ghę̄llàq mòla ḍisarè taq ḍitę̄mmò, bhurò kènè. Naqan kaò napaq ka adją̄lna. Njaot sang-katempa: arapa djhu, kaò maq ngòtjaq marèja? Apa kaò taq nę̄ngngę̄r djhąq akò ḍibhę̄rreqè sabbhúq bhąghús-bhąghús ḍi ratò. Kanna djhu, kaò mon tę̄rrò taòwa, ka sę̄ddhíqànkò. Njaot sang-bhukal: akò maq ḍisòrò kandją: apa ḍibhę̄rreqàna sabbhúqna? Njaot sang-katempa: arapa maq taq ḍibhę̄rreqàna kaò, mon bhę̄nnę̄r-bhę̄nnę̄r ka akò, kan lèjaq-lèjaq

dhąoq kanna apa. Ḍijà sang-bhukal rabu alèjaq-lèjaq. Bhąręng ngalèjaqè ka òlar, òtjaqna: pa, bhąghùs ongghu sabbhúqna kaò! Kanna, akò bhęrreq settong. Akò kasabbhúqà, ęntar alèjaq-lèjaq, pasṭèja bąḍą lèbúrna òreng ngalèjaqè akò asabbhúq rèja. Njaot sang-katempa: taḍąq djhulà kalèburànna kaò, mon asabbhúq rèja, pak ḍighibą ęntar alèjaq-lèjaq. Njaot sang-bhukal: kan ijà apa, kan pakanna, bąkęn ka akò, akò kasabbhúqà. Ḍijà rabu ḍibąkęn ḍi sang-katempa. Bhąręng ḍibąkęn, pak ḍikalaq ḍi sang-bhukal. Ladjhu ḍikasabbhúq. Napaq ka tabúqna, sang-bhukal ḍisèręt ḍi òlar sabą tabúqna, sampè tjalteng, matè.

10. KANGEANSCH.

Bąngbąng Sutama.

Katjatòra bąḍą ratò, ęnḍíq anaq ębbinè, talèbąt raddhínna, njamana Nòsarija. Ḍipentaq samannjaqna ratò naghąrà-naghąrà ḍíntò, taḍąq sè ḍikaghęllęmmana. Abít-abít bąḍą anaqna ratò ḍi naghąrà laen, anjama Maraja, nęngngęr djhąq òreng-tòwana mentaq pottrè njama Nòsarija taq ḍikaghęllęmmè, rabu ęnḍíq pekker tòḍús. Rabu amet ka rama-èbhuna, òtjaqna: kèta mon èbąkęn rama èbhu, kènè tęrrò ęntara njarè kapentęrran ka naghąrà laen. Òtjaqna rama-èbhuna: ijà, kantò kaò, kamma sè njarèja, tapè sèngaq è djhąlàn ngatè-ngatè. Sè la ḍijà Maraja ladjhu adjhąlàn. Mongghą ghunong, tòron ghunong, malang kèlè-kèlèjan, mòdjhúr kèlè-kèlèjan, adjhąlàn nòroq sataladjhuna sakana. Sè la abít sè adjhąlàn, ollè bąllúng arè bąllúng malęm, napaq ka bątęsna naghąràna pottrè. Maraja atęmmò bąng òreng lalakè, Maraja atanja, òtjaqna: man, ęnna bhęnnęr djhąlàn ka koṭṭa? Saotna sè ḍitanjaè: ijà, rèja bhęnnęr djhąlàn ka koṭṭa. Kammaqa djhu, kaè maq atanja? Sarta òreng ḍimma kaè maq taq taò djhąlàn ęnna djhąq tęrros ka koṭṭa bhąlàkaqan? Saotna Maraja: nèra dhúllò taò lèbąt ḍinna, sakeng kènè loppa. Ḍijà ladjhu ḍitòroq ongghuwàn djhąlàn ḍíntò, sampè napaq ka koṭṭa. Lares ęntar ka pasar. Napaq ka pasar, adjhęllengngaghęn ka tengkana òreng ḍi pasar sè samannjaqna; saddjhąna atanja-tanjaqa takoq, sabąb kòleqna ghíq-taq ęnḍíq sarmò-sarmòwan. Sè la abít Maraja ęnnęng ḍi pasar, samannjaqna òreng ḍi pasar la paḍą bąlè, karè òreng sòrang.

Ladjhu ḍiĕ̤ntarè ḍi sè-Maraja. Sanapaqna ka sĕ̤ddhíqna, tjaqna Maraja: bhíq, kèta atanjaqa ka bhíbbhíq; kènè ongghu mamma djhạq sakènga bạḍạ òreng monḍhúk ḍi ròmana bhíbbhíq, bhạq ḍibhuwàq? Njaot sè ḍitanjaè: arapa djhu, maq taq ḍibhuwàqà? Mon ḍibhuwàq, kèta nòroqa monḍhúk, sakeng tĕ̤rrò njarèja lakò ḍinna.

Ḍijà Maraja ladjhu ĕ̤nnĕ̤ng ka bhíbbhíq ĕ̤ntò. Sarapa-rapa bulàn partjòma ghittòlè nòroq patò, apa lalakonna sè ḍikĕ̤nnĕ̤ngngè. Kaḍhạng nòlòngè njoddhúq kĕ̤mbhạng bhạkal ḍidjhuwàlà ka karaton ḍi bhíbbhíqna ĕ̤ntò. Sarta saddjhĕ̤kna bhíbbhíq adjhuwàl kĕ̤mbhạng ḍikĕ̤nnĕ̤ngngè radhín Maraja, kĕ̤mbhạngna ghạrús, taq taò taq padju, sabạb bạòna talèbạt roqomna, bạnnèjan bạòna bạng sadhúllòna ghíq tadạqna radhín Maraja. Kongsè ḍikaḍĕ̤ngngĕ̤r ḍi pottrè djhạq bhíq adjhuwàl kĕ̤mbhạng kĕ̤mbhạngna talèbạt roqomna. Pottrè ladjhu mĕ̤llè kèja sabbhạn arè, sarta sampè atanja ka sè adjhuwàl kĕ̤mbhạng, patanjana: bhíbbhíq. kènè bhuròwanna kĕ̤mbhạngna roqom, apa bhạq ḍikaghạè palappana? Saotna sè adjhuwàl kĕ̤mbhạng: pònapa kèta ghạbạjà palappa? Òtjaqna pottrè: alla, ĕ̤nḍạq, kèta taq partjadjạ, mon taq mannjaqa palappana.

Samarèna pottrè atanja, sè adjhuwàl kĕ̤mbhạng ladjhu bạlè. Sè la napaq ka malĕ̤mna, marèja dhín-adju pottrè pak amempè atĕ̤mmò kalabạn radhín Maraja ḍi ròmana pakĕ̤mbhạngan, sarta sè èkalèjaqè kalabạn pottrè radhín Maraja katòla Ardjhuna. Pottrè samarèna amempè atĕ̤mmò bạng radhín Maraja, rabu taq njaman ĕ̤nnĕ̤ng-ĕ̤nnĕ̤ng, katòla òreng ḍitjapoq paròbu, sèjang malĕ̤m sè bạḍạ è patjĕ̤rrĕ̤ngna partjòma radhín Maraja sè bạḍạ è ròmana pakĕ̤mbhạngan ḍintò. Abít-abít pottrè sakeng taq kĕ̤llarna ngampĕ̤t, ladjhu loppa ḍi malò, sampè atanja ka pakĕ̤mbhạngan, òtjaqna pottrè: bhíq pakĕ̤mbhạngan, naè kabhạrĕ̤ng sapa ḍintò è ròmana? Bhíq pakĕ̤mbhạngan njaot: sapa ghĕ̤nnan sè bạḍạ ḍi ròma-kèta, kadjhạbhạ lakè-kèta. Saotna pottrè: naè kaṭek ngaleng ka nèra, nèra apa taq taò djhạq bạḍạ òreng mantja-naghạrà monḍhúk è ròmana naè? Bhạngoqan naè abạlà ka nèra sabhĕ̤nnĕ̤rna. Bhíq pakĕ̤mbhạngan bhạrĕ̤ng nĕ̤ngngĕ̤r ka òtjaqna dhín-adju pottrè taò djhạq bạḍạ òreng ḍi ròmana, rabu bhíq pakĕ̤mbhạngan atòtor sabhĕ̤nnĕ̤rna, òtjaqna: bhĕ̤nnĕ̤r bạḍạ ongghu òreng ḍi ròma-kèta, laqan dhúllò sè ḍạtĕ̤ng. Òtjaqna ka kèta monḍhuka sakeng tĕ̤rrò njarèja lakò. Pottrè njaòtè,

òtjaqna: ijà, mon bạdạ onggbu ḍintò, pangghil djhu kanna, kèta tĕrrò taòwa. Saotna pakĕmbhạngan: marèna mamma kèta dhin-adju pottrè, mon èkalèjaqè ratò aghibạ òreng lalakè? Saotna pottrè: marèja bhạè: mon bhiq adjhuwàl kĕmbhạng adjhuwàl kanna, ghibạ, angghuwè tjara bibinè. Ĕndạq, taq kèra ḍitĕmmò.

Sè la ghạlàgghuwànna rabu ḍitòroq mamma òtjaqna pottrè. Radhin Maraja ḍighibạ ka pottrè sarta ḍikalambhiè tjara bibinè. Sanapaqna kantò ka pottrè, pottrè ngalèjaqè ròbạna radhin Maraja, pak marè sè pòsang. Kastana dhin-adju pottrè: bhĕnnĕr ongghu rèja, òreng sè akò kamempè; ròbạna, apana taḍạq laenna. Sarta rèja tantò anaqna ratò, taq kèra bạnnè. Ḍijà pakĕmbhạngan bạng radhin Maraja bạlè. Sabạlèna radhin Maraja, pottrè ladjhu lenglong, kòleqna bạrèjang kabbhi. Samalĕm taq ngeḍḍbạ tèḍùng. Sè èkalèjaqè partjòma tengka-ghulèna radhin Maraja bhạè. Dhineng radhin Maraja sabbhạn tòlè-tòlè ḍikabbhạrĕng ka karaton. Buḍi-buḍina pottrè taq kĕllar sè njanḍhạng pangalèbùr; radhin Maraja ladjhu ḍipamasoq ka-ḍạlĕm katèḍunganna. Sè la abit-abitna sarapa-rapa arè radhin Maraja sè ĕnnĕng-ĕnnĕng è-ḍạlĕm karaton, taḍạq settong òreng sè taòwa ka radhin Maraja djhạq bạḍạ è-ḍạlĕm.

Kènè katjarèta pottrè bạng radhin Maraja sè apòlong-pòlong samarèja abitna. Radhin Maraja ladjhu èngaq kòleqna sè sarapa-rapa abitna adhingghạllaghĕn òreng-tòwana. Sarta pòleq arassa takoq radhin Maraja sè bạḍạà ḍi naghạrà ḍintò, sabạb aghạbạj tengka marèja ka pottrè, takoq sampèja ḍikaḍĕngngĕr ḍi ratò. Ladjhu amet ka pottrè, òtjaqna: kèta kènè dhin-adju, bạlèjà dhạlloq ka naghạrà-kèta, sabạb kèta abit ḍạlloq sè taq aḍạpaq bạng òreng-tòwa. Saotna pottrè: mon ijà bạlèjà, kèta nòroqa bhạè kamma padjhạlànanna ijà. Ḍijà radhin Maraja nĕngngĕr ka òtjaqna pottrè nòroqa, ladjhu sossa, taq nĕmmò sè ḍikaghĕllàrà ka pottrè; aghĕllàrà marèja ghiq magghùn nòroqa.

Sè la buḍi-buḍi, ladjhu ḍidhingghạl. Dhineng pottrè saḍidhingghạlna radhin Maraja, talèbạt sossana. Sèjang malĕm pekker-pekkèran. Taḍạq laen sè bạḍạ è patjĕrrĕngna partjòma radhin Maraja. Kongsè èkalèjaqè ḍi ratò. Ratò abạlà ka dhin-adjuna, òtjaqna: jakon, dhin-adju pottrè ĕntarè kantò, djhungoq, meq marang, sabạb kèta adjhĕlleng ròbạna mara sè marang. Dhin-adju ratò sanĕngngĕrna ka òtjaqna ratò, lares ĕntar ka pottrè. Sanapaqna ka pottrè,

pottrè ète̥mmò tèḍúng. Bḁng dhín-adju ratò ladjhu ḍidjhḁghḁè. Sè la djhḁghḁ, ḍitanjaè, òtjaqna: apa kaò pottrè, maq bhuròwànna kaò tèḍúng bhḁè? Apana kaò kasakeq? Pottrè ḍitanjaè taq mònjè-mònjè, tapè sambi ḍidjhe̥llengngaghe̥n sabḁlàttrana kòleqna. Kastana dhín-adju ratò: pottrè rèja arapa? Ròbḁna tjara òreng nganḍunga. Akò maq taq njaman. Mon marèja akò pangondjhḁngngaghe̥nna ḍhukon bhḁè, maq ḍilèjaq tabúqna. Ḍijà dhín-adju samarèna ngasta marèja, ladjhu ka-lòwar, te̥rros asòrò ngatòwè ḍhukon. Sanapaqna ḍhukon atjabís ka dhín-adju ratò. Bḁng dhín-adju ratò rabu ḍisòrò mèrettaghe̥n pottrè. Ḍhukon bhḁre̥ng ḍisòrò dhín-adju ratò, rabu e̥ntar. Sanapaqna ka pottrè, ḍilèjaq-lèjaq tabúqna, bhe̥nne̥r nganḍúng. Òtjaqna ḍhukon ka pottrè: e̥nna mon taq kalèròwa kèta, djunan-dhḁle̥m te̥gghiqànna paḍhḁqḁrànna katjara òreng nganḍunga. Pottrè ne̥ngnge̥r òtjaqna ḍhukon, kòleqna ḍite̥hbhḁk nganḍúng, taghe̥rsoq, takoq meq ḍikabḁlà ka èbhuna. Bḁng pottrè ḍhukon èkòtjaq, òtjaqna: sèngaq ijà meq ḍhukon, kèta djhḁq kabḁlà nganḍunga ka èbhu, maq kèta bhe̥rreqè ḍuwit bḁng samper, kalambhi. Saotna ḍhukon: ijà, kèta taq kabḁlàqà, mon ḍibe̥rreqè ḍuwit pamannjaqè. Ḍijà meq ḍhukon ladjhu ḍibhe̥rreqè pessè. Sè la marè ḍibe̥rreqè, te̥rros atjabís ka dhín-adju ratò. Sanapaqna ka-'aḍḁqànna, bḁn dhín-adju ratò ḍitanjaè, òtjaqna: mamma pottrè sè ḍilèjaq-lèjaq kaò tabúqna, apa sè dhḁddhi sakeqna? Atorna ḍhukon: pottra-dhḁle̥m, mon mamma pangataòwan-kèta, masè e̥nḍḁq, taḍḁq sakeqna. Ḍhukon marè mator; ladjhu bḁlè. Tapè sadjḁn abít, pottrè be̥ttjeq katonna djhḁq nganḍúng, sabḁb atambḁ le̥ssò. Dhín-adju ratò ngalèjaqè pottrè sadjḁn atambḁ le̥ssò; ladjhu asòrò ngatòwè ḍhukon pòleq. Ḍijà ḍhukon pak ḍḁte̥ng. Bḁn dhín-adju ratò lares ḍisòrò mèrettaghe̥n pottrè. Sanapaqna ka pottrè, pottrè ḍipèret, tapè pane̥mmòna ḍhukon pottrè nganḍúng, abḁlà ka pottrè. Bḁn pottrè meq ḍhukon sòrò djhḁq abḁlà ka èbhuna djhḁq kòleqna nganḍúng, sarta mon taq abḁlà ḍibhe̥rreqàna oppa ḍuwit. Ḍhukon ne̥ngnge̥r ka sangghúpna pottrè ngoppaqa ḍuwit, angsal taq abḁlà, sarta ladjhu ḍibhe̥rreqè ḍuwit, samper, kalambhi. Samarèna ḍhukon ladjhu te̥rros atjabís ka dhín-adju ratò. Sanapaqna ka-'aḍḁqànna ḍitanjaè, òtjaqna: mamma pane̥mmòna kaò, sarta mamma te̥gghiqànna tabúqna, kèra-kèra e̥nḍḁq, taq nganḍúng? Atorna ḍhukon: mon sapaòneng-dhi-dhḁle̥m, rassa taq nganḍúng. Saotna dhín-adju ratò: ijà dhulàt, mon taq arapa-rapa, akò kasossa

meq nganḍúng. Marèna mamma kaò kènè: tĕrròsa bạlè, apa ananteqa ratò dhạoq? Mon bạdjạ manna ratò laqan paraq malĕbbhĕtta. Atorna ḍhukon: mon bạḍạ bĕllàs-dhạlĕm, kèta taq ananteqa, bạlèjà bhạè. Ḍijà ḍhukon ladjhu bạlè. Pata napaq ka-lòwar labạng, ratò ladjhu malĕbbhĕt. Sanapaqna atanja ka dhín-adju ratò, òtjaqna: kamma laqan ḍhukon sè èsòrò mèret pottrè ĕntò kènè? Saotna dhín-adju ratò: taḍạq, laqan bạlè anjar, kèra-kèra napaq ka pasar. Bạn kèta anjar laqan taq ḍibạkĕn bạlè, maq ollè atĕmmò bạn ijà dhireq. Saotna ratò: ĕnḍạq, taq arapa marèja; la, maq bạlè. Mamma djhu òtjaqna ka ijà bhạè, kèta tĕrrò taòwa. Bạn dhín-adju ratò ḍikabạlà apa atorna ḍhukon ka dhín-adju ratò, òtjaqna: pabạlàna ḍhukon ka kèta: ĕnḍạq, tjaqna, pottrè taq arapa-rapa, sakeng marang. Saotna ratò: mon partjòma marang, rabạtè bhạè, patĕppaq djhạmòna. Ḍijà bạn dhín-adju ratò ladjhu ḍirabạtè, tapè sarapa bulàn ghíq magghún taq bạràs.

Abít-abít ratò ngòtjaq ka dhín-adju ratò, òtjaqna: jakon dhín-adju, ijà asòrò ngatòwè ḍhukon pòleq, kèta maq taq njaman ka pottrè sakeqna, bạn kèta ḍhukon ḍitongghuwàna. Taq abít ḍhukon ḍạtĕng, lares ḍikabhạrĕng ka pangkengna pottrè. Sanapaqna ka pottrè pak ḍisòrò pèret, sarta òtjaqna ratò: sèngaq bhíq ḍhukon, kaò atòtòran sabhĕnnĕrna ka akò. Ḍhukon bhạrĕng nĕgghíq ka tabúqna pottrè, ladjhu asĕrrò, sĕrròna: ĕmmeq, tabúqna pottrè ĕnna maq tjeq radjạna, manna kanḍúngna! Ratò bhạrĕng nĕngngĕr, atanja: mamma ḍhukon, tabúqna? Pottrè-dhạlĕm ĕnna nganḍúng, sarta laqan tjeq radjạna. Ratò bhạrĕng nĕngngĕr pottrè nganḍúng, ladjhu tjeq sòkĕrna, rabu asòrò ngatòwè papatè. Sanapaqna papatè ka-'aḍạqna, ratò ngandhika, ḍhạbuna: papatè, nèra kènè kasossaqan; pottrè nganḍúng, taq taò djhạq sapa sè nganḍungè. Nèra atanja ka pottrè, taq mònjè-mònjè. Rèja kènè mamma rĕmbhạkna kaè? Atorna papatè: mon dhi-dhạlĕm taq taò sè matòra, sabạb bạnnè òreng lòwar; djhạq sakènga òreng lòwar, tantò ḍitĕmmò. Ḍhạbuna ratò: ijà, mon marèja, bĕttjeqan pottrè bhạè ĕntar buwàng ka ghunong Bạrtaon. Sanapaqna kantò, ka ghunong, kaè ghurok, ḍạràna taraè, ghibạ kanna, nèra tĕrrò taòwa. Kantò la kaè kènè. Parentaè samannjaqna mantrè bhạkal ngatĕrraghĕnna pottrè. Ḍijà dhín-patè ladjhu bạlè sarta ngonḍhạngngaghĕn ka samannjaqna mantrè sòrò akompol ḍi karaton: nannaq malĕmna bhạkal ngèrènga pottrè. Sè la napaq ka

malęmna, marèja mantrè laqan paḍą pękpęk kabbhi. Taq abít papatè rabu ḍątęng, sarta aghibą pateq tjęllęng mòlos. Sanapaqna papatè bąng ratò ladjhu ḍiḍhąbuwè adjhąlàn. Ḍijà ladjhu adjhąlàn, pottrè ḍighibą. Sanapaqna ka djhąlàn, samannjaqna òreng sè atęmmò paḍą nanges, nęssęr ka pottrè sè ęntara ḍibuwàng. Kènè taq katjarèta òreng sè nanges. Katjarèta pottrè sè adjhąlàn lèma arè lèma malęm ghíq magghún taq napaq. Pottrè takęr kabęnnjęllan sè tòdjúq. Ladjhu atanja ka papatè, òtjaqna: man patè, kęmma kèja ghíqàn pamòwangan? Kèta maq taq kęllar ęnna ka kalompòran, djhąng-aeng. Mon man patè nęssęr, kèta pateqè ḍínna bhąè. Saotna papatè: dhąlloq ḍíqàn dhín-adju pottrè, kènè laqan paraq napaqna, karè padjhąlànan sa'arè lagghíq. Sè la ollè ḍuwà arè sè adjhąlàn, ladjhu napaq. Sanapaqna kantò pottrè bąn papatè rabu ḍinjarèjaghęn bhúngkana kadju radją. Sanęmmòna patè ngòtjaq: dhín-adjhęng, ęnnęng ḍínna bhąè; bąn kèta ḍikabąlàqà ḍipateqè ka ratò. Ḍijà ladjhu ḍighurok pateqna. Ḍęràna ḍitaraè, bhąkal ḍighibąà ka ratò. Samarèna patè bąlè.

Taq katjarèta patè sè bąlè. Katjarèta pottrè sè ḍidhíngghąllaghęn papatè, ęnnęng-ęnnęng kadhireq-dhireqàn, ghąngghúq atalar-talaran, sambi ngasta: djhąq bąḍąà òreng abhęrreq-bhęrreq! Taq abít sè ngasta marèja, ladjhu ḍątęng ęddjhín aghibą-ghibą kakan-kakanan, apa pòleq naseq, djhukoq. Sarta sabbhąn arè taḍąq sòbúngna, katjara sè bąḍą ḍi karaton. Ḍijà pottrè sęnnęng, taq apekker sakalè ka sè ḍikakana, sabąb laqan bąḍą sè abhęrreq. Kènè partjòma sossa ka kòleqna paraq rembíqà, taq nęmmò kęnnęngngan bhąkal ḍikęnnęngngana kòleqna mon aranaq. Sang-pottrè ladjhu anaeq ka-'attas bhúngkana kadju sè ḍikęnnęngngè ḍíntò. Sanapaqna ka-'attas adjhęlleng ka rantjaqna, pak nęmmò rantjaq arempang ḍuwà. Bąn pottrè ḍięntarè. Sanapaqna ka rantjaqna kadju ęntò, ḍidjhęllengngahęn bąḍą rongkang-rongkangna, sarta njaman, djhąq sakènga èkęnnęngngè kaghąbąj paranaqan. Òtjaqna pottrè: rèja bhąè akò bhęrsèjana, ḍikaghąbąjà paranaqan. Ḍijà bąn pottrè ladjhu ḍihhęrseqè rampanrampanna. Sè la bhęrsè, sang-pottrè ladjhu tatjęrręng ḍi-aḍąqànna bąḍą tęllor settong, aghulor-ghulòràn. Bąn sang-pottrè ḍipòlong, èlèjaq-lèjaq taḍąq pęrtjaqna. Ḍijà ladjhu ḍisabąq, tapè radhín Nòsarèja atèna taq njana sakaleq ka tęllor sè ḍitęmmò ęntò djhąq tęllorna adjąm. Òtaqna: ongghu tęllor sè ḍitęmmò akò ęnna; bhąqàn tęl-

lorna apa? Ḍikòtjaqa-bąnnè tęllorna adjąm, tapè ęnna ròbąna paḍą-paḍąà; ḍikotjaqa tęllorna adjąm, ḍimma sè bąḍą adjąm kanna? Mon marèja, akò sabąqà bhąè, taq akò lèjaq-lèjaqa sakaleq. Ḍijà tęllor sè ḍitęmmò ęntò rabu ḍisabąq, sampè ḍikaloppaè, taq taò djhąq ęndíq sabąq-sabąq tęllor. Kongsè kanḍúngna radhín Nosarèja napaq ka bulànna, aranaq ka-lòwar lalakè. Ladjhu èngaq ka tęllorna sè ḍisabąq. Bhąręng ęntar ḍidjhungoq ka panjabąqànna tęllor ęntò, ladjhu tęḍḍhąs ka-lòwar adjąm lalakè. Ḍijà radhín Nosarèja nga-lèjaqè tęllorna tęḍḍhąs adjąm, sarta lalakè, kasòkaqan, rabu ḍikalaq. Ḍirabątè mamma anaqna: apa sè ḍibąkęn ka anaqna, èbąkęn ka adjąmna. Sè la tambą arè, tambą radją anaqna bąn adjąmna. Ladjhu anaqna ḍinjamaè Bąngbąng Sutama, adjąmna ḍinjamaè Tjíndrà-Kumèreng.

Sè la ḍijà taq katjarèta Bąngbąng Sutama. Kènè katjarèta òreng-tòwana Bąngbąng Sutama ḍíntò, ḍi naghąràna ḍipaghąntè karatòwànna òreng-tòwana. Sarta sa'angghąntèna dhąddhi ratò saman-njaqna kabulà-ḍumeqna paḍą ḍisòrò aòbu adjąm sabungan, tęrros ka kabulà-mantrè, sabąb ratò kasòkan-sòkananna njabúng; sabbhąn ęllaq-ęllaq arè ngonḍhąngè ka kabulà-mantrèna maen sabúng ḍi alon-alon. Sa'abítna marèja bhąè, sampè anaqna njama Bąngbąng Sutama radją, taò amaen-maènan. Abít-abít ladjhu amet ka èbhuna, òtjaqna: èbhu, kèta mon ḍibąkęn ḍi èbhu, ghąlàgghu tęrrò ęntara adjhąlànan, sakeng tęrrò taòwa naghąrà ḍínna, djhąq ḍímma kottana. Saotna èbhuna: aḍu, anaq, kaò kammaqa naq, maq bąngal-bąngalana adjhąlàn ḍínna kadhireq. Mamma kaò mon ḍipateqè òreng? Sapa sè ḍisòròwa njarè? Akò kòleq bibinè, sarta kamma akò njarèja, taq taò padjhąlànan ḍínna. Saotna Bąngbąng Sutama: ęnḍąq, bhu, arapa djhu kèta maq ḍipatèjana òreng djhąq kèta adjhąlàna sabhęnnęrna? Mon tatęmmò òreng ḍi djhąlàn, njengghąà kèta djhąò-djhąò, maq ḍikanęssęrrè. Tapè sè la abąlà marèja ka èbhuna ghíq magghún bhąè taq ḍibąkęn. Bąngbąng Sutama kastana: abąlàqà mamma bhąè akò sè ḍibąkęnna ḍi èbhu. Mon marèja, akò taq akasaq-kasaqa pòleq ka èbhu, pak ęntara bhąè. Sè la napaq ka ghąlàgghuwànna tòlè-tòlè, èbhuna taq djhąghą bhąlàkkaqan. Bąngbąng Sutama ladjhu djhąghą ka-'aḍąq. Samarèna aḍąmò-ḍąmò, adjhąlàn nòroq sataladjhuna sakana. Sè la papata djhąò adjhąlàn Bąngbąng Sutama, èbhuna djhąghą, adjhęlleng taq ngalèjaqè anaq

pak djhaghą bhusasaran, taq èngaq-èngaq ka apa, sambi tòron ḍi-attas kënnëngnganna. Saddjhąna ḍitòroqa kamma padjhąlànanna anaqna. Tapè ḍitòroq sarta ḍisarè bąkaqna tampakna sakana taq ḍiḍąpaq: ḍitjërrëng ka-bąràq, ka-tèmor, ka-ḍądją, ka-laoq, taq ḍikalèjaqè rabąng-rabąnganna bhąlàkkaqan. Radhìn Nòsarèja atòroqa ongghu takoq, sarrèna kòleqna òreng bibinè sarta taq taò djhąq kamma padjhąlànanna. Ḍijà ladjhu abhąlek, partjòma kastana tòroq djhąlàn marèja: la anaqkò, maskè adjhąlàn kadhireq ḍi djhąlàn, mandhąr ḍiparengngana salamët. Tòroq djhąlàn ngasta marèja bhąè, kongsè napaq ka kënnëngnganna.

Dhineng anaq sè adjhąlàn lenglong. Sabąḍąna òreng ḍitanjaè. Sarta samannjaqna òreng sè ḍitanjaè djhąlàn, paḍą nëssër ka radhìn Bąngbąng Sutama, nòdhuwè kabbhi djhąlàn sè bhënnër, kongsè napaq ka naghąràna òreng-tòwana. Bąngbąng Sutama tërros ëntar ka pasar. Sanapaqna ka pasar, mon nëmmò òreng aròpoq-ròpoq, atjatja, njatjaè ratòna bhurò marè njabùng, mannjaq kalana. Bąn radhìn Bąngbąng Sutama ḍiḍëngngërraghën; marè settongna sè atjatja, ngallè ka settongna, tapè taḍąq pòleq sè ḍikatjatja, njatjaè ratòna sè lèbùr njabùng. Ḍijà radhìn Bąngbąng Sutama ladjhu atanja ka sè aròpoq-ròpoq, patanjana: mon ongghu ratò ḍìnna kasòkanna mon njabùng, bhąq bądją apa? Sè ḍitanjaè njaot: kaò naq, atanja kammaqa djhu? Saotna Bąngbąng Sutama: hąq, ënḍąq, sakeng atanja tërrò taòwa. Òtjaqna sè ḍitanjaè: kaò apa taq nëngngër bërta djhąq ratò ḍinna mon ka sabùng taḍąq masana; sabbhąn arè, angsal bąḍą mangghìl bhąè. Bąngbąng Sutama bhąrëng nëngngër ka òtjaqna òreng ḍìntò, ratòna lèbùr ka sabùng, ladjhu bąlè. Sanapaqna atëmmò bąng èbhuna. Òtjaqna: aḍu, anaqkò, kaò ḍątëng ḍìmma tè, kaò? Tjeqna taòna maghimëng atèkò; marèna kaò pak maèlang marèja akadhireq, mon ḍipateqè ḍi òreng ḍi djhąlàn, sapa sè nëmmòwa? Saotna Bąngbąng Sutama: èbhu la nëmmò bhąè; sapa sè matèjana kèta rèja? Sarta kèta ghąlàgghu abhąlèka pòleq ëntara njabùng ka ratò, ḍighibąà adją m-kèta ënna. Saotna èbhuna: ëlla tjong, kaò djhąq abhąlek pòleq, nannaq kaò ḍipateqè ḍi ratò, mon kala taq ënḍiq ḍuwìt ḍikataròwa. Sarta akò ënḍąq, taq tërrò ka ollèna kaò atataròwan. Tapè taq nëngngërraghën Bąngbąng Sutama ka òtjaqna èbhuna.

Bąngbąng Sutama bhąrëng ghąlàgghuwànna tòlè-tòlè. èbhuna ghìq-taq

ngèḍing, ladjhu djhąghą. Marè aḍąmò-ḍąmò, pak ḍikalaq adjąmna. Tĕrros adjhąlàn. Sanapaqna ka koṭṭa naghąrà ḍìntò, Bąngbąng Sutama masoqa ka karaton. Sanapaqna ka labąng, ĕnnĕng-ĕnnĕng. Taq abìt ladjhu bąḍą kalèdhąn masoqa. Napaq ka ląbąng, ngalèjaqè anaq-anaq aghibą adjąm. Ladjhu ḍiĕntarè sarta ḍitanjaqaghĕu òtjaqna: tjong, kammaqa kaò, maq aghibą adjąm kanna? Bąngbąng Sutama njaot: ĕnḍąq, mon kèta taq kammaqa, sakèng tĕrrò njabunga bąng ratò. Òreng rentò ladjhu ka-ḍąlĕm. Sanapaqna mator ka ratò djhąq bąḍą anaq-anaq atjahisà, bąḍą ḍi labąng. Bąng ratò ladjhu ḍisòrò katòwè. Ḍìntò pak masoq Bąngbąng Sutama. Sanapaqna ka-'aḍąqànna ratò, òtjaqna ratò: kammaqa kaò tjong, maq aghibą adjąm? Njaot Bąngbąng Sutama: kèta sabunga, tapè kèta partjòma ataròwa kòleq-kèta; mon kala, mamma sòkana ratò. Ḍijà bąng ratò ladjhu ḍisòrò kalaq adjąmna sè akòrong dhìmbhąghą. Sanapaqna ḍibulàng. Òtjaqna ratò: mara adjąmna kaò bulàng tjong. Ḍibulàng kèja, ḍi tadjhìqè djhumaddhąq. Bhąrĕng ḍiabąrà, pak akongkoq: nòtorraghĕn njamana lòrana sè ḍikakanḍùng, samarèja bulàn dibuwàng ka ghunong Bąrtaon, sanapaqna aranaq Bąngbąng Sutama. Ratò bąng papatè nĕngngĕr ka kongkoqna adjąmna Bąngbąng Sutama marèja, papatè ngĕnnjĕm, òtjaqna: kèta ratò, maq taq njaman nĕngngĕr kongkoqna adjąm rèja. Ḍijà ladjhu ḍiabąr sasamparan, adjąmna ratò matè. Bhąrĕng kala, ladjhu ḍibiṭong sarapa taròna. Samarèna pak ḍitjottjoq taròna bąng adjąmna. Marè ḍitjottjoq ladjhu amet bąlèjà ka ratò. Òtjaqna ratò: ijà, kantò la, tapè ghąlàgghu kaò abhąlek pòleq. Ḍijà Bąngbąng Sutama bąlè. Sanapaqna ka sĕddhìqna ròmana, asòrak abąlà djhąq kòleqna mĕnnang. Òtjaqna: èbhu, kèta ḍąṭĕng sarta mĕnnang attaròwan bąn ratò. Kèta ghąlàgghu ḍisòrò abhąlek pòleq, taq ollè ĕnḍąq. Saotna èbhuna: ĕlla naq, kaò djhąq abhąlek pòleq, akò takoq ka ratò; meq mannjaq kalana, kaò pak ḍipateqè.

Sè la napaq ka ghąlàgghuwànna tòlè-tòlè Bąngbąng Sutama ĕntar pòleq. Sanapaqna ka karaton, òtjaqna ratò: kaò maq tòlè tjong? Saotna Bąngbąng Sutama: ijà, kèta takoq meq abąn. Ḍijà ladjhu ḍisòrò kalaq adjąmna ratò. Napaq, ḍitadjhìqè. Karsana ratò: rèja sapòlò èbu taròna. Saotna Bąngbąng Sutama: kèta partjòma ataròwa ghulò bhąè. Sè la marè ḍibulàng, pak ḍisabùng. Ḍisampar, matè adjąmna ratò, kongsè taḍąq, kala kabbhi. Òtjaqna papatè: kèta

maq taq njaman nẹ̆ngngẹ̆r kongkoqna adjạm ẹ̆nna! Jakon, tjong, pakongkoq pòleq, akò nẹ̆ngngẹ̆rraghẹ̆nna. Ḍijà pak akongkoq, kongkoqna nòtorraghẹ̆n pòla-tengkana pottrè Nòsarèja sè ḍibuwàng ka ghunong, sampè ẹ̆nḍíq anaq Bạngbạng Sutama. Òtjaqna papatè: mamma ratò kongkoqna adjạm ẹ̆nna, maq masè bhẹ̆nnẹ̆rrà ḍiḍẹ̆ngngẹ̆rraghẹ̆n. Ḍijà ratò pak èngaq, arassa bhẹ̆nnẹ̆r anaqna, sabạb òtjaqna papatè ròbạna paḍạ-paḍạà. Otjaqna ratò ka Bạngbạng Sutama: ambu la kaò, djhạq menta tarò, ẹ̆nna sakabbhina ẹ̆ssèna karaton ẹ̆nḍíqna kaò. Madjúq kènè akò ngatẹ̆rra kaò. Ḍijà ratò pak asòrò ngapaè djhạràn. Sè la marè, ratò mèjos abhạrẹ̆ng papatè. Bhạrẹ̆ng paraq napaqa, Bạngbạng Sutama bẹ̆rkaq ka-'aḍạq. Napaq, abạlà ka èbhuna djhạq kòleqna mẹ̆nnang sarta ollè tarò ratò, òtjaqna: ẹ̆ntojja, kènè bạḍạ ḍi-buḍí. Èbhuna taghẹ̆rsoq, takoq meq ratò arapa-rapa, taq taò djhạq lakèna. Sè la napaq, paḍạ ghạntè djhẹ̆lleng. Ratò loppa, sabạb pottrè abít ḍi alas, atambạ tjẹ̆llẹ̆ng. Ratò pak atanja, òtjaqna: naè òreng ḍímma, maq bạḍạ ḍinna. Pottrè abạlà djhạq anaqna ratò, sarta sapòla-tengkana sè sampè ḍibuwàng. Ratò bhạrẹ̆ng taò ka òtjaqna pottrè, pak ḍitẹ̆gghíq tanangna, òtjaqna: ijà kènè binè-kèta, anaqna ẹ̆nna anaq-kèta. Sarta ladjhu ḍighibạ bạlè ka naghạràna. Sanapaqna kantò, rabu apanganten, sarta asòkansòkan sarapa-rapa arè. Kènè taq katjarèta Bạngbạng Sutama, laqan dhạddhi anaq-ratò, sarta òreng-tòwana paḍạ atẹ̆mmò.

TAMMAT.

INHOUDSOPGAVE.

EERSTE STUK.

A. INLEIDING.

B. KLANKLEER.

HOOFDSTUK I. VOCALISMUS.

HOOFDSTUK II. CONSONANTISMUS.

HOOFDSTUK III. ALGEMEENE REGELS VOOR DE UITSPRAAK.

HOOFDSTUK IV. DUBBELE MEDEKLINKERS.

HOOFDSTUK V. GRAMMATISCHE FIGUREN.

HOOFDSTUK VI. KLANKVERWISSELINGEN.

HOOFDSTUK VII. WOORDVORM.

HOOFDSTUK VIII. SCHRIFT.

TWEEDE STUK.

A. WOORDLEER.

INLEIDING.

HOOFDSTUK I. WERKWOORDEN.

Eenvoudige werkwoorden.

Werkwoorden met het suffix è.

Werkwoorden met het suffix an.

Werkwoorden met het suffix aghi.

Werkwoorden met het prefix ma.

Werkwoorden met het prefix nga.

Het passief.

Reduplicatie en woordherhaling.

Tijden en wijzen.

HOOFDSTUK II. TOESTANDSWOORDEN.

Reduplicatie en woordherhaling.

Reduplicatie en woordherhaling.

Samenstelling.

HOOFDSTUK IV. TELWOORDEN.

HOOFDSTUK V. VOORNAAMWOORDEN.

Persoonlijke voornaamwoorden.

Bezittelijke voornaamwoorden.

HOOFDSTUK III. WOORD- EN ZINSCHIKKING.

C. AANHANGSEL.

MADOEREESCHE PROZASTUKKEN.

VERBETERINGEN EN BIJVOEGSELS.

Bladz. 3 regel 4 v. o. In pl. v. (proposities) lees: (preposities)

» 5 » 2 » b. » » » snbject lees: subject

» 7 » 13 » o. » » » zijnde lees: beteekenende iets

» 9 » 8 » b. » » » onverstekten lees: onversterkten

» 9 » 8 » o. » » » hetwerk- lees: het werk-

» 10 » 10 » b. » » » *tąmbhą* lees: *tambhą*

» 14 » 4 » o. » » » *akan* lees: *kan*

» 17 » 3 » b. » » » (§ 221) lees (§ 219)

» 17 » 5 » » » » » (§ 222*b*) lees: (§ 220*b*)

» 17 » 7 » » » » » (§ 222*b*) lees: (§ 220*b*)

» 19 » 21 » o. » » » *manteqè* lees: *mateqè*

» 20 » 11 » » » » » *landjhang* lees: *landjhąng*

» 24 » 15 » b. » » » den stam lees: het grondwoord

» 25 » 6 » o. » » » *sę̆ḍḍhiqi* lees: *sę̆ḍḍhiqi*

» 29 » 8—9 v. b. In pl. v. den stam lees: het stamwoord

» 34. Voeg in als slot van de *Aanmerking* onder § 204: Zoo zegt men bijv. ook: *ta-matta èbę̆lli* voor: *mattana matta, angeng èbę̆lli*, het is wel onrijp, en toch heeft men het gekocht. Wij zien daaruit dat aan den anderen kant ook het begrip van: »iets doen (uit onverstand of anderszins) wat echter nagelaten dient te worden als geheel onnoodig", in zulke zinnen opgesloten kan liggen, hoewel de woordherhaling zelf zich nog gemakkelijk in haar oorspronkelijke beteekenis laat opvatten. Dit is echter niet meer 't geval wanneer men in zulke zinnen de zelfstandigheid waaraan de eigenschap wordt toegekend, die door de woordherhaling wordt aangeduid, daarbij zelf bij name opnoemt; zooals: *ghę̆ḍḍhąng ta-matta èbę̆lli*, onrijpe pisang's (of een onrijpe pisang) heeft men toch gekocht. En toch is deze uitdrukkingswijs niets anders dan een uitvloeisel van de vorige. Er is evenwel meer. Uit laatstgenoemde constructie kan zich namelijk geheel in dezelfde beteekenis deze ontwikkelen: *ḍhąng-ghę̆ḍḍhąng matta èbę̆lli*, waarbij de woordherhaling op de zelfstandigheid zelf wordt toegepast. Verder kan hieruit weder ontstaan: *ḍhąng-ghę̆ḍḍhąng èbę̆lli*, men heeft toch pisang's (of een pisang) gekocht (ofschoon onnoodig). En nu heeft men nog maar één stap verder te doen om van het begrip: »iets doen (uit onverstand of om welke reden dan ook) wat echter nagelaten dient te worden als geheel onnoodig", te komen tot het begrip: »iets (bij gebreke aan wat beters) doen wat echter nagelaten zou kunnen worden als niet bepaald noodig". Vandaar bijv.: *mon taḍąq paò, mę̆llèjaghi ḍhąng-ghę̆ḍḍhąng bhąi*, als er geen mangga's zijn, koop voor mij dan maar pisang's (hoewel ik hieraan eigenlijk geen of ten minste

